



---

GÁRDONYI  
GEZA



MAGYARUL  
IGY!

---



---

815316

---



10.301

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Osztályi Munka Könyvtár

GÁRDONYI GÉZA

MAGYARUL ÍGY!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

---

DANTE KÖNYVKIADÓ BUDAPEST

GARDONYI GÉZA

MAGYARUL TÖNY

OSZK

815.316

Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

V214-9548 / 1966



COPYRIGHT 1938 BY DANTE KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST.

Földes, Wagner és Tsa, könyvnyomda, Budapest. V., Csáky-u. 64. Tel.: 298-021

## A sajtó alá rendező szava:

*Gárdonyi Géza sokat foglalkozott a magyar nyelv sajátágaival, írás közben elmerült a magyar nyelv eredetiségének, szépségének, kifejező erejének vizsgálatába. Ezeknek az elmélkedéseknek, töprengéseknek eredménye ez a könyv. Nem is szabad ezt egy új Antibarbarus-nak vagy a Helyes magyarság kézikönyvének tekintenünk, hanem egy eredeti módon, önállóan gondolkodó író megfigyeléseinek, ötleteinek. Itélete a legtöbb esetben helyes, de néhol kétségtelenül el-lentélbe jut a nyelvtudomány, különösen a nyelvtörténet megállapításaival. A könyv így is érdekes és tanulságos, mert új oldalról világítja meg Gárdonyi Géza írói egyéniségét és azt a szerető gondot, mely őt minden művének megírásában vezette.*



## A szerző beköszöntője:

El vagyok készülve arra a kellemes állapotra is, hogy ezeket a sorokat épp az én fejemre rázogatóják majd legszívesebben azok, akik belőle okultak. Merthiszen mindazok a hibák, amiket itt felszínre vetek, — alig egy-kettő híján, — az én írásaimban, könyveimben is éktelenkednek. S még rá: mindazokat a hibákat, amelyeket már az én szemem ereje nem birt meglátni, épp az én tollam gúnyolásával vetik majd új rostába azok, akik a munkámat folytatják.

Elszenvedem. Sőt: örömmel szenvedem. Mert nem a hiúság oltárán áldoztam ezzel a könyvemmel, hanem a magyarságén.

A nyelv is változik idők haladtában, mint ahogy maga a nemzet is változik. De a nemzet lelke nem változik, hát a nyelvnek a lelke se változhatik. A nemzet lelke meg a nyelv lelke egy. Aki hibásan beszél a nyelvet, a lélek ellen vét.

A régi időkben, mikor még nem olvastak, semmi volt az, ha egyes ember hibásan beszélt, de ma, mikor már a kapás ember is ujságot olvas, a hiba ragadós. S ma már annyi a hibás szóolás a nyelvünkben, hogy száz év múlva német segédigék nélkül köhinteni se lehet.

Micsoda gazdag emberek voltak azok az országfoglaló magyarok! Ezer év óta rabolják ennek a nemzetnek a kincseit: német, tatár, török, osztrák. Maga magát is pusztítja ezer év óta: kártya, váltó, nemtörődömség. Még a nyelvét is rontja ezer év óta s még mindig gazdagabb a nyelvünk, mint akármelyik európai népé.

Az első nyelvrontó bizonyára az a miszionárius volt, aki megtanult köztünk magyarul és lefordította a Miatyánkot: ki vagy a menyekben qui es in coelis... mi kenyerünket mindennapit, — panem nostrum quotidianum. S mihelyt az első ős letette a kardot és pennát vett kezébe, azóta minden író nyelvrontó is egyúttal. Latin és germán formákkal szegényítik a nyelvünket ezer év óta. Dicsértessék a Jézus! Magasztaltassék a Hunyadi Mátyás!

S az utolsó nyelvrontó az az utolsó író lesz, akit majd az utolsó útjában visz át a Cunard Amerikába.

\*

A csárdai zenész, az iparhegedűs 25—30 hanggal dolgozik. Annyival eljátszik minden dalt. A művészhegedűs ugyanazon a hegedűn 200—300 hangot zendít elő.

Épp így vagyunk az íróművészettel is. Az iparos író a közélet kapott kis szótárából él. Ő azzal mindent elmond amit akar s a vele egyszintű olvasó megelégszik vele.

A művész-író azonban ismeri a nyelvbeli kifejezések sokféle különbségét s a különbségek sokféle színét és sokféle erejét: s egy pillantásra lát és választ, mint a gyöngy-fűző asszony.

\*

Idegen szavak a nyelvünkben: bolondnak mondanánk azt a pávát, amelyik tuzok tollat tüzdelne a maga tollai közé.

\*

Akadémiás magyarság és mezei magyarság,  
— micsoda változat a kettő!

\*

Napjaink magyartalansága: a borbély már *vágja* a haját, a boltokon vasárnaponkint csupa *zárva-ajtó*.

★

Minden nemzetnek főkincse a nyelve. Bármit elveszthet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti, Isten se adja vissza többé. Aki a **jó magyar szót** elhagyja az idegenért, akinek a korcs magyar szó nem fáj, *hazaáruló!*

---

OSZK



## a (der, die, das)

A névelő a magyarban nem egy a *der-die-das*-szal. A mutató ujjat helyettesíti nálunk. A németnél ellenben a *der-die-das* minden névszónak elmaradhatatlanul előzgető kiskutyája.

Eszerint németes az: Az *ujság*. A *nap*. A *nép*. A *hét*.

Mert lám a régi ujságok nem A vasárnapi ujság, nem Az üstökös, nem A Borsszem Jankó.

Dunántúli magyarság az ilyen: a János, a Péter, a Naca.

Az a pap is dunántúli atyámfia lehetett, aki a Laudóúrt így palántálta át a magyar nyelvbe: Dícsértessék *a* Jézus Krisztus. S még ez a milliók ajkán mindennapos germán kapta se szoktatta rá az igazi magyarságot, hogy így beszéljen: Magasztaltassék *a* Rákóczi Ferenc. Lánchidunkat *a* Széchenyi Istvánnak köszönhetjük.

Könyvcímeken is zavaró az: *a*, *az*. A *bor* címet idézetképp írtam én: *A bor vót az oka* mondat töredékeképpen. Az új kiadások címlapján törlöm majd.

Intés: Valahányszor az *a* nem különböztetés, nem rámutatás, valahányszor elhagyható s a szó nélküle is jól hangzik, — csapd el, mert német!

\*

## abbanmarad, abban állapodik meg.

A magyar csak akkor marad valamiben, ha nem megy tovább vagy nem juthat tovább. De már ha valaki elutazik, nem mondhatja azt, mint egyik szótárírónk: *abban maradunk hát, hogy este elutazol*. (Es bleibt also dabei, dass du Abends abreist.) Ez épp oly képtelenség,

mintha azt mondaná valaki, hogy: *abban utazik el, hogy marad.*

Éppen ilyen az abban állapotodik még is.

— Abban állapotodtunk meg, hogy leülünk.

Ha állapotodtunk jó az ilyen alkalmazásban, akkor ülepedtünk is jó.

A magyar azt mondja inkább: *megegyeztünk, eltökéltük, végeztük.*

\*

**abcúg!**

Ennél pestiesebb magyar szó alig akad szótárunkban. Az igazi magyarok azt mondják: *vesszen! Szószéken állóra: co le! co kil*

A *co* ősi szavunk. Még keletről hoztuk: hajszólo szó. Nótákban is benne van még: *Co fel sárga lovam!*

\*

**abugol**

lecohol.

\*

**abderita**

rátóti.

\*

**abszolút becsü**

tökéletes.

\*

**accusativus**

Az *accusativus*szal megjelenő igét mindig vessük próbára, hogy az *accusativus* helyett nem mondhatnánk-e *n-et*?

*Átéli az életét.*

Akárhányszor olvasható vagy hallható, s nem is rossz, ha arról van szó, hogy valamiben át-éli valaki az életét. Csakhogy néha nem ezt

akarjuk mondani vele, hogy végigéli valaki az *életét*, hanem azt, hogy *életén*. Mint ahogy megkülönböztetjük: Átugrotta az *árkot* s átugrott az *árkon*.

»A sereg átlépte a Tiszát« — átkelt a Tiszán. Mert ha átlépte jó, akkor átkelte is jó. Azonban más, ha valaki általúszik a Tiszán vagy ha valaki átússza a Tiszát. Iskolázott agyak tán jobban megértik, ha a Tisza helyett Hellesz-pontuszt mondok.

\*

### **adagio**

mélázó.

Utasításként: méházva.

\*

### **ad graecas calendas**

Soha napján.

\*

### **adni** (geben)

Németes az ilyen kifejezésekben.

*Tanácsot ad*: tanácsol.

*Igazat ad*: Helyesel. Mellette van.

*Hirt ad*: Hirel. Hirt hoz. Hirlel. Jelent.

Tehát ujságcímnek is németes a Híradó.

*Nem adok három napot*, hogy meghal: Nem gondolom, hogy még három napot él.

*Hálát ad*: Hálálkodik. Háláját fejezi ki.

**Megköszön.**

*Vesszt ad*: Megvesszőz.

*Pofont ad*: Pofon üt, pofoz, megpofoz.

*Sarkantyut ad*: Megsarkantyuz.

*Jól adta*: Jól játszotta. Sikerült.

*Utastást ad*: Rendelkezik. Parancsol. Rendel. Eligazítja. Utba igazítja.

*Audienciát, kihallgatást ad:* Audienciára fogadja.

*Savanyú ízt ad* a levesnek: megsavanyítja a levest.

*Rossz ízt ad:* Rossz ízzel rontja meg.

*Színt ad,* zománcot ad: színez, zománcoz.

*Kifejezést ad gondolatainak:* Kifejezi gondolatait.

A színház... *darabot adja:* A színház... drámát játsza. Ez a dráma van soron. Ma ezt íátszák.

*Sokat ad rá:* Ich gebe viel auf die geborene Aerzte. (Nietsche.) Becsülöm a... Különb nekem a...

*Ne adj rá semmit:* Ne hallgass rá. Ne lásd. Senki v. semmi legyen neked.

*Nem ad rá:* Nem nézi. Nem tekinti.

*Nem adott hangot:* Nem szólt. Meg se munkant. Már nem mozgott a nyelve.

*A katonaság sortűzet adott:* ... sortűzzel lött.

*Alkalmat ad* (Gelegenheit geben): módot.

*Alkalom adtán:* Alkalommal, idején (valaminek), ha alkalmam lesz rá.

*Adandó alkalommal:* Alkalommal, alkalom szerint.

*Megadta magát:* Megadta a várat, a kulcsot, fegyvert: letette vagy lerakta a fegyvert.

*Adjuk meg magunkat* a sorsunknak: Engedjük a sorsunknak.

*Gondot ad:* gonddal terhel v. nehezít.

*Kegyelemdőfést ad* (Einem den Gnadenstoss geben): Nekünk ismeretlen szivesség, tehát nincs is rá szavunk, — mint ahogy az erkölcsi disznóságokra némettől, tóttól, olasztól kellett szednünk a szavakat, nevezéseket.

*Előadja magát*: Megtörténik. Történik. Előfordul. Megesik.

*Adott helyzet* (In dem gegebenen Fall): Az ügy állásában. Ahogy az á-ra b-ét kell mondanunk. Most csak ezt tehetjük.

*Okot ad* a megszólításra: Meg kellett másodszor is szólítanom. N. Okát adni.

*Feiad* (denunzieren): elárul, besúg, judáskodik.

*Feladat*. 1. (problema): kérdés, görcs, csomó, gázló, bökkenő, csín, árok... (Száz meg százféle szó az ügy szerint.)

2. (Aufgabe): lecke, házi munka, tennivaló, otthonra, otthonos.

*Valakinek valamire adja magát* (sich begeben): ereszkedik, vetemedik. pl. ivásnak adta magát: ivásnak ereszkedett. Bűnre adta magát: bűnre vetemedett.

*Írányt ad*: irányít.

*Írányadó*: irányozó, irányító, irányoló.

*Órát ad* (Eine Stunde geben). A magyar jobban csak bérváláskor ad órát. Máskülönbén csak tanít, mert órás tanító. N. Megadta.

*Intés*: A magyar csak jót ad. Minden olyan kifejezést töröljünk, amelyekben két szó egygyel is mondható.

\*

## Adag

Gyártmány. Eltisztítani bizonyára bajos. Mégis olykor helyettesíthető ezekkel a szókkal:  
adat, nyelet, korty,  
tereh,  
rész, rend, részlet,  
marok, maroknyi, ökölnyi, csipetnyi,

fogás,  
tányér, kistányér, nagytányér,  
tál, bogrács, fíndsa,  
kanál, villa, késhegynyi,  
borsónyi, diónyi, máknyi,  
mázsa, font, lat, stb.  
rőf, méter, stb.  
liter, stb.  
*mérték.*

Akinek azonban az adag tetszik, ne felejtse el, hogy annak, aki kapja az adagot, *kapag*.

★

**adagol:**

részel, oszt, porcióz, latol, fontol, kilóz, pohárol, literel.

★

**adóköteles** (Steuerpflicht)

Adóra kötelezett. Adózó. Adózó polgár.

★

**adómentes** (Steuerfrei)

Nem adózó.

★

**adoma.**

Szógyári csinálma. Akinek tetszik, annak már nem is adoma, hanem *kapoma*. S ha jó volna is a *ma* képző, akkor is inkább *mondoma* vagy *beszélme*.

Az anekdóta szó benne van minden európai nyelvben, csakúgy mint a pósta, tinta, tábla, iskola, (s hogy magyar eredetű szót is mondjak:) a kocsi.

★

**Adóz** (zollen)

Elismeréssel adózni (mit Anerkennung zollen) egy rossz szónak meg egy németes frázisnak összekapcsolása. Mi magyarok különben se adózunk, csak muszájból.

\*

**affaire**

ügy. sor, petek

\*

**affektál**

kisasszonykodik (férfira)

\*

**agit ad**

ujjat nyujt.

\*

**agyonszúr**

Akit mellbe szúrnak, nincs *agyon*-szúrva, hanem mellen.

Az anya se nyomhatja *agyon* a gyermekét alvasközben, mert nincs az a mázsás mama, aki a teste súlyával *agyon* nyomhatná a gyermekét: a koponya kemény burok!

*Agyonhajszolta a lovat*: Holtra hajszolta. Döglésig hajszolta. Döggé hajszolta.

Egyik német-magyar szótárban olvastam: *agyondolgozza* magát, *agyonfojt*, *agyonhallgat*, *agyonneveti* magát. Micsoda képtelenségek!

\*

**ajtót betenni** (Thür zumachen.)

A magyar ember: *bezárja*, *becsukja*, *bevonja*, *behúzza* az ajtót. Betenni csak akkor teszi be, mikor a falba teszi (az ács vagy a kőmives, vagy az asztalos.)

\*

**akar** (wollen)

A magyar csak akkor akar, mikor igazán akar. A német akkor is akar, mikor *vél, szándékozik, készül, indul, -ra, -re törekszik, cselekszik*. Vagy: *óhajtana, kívánna, szeretne*.

Ajánlom az íróinknak, hogy valahányszor az akar szót látják írásukban, vizsgálják meg, nem a német *wollen* segédige pottyant e ki a tollukból.

Ha elhagyható vagy más szóval helyettesíthető, akkor a német *akar*, ha azonban nincs rá más szó, se el nem hagyható, akkor a magyar *akarát* tiszta

A mi népünk a német akaratot így fejezi ki: *menni akartam* helyett mondja: mentem volna, ahogy mennék,

*menni akarok* helyett mondja: mennék, indulok...

szekrényt *akart* belőle csinálni: szekrénynek szánta.

*Akar* ön egy szép fényképet (hirdetés) Szeretné ha szép fényképe volna?

Nem *akarta*, hogy... : attól tartott, hogy...

Épp írni *akartam*: Épp készültem, hogy írok. Épp irtam volna.

... szerelést *akartam* előre megvenni: ... szerezgettem meg előre vagy: nézegettem előre.

A németek *nem* akarják Pétervárt elfoglalni: A németeknek nem szándékuk, hogy Pétervárt elfoglalják.

Azt *akartam* mondani: azt kérdem...

Azt *akarom* mondani: Mert igaz-e... Még-egy...

Mézet *akar*: mézre vágyik

★

## akusztika

hangos templom, siket templom.

★

## akut

Akuttá válik a baj — beleöröködik

★

## alagút.

Az alagút csakolyan rossz szó, mint volna hegyi útnak *főlegút*, kijáratnak *kilegút*, bejáratnak *belegút*.

A Szófejtő-szótár a *balog* szóval menteti. Csakhogy a balnak *og* képzője is gyanus, hogy magyar eredetű-e? Volna még az *Alagnémet* (Olugnémet) szó a Váradi Regestrumban, — ma már ismeretlen helynév a vele említett Középnémet helynévvel, — elmúlt német telepek. Hogy az *alag* szó játékos bővítése volt-e az *al* szónak? vagy hogy csakugyan hozott valamelyik honfoglaló nemzetségünk efféle szót is a nyelvben? Vagy hogy az odatelepült idegenek alkották a bővítő szótagot? — ennek kibogarászása nem ilyen elfoglalt s tudatlan embernek való. Bogarássza ki más. Nekem elég annyi, hogy az alag szót Barczafalvi szófaragó írásaiban olvasuk először. Semmiféle *al*-os szavunkat nem mondja *ag*-gal semmiféle tájszólásunk. A mi helyes elnevezésünk az alagútra inkább *vájt út* volna, vagy *átfurat*, *hegyfurat* P. Szimplon-átfurat. Budai vájt-út.

Dunántúli ember bizonyára *lik-útnak* mondaná, vagy *hegylikának*.

★

**aláírni** (unterschreiben)

Aláírni a szerződést nem magyar észjárás szülötte. A magyar *alája ír a szerződésnek*.

A -ja elhagyása nem vétség, merthiszen mondjuk azt, hogy: *elé ment az apjának e helyett: eléje*. De azt nem mondjuk, hogy *elé mente az apját*.

Az insurgens alája áll a zászlónak, nempedig aláállja a zászlót.

A bűvár alája bukik a hajónak, nempedig alábukja a hajót.

A kutya alája csuszik az ágynak, nempedig alácsússza az ágyat.

Ha fölébe írom a cikknek a címét, nem mondom, hogy fölé írtam a cikket. Ha melléje írok valamit a cikknek, nem mondom, hogy mellé írtam a cikket.

— Hát hogy mondom?

— Föléje írtam a cikknek! Melléje írtam a cikknek! S ha a nevemet is alájaírom, nem mondom, hogy aláírtam a cikket.

A nevemet írom alája valaminek, nem a valamit (szerződést, nyugtatványt és máseffélét) írom alá.

Ha valami cikket írok s közlöm végül valami szerződés szövegét, akkor aláírtam (alája írtam) a szerződést. De ha a nevemet írom alá, akkor nem a szerződést írtam alá, hanem a nevemet.

Tehát az ember aláírja a nevét a szerződésnek, de nem a szerződést írja alá. Ha ezt mondom: Aláírom, — nem azt értem, hogy a: szerződést, hanem azt, hogy a: *nevemet*.

\*

## alantas közeg

Éppen olyan, mintha azt mondanám: *fő-  
löntes*.

Mondjuk inkább: *alattas, alattvaló*.

Az *alant* különben jó szó. A nép nyelvében: alant repül, fent ül, kint van. Alantas tehát nem-hivatali értelemben jó szó, de erre a kérdésre felelünk vele: milyen? nempedig erre: mi?

★

## altiszt, alispán, alkormányzó

lásd: segédtanító.

★

## alany.

Merőben fölösleges csinálmány, ehelyett: *alap*.

Igaz, hogy az alap eredeti jelentése is kétséges, mert csak személynév és helynév a régi nyelvben, de lehet, hogy az ülep, ülepedik rokon szava, és csak azért nem forgott a mai *grund* értelmében, mert a régiek azt mondták helyette: *láb, talp, sark, ágy, ágyazat, aljas, aljázat*.

Az alany szó helyett a fanemesítésben jobb: *tő, tőke, vadtőke, vadfa*.

A nyelvtanban: *alap, sarok, sarokszó, alapszó, főszó* (rejtett főszó, lappangó főszó.)

Ha pedig valaki azon erősködik, hogy a nyelvtani alany helyes szó, akkor én meg azt kívánom, hogy az állítmányt nevezze *főleny*nek.

★

## alap.

Ha éppen nagyon feszegetjük, ezzel a szóval sem békültem még össze.

Becsületes őseinknek jó volt a *talp* is, *sarok* is, *fenék* is, *alj* is, *láb* is, *gyökér* is. A nyelvün-

ket megvető Kazinczy-nyugatosok azonban becsületes ősi szavainkat egyre-másra félrehányták, s magukfaragta rossz szókat illesztettek a helyökbe. Ami szokatlan, tetszetős. S hiába: a majomtermészet megvan a kisfejüekben. Ma már szinte megütközünk Berzsenyi parasztosságán, mikor olvassuk, hogy minden ország *talpköve* az erkölcs. Miért nem mondja, hogy alapja?

Várom, hogy mikor bukkanik elő a *fölep*.

\*

**alapítványi hölgy.**

Ha valaki azt mondja, hogy ő alapítványi hölgy, szeretném ráfelelni, hogy én meg fölepítvényi úr vagyok.

\*

**alapjában véve.**

Im Grunde genommen, — dachte er, — ist sie gewöhnlich. *Ha meggondolom. Ha jól látom. Tiszta szemmel nézve. Józanul ítélve. Valójában.*

\*

**alaposan.**

A nép ma is azt mondja helyette: derekasan, töviről-hegyire, gyökeresen, smf.

\*

**alapul (ige) s alapít.**

Kiszorította ezeket a szavakat: *sarkallik, épül, állapodik, állapul, helyezkedik, rakodik, támad, kel.*

Épp így az alapít ige.

Talán még előbb említhettem volna, hogy az őnyelvben forgó *Alap* személyneveknek sem-

mi kapcsolatuk a fundamentummal, mert kunbesenyő eredetűek s az értelmük hős, óriás volt.

★

**alatt, azalatt, ezalatt** (unter)

Nálunk az *alatt* nem időhatározó. Beszélhet nekem a Tihanyi codextól Simonyiig minden penna s minden ajak, német szagot érzek én minden alaton, amelynek nincsen föle vagy felsője.

*Evés alatt, ebéd alatt, gyűlés alatt, tárgyalás alatt*, vélném magyarosabb az alattnak *közben, idején* kifezése. Vagy: Az ebéden, (gyűlésen, miegymáson) egyre azon járt az esze.

*Rövid idő alatt*: rövid időn, hamarosan, idején, jókor, korán.

*Ezen idő alatt*: ezen időn által, addig, folyamán.

Kitanulta a mesterségét *három év alatt*: folyamán, multán, addig, eladdig, által.

*Perc alatt, pillanat alatt*: percben, egy pillanatra, pillanatban, perc nem kellett, perc nem telt belé, üstöllést, három perc nem sok, azonnal, tüstént, azonhelyt.

Ház épül *egy év alatt*: egy év nem sok, évig, évben. Mult időben: esztendőn.

Annyi *idő alatt*, míg... annyi időn, míg...

Igy kérdezzük igaz-e: Mi történt a mult héten? s nem: ...mult hét alatt.

A ló *két év alatt* eléri azt a fejlettséget... — két év multán...

Az ónyelvben is leginkább: -an, -on, -en, -ön, -ban, -ben.

Német az *alatt* még abban a kifejezésben is: *Más név alatt* utazik, — bár mentsége, hogy az *alatt* szóban itt burkolatot, lappangást, pa-

lástolást érezhetünk. De hát mikor a pesti bol-  
toslegény grófot játszott Egerben? az bizony ját-  
szott a névvel, s más néven feszített itt a huszá-  
rok között. Ha azonban Degenfeld grófnak kel-  
lett volna valamikor Kohn Izidor nevet öltenie,  
mondható: Kohn Izidor név alatt utazott. De  
akkor bizonyára bujdosásról beszélünk.

Magyar:

Ezen a királyon értem a jó Istent. (Haller  
G. R. 151.)

\*

álca.

Csinálmány az álorcából. Al-or-ca, kiszakítom a közepét s kész a jó új szó. Ilyen módon lehet Felnémet Fémet, alsószoknya alnya, kovácsmester kovter. Így gazdagították Bugáték a magyar nyelvet!

\*

áldozár

Aki áldoz. Eszerint lehetne a szakácsból főzér, a gondolásból evezér, a toronyörből nézér, a költörőből zúzár.

\*

alj.

Pesten már nincs *ruha*, hanem van *öltöny*. Nincs *köpönyeg*, hanem van *köppeny* (ejtsd khöpeny). És nincs *szoknya*, hanem van *alj*.

A török magyar köpönyegnek köpennyé fordulásán nem csodálkozom. Vannak olyan idegen szavaink, amelyek hangzása szokatlan a fülnek, megpróbáljuk hát sarkantyus csizmába bujztatni. Nem sikerül. Változtatunk rajta úgy, hogy gúnyolódásnak hangozzék. De hogy mi szükség az öltönyre és az aljra, — magyar észszel megfoghatatlan! Kezdi egy pesti cicomalegény. A

divattyúk mingyárt káricálja utána. Nem csodálkozom majd, ha kabát helyett egyszercsak azt hallom: *felj.*

★

**alkalmat ad** — lásd: *ad.*

**alkalom adtán** — lásd: *ad.*

★

**alkalmat nyújtani** (Gelegenheit bieten)

Lehet nyújtani kezet, gumit, beszédet s lehet nyújtani vizet, ételt, kérelmet s más mindent, ami igazán nyújtás vagy átnyújtás, de alkalmat nyújtani csak német földön lehet.

A magyar az alkalmat *szerzi, nyitja, kínálja, csinálja* s még sokmásképp a szóban forgó értelem szerint.

★

**alkalomszerű.**

Ha nincs alkalomszer, nem lehet alkalomszerű se semmi.

Ahol a névszó szerrel kapcsolatos, ott is csak szeres-t mondhatunk legfeljebb.

A-szerű csak milyenző szókhoz és számszókhoz kapcsolódik.

Alkalomszerű helyett mondhatjuk: *alkalmas, alkalomra való, alkalomra termett, érkezett* smf. a szóbanforgó értelem szerint.

Lásd: *egyszerű, egyszerűen.*

★

**alkoholista**

iszákos, szeszmegissza, bormegissza, víznemissza.

V. ö.: *antialkoholista.*

★

alkov

hálózug vagy csak zug.

★

áll (steht.)

Ha a Halotti beszédet mai magyarságra írná át valaki, az első mondatot így kellene írnia:

Látni méltóztatnak, igen tisztelt gyászoló közönség, miből áll az ember: tényleg szervetlen anyagból.

*Az ember testből és lélekből áll.* — Az ember test és lélek. ...és lélekből épült.

*Vizsgát állani* (Prüfung bestehen). — Vizsgázni, levizsgázni. (V. ö. átesni).

*Vadat áll* a vizsla. — Vadra áll.

*Hogy áll az ügyed?* (Folyó ügy, törvénykezés, vagy másefféle értelemben). — *Hogy folyik az ügyed?* Erre mondhatja aztán, hogy áll. A magyarnak csak az állhat, ami nem halad, nem folyik. Ellenben: *Hogy áll a szénád?* — ez a kérdés jó, mert stabilis ügyre vonatkozik. A széna metonyma ügy helyett. A magyarban képtelen kép.

*Jó lábon állok vele.* — Mink inkább így beszélünk: Jó emberem. Akárcsak bátyám volna. (Vagy 3. személyhez.) Egy-fazék mellett ülnek. Egyhúron pendülnek.

*Hatalmában áll* őt szabaddá tenni. — Megszabadíthatja hatalmával. Amilyen hatalmas, megszabadíthatja.

A hadnagy rangban a százados alatt áll. — A hadnagy kisebb rangú a századosnál. Századosnál alacsonyabb a rangja. A magyar a rangban nem áll; egyáltalán nincs is rangban. Inkább a rang van őrajta. Tehát: rangú, rendű.

*Felügyelet alatt, őrizet alatt áll.* — Ügyelnek rá. Őrzik. (Mert hátha nem áll, hanem ül.)

*Szeme előtt áll.* — (Ha csakugyan áll, akkor magyarul is így van.)

*Modellt áll.* — Modellul áll. Modellnak áll. Modell.

*Egyezséget fognak állani.* — Az egyezségen megállanak.

*Ütést állt ki.* — Utés érte, ütést viselt el. *Szolgálatban áll.* — Szolgál.

*Szolgálatba áll be.* — Beszegődik, elszegődik.

*Hivatalban áll.* — Hivatalban van v. hivataloskodik.

*Áll az előadás.* Áll a bál. Áll a harcijáték... — (Ami áll, nem mozog.) Tehát: Már játszanak. Megkezdték a táncot. Javában táncolnak. Javában küzdenek. Benne vannak. Dolgoznak. Közepén vannak. Már a pecsenyénél tartanak.

*Rendelkezésére állok.* — Rendelkezésére várok.

*A könyvben ez áll...* — A könyv ezt mondja.

*Boszut áll.* — Ahogy nem ülhetünk boszút, épp úgy nem is állhatunk. A magyar megboszul.

*Áll az ujságban:* A magyar ujságban se nem fekszik, se nem ül, se nem áll a hír, legfeljebb, ha ordít. Máskülönben így beszélünk: Az ujság írja vagy mondja vagy híreli.

*Nyitva áll az ajtó.* Miért éppen áll? Az ajtót mink nem állíthatjuk se nyitva, se zárva, hanem nyitjuk az ajtót vagy zárjuk, vagy eltárjuk, széttárjuk és csukjuk, becsukjuk.

*Őrt áll.* Nézd: őrt áll.

Ha az áll jó volna, akkor az ül is jó volna. Már aztán professzorok és tudósok dolga,

hogy megkülönböztessék: miért mondhatjuk: állja a hideget, meleget, fagyot, sarat, szenvedést, smf. S miért nem mondhatjuk, állja a gátat, smf.

\*

**állam.**

Tudom, hogy kivethetetlen szó, de legalább ne faragjunk a képére más szavakat ülem, szállam, hallam, smf. szörnyűségeket.

\*

**állandó.**

Szónak csakolyan magyar jó szó, mint a jövendő, kelendő, de mindig német, ha mindig, szüntelen, folyton, folytonosan helyett mondjuk.

A Pesti Napló 1918. VIII. 16. számának egy cikke végén olvasom: »Az amerikai katonák szállítására állandóan éjjel nappal történik.«

N. Föláll.

N. Ki nem állhatom.

\*

**állandósít, állandósul.**

Épp olyan vad szó, mint volna: kelendősít, jövendősít, keringősít, kelendősül, jövendősül smf.

\*

**állapító rag.**

Hibás elnevezés. Mert pl. Átsietett az erdőn. Hol itt az állapotítás? És hol van az állapotítás az n raggal képezett határozókon: szépen, nagyon, sokan, sehogyan.

Mondjuk inkább: n-rag.

\*

### **álláspont** (Standpunkt)

Nem magyar elme szülötte. Épp oly képtelenség, mint volna: aratáspont, üvöltéspont, feljeléspont, zsuppoláspont, főzéspon.

V. ö.: szempont.



### **állatkert** (Thiergarten)

Megfelelőbb szó lehetne: *Paradicsom*. Ez se magyar eredetű szó ugyan, de még akkor is magyarosabb, mint az állatkert, ha ezen összetett szónak mind a két fele Ázsiából jött volna. Mert a magyarban a legtöbb összetett szó vagy rövidültség vagy erőltettség.

A régiek *vadas kert*nek nevezték volna. Ez a szó azonban le van már foglalva a vérontásban gyönyörködők másefféle alkotására.



### **állatsereglet** (Menagerie)

Összesereglett állatok-e azok ott szegények? Dehogy sereglettek, összefogdosottak, egybetömlöcöltek.

Jobb volna: idegen állatok gyűjteménye vagy inkább idegen szóval: menaszéria.



### **alszik**

A pesti magyar nyelvében egyértelmű a hál szóval. Mi magyarok hálhatunk akárhol is annélkül, hogy csak egy percet is aludnánk, s alhatunk akárhol, annélkül, hogy ott hálnánk.

Persze a nyelve-szegény németnek nincs szava a hálásra: neki aludni is, hálni is schlafen.



## **altruista**

N. önző.

★

## **alul.**

Kritikán alul (Etwas ist unter aller Kritik). Minthogy fölötte nem állhat semmise a kritikának, alatta se állhat semmise a magyar észjárás szerint. Mink így beszélünk: *Kritikát nem érdemel. A kritika nem foglalkozhatik vele. Szalma. Zöldség. Gyermekség.*

★

## **ambicio**

lihegés, vágy, szomjuság.

★

## **amely**

Ha nem az amelyik rövidítettje, német kötőszó.

Intés: A magyar ember nem él makarónival, hanem inkább csipedettel. (Vesd el a kötőszót, amikor csak lehet. Pontot a helyébe: új mondatot kezdj!)

★

## **animozus**

tüskés, sündisznó.

★

## **antialkoholista**

szesznemissza, bornemissza, vízivó, vízmegissza.

★

## **anyag.**

Ki látott már anyagot? Én soha életemben nem láttam. Mások se láttak. Mert mint a deb-

receni gazd. akadémia vegytana is mondja: »Az anyag, mint olyan nem létezik a természetben.«

Dehát ha a természetben nem is létezik, se mint olyan, se mint ilyen, írásban és szóban úgy forog, mint valami igazi magyar szó. Bizonyára a matériára keresett valaki magyar szót. Nincs. Csináljunk. Máter — anya. Csak valami betűt a végére s kész az anyacs, vagy anyap vagy anyag.

Magyar embernek ugyan nem magyar szó. Sem anyag, sem apag. A föld nekünk föld marad és nem anyag. A matéria egyéb értelmeire meg van száz szavunk is. S ha a filozófiának s a könyves embereknek még külön is kell matéria szó, én inkább az európai nyelvekben felvett matéria-szót látnám helyénvalónak, mint ahogy elfogadtuk a telefont, telegráfot, rámát, tintát, automobilt, biciklit, táblát, templomot s még néhány száz más idegen névszót, amely nyelvünk karakterén nem ront annyit, mint az ilyen korcs szavak.



### **anyakönyvvezető.**

Anyakönyv a magyar értelem szerint valami anyának a könyve vagy anyák könyve. Tehát csakis a bába jegyzőkönyve lehet, vagy olyanféle könyv, amely iránt a lóversenyek előtt érdeklődik a publikum. Hogyan és hova vezethetik akármelyik könyvet is? — nem tudom. A magyar ember írja a könyvet vagy olvassa, de vezetni nem vezeti sehova se.

Az a könyv, amelybe a haza polgárainak születését, házasságát és halálát jegyzik be, a polgárság könyve, tehát *polgárkönyv*, a jegyzője

meg *polgárjegyző*. Vagy ha éppen városiaskodnak: *polgárkönyvelő*. Dehát a jegyző rövidebb.

★

**aperte**

egyenesen, kereken.

★

**apropos**

hogy szavam ebbe öltsem. Igaz is. Igaz ni. Erről szóljunk. Fűzzük ezen tovább. Hopp! No mégcsak azt...

★

**arc és kép.**

Nekünk olyan ez a két szó, mint a parasztnak a két csizmája: mindegy akármelyiket húzza jobbnak vagy balnak. Csakhogy nekünk mindegy. Ő bizony ügyel rá, hogy okosan váltogassa. Amelyik ma volt jobb, holnap bal lesz, s fordítva.

Igy vagyunk sok páros szóval. Nekünk mindegy. A népnek nem.

Az arc és kép is más-más. Mikor azt mondja a nép: arc, orca, a lelket is bele érti. A kép testibb. Példákat azonban erre hiába keresek írott művekben. A pennaforogató emberek sohase tudnak úgy magyarul, mint a nép.

★

**arkangyal**

székesangyal, főangyal.

★

**árny.**

Épp oly képtelen csonkítása az árnyéknak, mint volna emléknek *em*, játéknak *ját*, fazéknak *faz*.

★

**árusít.**

Ezt is olyan ember faragta, akibe nem magyar szóval rakták a pempőt. A -sit képzővel mi magyarok változást mondó névszókat alkotunk igékké: csendesít, fásít, valósít, semmisít, nemesít. Eszerint árosít: drágít volna, árusít árúval ellát, nem pedig *árul* vagy *elad*.

★

**árverez.**

Az árverés hibátlan szó, de mi az az árverez? Verez-ige nincs a magyar nyelvben s a *ver* igét *ez*-zel toldani épp olyan, mint volna *mer*-ből *merez*, *nyer*-ből *nyerez*, *kér*-ből *kérez*, *jár*-ból *járaz*. Semmi szükség az árverez szóra, mikor megvan rá a jó szó. És már rég magyar a szerb *kótya* is, a *kótyára bocsát*, *kótyára vet*, *kótyavetye*, *kótyavetyél*.

★

**átad, átvesz** (übergeben, übernehmen)

Akár átadok valamit, akár átveszek, valaminek közben is kell lennie. De ha én vagyok a közbenvaló valami, akkor nem én adok át, hanem rajtam adnak át.

Ha valaki levelet vagy pénzt bíz rám, hogy vigyem el valakinek, hát elviszem, odaadom. Merthiszen éppen az oda a megbízás iránya, nempedig át. Csak ragályos betegnek adom át

kerítésen. A megbízómnak egy az: akár át, akár innen, akár alul, akár fölül, csak az a fő, hogy odajusson, amit küld.

Boltomat ha valaki megveszi, a pénzéért eladtam, neki adtam. Ő aztán elfoglalja, belelép, beleül, nem pedig átveszi.

A pénzt, iratokat odaadtam, ő pedig elfogadta, elvette, asztalról felvette, megkapta. Bűnvádi vagy adóügyi vagy másefféle rosszízű idézést már nem kapja senki, hanem a kezébe jut.

Néha odanyújtok valamit valakinek, néha odanyomom a markába. Néha csak odavetem, néha beadom, néha kiadom, néha nekiadom.

Tudom, hogy a hivatalos nyelvből kiirthatatlan az átadom-átveszem-igefattyú; talán szükséges is, hogy lehetőleg egyforma legyen sok jogi szó a nyugati nyelvek szavaival; mégis-hál ahol nem szükséges németül beszélnünk, beszéljünk magyarul.



**átesni:** (durcfallen.)

A magyar áteshetik a küszöbön, áteshetik emberen, állaton, mindenén amibe megakad, megbotlik. A német ellenben átesik mulatságon, belegségen, lakodalmon, temetésen, névnapon. Mintha nem a maga akaratával jutna át rajta!

A magyar ellenben: *átjut, kilábol, átlábol, átvergődik, elveti a gondját. Elzajgott a lakodalma.* Vagy azt mondja: *Elmúlt a temetés.*

A német logikátlanság furcsa példája: *Durch die Prüfung fallen.* Elbukni a vizsgálaton. Magyarban ezt éppen ellenkező értelemmel szokták fordítani. Hogy ugyanis: *átjut a*

vizsgálaton. Vagy még többször szószerint: Át-  
esik a vizsgálaton.

★

**átgondol, átfontol, átnéz** (durchdenken, über-  
blicken).

Ovalosság! A magyar hangsúly a romlatlan  
érzékű magyar ajkán erős az első szótagon.  
Tehát csak akkor gondol át valamit, ha nem a  
gondol a fő értelem, hanem az át.

Tudni jó, hogy az *át* az *által* rövidülése.  
Az *által* pedig ikertestvére a *keresztül*-nek és  
testvéröccse az *ellen*-nek (átellennek, a viza-  
vinak).

Tehát átgondolok az erdőn a túlfélen lakó  
babámra, de ha valami ügyről van szó, azt  
*meggondolom*. Átfontolok valami árut, hogy meg-  
nézzem jól, meg van-e mérve. De szerződést  
nem fontolok át, csak meg. És átnézek a szitán,  
de nem nézem át a fogalmazványt, hanem meg-  
nézem, végignézem.

★

**átlag** (durchschnitt)

A *mellesleg, oldalaslag* s másefféle jó szó  
s így átlag is jó szó, de irányt jelölő ér-  
telmű határozó.

★

**átló** (diagonális)

Szily szótára szerint Barczafalvi vétette a  
diagonális magyar szavának *átalló* alakban, s  
Bolyai rövidítette *átlóra*.

Mind a kettő vétkezett.

*Átalló* a magyar fülnek olyan valakit jelent,  
aki *átall* valamit, vagyis szégyenkedve tiltakozik  
az érzése valami ellen. Az *átló* meg szintén

vakszó. Igét minden szóból képezhetünk ugyan, de rendjével. Az *át*-ból képezhetjük ezt az igét: *át*oz (gyakran mondja *át-át*) de *ától* ige érthetetlen volna. A diagonális: *átszel*. Tehát *átszelő*, vagy még helyesebben: *szelő*. Merthiszen a *szelő* szóban az *át* értelme is benne van.

A geometriai professzoroknak erre tudom, hogy mozog a szemöldökük. Azt is tudom miért, Előre felelek:

Szeleni bizony szélhetem én közepén által az almát is. Beszéljen az iskolástudomány inkább idegen terminus-technikusokkal, vagy mondja: *középen szelő, oldalán szelő*.

\*

**átnézet** (*überblick*)

Épp olyan vad szó, mint volna *átlátat*, *áttekintet*, *átpillantat* s másefféle szörnyűségek.

\*

**átirat**

Földet, házat *átiratni* a magyar nem szokott, hanem inkább rá-iratni.

V. ö.: *átgondol*.

\*

**átszellemült** (*durchgeistet*).

Jósika csinálmanya. Akadémiailag rá lehet bizonyítani, hogy jó szó. Csak nem a *durchgeister* az értelme akkor. Mert ha valaki *átszellemült*, azt is várjuk, hogy hova?

\*

**átültet** (*übersetzen*).

A magyar ha beszél, idegen nyelvre is fordíthatja a szót. De idegenről is magyarra. A

kódexeink mind csak *fordításról* beszélnek, s nem *átültetésről*. Még a bibliára se merte mondani egyik fordítója sem, hogy *átültette*, pedig hát az a könyv ugyancsák vérünkben él s tovább-képzésekben is idegen volna a fülünknek: *mű-ültető, mű-ültetés*.

\*

**átváltozik.**

Épp ilyen német szó az *átváltozik* is.

Az ónyelvben *elváltozik, megváltozik, -vá, -vé változik, de átváltozik*, — valami helycserét értene rajta az Árpád korabeli magyar.

\*

**átvitt értelemben.** (in übertragenen bedeutung).

A magyar inkább *átteszi* vagy *átváltja* az értelmet. Mert a *vivés* nálunk a lábmozgás, emelés fogalmával kapcsolatos.

\*

**attól függ** (es hängt davon)

*azon függ, azon fordul.* (Mult időben: *azon múlt.*)

A mi észjárásunk szerint az *alma* nem a *fától függ*, hanem a *fán*; Krisztus keresztfán függ és nem a keresztfától.

Még Pázmány korában is nevetséges lett volna így beszélni:

— Hogy az alispán megválí-e a hivatalától, attól függ, ki lesz a főispán.

Pázmány így prédikált:

... Ezeket értvén, könnyű által látni, miben

áll a lelki környülméletés. Mert ez mindenes-  
től abban függ, hogy kívánságinkat zabolára fog-  
juk és megtörjük. (162. lap.)

A Nysz. több példát is közöl, amelyből ki-  
tetszik, hogy mikor eleink a *hängt davon* ala-  
kot megismerték, ostobaságnak vélték volna így  
fordítani: *attól függ*. Inkább azt mondják: *ab-  
ban függ*, noha az se tökéletes fordítás.

De idővel a kristály is meghomályosodik.



**az, ez** (das, es).

Ha mondat elején áll a mutatónévmás és  
nincs rajt nyomaték (hangsúly), biz akkor nem  
magyaros.

Ez nyílt vallomás volt. (Ha nem különböz-  
teti meg egy másik vallomástól, mely nem volt  
nyílt.) — Nyílt vallomás volt ez. (S az ez is fő-  
lősleges. Sajnálom, hogy nem jegyeztem meg:  
honnán idézem, — talán maga a mondat se ma-  
gyar. Mert a magyar így beszél: Világosan  
szólt. — Megnyílt a szíve, stb. Az idézett mon-  
dat mintha jelen időben így íródna: *Nyílt val-  
lomás van ez.*)

Nem abból vagon az eretnekség, hogy a  
Szt. Írást megvetnék, hanem hogy azt nem jól  
értik. (Pázm. Szt. Írás. 23.) — ...hogy nem jól  
értik azt. (Mert a hangsúly nem az *azt*-on van,  
hanem a *nem*-en, tehát a *nem* előbbre való.  
Az *az* különben itt merőben fölősleges. Német  
gaz.)

Aki nem úr, az szolga. — Aki nem úr,  
szolga az.

Azt beszéljük, hogy amit hiszünk, azt nem  
látjuk. (Pázm. Szt. Írás. 68.) — ...nem látjuk  
azt.

*Egyszer egy, az egy. — Egyszer egy, egy. Vagy hogy az iskolásnóta ne sántítson: Egyszer egy, csak egy.*

Comenius magyar segítője így ír: *Akire major bizattatik, majorgazda, udvarbíró az.*

Ma így írna: ...*bizattatik, az majorgazda...*

Hibás:

»A tájszók gyűjtése és azok terjedésének kimutatása.«

Magyaros:

A tájszók gyűjtése és terjedésüknek kimutatása.

Hibás:

»A rossz neveléssel megrontott fiatal méltán vádolja szülőit, mert *azok* bűneikért lakol.«

Helyesen:

...mert az *ő* bűneikért lakol.

\*

**azért.**

*Ma azért nincs olyan hideg, mint tegnap volt.*

Ezt mondhatom bevezetésképpen, annélkül, hogy előbb a hidegről beszéltem volna.

Az *azért* egy el nem mondott gondolatnak a kapcsolata, hogy ugyanis: *Tegnap hidegebb volt, mint ma*, s folytatom fenszóval: *Ma azért stb. A még sincs* marad ki az *azért* után.

\*

**azonfelül** (überdies).

Hát *azonalul*?

A magyar inkább azt mondja: *még, még csak.*

\*

**azonos** (identisch, gleichwertig).

Lehet, hogy nem is rossz szó, bár az ónyelv nem ismeri. Csak *azon* az *identisch*. A nép nyelvén is csak egy gyűjtő találta a palócságban az *azonságosképpen* kifejezést. (Nyr. XXI. 423.) de az sem *azonosságosképpen* rövidítése, hanem hogy az ónyelvben az *azon* volt *identisch*. Én magam sem *azonost*, sem *ezenest* nem hallottam, hanem inkább ezeket: *csakolyan*, *csakilyen*, *egyfából való*, *egykutya*, *egyszínű*, *egyszőrű*, *magával-egy*, *vele-egy*, *éppolyan*, *egy*, *azonegy* (ő szó) *egyképp*, *egyképpen való*.



**azt mondja, ezt mondja, így szól, úgy szól.**

Simonyi Tüzetes nyelvtanának megjelenésekor Király Pál a hibákat rostálta. Az egyik megrovása ez volt: »A XIV. században bizonyára *azt* mondták: *fá*, *kezé*... S lehet, hogy egyes dialektusok még a XVI. század elején is *azt* mondták: *feketé*, *igé*, *lelké*.

Király Pál hibásolta az *azt*.

Simonyi a válaszában (Nyr. 1896. 368.) Petőfit idézi: De a halál *azt* mondja: Csitt! S a nép szavát: *Azt* se mondta befellegzett.

Érdekes, hogy a nyelvészek mindig vérborult szemmel harcolnak. Nem az igazságot nézik, hanem csak egymás személyét. Mint az asztalon verekedő kutyák, hogy nem maradnak az asztalon.

Mily szép volt volna, ha vívásukban megállnak és *azt* mondják: Ime a magyar nyelvnek egy eddig felfedezetlen törvénytje:

*Ha az idézet nem vigyázatos kirakodás, nem*

szóelőszámlálás, akkor: *azt mondja, azt mondta. Az ezt mondta csak ritka márvány-szövegre vagy változatlan nachdruckra mutat.*

Bizonyosság erre, hogy *azt mondta* helyett azt is mondjuk: *így szólt*, s következik a szószerinti közlés. De a közbeszédben *azt mondta, hogy... úgy szólt, hogy...*

Például: *A bíró azt mondja, hogy az adót be kell fizetni.*

*Apám, mikor meghalt, csak ennyit mondott: Fiam, maradj becsületes.*

*A kakuk csak azt mondja: kakuk. A rigó így szól: ... (Következik a hangutánzás.)*

\*

**baissz:**

árszállás, ársúlyedés.

\*

**bakfis**

Tokajban *jérce*. Debrecenben: *csitri*.

\*

**bálanya.**

Nem ösmerem addig igazi anyának, amíg a bálapát, bálfiút, bálleányt, bálsógort, bálkomát nem látom.

V. ö.: *templomatya*.

\*

**balga.**

A balgatag a kódexek korából való ószó. Bolygatag értelmű. A balga szónak helyessége csupán egy szóra támaszkodik: a kerge szóra,

amely a nép nyelvéből való s az ónyelvben csak kergeteg. A kergül az ónyelvben ismeretlen. A másik szó a lenge. Thaly Kálmánnak a Régi magyar Vitézi Énekek című könyvéből való, tehát ma még nem hiteles. Ellene szól a balga helyességének zuhatag, fuvatag, hervatag, csüggeteg, rengeteg, görgeteg, hallgatag, téveteg. Mind ezen igéknek nincs rövidülése.

\*

**-ban, -ben jár, -utazik, -van.**

»Tüben utazik. Gyertyában utazik. Szivarban utazik« az osztrák-magyar kereskedelmi utazó. A magyar ellenben túvel, gyertyával, szivarral, varrógéppel utazik.

*A nap már leszállóban...* — A nap már lefelé ereszkedett.

N. *helyzet.*

\*

**bankett**

örömebéd, örömvacsora, díszebéd, díszvacsora. (A lakoma nem jó szó.)

\*

**X. Y. barátai.**

*barátom, barátod, barátja.*

A közmondás szerint is: Kinek Krisztus a *barátja*, — nem pedig *baráta*.

\*

**barbarizmus**

konkoly, gaz.

\*

## **báró, gróf s másefféle.**

A mi mágnásaink osztrák mágnások; mert magyar mágnási címek nincsenek.

Innen eredt, hogy a *báró, gróf, herceg, főherceg* címeket kezdettől fogva mindig a név elé írták.

Tették ezt azért, mert a német hangsúly hátrább ver a magyarénál.

A német szórend szerint *Franz Josef* úgy hangzik, hogy a *Jo-ra* esik a hangsúly. A magyar szerint a *Franz-ra*. Épp így a mágnás címekben: *Baron Bánffy* a német ajkon a *Bán* hordozza a súlyt. S ha a magyar így hangsúlyozza a *Báró Bánffyt*, német hangsúly szerint beszél, tehát a magyar nyelvtörvény ellenére.

Eszerint nálunk *Baron von Bánffy* bizony *Bánffy báró*. Mint ahogy mondjuk: *József főherceg*, nempedig *Főherceg József*. Mert nálunk elgörbíthetetlen nyelvtörvény: A személynevekben mindig az első szótag a hangsúlyos.

Egyetlen engedmény a levélboríték vagy másefféle címezés lehet, amikor ugyanis a kedveskedés, megbecsülés vagy hizelgés előre pingálja a jelzőt: *Tekintetes, nemzetes, nagyságos, vitézlő, tudós, tiszteletes* smf. *Iksz Ipszilon úrnak* vagy asszonynak. A *báró, gróf, herceg, lovag* s másefféle is jelző. Valamikor volt tisztség és méltóság emléke. Hát beleilleszthető a magyar nyelvi szokásokba, hogy előrebocsátottan mondjam vagy írjam valakinek: *gróf, báró, herceg*.

De hogy valaki maga-magát becsülgesse, pávatollazza, dicsérje akármi jelzővel is, ez éppen olyan mulatságos, mint amikor a 93 kilogrammos vagy kisebb súlyú hölgy így írja a nevét a levele alá vagy a névjegyére is így nyomatja:

X. *Mariska, Fánika, Terike, Jucika.*

Szilyék szerint: király Mátyás, főherceg József, miniszter Kossuth.

Nincs olyan tisztanyelvű magyar a világon, aki így beszélne:

— Gróf Zichy, gróf Lónyai.

S ha a Tudományos Akadémia kibocsátott körlevelére olyan válasz is érkezik, hogy bizony itt meg ott így beszélnek:

— »Ez a gróf Csáky kastélya.

— Ez a báró Bors dülője.«

Hát ez nem a nép nyelvén van mondva, hanem a cselédség nyelvén. A cselédség rászokik némely idegenségekre, éppen úgy, mint ahogy a hazatért baka egész életében így emlegeti tisztjeit: Kapitány Mayer, őrmester Balogh. Ezt aztán a családja is így mondja. De már annyira nem megy a vérébe az idegenség, hogy analógiát csinálna rá. Nem mondja soha:

— Itt lakik orvos Pákozdy, ez meg mérnök Pálffy háza.

★

Még a *dr.* cím se járhat a magyarban elől. Különösen nem azért mert a nevek előzője még egy előzővel: kétkalapos ember.

Az Akadémián és Szily Kálmánon kívül nem okoz fejtörést senkinek, hogy a *dr.* címet hova teszi *ifj. Szász Károly?*

Előre?

És így írja-e a nevét Bethlen gróf: *dr. Gróf Bethlen*, mikor nem a gróf a *dr.*, hanem Bethlen.

★

## **bátortalan.**

Épp oly silány idegenség, mintha azt mondanám: *hidegtelen, gyávátlan, félénktelen, vitézellen, hőstelen* és másefféle.

A kodeksz-magyarság korában nem is ismerték ezt a szót, csak a tizenhetedik században vetették először papirosra.

Bármennyire megszokott és régi is a következő néhány efféle szó: rút idegenség.



## **be- és ki-**

Nyelvünket már annyira megfertőzte a német szomszédság, hogy már a *be* és *ki* fogalmakat is összezavarjuk, épp úgy mint az *itt* és *ott*, az és ez között való különbségeket.

Olvasom a lapban, hogy az utcát kikövezik. Vajjon miből? Miféle állapotból kövezik ki? Azt gondolom, hogy a kövezés inkább burkolása a földnek, tehát nem *ki-kövezik* az utcát, hanem *bekövezik*. Hiszen ha nem kövel, hanem homokkal történik ez a művelet, senkise mondja, hogy *kihomokolják*, hanem mindenki így beszél: *behomokolják* az utat.

Persze erre nem hallunk német kifejezést, de az *auspflastern* gyakorta beszáll a fülünkbe.



## **beáll, beállít** (*eingestellt werden, einstellen*).

Magyarul: *megszűnik, megáll, megszüntet, megállít, elreked, elrekeszt*, smf.

Kelemen Jómagyarság című könyvében ugyancsak melléje hibáz az üllőnek, mikor ezt

írja. (16. lap) »Beáll a Duna: helyes kifejezés.«  
Ugyan már hova állna be?! *Befagy* vagy *megáll*  
a helyes.

Megjelenés értelmű *beállít* azonban jó szó.  
(Mozzanatos-*it* képző.)

★

**becsip:** (*kneipen: csipni*).

Jókai egyszer száz kifejezést írt össze a ré-  
szegségre.

★

**begyakorol** (*einexerzieren*).

Gyakorol, aki gyakorta csinál valamit. *Be-  
gyakorol* épp oly képtelenség, mint *kigyakorol*,  
*meggyakorol* s más ilyesféle. Mink nem *begya-  
koroljuk* a kardforgatást, hanem *megtanuljuk*.  
*A tanítás, tanulás, tudás és gyakorlás* a kaszár-  
nyán kívül nem szó.

★

**behozni** (*einholen*).

A késést a vonat *behozza*, ha a masina  
osztrák-magyar, de ha színmagyar, akkor *pó-  
tolja; eléri* az időt, a rendet, *gyorsabban halad*,  
*gyorsítja* a vonatot, *helyregyorsul, rágyorsul*.

★

**beismer** (*bekennen*)

megvall.

★

## **beláthatatlan.**

Még a láda se lehet *beláthatatlan*, ha nem látok belé, nem hogy valaminek a következménye, — mint a háború folyamán Höfer jelentéseiben napról-napra olvashattuk. A mi nyelvünkben nincs se *beláthatatlan*, se *kiláthatatlan*, hanem van: *mérhetetlen, képzelhetetlen, számíthatatlan*.

A magyar belátja a magaslatról a környéket. Belát a mélybe, pincébe, árokba, szivbe s másüvé.

De hibásan mondjuk *belát*, ha arról szólunk, hogy valamit *megért*, *megismer*, *átalért*.

Épp ilyen némezségek ezek is: *bebizonyít*, *beszüntet*, *betart*, *betanul*, *betekint*, *bevall*, ezek helyett: *megszüntet*, *megtart*, *megtekint*, *megvall*.

\*

## **belátás**

megértés, megismerés.

\*

## **belépti jegy.**

Már Tóth Béla figyelmeztette rá a pesti magyarságot, (Nyr. XXV. 562.) hogy a *belépőjegy* a helyes.

\*

## **belőlük, közülük.**

Egynéhány buddha pap jött Európába. Magyarországra is jött *belőlük*.

\*

**belsőleg.**

Szily szerint nem jó. (M. nyelvújítás szótára.)

Nézd: *külsőleg.*

\*

**belváros, külváros.**

Ha *belváros* jó szó, ha a *külváros* jó szó, jók akkor ezek a szavak is: *belruha, külruha, belszoba, külszoba, belülés* (belsőülés), *bel titkos tanácsos, beludvar, külmező*, smf.

A *belvárost, belügyet, külügyet* megszoktuk, mégishát ne éktelenítsük tovább a nyelvünket új meg új *bel* és *kül* kezdetű szavakkal.

Mondhatná erre valaki: az *alsó* és *felső* rövidülésére vannak példák az ónyelvben: *alperes, alföld, felföld, alvég, felvég*. Hát vannak. Mint ahogy vannak más germános szavak is a kodekszekben. De már például Szegeden nincs *alváros* és *felváros*, hanem *alsóváros* és *felsőváros*. Az *alperes* szembeszállója: a *felperes* ismeretlen szó az ómagyarnak. Az *alföld* meg a *felföld* is olyanféle magyar alkotása lehet, aki *alinget* viselt télen és *felkabátot*. Az *alvég* és *felvég* is ismeretlen két szó az ónyelvben. Talán tréfából rövidített így valaki. Vagy nem tudott jól magyarul és úr volt...

A *kávészac* nem *alkávé*, hanem *kávéalj* v. *alja*. Mint ahogy a *tejjel* nem *feltej*.

Bele, belől, belső, stb. ősi gyökere a *bel*. Tehát akkor is nem *béle-tyúk, hasa-disznó, bőre-*

szarvas, hanem tyúk-bél, stb. Tehát *város belje* vagy *belső-város* (ha már a bélből adverbium lett), mint a régiek mondták.

\*

### **bemutakozás.**

A *bemutat* szó megvan az ónyelvben is a *vorstellen presentiren* értelmében. A *bemutakozás* nincs. Hát ezen érzem is az idegen szagot. Vélném, hogy a *nevezkedés* az igazi magyar szava, bár ezt semmiféle szótárunkban nem találom. Bemutakoztak egymásnak: *megnevezkedtek*.

\*

### **benső.**

Mi szükség reá a *belső* helyett? Az ónyelvben *belső* és *külső* járja. Ha *küns?*, *lenső*, viszsás, a *benső* is elvetni való.

\*

### **benyomás** (eindruck).

A *hatás* szó mellett fölösleges németség.

\*

### **beolt.**

A *beolt* is németség, ha nincs mondva mit és mibe.

\*

### **berendez** (einrichten).

A magyar csak akkor *rendez be* valamit, ha kívülről berakja valahova. A szoba *elrendezése* vagy *megrendezése* nem berendezés.

\*

**bérekocsi** (Miethwagen).

Épp oly rossz szó, mint volna: *díjhintó, pénz-szekér.*

Mondjuk inkább *fiaker* és *konflis*. De úgy is megérthetjük, ha azt mondjuk: *kétfogatú, egyfogatú*, vagy: *egylovas, kétlovas*.

\*

**beszámítható** (*zurechnungsfähig*).

*Nincs beszámítható állapotban: Nem tökéletes elmélyű. Részeg. Nincs meg a négy fertálya. Nem felelős, smf. a helyzet szerint.*

Számításban idegenes a *beszámít* valamibe. Mibe? Nem az a kérdés mibe? hanem, hogy mennyibe? Mondjuk inkább: *Ezt meg ezt bele-számítja* a számvetésébe s akkor kérdezhető az is, hogy *mennyibe?*

\*

**beszédrész.** (*Redeteil*).

Ez a szó is rávall, hogy nyelvészeink a magyar grammatikát nem a magyar nyelv ismeretéből alkották, hanem a német grammatikákból.

Mi, grammatikátlan magyarok a *beszédrész* szón bizonyára idézeteket értünk, kiszakított részeket valamely beszédből. Amit a grammatikusok értenek rajta, az bizonyára csak szavak különböztetése.

Tanítók beszélhetnének róla, hogy micsoda nehéz megértetni a gyermekkel, hogy a *mondat* nem *beszédrész*, hanem *mondat*. A szó ellenben nem szó, hanem *beszédrész*.

V. ö.: a többi nyelvtani szak-szókkal.

\*

**beszerezni** (*einkaufen*).

A régiek *vettek, vásároltak, megszereztek*.

★

**beszüntet** (*Einstellen*).

már csak Pesten járja, mint a *bevár*, *megvár* helyett, *beszentel* a *megszentel* helyett, *bebizonyít* a *megbizonyít* helyett. Épp így a *betanul*, *betanít*, *betart*, *bevégez* (elvégez.)

★

**bevégez.**

Ha végzés nem befelé történik, semmi ok *sincs* arra, hogy ne *elvégzés* legyen.

★

**bezár** (*schliessen*).

Helyesebb: *végez*, *bevégez*, *befejez* (levelet.)

★

**bezárólag.**

»Érvényes okt. 1-től decz. 31-ig bezárólag.«

Ha magyar ember fogalmazta volna a *től* és *ig* helyett ezt írja:

okt. 1—decz. 31-re. S akkor a *bezárólag* felesleges.

V. ö.: *-ig*.

★

**bibornok:**

*biboros*.

★

**bigot:**

vak.

★

**bilánsz:**

vagyonkép, vagyontükör, tükör, üzlettükör.

★

**bír** (haben).

A haben értelmű bir és a belőle fattyazott *birtok*, *birvágy*, *birodalom* smf. mind idegen szó a lelkünknek, ha egyike másika régi is. A magyarnak *apja van*, a német *bir egy apát*. Ezer példára onthatnám a tentát, de szívesebben ontanék a fejére egy akónyit is annak, aki a haben-bir helyességét még bizonyozza.

A *birtok*: föld, jószág, gazdaság, tanya, uradalom, stb.

*Birtokos*: földesúr, földműves, uraság, gazda, ura (valaminek).

*Birvágy*: kapzsiság.

*Birodalom*: ország, urodalom, királyság.

Ha magyar véremnek azt mondom, Toldi erős volt: *bikát birt*, éppenséggel nem azt érti rajta, hogy *bikája volt neki*.

★

**kibir** (aushalten)

magyarban teher kivitelére vagy kiemelésére való szó. De valami állapotot *kibirni* épp úgy nem lehet, mint *bebirni*. Ha valami rosszat nem birunk elviselni, elég mondanunk: *Nem birom*. A *ki* hozzátétele már idegenség.

★

**birálni** (*kritisieren*).

A régiek azt mondták: *ítélni, mérni, fontra tenni*.

Az író sem *írál*, szűrő se *szűrél*, festő se *festél*.

\*

**birtokos ragozás.**

Az idegen azért képtelen megtanulni magyarul, mert az egyes számú harmadik személyű birtokosrag a *-ja, -je* nem olyan, mint a kapszli, hogy minden sütőre ráillik. Az *n*-végű szavakra például szinte ki lehetne mondani, hogy valamennyi *-ja, -je* raggal jár: káplánja, ispánja, fácánja, karácsonya, lexikonja, szánja, szerencsenje, stb. És mégis van akárhány olyan *n*-végű szavunk, amely nem *-ja, -je*, hanem csak *-a, -e* raggal jár: istene, szene, rokona, börtöne, ködmöne, stb.

A Czuczor-szótár írói is érezték ezt a különös véget, azért jegyzik épp az *n*-végű névszók után — csaknem mindenütt — a birtokos ragozását is. A német-magyar szótárak írói erre és az ikes igék még tarkább ragozására figyelmezhetnének.

Nyelvünket ha jobban ismernék nyelvészeink és irodalomtörténetíróink nem írják: *A magyar nyelv eredete. A magyar irodalom története*, — hanem: *Nyelvünk eredete, Irodalmunk története*, stb. Csak más nemzetbeli írhatja a maga nyelvén: *A magyar... stb.*

\*

**bizonyos:** (*gewiss*):

Helyébe: *valami, valamely, némi, némely, nevezetes, emlékezetes, egyféle, néminemű.*

Mikor rágondolok, *bizonyos félelmet érzek* (ich fühle eine gewisse Furcht): *valami félelmet.*

Példák:

Megismerkedett *bizonyos Wieland* nevű úrral (mit einem gewissen Wieland): *valami Wieland* nevű úrral.

*Bizonyos* korban már nem táncol az ember: *Vén kecske nem ugrál.*

Ábel *bizonyos elfogultsággal* várta: *valamelyes* elfogultsággal várta.

Zúgnak bizonyos testek, midőn erősebb csapás, ütés, szél, stb. éri. (Czucz. Fog. Szótár.) — Zúgnak némely testek, midőn erős (nem erősebb) smf. éri őket. (Egy mondatban három hiba.)

Még komikusabb a *Táj* címszó magyarázatában: ... a táj nem egyéb, mint *bizonyos távolságig* terjedő helyiség, térség.

Azon a *bizonyos éjszakán.* — Azon a *nevezetes* v. *emlékezetes.*

Bizonyos emberek azt vélik. — *Némelyek...*

Ezt az ágazatot, mint *egyféle* állat a gyömbért, turkállya. (N.)

Vala az gylekezésbe: *nemynemew* predicalo frater. (Ehr. C. 66.)

\*

**biztosítom, hogy** (*Ich versichere sie*).

Nem éppen vad németség, merthiszen *bizonyos* helyett a nép is mond már *biztost* (a



pesti kaszárnyák és cselédek terjesztik) — és így *bizonyosítom* helyett mondhatjuk *biztosítom*. De mondhatom-e ezekkel a szavakkal kapcsolatosan: *őnt, magát, téged?* Bizonyosíthatom, amit mondok, de nem akivel beszélek. Mindenképpen idegen, németből jött szólás. A magyar azt mondja: *Bizonynal mondom. Bizonyos. Elhiheted. Hidd meg. Bizonyosra mondom. Bizonyisten. Istenucsce, szentucscse.*

\*

### **biztosította őt arról**

*fogadta, fogadkozott, megnyugtatta, ígérte,* s máskéféle a mondat szerint.

Az ónyelvben a nyelvtörténeti szótár szerint a *biztos*: sicher, tutus, securus, confisus; *bizonyos* pedig: gewiss, certus, contestatus, indubitatus.

A pesti magyarság nem ismeri ezt a különbséget; ott semmi se *bizonyos*, minden *biztos*.

\*

### **blúz.**

A *bluz* idegenből jött, tehát maradjon *blúz*. Épp úgy mint a *papucs* hogy török szó, vagy a *pántlika*, hogy német szó. Az ilyen szavak gyarapodást jelentenek s nem rontják a nyelvet, mint a *kedély*, *pamlag* és máskéféle csinálmányok.

\*

### **blamál, blamiroz:**

Ne blamáld magad: csúful ne járj!  
Meg ne csalódj.

\*

**bliccel.**

A magyar ember sohse bliccel, tehát szava sincs rá. (Elsikamlik, elcsúszik.)

**blindre**

vakon, vakul, zsákban, (macskát zsákban).

**bohóc** (*bajazzo, Dumer August*).

? Mi szükség volt erre a csinálmányra, amikor a nép ajkáról tucatszámra gyűjthetik az ilyenféle neveket: *Ugri Matyi, Figura Jancsi*.

(N. a Nyelvőrben a csúfneveket.)

**bohózat.**

Olyan szó, mint volna: *komolyzat, vidámzat, pajkoszat, csintalanzat*.

**bók.**

V. ö.: *csók, csókol, csat, csatol*. Maradhat, bár ellene is állítható példa: *zsarol, oszol, mormol* és egyéb.

**bokszer**

dögönyeg. (Régi szó!)



**-ból -ből.**

Németes az ilyenekben: *Szívből köszönöm, szívemből kívánom.*

A magyar ember nem mondja: *szívből*, mert ha köszön valamit, valóban a *szívével* köszön, vagy *szíve szerint* kíván. A magyar ember becsületes és igaz. Épp azért nem a mi lelkünkéből fakadtak az ilyen levélzáró kifejezések: *Őszinte barátja, igaz hive.*

★

**boldogtalan** (*Glücklos, infelix*).

*Boldogtalan, bátortalan, tisztátalan, bizonytalan, elégtelen, dicsőtelen, bizony fáj tőle a fülem.*

A *-talan -telen* fosztóképző csak nevekhez járul nálunk, milyenségszókhoz nem. Mi oly gazdagok voltunk mindig a milyenző szavakban, hogy nem szorultunk a *széptelen, dicsőtelen, édestelen* formaképzésekre, amelyek mind a német *-los* átvételei. Noha vélném a latinból fordító kódex-írók szegték meg elsőben a törvényt. Annak a szót-szóra pennázó papnak vagy deáknak kellett a *felix, infelix, fidelis* és *infidelis* mentül tökéletesebb fordítására a *boldogtalan* és a *hűtlen* szó. De aki először írta ezt a két szót, bizonyára nem is volt magyar eredetű.

Szörnyűség a nemrégiben keletkezett *komolytalan!* Ezt se magyar írta le először. Várom, hogy jön utána a *vigtalan* is. De én meg arra mondom rá majd, hogy *széptelen*.

★

## **bolygó csillag.**

Az a bolygó, aki tévelyegve jár, — tehát iránytalanul vagy irányavesztetten. Dehát az ég planétái nem bolyonganak. A vasuti sínnél is tökéletesebb pályán kerengenek a nap körül. Fiai a napnak, tehát a mi nyelvünkön *fiók-csillagok*.

N. Naprendszer.

\*

## **bonmót mond**

fején találja a szöveget, rácsíp.

\*

## **borjusült, csirkepaprikás, báránybecsinált.**

A németből fordító vendéglői magyar nyelv szörnyűségei. Nekünk nincs lepénykaprosunk és káposztatöltöttünk és rétesalmásunk, mint ahogy nincs kertszőlősünk se, szoknyafodrosunk és csizmarámásunk. Bőrpárducos eleink az ilyen magyarságot buzogányszögessel ütötték volna kupán.

\*

## **bőrönd.**

Helyesebb: turba — bőrtáska.

\*

## **borzad.**

Régi szó. Tehát borzadalmas jó szó és a borzalmas is megállhat, mint a sok egyéb, belsőjében kopott szó: *tés: tekintetes*.

Hibás azonban az *elborzad*.

Az ónyelv szótárában nincs meg *elsápad*, *elhalványul* se, de kódexbeli szó az *elszörnyülködik*. A borzadás azonban nem lehet *el*, mert a hajnak, bőrnek megborzolódnását mondjuk vele.

\*

**boszorkánylövet** (Hexenschuss)

*nyilalás.*

\*

**botrány.**

Olyan mint volna *kivánckozás* helyett *kivány*, *siránkozás* helyett *sirány*, *érintkezés* helyett *éring*.

Még skandalumot is inkább mondok, hogysen ilyen ostobaságot.

\*

**bölcsész.**

ász, -ész képző csak névszókból alkot névszót. Nem mondhatom *igazász*, *javász*, *boldogász*, *butász*, *gyengész* s másefféle. Tehát azt se mondhatom bölcsész. A bölcsőkészítő mit szól a *bölcsész* szóra?!

Maga a bölcselő szó elég arra, hogy kifejezze a filozófust. Filozófia: bölcsességtan (ha már a tan-t elfogadtuk.) Filozofál: bölcselkedik. Filozófus doktor: tudós bölcs vagy bölcsesség tudósa.

Filozopter: bölcsességhallgató: *bölcselő*.

\*

**brevi-loquentia**

velős beszéd.

\*

**brilliant**

csiszolt gyémánt.

\*

**bronz** (Bronze).

A bronz szót némelyek *bronc*-nak írják. Merthát a német *z*, *c*-nek ejtődik.

Ha azonban tudjuk, hogy ezt a szót a latin *Brindisium* (Brindisi) szóból alkotta a francia *bronze*-nak, — *aes Brundisium*, — akkor mi- nek majmolnánk mink a németeket?

\*

**bukolika**

juhásznóta.

\*

**bukolikus**

népköltő.

\*

**butaság.**

Együtt a család:

balga, bárgyú, együgyü, ügyefogyott, botor  
hőbolygós

élhetetlen

bamba, tátott-szájú, *lühü*, tatrafüles, tataló,

mafla, málé

melák, *táté*

kaba

jámbor, ártatlan, gyermeki  
ügyetlen, bibaszt, pupák  
Filkó, Bolond Istók, Hübele Balázs, Fajankó  
Mihók  
bolond, félkegyelmű, félnadrág, kajla  
félcsákó, félcsizmás, *félkerék*, félnedér  
félsalavári, *féltürkű*  
eszélős, eszeveszett, *eszéfordult*, eszement  
kerge, kelekóla, *golyhó*, *ferdeeszű*  
bahó, kákó, kákombák, *habók*  
oktalan, oktondi  
ostoba, hájfejű, hidegvelejű, víz-eszű,  
tökkolop  
mulya, *mumák*  
pipotya, gyöngge, nyám-nyám, nyámámdi  
totomi ember, tutyi-mutyi  
lipi, liphec  
rátóti.

\*

### **bűvész.**

Nem éppen rossz szó, csak éppen az a hibája, hogy aki alkotta nem ismerte a magyar nyelv lelkét. A mi nyelvünk eredetileg nomád népnek a nyelve. A nomád népek nyelvét pedig az jellemzi, hogy nincsenek benne homályos szavak.

Sokkal szebb volna, ha a régi *garabonciás* szót vennék ki a bűvészek a lomtárból. A garabonciás az ősidőkben pap volt. A kereszténység elfogadása után varázslathoz értő kóborló. Elvégre a bűvészek is kóborolnak.

\*

## **cakni**

békafofog. Kendnek varrok üngöt, gatyát, békafofogásra hagyom az alját. (Tájszótár.)

\*

## **Célszerű, célszerűtlen.**

A *cél* tudjuk mit jelent. A *szert* is tudjuk mit jelent. Sőt ha valaki azt mondja: *célszer*, azt is ráértjük arra a köralaku rudas táblára, amely mellé a lövőegyesületek és katonák löni szoktak. De, — ha valaki azt mondja *célszerű*, azt bizony nem értjük, hacsak Budapesten nem tanultunk magyarul.

A magyar ember azt mondja: *célos*, *hasznos*, *jó* és máskéféle a mondat szerint. Vagy *céltalan*, *haszontalan*, *rossz*...

\*

## **chauvinista.**

Átillás. Átillás magyar. Átilláskodás.

\*

## **chef-d'oeuvre**

remek. (Az ő se dövrje — remeke, remeklése.)

\*

## **cipész, erdész.**

Ha a cipőből jó a cipész, akkor a dajka neve épp így lehetne *bölcsöböl bölcsész*. A kántor neve *tüdöböl tudész*. Az író neve az *agyvelöböl velész*. Az időjós neve a *felhöböl felhész*. A kocsis neve a *gyeplöböl gyeplész*. A cserepes neve a *tetöböl tetész*.

Az erdész szó aligha vethető már el, de mért vetették el a cipészeink az ősi jó *varga* szót?

\*

**clairvoyance**

néző, látó (a napi értelemben)

\*

**claqueur**

tenyerész.

\*

**cleptomania**

szarkaság, szarkalelkűség.

\*

**clown**

Bolond Matyi, Matyi.

\*

**cisterciek**

fehér barátok.

\*

**csak — csupán.**

Simonyi azt mondja, hogy a *csak* szóval a *csupán* és *csupáncsak* egyértékű. (Ktsz. 192 l.)

*Csupán* erősebb a *csaknál*. Hát még a *csupáncsak*?

— *Hogy van kend?*

— *Csak lassan.*

— *Hát Pali dolgozik-e szívesen?*

— *Csak imigy-amagy.*

Ezen zenebonát csupán a parasztság kezdette. (Gyul. 242.)

Csak a mondat végén *csupánná* változik, ha nincs előtte ez a szó: *már* vagy *még*.

P. Hét testvérem közül magam élek csupán.

Vagy: Hét testvérem közül csupán magam élek.

Semmi sincsen, csupán jó. (P. P. Pax. A.)

★

### csalhatatlan.

A pápa *csalhatatlan*. Jobb volna: csalódhatatlan.

★

### csinál.

A *csi*, *csin* igető *csinál* értelemben megtalálható az ázsiai nyelvekben is. Az afgánoknál Fekete Zs. szerint éppenséggel egy a magyarral (*senal*) A kínai nyelvben *cso* a *csinál*. De a tót *csinjiti* is *csinálni*. Az írásainkban mégis jó, ha csak egyik szónak ismerjük a néhány száz közül, amelylyel cselekvést fejezhetünk ki.

★

### csodaszép.

Lásd: Kőkemény.

★

### csomag.

Ujkori *csinálmány*. Épp olyan jó, mint volna *nyomó* helyett *nyomag*, *vonó* helyett *vonag*. A csomagot a régiek *csomónak* és *csomóléknak* mondták, a csomagolást *csomózásnak*.

Hogy a *csomó* mást is jelent? hát a *vonó*

meg a *nyomó*, a *daru* meg a *bak*, a *tőr* meg a *pad*? Hát a franciánál a *person*, amely azt is jelenti, hogy *valaki*, azt is, hogy *senki*! Minden nyelvben vannak ilyen két háromjelentésű szavak, de azért nem zavarják az értelmet.

Csak csirázzék hát az a *cso-mag* annak a kertjében, akinek jobb a *cso-mónál*.

★

**csöd.**

Ezelőtt csak száz évvel is nevettek volna rajta, mint ma nevetnénk, ha valaki az ének-lármát *bőd*-nek nevezné, vagy a puskalövést *dör*-nek, vagy a pezsgőt *pezsd*-nek.

★

**csökken.**

Nézd: *apad*

★

**csőr.**

Szerencsétlen és szükségtelen csinálmány. Magyar ember nem is ismeri. Ha iskolában rákényszerítik is, elveti magától. A madárnak *orra* van. Az orra hosszában alulról van a *szája*. Látni is az orrán azt a két lukacskát. A szája nyílása az orra csontjának az alulsó része. Ami a nyelve alatt van, belülről az is *száj*, kívülről  *álla*. Ezzel a megkülönböztetéssel meg voltunk egynéhány ezer évig, hát minek nekünk az *alcsőr* és *felcsőr* és másféle haszontalan csőrültségek?

★

**csucsosodik** (gipfeln).

Abban csúcsosodik ki: *oda lő. Arra céloz. Abban fészkel v. fészkelik.*

\*

**curukkol**

hátrál, hőköl, faral.

\*

**dal** és **dana**.

Megkülönböztetése a kettőnek:

*dal*: aria, chanson.

*dana*: melodia.

Mert *danolni*, *dünyükölni* forma nélkül is lehet. A fülemile danolgat, a kislány is, de már a szinpad éneke *dalol*.

Ez a megkülönböztetés ugyan nincs benne sem a szótárunkban, sem a beszédünkben, de ha két szavunk is van két fogalomra, miért ne választanánk meg egymástól a kettőt, — mint ahogy a nyelvtudomány is elkülönítette épp ily okból az *igét* a *szótól*. Az ónyelvben az *ige* és *szó* különbsége nem az volt, ami ma.

\*

**dandy**

divat-szarka.

\*

**darab** (szindarab) a német Stück.

Csakhogy a magyar *darab* szó mindig valami egésznek a töredékét, részét jelenti. Tehát

nem jó fordítása a színpadi Stücknek. Mondjuk inkább: *játék, szinmű, színjáték, dráma.*

Epp így a *bütordarab, ruhadarab* is csak darabja lehet a bútornak vagy ruhának. A jó szék nem *bütordarab*, hanem *bútor*, a *mellény* nem *ruhadarab*, hanem *ruha, öltözet-rész.*

A darab hibás ezekben is: *egy darab gyertya, egy szál gyertya.* Az ing gatyája is *szál.* Továbbá *szál* a puska, bot, kard, pipaszár s a hasonlók. A kenyér *karaj* vagy *szelet.* A magyar inkább az alakokkal jelzőz: *Egy levél tészta. Öt levél kötvény. Tíz szem gyöngy. Hat szem rubin. Öt fej káposzta. Egy fej szőlő. Egy fürt szőlő.*

A *darab* elhagyható az ilyen szólásokban:

*Öt darab hordó.* Mondd: *Öt hordó.*

*Öt darab arany.* Mondd: *Öt arany.*

*Ötkoronás pénzdarab.* Mondd: *Ötkoronás pénz.*

\*

**egydarabig, darabig, jódarabig.**

A német várhat *einwenig*, de a magyar nem. Mert a mi logikus észjárásunk megkövetelné, hogy két darabig, és háromdarabig is várakozunk.

V. ö. : egykevés.

\*

**delej.**

A delej valami alföldi tanító csinálmánya a *dél-éjből*; a Mágneshegy neve, a világ minden nyelvén Mágnes.

\*

**demimonde**

Tolnai szótárában: félvilági hölgy. Egerben: *kacérnő* a kasszírnból magyarra forgatva. De jó a: *világasszonya* is, a Tájszótár szava.

★

**denaturált spiritusz**

büdössesz.

★

**diákflastrom**

deák-ír, angyal-zsir.

★

**diameter**

híd, hidaló.

★

**detektiv**

vizsla, kabátos rendőr.

★

**Dicsértessék a Jézus Krisztus.**

*A laudetur Jesus Christus* szótári fordítása. Bejegyezhető a római katolikus egyház íróinak nyelvünket rontó kifejezései közé. (Nézd a katekizmust s az iskolai Róder-bibliát.)

*Dicsértessék a Kossuth Lajos. Első szentünk a Szent Gellért. Minek is élt a Szarvas Gábor?*

De maga a *dicsértessék* is vétség a magyar nyelv természete ellen. Ki beszél így:

*Izletlessék a bableves. Tétessék fel a kalap.*

A *tat*, *-tet* igealak megvan a nyelvünkben, de a *rendje* is megvan, hogy mikor hová való.

Jó ha így mondjuk: *Itasd meg a lovat*. De az nincs jól, hogy: *Itatassék meg a ló*. Ilyet csak idegen mond.

\*

**dilemma**

szoros, ebutca.

\*

**dilettáns**

művészkedő.

\*

**dinasztikus**

királyházi.

\*

**diplomatie**

rókanyelven.

\*

**dixi**

Eddig van! Pont! Nyelvőr szerint (12: 528)  
dixi: szómondás. »Ez az én szómondásom« —  
így végzi a beszédet a nép. (Hol?!?)

\*

**disputál**

felel, összefelet.

\*

**dissonáns**

fülsértő, fülboszantó.

\*

**dissonancia**

hang visszája.

\*

diurn

dijas.

\*

doh, dohos.

A mai nyelvben annyira félretett szó, hogy csak a hordó vagy pince bűzét jelzik vele. A régi nyelvben a *büdös* szó enyhébb helyettesítője volt. *Dohos*nak mondták a koporsót, a holttestet s egyéb másmindent is ami rothad.

\*

dolog (Ding, Sache, chose, res).

Magyarul: *valami, valamicsoda, izé, szer, ügy, ok, sor, eljárás, készség, alkalmatosság, micsoda* és egyéb mindenféle a mondat szerint vagy (többnyire) *semmi*. A dolog ugyanis többnyire egy meg nem talált szónak a helyettese. Meg kell keresni azt a szót, amely fölöslegessé teszi. A német *Ding, Sache*, a latin *res*, a francia *chose* dolognak fordítása idegen magzat, magyar bölcsőben.

Debrecenben az *ügy* helyett is *sor* járja.

»Szent dolgokról elmélkedett.« De hátha éppen arról elmélkedett, hogy a szent ember mi-képpen lehetne szent az alvásában is? Tehát mondjuk inkább: *szent mindenféléről elmélkedett*.

\*

dominal

uralog rajta.

\*

**dormitorium**

hálóház.

\*

**dosis**

nyelet.

N. adag.

\*

**douche**

zápor.

\*

**drasztikus**

pokróc.

\*

**drogueriás**

fűárus, füves.

\*

**drogueria**

füvesbolt, füvesség.

\*

**dúvad.**

Allítólag komárommegyei szó. Minthogy azonban sehol erre bizonyosság nem található, bizonyára csak úgy komáromi, hogy egy komáromi ember faragta.

No bőven élt *sűhussal* abban a jó *múidőben*. Dehát íme még a *repüség* korában is elő-előbukkan az ő *dúvadja*.

\*

**Ecsetel.** (etwas malerisch beschreiben).

A magyar ha *fest*, épp úgy nem *ecsetel*, mint ahogy nem *pennáz*, mikor *ír*, nem *lábaz*, mikor *táncol*.

\*

**eddigi.**

*Eddig, addig* az ónyelvben *ezig, azig* volt. *Eddigi* épp oly törvénytelen képzés, mint volna *addigi, mígi, meddigi, házigi, kertigi, reggeligi*.

\*

**édeskés, savanykás.**

Édeskés, savanykás épp oly kicsámpásított szó, mint volna *szagoskás, savanyuskás, sárgás-kás, paprikáskás*. (Kazinczy remeke!)

\*

**edz** (etzen).

Voltaképp *étel*. De különös, hogy nálunk az *acélos, erősít, keményít* helyett járja.

\*

**edzett:**

*acélos, vasmellű, vasalt, kemény, tüzrőlpatlant, cserzett, vihart szokott, szelet szokott, ember a talpán, megáll a sarkán* s másefféle erőt kifejező szavak.

\*

**egész: ganz.**

Egésznap (*den ganzen Tag*.) — napestig. (Régi nyelvben is.) A népnyelvben olykor: teljes álló nap.

Egész éjjel nem aludtam: Az *éjen át*. Éj hosszán által. Vagy: éjhosszon által. »*Mind éj-*

szaka: tota nocte» (Jord. C.) Más kódexekben: *éjtáltal, mind éjtáltal. A virrasztó éjten éjt által-vigyáz.* (Telegdi Evang.)

Aludtam egész éjjel egész nap: Aludtam mind éjt mind napot egyhuzamban.

Az egész falu összegyűlt. (das ganze Dorf versammelt sich). *Mind a falu összegyűlt.* Más forgókban az *egész falu: a falu mindnyája.* »Mind az ő fájának halált évék.« (H. B.)

Kálvin vallása az *egész országban* terjedez — *országszerte.*

A töröké az *egész ország* — az ország egészen.

Az egész falu arról beszél: Mind a falu arról beszél.

Egész világ: *Mind e világ.* (Ehr. C. Érdy C.) Noha Érdy kódexében *egész sziget* is említődik.

Egész erejét összeszedte: *Minden erejét.* (Mert képtelenség: *fél erejét összeszedte.* Akkor is *ereje felét.*)

Egész lélekkel rajta van: *Teljes* lelkével.

Ez az *egész beszéd* nem tetszik nekem: *mind ez a ...* vagy: Ez a beszéd *elejétől végig ...*

Ez a gyerek egész apja: ... *szakasztott* apja.

Egész vadász lett: *Szinte ... Teljesen ... Végig.*

Az egész had ott volt: ... *mind a had ...*

Az egész határt bejárta: *Mind a határt ...*

Egész magán kívül volt örömében (Két germanizmus): *Repesett az örömtől.*

*Egész végig: Végestelen végig.*

Egész bizonyos (Ganz gewiss): *Bizonyos.* (A magyarban nincs félbizonyos. *Tizenkettő.*

*Egésznap vártam: Esteles - estig vártam.*

(Ahol az *egész* nyomatékos mennyi szép határozónk van rá!)

*Egész életében:* az ónyelvben: *mind életében* vagy *teljes életében*. Tehát első személyben: *mindéletemben*. (V. ö.: *mindéig*) vagy *teljes életemben*.

*Az egész országban:* Az országban *mindenütt*. *Kerek Magyarországon*.

*Az egész faluban:* *végig a faluban*. *Végig-hosszat a falun*.

*Annyi az egész:* *annyi nekem*, vagy *csak annyi, annyicska az ügy*.

*Egész esztendőben:* *Esztendőt által v. esztendőt át*. »Soha esztendőt által három mise nem mondatik.« (Corn. Cod.)

*Egész valója:* Minden porcikája, tetőtől talpig, minden ize, teljes valója.

*Egész teste fájdalom volt:* *Teste csupa fájdalom volt*. *Csupa daganat a lába, csupa vér az inge*, — mondja a nép. *Nempedig: egész lába daganat, egész inge vér*.

...*pokolba kívántam az egész Gödöllőt*. — Magam írtam le ezt a rútnémet *ganzos* mondatot a Hatalmas harmadik c. regényemben, mikor még nem eszméltem rá, hogy pesti magyarul szólok. Merthiszen ha képtelenség a magyar elmének, hogy *nyolcad Gödöllő* vagy *negyed Gödöllő*, miért volna helyes az *egész*? A harmadik kiadásban igazítottam: ...*pokolba kívántam Gödöllő minden lakóját*.

Épp *egész esztendeig* szolgált: *Kerek egész...*

*Egészen igaz* (Ganz wahr.) *Végig igaz*. *Teljesen igaz*. *Cseppig igaz*. *Szin-igaz*. Nem *mind igaz* volt az ártatlanok gyalázása. (Pázmány.)

*Mondd el az egészet:* *Mondd el végig, töviről-hegyire, apróra, teljesen*.

*Nem egészen így van:* Nem hajszálig ... Nem pontos a beszéd.

Leggyakoribb kifejezéseink a ganz-ra:

*Mind, minden, hosszat, át, által, végig, végiglen, teljes, szinte, csupádon, csupa, kerek, tisztádon, tiszta, testestül-lelkestül, csapatostul, seregestül, mindenestül, fenekestül, testtel-lélekkal, testi-lelki.*

*Intés:* Ahol nincs a kérdésben a fél vagy negyed, (félíg, negyedíg) azt se mondd: *egész vagy egészen*. Ahol az *egész, egészen* előtűnik a mai írásokban, *többnyire törölhető* anélkül, hogy az értelem változna.

Tehát ez a mondat rossz: »*Rokonunk nincs itthon: az egész lakása a mienk.*« Miért rossz ez a mondat? Mert a rokonnak nincs *fél-lakása* v. *fertály-lakása*, csakis *egész lakása*. A mondat így jó: *Rokonunk nincs itthon: a lakása egészen a mienk.* Vagy: *a lakása a mienk.*

\*

**egydarabig.**

egydarabig — valameddig, darabig, kisdarabig.

\*

**egyedül** (allein).

Szónak jó szó, de ha *csak, csupáncsak, csak* az *egy* helyett mondja valaki, bizony nem beszél magyarul, ha magyar szóval beszél is.

A Révai lexikonban olvasom a *Jócselékedetek* cikkben:

»Az ember egyedül a hit által üdvözülni.«

Hátha másodmagával van egyútján az életnek, tisztelt cikkíró úr? Csak aki egyedül van, az üdvözülni? Hát csak a remete üdvözülni?

Más példa:

»Egyedül a katolikus vallás.«

Mondhatom-e valakiről, egyedül kenyérral élt?

A *nur* nekünk *csak, csupán*csak, de sohasem *egyedül*.

Szabály: egyedül — magában.

★

**egyelőre.**

Megszokott vadszó. Állítsuk vele szembe: az *egyhátra* szót s akkor megismerjük, hogy mi értékű. Magyarul így beszélünk: *ideig-óráig, ideiglen, ideigvalón, addig is, mostanában, ma még, valameddig, eleinte, elején, kezdetén, kezdetileg, ma, máma.*

★

**egyenruha** (uniformis).

A nép elfogadta, de azzal a kis másítással, hogy az *egyen* helyett *egyem*-et mond. *Egyemruha* épp olyan magyar szó a nép érzése szerint, mint *eszemadta*. Vélik, hogy az eszemadának valami rokonszava.

Ha nincs hal, béka is jó.

★

**egyén.**

Nem is volna rossz szó, ha *eggy-én*-nek ejtve valami *magahitt, magabizó, mindig-ego: egy-én* a mondás. De már más vonatkozásokban, a *karakter, a persona* kifejezésére csak tudományos művekben szenvedjük el. A szépirodalmi művekben és élőnyelvben van nekünk mindenféle színű kifejezésünk az *egyén* helyébe.

★

egyés.

Hiba, ha ahelyett mondjuk: *valamelyes, néhány, egy-egy, némelyik.*

★

egy és ugyanaz. (ein und dasselbe)

ugyanaz, azonegy.

★

egyhuzamban.

Nézd: párhuzamos.

★

egykevés, egykissé (ein wenig, ein bisschen).

*némi, kevés, kissé, kisidőre.*

Ruhet ein wenig: szusszanjunk. Pihenjünk egy percet. Pihenjünk valamicskét.

*Egy kis*... azonban nem mindig német. Német, ha elhagyható, vagy ha ezzel helyettesíthető: *valami*, vagy *némi*, *valami kis*. Nem hibás a mesében sem: *egy kis kunyhót*, — mert itt az ellentét kiemelésére való. De másutt germán illatú.

Azt lehetne mondanunk:

— Ha *egy kis* jó, miért ne volna jó az *egy kevés* is?

Válaszom:

— Mert *egy kis* kunyhó lehet a világon, sőt *két kis* kunyhó is. De *két kevés* és *három kevés* nincs a mi beszédünkben.

★

egylet.

A magyar nem *egylik*, hanem *egyesül*, tehát az egyesülése *egyesület*.

★

egyrészt, másrészt.

N. részint.

\*

**egyszerü, egyszerüen** (einfach.)

*Egy* is jó szó, *szer* is jó szó. *Egyszerü* is jó szó. De *einfach* értelmében inkább csak akkor mondjuk, ha *sokszerünek* az átellenese. Mert a mi gazdag nyelvünk mindazt, amit egyszerűnek mondunk, százféleképpen is jellemezheti a mondat szerint.

*Ember:*

együgyü,  
jámbor,  
ártatlan,  
gyermeki,  
ösztvér,  
falusi,  
parasztos,  
mezei,  
piaci,  
paraszt,

*Másegyek:*

hig,  
száraz,  
szál,  
egy szál,  
szegényes,  
disztelen, paraszt, üres,  
fakó,  
szimpla,  
morzsa,  
szintelen,  
rövid, kurta.

\*

nagyszerű (grossartig).

Szó a papagájszótárból.

egyszerűen:

Többnyire törölhető. Vagy fentírt szavakból helyettesíthető: röviden, kurtán, könnyedén s másefféle.

(N.: *közönbös.*)

\*

egyszóval.

Nézd: szóval.

\*

ekszkuzál

kimos, kimosdat.

\*

eksztra

ünnepi.

\*

el-

Nyelvünk egyik feledésbe menő előragocskája. Csak igék elején szerepel már az *elme*, *eljár*, *elbont* s egyéb ilyenféle alakokban. De régente határozókat is színezték vele. Ma csak talán az egyetlen *elvégre* szóban járja. De hogy az ónyelvben mennyire ismert és forgott volt, ime reá néhány példa:

Egy példát elkezdesz, és *elvéig* így, azt mint mutatám, kiírod. (Holt.)

*Elrégenten...*

*Elutoljára* szólok arról is röviden...

*Elkésőre* az meldei gyűlésben köröztetett...

Csak *elnéha-néha* mutattatott ki...

Csak *elritkán* emlékezünk meg róla.

\*

**élc** (Witz)

Nyelvünk lelkes rontói faragták az *él*-szóból: a *vicc*-nek éle van, tehát *élc*.

De hegye is van, hát miért nem *hegyec*? S aminek éle van, foka is van, tehát a gyenge élcet *fokc*-nak, vagy *fokac*-nak nevezhették volna a bölcs nyelvcsinászok.

Magyarul: *szikra, fullánk, nyíl, ötlet, tréfa, tréfaszó, szólabda, figura* vagy ha éppen furcsa szó kell, mondd a *ragadánccs* kaptájára: *kacagánccs*.

\*

**elég** (genug).

Elég nevetséges, (genug lächerlich) elég gyáva, elég rossz, elég baj, elég szép.

Magyarban *vagy fölösleges* ez a jelző vagy ha éppen nyomaték kell, így beszélünk: *No boldog! Ez hát gyáva ember! Rossz, mint az ördög! Baj is a!*

*Genug schön* — csinos.

*Er ist reich genug* — jócskán van pénze.

*Genug bekannt* — ismerjük! (A kiejtésben van benne a *genug*. Ismerjük mint a rossz pénzt, vagy jó pénzt.)

*Hier sind ja Ritter genug* — Van itt lovag bőven! (Csak akkor mondjuk *elég*, ha ez a kérdés: *elég-e vagy kevés?*)

Tehát eszerint változtatandó az *eléggé* is.

Más forgókban: *jócskán, szentül, ebül, -lag, -leg (urilag) meglehetősen alkalmasan* és más-efféle.

\*

**elég az hozzá** (genug da zu, vagy genug an dem)

Elég ennyi. Röviden szólva. De hogy ne nyújtsam. De hogy a végét mondjam. De hogy dülőre jussak.

**eleget hallotta:**

sokszor, gyakorta.

\*

**de még ez nem volt elég...**

De még ez nem volt minden.

\*

**eleget tenni** (genug thun).

Megelégtetni, jóllakatni.

\*

**elégtelen:**

olyan magyar szó, mint volna *kevéstelen*, vagy *soktalan*.

\*

**elégtétel:**

igazítás, egyenesítés, pótlás, kárpótlás, rendezés.

\*

**elégia**

busongás, búsuló, kesergő.

\*

**elem** (grundstoff és element).

Ez is gyártott szó. Sok szép magyar kifejezést öltek meg vele.

Elemében van: *Vizében van* a hal. *Szárnyára* kapott.

Elemeire bontom: *Szálaira, kerekeire* bontom. *Szétszedem.*

Ez az ő eleme: Ez az ő *levegője.*



**élénk, élénken.**

Nyelvújításkori csinálmány. Nem is rossz szó. De kiöli ezeket a szavakat: *fürge, gyors, szapora, víg, üde, eleven, lelkes, lelkesült, repeső, repdeső.* Elhagyható, törölhető, ha az »*élénk*« jelzésű főnév után ige áll, s az ige kifejezi azt is, amit az »*élénk*« jelzővel kifejezni akartunk.

Homályos tanács, de mikor alkalmazni kell, megvilágosul.



**életnagyság** (Lebensgrösse).

Nincs: *életkicsiség.* Hapedig van, az életnek a kicsiségét jelenti. Tehát *életnagyság* is: az az élet nagysága, nempedig a festett alaké.

Hogy jobban rávilágítsak, micsoda beszéd volna ez: *arasz-szakállal* van lefestve. Előtte *ökölkrumplik.* A festék *ujjvastag.*

A magyar azt mondja: *arasznyi* szakál. A krumpli *ökölnyi.* A festék *ujjnyi* vastag.

A *nyi* »képző« mértéket, méretet »képez.« A mi gazdag nyelvünk egyik értéke. Próbáljuk csak meg németre, franciára, angolra, olaszra fordítaná ezt a mondatot: *Tengernyi nép várta a királyt.*

Tehát: *életnyi* nagyság.



## életrajz.

»Megírta az életrajzát.«

Megírjuk a házasságunk történetét, de nem a házasságunk rajzát. Megírjuk a király koronázása történetét, de nem a koronázás rajzát. Mindig csak a történetét írhatjuk meg életünknek, de nem a rajzát.



## életuntság (Öngyilkosságok).

Senkise öli meg magát unalomból. Jobb: *életgyűlölet, életútálat* vagy más olyan szó, amely az esethez illik.



## elfogult, elfogultság.

Szily Kálmán jó megjegyzése, hogy *fogul* ige nincs. Tehát másképp kell kifejezni a mondat értelme szerint. Nálunk úgyse skatulya a szó, hanem inkább vagy alatta, vagy fölötte, vagy mellette gondolat eltalálás.



## elhalmoz (überhafen, überhaufen).

*ajándékkal halmozta el* — öntötte vagy döntötte rá az ajándékot.

*dologgal túlhalmozott* — dologgal terhelt.



## elhatároz.

Nem rossz szó, csak az alkalmazása helytelen, valahányszor nincs *határ a határozásban*. Olyankor helyesebb: *eltökél, elszán, ítéel, úgy ítéel, szándékol*.



**elismer.**

— Hát kend meg se lát mán?

— Ajnye hát... mán tessén megbocsátani, de elősmertem az urat. Meg is szakálasodott...

Az elismerés tehát nem *megismerés*, *elfogadás*, *megvallás*, *igazolás*, *bizonyítás*.

\*

**elismervény.**

Épp így az *elismervény* inkább *nyugtató*, *igazolás*, *bizonylás*.

— Kezem írásával igazolom, hogy...

\*

**elismert nagyság**

anerkannt.

\*

**elit**

gyöngye.

\*

**ellát** (versehen, besorgen).

A *kinéz* s másefféle német gyomok édes-testvére. Hogyan honosodhatott meg nálunk ez a szó a magyar léleknek ebben az értelmetlen alkalmazásában, csak a madárverkli a megmondhatója. A magyar *táplál*, *élelmez*, *feltarisznyáz*, *gondoz*, *gondoskodik*, *biztosít*, *ad*, *ajándékoz*, *ingyenez*, *felez*, *megoszt*, *öltöztet*, *megsegít*, *legeltet*, *jutalmaz*, *vendégel*, *ruház* (ha ruház), *felfegyverez*, *megpatkol*, *megvarr*, *megnevez*, *tárol*, *elrak*, *rakodik*, *megrakodik*, *ráaggat*, *telettet*, *öntöz*, *szárogat*, *smf.* — hiszen nem írhatok ide ezer igét! A mondat értelme pattantja elő, mikor melyik ige a versehen, besorgen.

\*

### **teljes ellátás:**

*teljes gondozás, mindenes költség, mindenes gondozás, teljes ételmezés.*

### **ellátatlan:**

kenyeretlen. (A *kenyér* szó más nyelvekben is túlterjed a *kenyér* fogalmán. Hiszen már a Miatyánk kenyere is voltaképpen *élelem*. *Egykenyéren vagyunk, kenyeres pajtás*, smf., igaz-e, hogy vannak kenyérértelmű kifejezések.

### **-val -vel ellátva:**

...új meg új takaróval ellátva — ...*takaróban*... (az *ellátva* törlendő).

### **hónapokra el vagyok látva:**

...megvan már, gondoskodtam magamról, elraktam, van a kamrámban, vagy pincémben, vagy akármi helyen, biztosítottam magamat, tároltam. Van miből! Nincs gondom felőle. Nyugodtan alhatok! Van mihez nyúlnom.

### **búzával már el vagyunk látva:**

búzánk már megvagyon, búzáról már gondoskodtunk, búzánk már vagyon a tárban.

### **közellátás:**

A háború folyamán *közellátásnak* nevezték a *közéltárakat* vagy *közkamrákat* is, ahonnan a városi lakosoknak cédulákra adták ki a mindenféle ételmet. Nekik a *közellátás* szó jobb volt.



**ellen-** (gegen-)

Magyarnak az *ellen* az *ellenkezik* igének atyjafia. Ott ahol *szembe*, *szemközt*, *másik*, *mása* ugyanoly értelemben mondható, az *ellen* németes. Ha magyar ember hallja az *ellentáncot*, azt érti, hogy valami ellenség táncát emlegetik. Nyelvünknek az első szótagot hangsúlyozó természetete okozza, hogy a *gegent átellennek* mondjuk. Az *ellenház* ellenséges ház, de az *átellenben álló*, helyet jelöl.

Akik a sok *ellen* kezdetű főnevet faragták, nem ismerték a nyelvünk lelkét, a hangsúlyozást. Az *ellenőrt* ma éppúgy nem lehet kisöpörni, mint hogy nem az *írnokot*, *elnököt* és *zongorát*. Az ilyen szavak olyanfélék nyelvünkben, mint bőrünkön a lencse. Minek szaporítani akarattal?

\*

**ellenáll,**

ellentáll, ellenállás, ellentállás. (widerstehen, widerstand).

Ha emberről van szó. A magyar ember inkább *ellenszegül*, *ellenkezik*, *makacskodik*. Az ellenállás csak akkor ellenállás, ha állást is látunk, de még akkor is inkább *szembeszállunk*, *szembe állunk*, *farkasszemet nézünk*.

\*

**ellenállhatatlan** (unwiderstehlich)

*igéző, bájoló, varázsló, hódító, jégtörő.*

\*

**ellenérték** (Gegenwert).

Értékmás.

\*

**-ellenes** (-wiedrig)

*népellenes,*

*alkotmányellenes,*

*vallásellenes:* vallástalan,

*rendellenes:* rendetlen,

*törvényellenes:* törvénytelen, törvényrontó.

törvényszegő,

*igazságellenes:* igazságtalan,

*egészségellenes:* egészségtelen, egészségre káros, ártalmas egészségrontó.

\*

**ellenjegyez** (Gegenzeichnen).

bizonyít.

\*

**ellenkezőleg.**

Jó szó, ha az ellenkezés igéből kel az értelme, de rossz ezek helyett: *vagyinkább, fordítva, dehogyis, átellenben.*

\*

**ellenőr.**

Az az őr, akit az ellenség állít ki. Aki magyar először hallja, *ellenség őré*-nek érti. A kontrolleur magyarban csak *őr, kéz-őr, vonal-őr,*

szám-őr, könyv-őr, ügyelő, szem, alszem, főszem, vonal-szem, szemlélő, rendnéző, vigyázó, vizsgáló, rendlátó, körömnéző, léniás, rendmester és egyéb. Lehetett volna ezekből választanunk a ma már sajnos, — szinte kiirthatatlan ellen-őr helyett.

★

**ellensúly.** (Gegengewicht).

Ellensúly a magyar fülnek az ellenség súlya. Magyarul inkább súlymás (súlymása) lehetne.

★

**ellenszenv.**

Bugát-magyar szó. Ugyan van-e olyan magyar ember Pest határán túl, aki ezt kimondja vagy éppen le is írja.

Nekünk az antipátia: *idegenkedés, rossz szem, tüskés szem, hidegség.*

★

**ellentét.**

Ha valakinek ellene teszek valamit. De nem vizsgálja valaminek.

★

**ellentétes.**

Többnyire ehelyett mondják: *visszás.*

★

**elmeháborodott.**

Lábficamodott, szemkifolyt, csizmaszakadt-féle képtelenség.

★

**elnapol** (verlagen).

Ha valaki elhetel valahol, értjük, hogy egyhétig-meddig ott időz. Tehát azt mondani, hogy valaki elhetel valami ügyet, a magyar értelemnek szinte kábító értelmetlenség. Vertagen magyarul: *elhalaszt, félretesz, elmajdóz, elholnapoz, hagy* (későbbre, holnapra, szerdára...)

\*

**elnök.**

Ha ez jó szó, akkor jó a másodnok, harmadnok is. A magyar csoportban *fő* van, *fejedelem, vezér, öreg, nagy*. A vezér szó Ázsiából hozott ősi szavunk. Dehát az elnököt aligha irt-hatjuk ki a beszédünkből.

A törvényszéki elnök miért ne lehetne törvényszéki főbíró?

De ahol felváltva elnökölnek is, miért ne mondhatnánk a tanácskozás vagy ülés vezetőjének, fejének, vezérének az *elől ülőt*. (Bár többnyire nem elől ül, hanem középen.) A nép *fő-főnek* mondja az olyan elnököt, akit másodelnöktől megkülönböztet.

Az alelnök helyett a *kis* szóval jegyezz a magyar: *kisbéres, kisasszony, kisisten, kisbojtár*.

Legnémetesebb az elnökök között a *miniszterelnök* (Ministerpräsident) *első* vagy *főminiszter* helyett. Vagy ha éppen csökönyösen ragaszkodunk a rossz szóhoz (bár a jóhoz ragaszkodnánk annyira!) hát akkor is *miniszteri elnök*. Mint ahogy a fogalmazót, titkárt, tanácsost jegyezzük s a törvényszéki elnököt se mondjuk: törvényszék-elnöknek.

\*

**elnéz** — (übersehen).

A magyar elnéz, ha sokáig néz valamit. Az übersehen, Nachsicht haben nekünk elszivel, enged, bocsát (szájára bocsátja a lovat.)

\*

**elnéz** — (versehen).

Magyarul: *elvét, elhibáz, nem lát, botlik.*

\*

**elodáz.**

Szintén csinálmány. Ahogy vakszó az elidéz, éppúgy vakszó az elodáz is. Jól: *elhalaszt, halogat, eltol, félretol, holnapoz, majdoz, elmajdoz* vagy *elmajdol, ráérünköz.*

\*

**előd, utód.**

Még jó, hogy a mellőd elmaradt. Ezelőtt csak száz évvel is azt mondták: *eleink, apáink s fiaink, származékaink.* Ne rontsuk magunk is a nyelvünket, — nélkülünk is búsítón rontják az idegenek.

\*

**előérzet** (vorgefühl).

Hogyan van, hogy *előérzet, előest* rossz magyar szó, ellenben *előfog, előtej, előszéna, előénekes,* nem rossz?

Hát az akadémikus magyar nyelvészet szerint nem rossz az előérzet, előest se, merthiszen kétségtelen, hogy az *elő* az *első*-nek vagy az *elől*-nek vagy *előre* szónak a rövidülése. De a magyar mégse mondja, hogy előérzet, hanem azt mondja: *sejtetem.* S ritkán mondja pestiesen: — Sejtelmem volt.

Hanem inkább:

— *Sejtettem, megbűzöltem, megneszeltem.*

Az előérzet fakóbb, idegen nekünk.

Épp így az *előest* is. Nekünk nincs előestünk. Nálunk *alkonyat* van, *napszállat után*. Vagy azt mondjuk: *beesteledéskor, gyertyagyújtáskor, vacsora előtt, után* van az az idő, amely a németnek előest.

Akármit mondanak a professzorok, mink bizony pengessük meg előbb a szót, mint a gyanús pénzt. Az *elő* kezdetű szavakra az a szabály, hogy nincs rájuk szabály. Ha nem volna a *regg* szavunk, jó lenne rá az előnap is. Ha nem volna stb. Hálisitennek oly gazdagok vagyunk mink szavakban, hogy az *elő* kezdetű névszók ugyan ritkán kellene: mert pótlék-szavak.

Az *elő* néha a vezér és vezeték szókat is bitorolja. A nyelvtörténeti szótár *elő* szavánál a *bőjtelő, homlokelő, kéz-elő*. Hátha igenevek?! s tulajdonképp *bőjtölő, homlokoló, kézelő, szügyelő*? Ha az *elő* külön szó volna, akkor volna *bőjtutó* is, *kéz-utó* is, *szügy-utó* is. De a *kézelő* csakolyan igenév, mint a *talpalló*. Nézd meg Okl. szótár 173. *elő* címszó alatt. V. ö.: keresztelő, meszelő, címszónál, ugyanott.

N.: névelő.

\*

### **előfizetési felhívás.**

Ha jó, akkor az is jó: dobi ütés, ebédi hívás, füvi kaszálás, hegyi mászás.

Tehát: *Jegyzésre való kérelem. Rendelésre való kérelem. Megrendelés. Rendelés ive.*

Kölcsönkönyvtári előfizetésnél: *kölcsöndíj havi bér, évi bér.*

Még a M. T. Akadémia is az Etymologiai Szótár megindításakor: Előfizetési felhívás kezdettel hirdeti a művét. Hát valami kócos könyves-kalmártól nem csodálnám. De már a M. T. Akadémia úribb hangon ajánlhatná a művet: Szíves érdeklődésre... Vagy: Jelentés a M. T. Akadémia kiadásában megjelenő... szótár megindításáról. A végén is elérhetett volna a fizetés, jobban mondva az ára, vagy a megrendelés, vagy járatás rendjének, módjának közlése.

En magam szólhatok arról, hogy fizetek, de ha más mondja: tolakodást, kapzsiságot, követelődzést, üzletet, zaklatást érez benne a még el nem pestiesedett magyar lélek.

\*

### **előfizetés ára.**

Valami árának a fizetése érthető, de fizetésnek az ára, Hégel legyen aki megértse.

A valóság az, hogy az ujságot járatja a magyar és magyarázat nélkül is tudja, hogy az ujság árát, díját, bérletét előre szokás megfizetnie. Ha volna olyan ujság is, amelyik utólagosan fizettetné meg az árát, megérthetnénk, hogy másik ujság meg előre kívánja. De sohse volt olyan ujság, hát az az *elő* fölösleges, mint ahogy utazáskor fölösleges a vasuti jegyek árára azt mondani, hogy előfizetési ár.

\*

### **előfizetője az ujságnak.**

Az ómagyar nyelvben csak *járatója* vagy *olvasója* van az ujságnak. Merthiszen ha előfizetője volna valaki, ilyen fordulatai keletkezhetnének az előfizető szónak:

— Előfizetője vagy a P. H.-nak?

— Nem: utó.

Micsoda idegenes kérdés különben is:

— Előfizeted az ujságot?

Tehát nem előfizetői, hanem járatói vagyunk az ujságnak. A fizetés is más kérdés, a járatás is más.

★

**előfordulni** (vorkommen).

*Megjelenik. Van. Feltűnik. Kitűnik.*

Az előfordul csak akkor jó, ha az ami előfordul, hátra is fordulhat.

★

**előhaladás.**

Csak a német halad elő, a magyar csak halad, mert a haladásában benne van az elő is. (Hátra mink nem haladunk.)

★

**előimádkozó.**

Más az, ha valami *előfénylik* és más ha *előlfénylik*. Más ha *előllép*, más ha *előlép*. Más ha *előkap*, más ha *előlkap*. Ebből kiki megértheti, hogy az előimádkozó olyan imádkozó, aki valami olyasmiért imádkozik, ami elveszett. Az *előlimádkozó* meg az, aki az imádságot a többinek eléje mondja, vagypedig valamely helynek, csoportnak az elején imádkozik.

★

**előírni** (vorschreiben).

Ha jó előírni, jó utóírni is. (Utóírok, utóírsz, utóír.) Legfeljebb eléje írhatok valakinek vagy valaminek. Persze az nem a német vor-

schreiben. A magyar előírás voltaképpen *rendelkezés, rendeletírás, parancsirat, regula, lénia, parancs-út, parancsfonál.*

\*

**előítélet** (praejudicium).

Szembenállója volna *utóítélet*. Nekem sohse kell. Irom helyette: *elfogultság, rosszmájúság, balszem (balszemmél néz).*

\*

**előkelő.**

Hibásan írott szó az: *előkelő* helyett.

\*

**előkészül** (vorbereiten).

Olyan szó, mint *előhalad*. Ha már halad, előre halad, mert hátra haladni nem lehet. A halad szóban a magyar lélekben benne van az előre is. A készül szó éppen ilyen.

\*

**előleg** (Vorschuss).

Magyarul: *foglaló, előpénz, elsőpénz.*

\*

**előlegez:**

*lefoglal, foglalóz.*

\*

**előny.**

Ha *elől*-ből lehet *előny*, *hátsul*-ből csakis *háttuny* formálható. De ha *háttuny* irtózat a magyar fülnek, az *előny* is az. S hogy mennyire érezzük a rosszását, abból látható, hogy az *előnytelen* szót még senkise merte leírni. Igaz, hogy ott van rá a hátrány, — borítsa a kátrány!

Valami állás vagy üzlet előnyei és hátrányai: *javai v. javadalmi v. hasznai és nehézségei, tövisei, kárai, veszteségei, napos fele és árnyékos fele, színe és seprője.*

★

**előnybe részesít:**

*elibe tesz v. helyez, az ő édesé, választottja, jelöltje.*

★

**előnyös.**

Az ónyelv *jutalmas*-szava feledésbe múlt.  
V. ő.: fölény.

★

**előörs.**

Jobban és szebben: *örszem.*

★

**előrajz (Entwurf.)**

Mondd inkább: *vázlat.*

★

**előszeretet (Vorliebe).**

Ez is gyönyörű német virág!

*Előszeretettel műveli. — Kedvvel. Leginkább szereti v. kedveli.*

★

**előszoba — pitar**

Igaz, hogy a pitar szláv eredetű szó, de épp olyan magyar már, mint a szoba, udvar, asztal, ablak, pálinka, ispán és egyebek. Mégis csak szebb és rövidebb, mint a vorzimmer.

★

**elsajátít** (aneignen).

Sie haben sich die Sprache schnell angeeignet. (Hamarosan megtanulta.)

Dieser Dichter hat sich vieles von Petoeffi angeeignet:

— Sokat tanult Petőfitől.

— Petőfi iskoláját járta.

★

**elv.**

Dugonics csinálta az eleve (eleinte) szóból. De nem a principium kifejezésére, hanem a lemnaéra, amely írásnak vagy beszédnek a velejét jelenti. A nép még ma sem ismeri. Ezeket a szavakat mondja helyette: *zsinór, kapta, út, ösvény, csapás, nyom, fogás, bogár, nóta, törvény, szokás, ige, gondolat, fogadalom, az igaza valakinek, vallás, hit, templom, malom, kocsmá.* (Egymalomba járunk vagy örlünk. Egykocsmába járunk. Egyhiten vagyunk.)

Lehr Albert legyen, akinek szorgalma van rá, hogy összeírja azt a sok száz kifejezést, amelylyel a nép az elvéről beszél.

★

**élv, élvez.**

Kazinczyék szerint ha lehet a nyel-ből nyelv, mér ne lehessen az él-ből élv? Ezzel az okoskodással a csemege rövidebben nyalv lehetne, mert hiszen nyalja a gyermek. S tovább így: panganét lehetne ölv vagy szúrv, a szalámi szelv, a boltosunk meg csalv.

Élvezés helyett ősapáink így beszéltek: *gyönyörű, gyönyörködés, kedves, kedvelés, édes, édesget, édesdeden nézi v. csinálja.*

A szeretet szinonimáiban ezernyi a szó az

élv és élvezet kifejezésére. De szentiemlékű Kazinczynek mintha a pesti-magyar nyelvnek volt volna útja-taposója, mindenképpen a német észjárást gyúrta a magyar agyakba. Neki póriás volt, hogy a magyar így beszél:

— Gyönyörködünk a táj szépségében.

Szinte szenvedett, hogy nem finomíthatja németre:

— Gyönyörködjük a táj szépségét.

A gyönyörködés szót már nem törhette accusativusba, tehát alkotta az édel igét. Ezzel már beszélhetett ilyen:

— Édeljük a táj szépségét.

A vele egybe-görbült elmék csinozták ezt az igét élvez-re.

Még szerencse, hogy az átellenes búsul ige nem jutott eszökbe, most már azzal is így dálnánk:

*Búsulja a lengyel hona állapotját.*

\*

### elvtárs.

Nem magyar anya szülöttje fabrikálta a szocialista politika terjesztésére. Nekem mindig olyan, mintha a v-je f-nek hangzanék s várom, hogy az így megszólított udvariasságból cvelftársnak címezi a másikat. A nép inkább *testvér*-nek mondaná a vele egygondolkodású, egyérszű embert. Mint ahogy a papja is Keresztény testvéreim! szóval kezdi a prédikációját, — nem pedig keresztény elvtársaim.

N: munkatárs.

\*

**elveszti a gyermekét.**

El ám a német anya, ha a gyermeke meghal. Nálunk az veszti el, aki megöli. Vagy mint Arany Bolond Istókjában, aki pálinkát ivott.



**ember: man.**

Mikor határozó névmás az alább írt mondatokban, németes:

Man möchte glauben: vélhetnénk.

Man muss es thun: törik-szakad...

Hetenkint egyszer látja az ember: hetenkint egyszer látni v. látjuk.

Többször a *valaki* szó írható helyette.

Intés: Az *embert* töröld a szövegből, ahol törölhető. Hatodik nap teremté Isten az embert, — itt nem törölhető. De mikor azt mondod: Vasuton az ember ujságot olvas, — itt az ember szó germánság. Mert ha magyarnak mondom ezt, várja utána, hogy hát az asszony mit mivel? Az ember szó mindig együtt jár az asszony szóval minálunk. (Minden germánság ami fölösleges, üres és rosszul hangzó.)



**emberbaráti** (menschenfreundlich, humánus).

Ha azt mondom a népnek *állatbarát*, nem azt érti, hogy állatot szerető, hanem hogy állat a barátja. Épp úgy mintha azt mondanám, állat-ellenség jó az erdőből, az állatra gondol, hogy olyan ellenség, amely csupa állat; nem-pedig olyan emberre, aki az állatnak ellensége. Mert az összetett szavakban nálunk az első szó a nyomatékosabb, a németnél a második.

Tehát: állatszerető ember, állat-védő; ember-szerető ember, embert védő ember, embervédő.

★

**emberiség.**

Immáron kiirthatatlan **gyomiség, dudvaiság.** Azelőtt *emberség, emberi nemzet, emberi nemzettség.* Pázmány Péter még így prédikál: ...hogy kegyességét kimutatná Isten és ne láttatnék heábavalónak az egész emberi nemzett teremtése... hogy veszni ne bocsássa és orvos-ság nélkül ne hadgya az egész Emberséget, stb.

★

**emberöltő.**

Gondolom Arany alkotta. S vélem, hogy nem is törvénytelen így magában. De már ahogyan versbe illesztette, idegennek érzem:

...egyed top pantott, s ehol!:

egy emberöltő nincs sehol.

Mennyiséget fejez itt ki a szó, mint ahogy mennyiséget jelentő kifejezés:

egy zsák bab, egy szekérnyi vas, egy farka birka.

Az öltő, ahogy magyarázzák, 25 év.

Mármost ahogy más egy zsák bab és más egy babzsák, — ahogy más egy szekér vas és más egy vasszekér, — más egy farka birka és más egy birka farka, (egyikben a mennyiség a fő, másikban a birka-ság) épp így más egy öltő vagy egy öltőnyi ember s más az emberöltő.

★

**energikus**

vaskezü, acél, acélos.

★

**enormis**

lemérdek.

\*

**én, te, ő.**

Én, te, stb. ige előtt a magyar beszédben mindig hangsúlyos. Ha nem hangsúlyos, fölösleges.

Ő tudta hogy hol van, — merőben mást jelent, mint: Tudta ő, hogy hol van. Éppígy ez is: Tudta, hogy hol van — és — Ő tudta, hogy hol van.

Valami falusi káplán elgyönyörödve idézi Erdős René János tanítványából (az Élet 1911. VII. 16. sz.) ezeket a sorokat:

»Míg áll a föld és partjait a forró élet hullámai mossak, én és te Magdolna, mindég találkozunk.«

Magyar ember így mondta volna: mink ketten.

Weine Laura! Dieser Gott ist nimmer,  
Du und ich der Gottes schöne Trummer.

(Schiller.)

Épp így a birtokos én a vocativusban csak megjárja, de ha nem különböztet, idegenség. Pld.: Ez az én testem. Ez az én vérem, — hibás fordítása a bibliai mondásnak. Merthiszen nem különböztetés, nincs szó arról, hogy a más teste és vére lehetne. Magyarul tehát talán: Ime a testem. Ime a vérem. Vagy: A testem ez. A vérem ez. ... Tessék, mondjanak jobbat teologus urak!

\*

**ered és indul.**

A régi nyelvben megkülönböztették ezt a kettőt. A megindulás még a helyben való moz-

dulatot jelentette jobban, de már ha a mozdulat a helytől valóban távozóvá vált, akkor az ember eredt.

Az ered ige gehen-értelmű alkalmazásban ma már leginkább csak a parancsoló mód egyes és többes 2-ik személyű formájában él.

Meg még talán ha valakinek az orra vérzéséről van szó, s az essőre hallani. Egyebekben az elindul és a megy igék szorítják félre. Persze, mert a német nyelvben nincsen ered, tehát Pesten sincsen ered, a pesti ujságokban sincs ered. Pedig hát más, ha valami vagy valaki ered és más ha indul. Mielőtt valaki megyen, bizony vagy ered vagy indul.

Ezt ugyan Pesten meg nem értik, hát nem is magyarázom.



**eredmény** (erfolg, ergebniss, Wirkung.)

Eredmény törvényes szülötte a szóképzésnek, de erfolg, se nem engebniss, se nem Wirkung, hanem inkább entsprungung, abstammung s ennek a rokonai.

Az eredmény édes-testvére az eredetnek.

Eredmény az, ami eredve van! (A víz, a növény nedvkeringése.)

Az utazás eredménye voltaképpen az utazásnak az indító oka, nempedig az utazás sikere vagy szerzeménye vagy tapasztalata, vagy végzése.

Az üzleti év eredménye. Az üzleti év *elszámolása* vagy *szerzeménye*.

A folytonos munkálkodás eredménye... *gyümölcse, sikere, foganatja, látatja.*

Valamit megpróbálok s haszonnal, nemhiába, nem haszontalanul.

Intés: Eredmény helyett sokszor helyénvalóbb a *siker, következmény, gyümölcs, aratás, szüret, takarás, foganat, látat, kimenet, teljesülés* s másképp a mondat értelme szerint.

A siker szóról kevesen tudják, hogy a régiéknél szurokfélét jelenthetett: sikere, sár ragadós, összeálló.

Tehát ha azt kérdelem: van-e sikere? Voltaképp azt kérdelem: megragadta-e, amit ragasztani akartál? Eszerint értelmetlenség azt mondani: politur lehántása sikerült.



**erély** (energia).

Ez az ügyetlenül faragott szó, hogy mennyire nem szükséges, a könyveimmel bizonyítom. Ennél többet se írtam le, se a nyelvemen nem forgott soha. A magyar azt mondja: *kemény-ség, acélosság*.



**erény.**

A Nyelvőr rég bűnnek ítélte. Az erkölcs épp az, ami az erény. A 7 főerkölcs mindenki megérti, hogy a hét főerény.

Csaknem száz éve nyomkodjuk már bele az elménkbe, gyöngye gyermekségünktől kezdve. A pénzeinkre is azt vésették. De azért a magyarság millióinak mindig *erkölcs* fordul a nyelvén, mikor erényt mondana a pap és pesti magyar, sőt maga a pap is, pesti magyar is erkölcsi érzést mond mindig s nem erényi érzést. Még nyomtatásban se olvassuk soha: erénytelen ember, erénytelenkedik, sőt a szemináriumban is nem erénytant tanulnak, hanem erkölcsant.



**ereszt és küld.**

A *küld* inkább a távolítás fogalmával kapcsolatos.

A *régi* nyelvben gyakori: Követséget *ereszt*.

\*

**erjed.**

Az erőből csinálták a tér, *terjed* kaptájára. De hogy az erőből hogyan lehessen *erjed*, az olyan erőltetett valami, mint lenne, ha okosodik helyett azt mondanánk *veljed*, — a *velő* szóból.

\*

**erotikus**

*buja*.

\*

**-ért (für).**

Németes ebben a sűrűn forgó kifejezésben: Eladom az árút 10 koronáért (Ich verkaufe die Waaren für 10 Kronen.) Helyesen: ... koronán.

A régi nyelvben is így olvashatod:

Mondd meg énnekem asszonyember, ha annyin adjátok-e el a Mezőt? Az pedig monda: Ugyan annyin. (Jord. Cod. 721.)

A Károli bibliában is így olvashatod, Káldyban is, de már Tárkányi kijavította osztrák-magyarra: *annyiért*.

Sapkát cserél *süvegen*. (Faludi.)

Ha látnád, hogy egy öreg ember minden jószágát és uraságát egy cseresnye-szemen eladná, vajjon helyesnek ítélnéd-e? (Pázmány.)

A magyar tehát nem pénzért vásárol, hanem pénzen.

\*

-ért (um).

De hibás az ilyen alakítás is:

Man beneidet um mein Glück. — (Irigyelnek a szerencsémért.) Irigylük a szerencsémét. Vagy: Irigylük tőlem a szerencsét.

Er rief um Hilfe. — (Segítségért kiált.) Segítséget kiált.

★

**értekezés.**

Többnyire hibásan alkalmazott szó. Ha ismeretlen nyelvűektől igyekszem megérteni valamit, akkor értekezünk. De ha a tanár összehasonlítja az Ember Tragédiáját Fauszttal, az nem értekezés, hanem tanulmány. Éppígy nem értekezés a leírás, az okoskodás, a tanácskozás, az ismertetés, a javaslat, a vélemény.

★

**értelmiség.**

N.: emberiség.

★

**értésit.**

Ujkori alkotás ebből: értesítés. A magyar azt mondja: *jelent, tudósít, megmondja.*

Értesíti a népet: Kihirdeti a népnek, nyilvánosítja...

★

**ért hozzá.**

(Asinus ad lyram.) Rég meghonosult latinnosság a nép nyelvében is. Mégishát magyarsabb: *Érti a módját, csinját-binját. Érti a fegyverforgatást. Érlő benne.*

★

## érte alatta.

A régiek azt mondták: Érti rajta. E példa-  
beszéden értjük.

\*

## érv (argumentum)

bizonyosság, erősség.

Példák:

Ezek igen fogatlan bizonyságok, és könnyű  
egy-egy szóval az ináról leütni mindenkit. (Páz-  
mány Szt. I 77.)

Külömb különbe erősségekkel vallya s byzo-  
nythya az halottaknak föltámasdasath. Komj. Sz.  
Pál. 121.

\*

## érvénytelen.

Az érvényes nem rossz szó, merthiszen a  
tekervényes, ingoványos smf. is jó ószó. De az  
érvénytelen szó sincs helyén, ha ehelyett mon-  
dom: *erőtelen, nem jár, nem járatos, lörvényte-  
len, semmis, hiábavaló, haszontalan, magtalan,  
tisztátalan, sikertelen* smf.

\*

## érzi magát (fühlte sich).

Teljesen alig irtható német gyom, de leg-  
alább ahol irtható, irtsuk. P. :

Ich fühlte mich elend: éreztem, hogy nyo-  
morult vagyok! Micsoda nyomorult vagyok!

Sich in einer schlimmen Lauge fühlte! Most  
volt csak sehogyse! Búzt érzett. Szorult a csizmá-  
ja!

Ich fühle mich ein Fürst. Mintha herceg  
volnék. Úgy érzem herceg vagyok. Nem cseré-  
lek a herceggel!

Ich fühle mich oft einer der miseraberrsten sterblichen. Néha azt érzem, én vagyok a legnyomorultabb halandó. Olykor lenyom a nyomorúság érzete. Árvább vagyok néha a szárnyametszett golyánál.

Jól érzi magát. Vigan van. Bemelegedett.

Olyanformán érezte magát: érezte világát.

Rosszul érzi magát: mehetnék. Nem neki való hely. Szűk neki. Szorul a szíjj, kapca stb.

Olyanformán érezte magát a vonaton. Olyanforma érzések között ült

Sértve érezte magát: megsértődött.

A legutolsó is érzi magát jobbnak: A legutolsó is érzi: jobb nálánál.

Er fühlte im Herzen, was er auf der Zunge tragt. Szíve, szava egy.

★

#### é<sup>r</sup>zék.

Nincs gomb, hát jó a madzag is.

★

#### é<sup>r</sup>zéketlen.

Mondjuk inkább helyette: *é<sup>r</sup>zé<sup>s</sup>telen, rideg, fa, siket vagy vak* (vmi iránt.)

★

#### esemény, eset (Fall).

Ha valaki lebotlik az árokba, hát az eset is, esemény iz. Ha valaki meghal az is eset vagy esemény, merthiszen a halál levágta. De ha valaki magasabbra ugrik, mint az eddigi ugrók vagy plébánosból püspökké emelkedik, hát már az nem esemény, se nem eset. Valamint az se, ha... olvasd a napihíreket s mindazon eseményt és esetet bennök, ami mind nem esemény se nem eset.

A magyar azt mondja valami *ügy, sor, történet, pör, perpatvar, összeütközés, jelfordulás, csekélység, ünnep, bökkenő* s másefféle, a mondat tárgyához szabottan.

Rég átburjázott germanizmus. Már a Birkódexben találkozunk vele. Ez a kódex pedig a tizenötödik századból való. Dehát gaz csak gaz, s ami a fő, meg lehetünk nélküle. Ime:

Das ist der Fall. Das ist desselbe Fall. — Ez az. Ez történt. Ez a helyzet. Csak az a nóta.

Der Fall ist mir noch nicht vorgekommen. — Ez még nem történt velem. Ilyet még nem ettem. ...nem pipáltam.

Es kommt der Fall vor. — Megtörténik. Lehet. Fordul.

Nehmen wir den Fall an. — Nézzünk a tövire. Lássuk hát. Tekintsük meg közelebbről.

Hier sind nur zwei Falle möglich. — Itt csak kettő történhetik. Ez az ajtó csak ki vagy benyilhatik. Itt csak jobbra vagy balra léphetünk.

In diesem Falle. — Ha ez történik. Ha idejutunk.

Im Falle der Noth. — Ha a szükség kiált.

Auf jeden Falle vagy Auf alle Fälle. — Minden tekintetben. Minden szögön. Mindenkör.

Der rhythmische Fall einer guten Prosa. — A jó próza dalos lejtése.

Er fiel den Tataren in die Hände. — Tatár kézbe akadt v. jutott v. került.

Az eset után harmadnapra. — A verekedés után (vagy ami történt nevének nevezve).

Nem jobb volna ülni tétlen, mint megírni minden héten, mi esett? (P. H. 1904. X. 23.)

— ...hogy a héten mi hír? Mert erre a kérdésre: mi esett? a magyar ember essőre vagy hóra, jégre vagy darára gondol.

Der Verdacht viel auf ihn. — A gyanú órá esett. Őt gyanúsították. Ő keveredett a bűzbe.

Ez volt az első eset, hogy... — Ez volt az első alkalom, óra vagy perc.

Azon esetre, ha... — Azon véletlenre... Ha... Ha úgy fordul. Netán.

Mikor esedékes a váltó? — Mikor napos? (Mert naphoz van kötve. A katona is napos. A váltó akkor napos, mikor fizetni kell érte.)

Nincs rá eset. — Nincs rá példa. Nem szokás.

Merre esik Pest Budapest? (Kelemen szótár II. 146.) — Nem esik semerre se, hanem: áll vagy van.

Gondba esik: gondba merül vagy mélyed. (Gondba azért nem eshetik az ember, mert a mi nyelvünkön az ember-esés fogalma mindig hirtelen való kellemetlen valami.)

Esetről-esetre: pontról pontra, minden alkalommal,

Egy lakosra esik...: ...jut.

Ma sem eshetik Majális: ma se képzelhető, rendezhető.

★

### **baleset.**

Nevezzük azzal a szóval, ami történt: *Feldőlés, ficamodás, bollás, péntek.*

★

### **esemény.**

Sor. Történet. Petek.

Német eredetű ugyan ez is, de meghonosult

mint más ezer idegen elnevezés. Vigasság is lehet az esemény mivolta szerint.

★

**esetleg:** (zufällig.)

Történetesen. Ha éppen... Netalán. Véletlenül. Vaktában.

Ha esetleg elutazom...: Ha el találok utazni.

★

**eshetőség:**

történhetőség.

Példa:

Itt van egy forint arra az eshetőségre, ha nem leszek egyedül... forint, ha történetesen...

★

**mindenesetre:**

minden bizonynyal, bizonyára.

★

**és így tovább** (und so weiter).

Magyarban nincs ilyen csonka mondat. Mert nem mondhatjuk: és így idább, és így hátrább, és így lejjebb... s másefféle. Már csak azért se mondhatjuk, mert az *így* nem lehet hangsúlyos a *tovább* előtt. Hanem mert a *tovább* a súlyosabb, az *így*-nek mögötte a helye. Tehát ha éppen szó szerint fordítjuk az *und so weiter*-t akkor is így fordul magyarra: s *tovább is így, tovább is efféleképpen*.

Helyes fordítás még: *és másefféleképpen, és mindenféleképpen, és mindenfélés* a mondat forrója szerint.

★

és — meg.

Péter és Pál.

Péter meg Pál.

Légy meg szúnyog.

Légy és szúnyog.

Azt gondolom, hogy a *meg* kötőszó szorosabban fűz mint az *és*.

A számolásban is így beszél a magyar: egy meg egy, hat meg hat, stb. Sohase hallottam, hogy magyar ember így számolna: 1 és 1, 6 és 6.

— Ki jön amott az úton?

— János meg Péter.

— Hát amott a dombon két embert is látok.

— Mátyás az ottan és egy vándorlólegény.

E feleletből érzem, hogy Mátyás nem együtt jön a vándorlólegénnyel. De ha azt mondja:

— Mátyás meg egy vándorlólegény... — érzem, hogy együtt jönnek.

★

**eszenc** (ecet).

Magyarosabb alakja: *oláhecet*.

A nyelvtörténeti szótár *ecet* szavánál: »erős mint az *oláhecet*. (Fal. Jegyz. 923.) De már előbb is Pázm. Ig. Gy. 55.: Bezzeg erős, mint az oláhecet a te bizonyosságod. (Alvincy.)

★

**eszköz, kieszközöl.**

(Mittel, ausmitteln, bewerkstelligen.)

Ha valami eszközzel, pl. fogóval kiveszem a szöveget a falból, hát akkor valóban kieszközölöm. De eszköz nélkül eszközölni, annyi mint ágyu nélkül ágyuzni, viz nélkül locsolni.

A magyar nem eszközöl semmit.

Die Auszahlung der Kassa zu bewerkstelligen. — Ez a pénztár fizet!

★

**eszme, eszmény.**

Ez is a Kazinczyék szógyárából való. Olyan, mintha a dorgálás helyett azt mondanánk: dorga, metélt helyett mete, aléltság helyett alé.

Éshát mi szükség erre a szóra, mikor megvan a nyelvünkben az *ötlet* és *gondolat*.

Ugyanígy egye meg a kutya az *eszményt* is. Inkább mondom ideálnak, mint ahogy ezt a szót a világ minden művelt nemzete is mondja.

★

**észrevesz.**

Ha jó ez, akkor jó az is: fülre vesz, orra vesz, nyelvre vesz. Fülre vettem a zajt. Orra vettem az illatot. Régente nem is így mondták, hanem így: *eszébe venni*.

A mai észrevesz ezeket a kifejezéseket nyomja el:

*meglát, megpillant, megügyít, meghall, megneszel, megszagol, megszimmant, megorront, arra eszmélkedik, arra eszül, eszel, megsejdit, rávilágosodik, megízelt, megérez, megsejt. Szemébe akad, ötlik, vágódik, villan.* S tovább is így sokféleképpen a mondat sokfélesége szerint.

★

**ethnografus**

népvizsgáló.

★

**expressvonal**

szilajvonal.

A nép így mondja.

De helyes a *hamar-vonat* is. A nyelvtörténeti szótár ismeri a hamar-lovat, hamar-agarat, (Balassa B.-nál), miért ne száguldozhatna az express-vonat is hamarvonatképpen.

\*

ez

Különös alak ez:

»Nézzétek széles ez világot!«

Nincs analógiája:

*Nézzétek széles ez mezőt,*

*Vágjátok sűrű ez erdőt.*

*Rakjátok lobogó ez tüzet.*

Kétségtelen, tehát, hogy valami latinos eszű embernek verse, dala, kiáltása vagy egyéb erősen emlékezetbe nyomult kifejezése.

\*

ez... az vagy az... ez (visszamatató névmás.)

Merőben német, mikor az előző mondat névszóira mutat vissza.

Jener Ekel vor dem Leben hat seine physischen und seine sittlichen Ursachen. Jene wollen wir dem Arzt, diese dem Moralisten zu erforschen überlassen. (Goethe magaélete leírása.)

Bibliafordítóink így írták:

*Ez az én vérem, mely kiontatott...*

Helyesen:

*Az én vérem ez...*

Mert ha mondom: Ez az én házam, különböztetek más házak között. De Krisztus nem különböztet, mintha valaki állította volna, hogy nem az az ő vére.

\*

ez és itt.

Hinné-e valaki, hogy magyar ember összevéli az *ezt* az *azzal*, az *ittet* az *ottal*, az *ilyent* az *olyannal*.

De csak mikor ír. Mert a beszélő magyar sohse hibáz abban, hogy ide vagy oda, itt-ott, ez, az, erre, arra közül melyiket válassza. Ha arról beszél, hogy Jeruzsálemben járt a császár, azt mondja, hogy odaérkezett. De ha írja, bizony nem írja, hogy oda, hanem ide.

Ebben a förtelmes németségben mindnyájan bottladozunk, még Arany János is:

...Küszöbre a lábát, s erre állát nyújtja.

De kiterítem a bizonyítékot, hogy az *ez*, meg az *itt* a mondott alkalmazásban német bojtortján:

Rhodopis als Sklavin nach Aegypten gebracht, hier aber von Charaxos freigekauft wurde, stb. (Scherr. J. M. Tr.)

— Wie stehen die Dinge bei dir zu Hause?  
— Da geht alles, wie ich will. (Dostojewsky, Idiotjának fordítása. Berlin. Cassirer. 1901.)

Hogy mennyire megzavarodott a nyelvérzékünk ebben a tekintetben is, legszomorúbb bizonyítéka a Károly Biblia javítása!

A könyvtáramban lévő 1685-iki kiadás 355. lapján ezt olvasom:

Vala pedig ott egy versenyes ember.

Az trombitát fujtatta. (Sam. II. 20. 1.)

A legjobb (1903.-i) kiadásban már javítva olvasható:

Vala pedig ott egy versenyes ember... *Ez* trombitát fútatta.

Károlihoz úgy nyúlnak mint a tojáshoz a protestáns papok, ime mégis ebben a helyénvaló szóban, ebben ütközött meg valakinek el-

osztrákmagyarosodott nyelvérzéke. Kijavította ez-re. Pedighát ha egyéb nem, az *ott* is az *azt* írhatja, mondatja.

Az Est 1915. jul. 9.-i számában olvasom:

A Madatsch (hegy) előttünk emelkedik... kétezer méterrel a tenger fölött. Köd, felhő, eső és hó otthon vannak itt.

Épp oly képtelenség, mintha azt írná valaki: itthon vannak ott.

A magyar és a német gondolkodás különbsége onnan ered, hogy a német, mikor helynevet ír, a betűt látja, a magyar meg magára a helyre gondol. A betű *ez* meg *itt* a papíron, a hely azonban *az* meg *ott*.

\*

### facsimile

másolat.

Nézd: hasonmás.

\*

### fagypont

Nézd: szempont.

\*

### fájdalom (leider)

sajnos, kár.

\*

### falsch

ál, mesterséges, csinált.

\*

### familiariter

otthonosan, otthoniasan.

\*

**fanatikus**

véres, tüzes.

\*

**fanatizál**

feltüzel.

\*

**fantasztikus**

álomszerű.

\*

**fantom**

lélek, kísértet.

\*

**fascinatio**

ördögség, boszorkányság.

\*

**fedez** (költséget). (Deckt die Kosten.)

Schopenhauer leveléből: ...Sind die Druckkosten zudecken.

\*

**fejetlen, főtelen, főtlen, föletlen.**

Ha Czuczor—Fogarasi nem látja mi a különvalósága ennek a négy szónak, hogyan láthatná a kisebb könyvű magyar.

*Fejetlen* a rendetlen szó csoportjába való: mikor ammiatt rendetlen valami embertársaság, (család vagy egyéb egybetartozó embercsoport, vagy embersokaság), mert nincs vezére, vezetője vagy rendelkezője.

Fejetlen a kísértő szellem is, ha nincs feje, — akár ember, akár ló.

De már ha valakinek vérpadon hull le a feje, a teste *főtelenül* marad ottan s nem fejtellenül.

Sűrítsen szabályt belőle a tanár.

*Főtlen*, aminek még ezután kell megfőnie. Tehát a még nyers húsrá is mondhatom. Babra, krumplira is mondhatom, hogy *főtlen* eszi valaki.

*Főletlen*, ami még nem főtt meg. Tehát ezt már nyers húsrá, babrá, krumplira nem mondhatom, csak olyasmire, ami már tűzön van, vagy tűzön volt, vagy éppen most melegszik.

\*

**fekszik** (liegt).

Németes ezekben a kifejezésekben:

*Szívén fekszik* (liegt an Herzen). Szívbeli ügye. Szívügye. (A magyarnak is fekehetik valami a szívén, de ez a frázis német eredetű, hát hagyjuk meg a németnek.)

*Kézenfekvő valami* (das liegt auf der Hand). Nyilvánvaló.

Németből ered a városok, falvak, házak, hegyek fekvése. A magyar városok állanak, nem fekszenek. Áll Buda, él a magyar még! A kert se fekszik, mint Gáspár Ferenc útleírásában, hanem inkább terül.

A német katonaság is fekszik mindig. Azt mondja: Die Truppen liegt im Felde. A magyar katonaság *táboroz, teleg, időz, áll*.

Nálunk pedig mindannyiszor rossz a fekszik alkalmazása, ha helyette ezt lehetne tenni: *terül, hever, vesztegel, időz*. Ami magyar nyelven kifejezhetőn állhat, az ne feküdjék.

A fűbe dobott lapát meg gereblye vagy egyéb kerti szerszám nem fekszik, hanem hever.

Éppígy a könyv vagy arckép vagy akármi is, ami csak ideiglenesen van ott, hever. Ellenben ha tokban vagy rámában van, az már áll vagy fekszik. Szabályba foglalhatjuk talán: ami nincs a rendes helyén: *hever*. Csak a rendes helyén fekszik vagy áll minden a magyar házban.

\*

**fel — föl.**

*Föl* az olyan szavak előtt vagy szavak között, amelyekben sok az *e* betű: Pl. *fölemel*, *fölfedez*.

*Fel* az olyan szavak előtt, amelyekben *ö* van. Pl. *feltölt*, *felöntöz*.

\*

**fölad** (aufgaben).

A gyenge küzdő megadja magát. A mi sakkjátékosaink azonban föladják a játékot. Hova a manóba fel?

feladat N.: ad.

\*

**feláll** (aufstehen).

A német nem kel föl, csak föláll. Az ágyból is föláll, mert a kel-ige nincs meg szegény szótárában. A németből fordított lelkű magyar tehát szintén föláll akkor is, mikor fölkelnie illenék. A tanítók is így szegényítik a nyelvünket, mikor a gyermeknek azt mondják: állj fel! Az ülő magyar először is felkel. Állani csak akkor áll fel, ha a helyénél valami magasabbra áll. A tiszta magyarságú nép gyermeke tehát mikor először hallja: állj fel! körültekint, hogy mire?

És ugyancsak visszásnak érzi, hogy azt parancsolják: álljon fel, holott csak a fölkelést kívánják.



**féláalom** (Halbsschlummer).

A német szegénység minek legyen magyar szegénység is, mikor nekünk meg van rá a szavunk: *szendergés, álomnyomás.*



**félálomban:**

*szendergésében, álma-nyomatában.*



**felelősség.**

*Ismerősség, eszelősség, sietősség, nevetősség, viselősség, — hát iszen jó-jó annak az ajkán, aki könyvből tanulta a magyar nyelvet.*



**félemlit.**

Szily szerint hibásan írjuk: *félemit* helyett. Dehát minek akármelyik is, mikor csak fakó kifejezése az ijesztés, rettentés, száznai szebbnél szebb szavunknak.



**feles, fölős.**

A régi nyelvben gyakori jelző a *feles* a *sok* helyett. Különösen erdélyiek írják. Mostanában megint látom megjelenni. Csakhogy akik elővették, értelmetlenül ékeskednek vele. Nekünk ma *fölösnek* kell írunk.

Feles ugyanis lefoglalt gazdasági szakszó, a

jobbágyság megszűnése után keletkezett. *Feles* az olyan föld, amelyet birtokosa átengedett használatra azért, hogy a termést vele megfelezzék.

★

**felett** = über.

*Beszéd Kossuth Lajos koporsója felett.* Magyarul: *B... koporsójánál.*

*Emlékbeszéd Trejort Ágoston felett.* Magyarul: *E... Ágostonról.*

*Gondolkodni valami felett* hangsúlyos nyelvben nem lehet. Mert pl. hogyan gondolkodhatnánk az ég felett, holdfelett vagy csak a torony felett is? A magyar csak valamiről vagy valamin gondolkodhatik.

★

**felfog, felgyógyul**

A magyar ember nem betegszik *le*, tehát nem is gyógyulhat *fel*. Hanem *megbetegszik, meggyógyul*. Éppen ilyen a *felfog* a *megért* helyett, a *felhagy, abbahagy* és *megszüntet* helyett.

Ki győzné valamennyi moslékos németséget elsorolni, vagy ahogy ők mondják: *felsorolni!*

Felfog, felfogás, különben inkább megértés. Mert felölel, felfog jelentésben benne van a valamiért való lenyúlás is. De aki nehezen ért meg valamit, az csak akkor fog fel, ha gyermeki szót fog fel. Az értelmi gyengeség azonban nem alulról emel. A felfog értelmi, a fölfog testi cselekmény.

★

**felhagy** (*aufhören, ablassen*)

abbahagy, félbehagy.

★

**fél nyolc, háromnegyed tizenkettő.**

— Mennyi az idő?

— Fél nyolc.

— Vagyis négy óra.

— Nem uram: hét és fél.

— Hát akkor miért nem beszél mingyárt magyarul!

Az időnek ilyenféle megmondása akkor lesz helyes, ha majd a boltostól is *fél hat koronán* vagy *háromnegyed tizenkét koronán* kérünk valamit.

Magyarul így beszélünk: *hat s fél, tizenegy s háromnegyed*, — ugye milyen idegen nekünk magyaroknak a magyar szó? A *fél hat* nem idegen.

Számokban is láttam már az ujságokban: *1/28-kor kezdődik az előadás*. Ez már a germánnál is germánabb! *Hét s fél* kiejtése pedig a szájadnak se nagyobb fáradság a *félnyolcnál*.

★

**felhiv.**

»Az igazgatóság felhívja a VI., VII., VIII. o. tanulóit, hogy szerdán délután lent a tornateremben gyülekezzenek.«

Hangsúlyos nyelvben a fel és le előlragos igék irányos értelműek. Az igazgatóság tehát csak *hívja* vagy *szólítja* a tanulóit, — ha jól beszél magyarul.

★

**felhívás.**

*Szólítás, figyelmeztetés, intés, óvás s más-  
efféle*, — hacsak nem a hegyi vendéglő hirdet  
táncos vigadalmat.

★

### felhőkarcoló.

A *karcol* szó hangutánzó szó. A *krc* hang utánzása. Bárki is megítélheti, hogy a felhőbe érő ház, ha megbontja a felhőt, hallani-e *krc* hangot?

Ezt a felhőkarcoló szót tehát csak olyanok írják és mondják, akik nem érzik, hogy rossz.

Mi inkább azt mondjuk: *felhővágó, felhőbontó, égbenyúló, toronyház, sokemeletű, csupaemelet, házonház, óriásház.*



### felöltő (überzieher).

Elnyomta az ázsiából hozott jó magyar *köntös* szavunkat. Ma már nincs *ősziköntösünk*, sem tavaszi, hanem *átmeneti kabát* vagy *felöltő*, — mert Pesten kelnek az új magyar szavak is. S Pest lelke nem magyar lélek.



### felolvas:

A régi nyelvben és népnyelvben csak *olvas* vagy *olvas nekik, olvassa nekik.*



### felsőbb leányiskola.

A *legfelsőbb* állhat így magában, de a *felsőbb* nem. Mondhatom ezt: *Istennek legszebb angyala!* De nem mondhatom: *Istennek szebb angyala*, ha nincs előtte, akire rálicitálok.



### féltékeny.

Ez is olyan szó, amelyre sikoltottak Kazinczyék. *Féltékeny, ömlékeny, hajlékony*, — mondták, — jó szó, hát *félt: féltékeny*. Csakhogy

a kaptául állított szavak töve: *fél, ömlik, hajlik*. Ha ők nem így átabotában kapkodják a szókaptát, akkor ezekre az igékre néznek: *ölt, olt, tilt, kelt*. Micsoda melléknévképzés volna ezekből: *öltékeny, oltékony, tiltékony, keltékeny*.

Ha már kellett nekik az *eifersüchtige, jaloux-ra* szó, annak a szónak nem *féltékenyre* kellett volna alkotódnia.

...Megszoktuk, mint Topa a lábát.

★

**feltétel** (Auflegung, propositio).

Régen átcseppent germanizmus. Magyarul: *kötés*.

★

**feltétlenül**

kötetlenül, szabadon.

★

**föltételes megállóhely.**

Vasuti szó.

Mi manót tesz föl reá?

Talán *esetleges*.

V. ö.: Tegyük föl.

★

**feltűnik** (auffallend).

Jó szó, de csak ha valóban *feltűnik* valami. Ám ha Péter korábban megy a pincéjébe mint szokott, ez már nem *feltűnő*, hanem csak *különös, furcsa, szembeötlő, szokatlan*. Más forrásokban: *bántja a szemét*.

★

**feltűnést okozott:**

figyelmet keltett.

★

**felültet** (aufsitzen).

Megjárja. Kudarcot vall. Lépre megy. Cserben hagy.

\*

**felvilágosít** (aufhellen, aufklären).

Magyarul: *megvilágít, megvilágosít.*

\*

**felvonás** (Aufzug).

Hiába, hát ezelőtt száz évvel is voltak *nyugatosok*, akik parasztosnak érezték a magyar nyelvet, s akiknek nem volt szép a rövid *rész* szó vagy a tán mégjobb: *szakasz*.

A magyar nyelv apostolai sajnálat nélkül mellőzték a szinpadi nyelvben a magyar szavakat.

\*

**fém**

Ebből a szóból csipték: *fénylik, fémlik*. De semmi szükség nincs rá, mikor a metallumra megvan az ősrégi *érc* szavunk.

Igaz, hogy az iskolákban a professzorok különbséget tanítanak az *érc* és *fém* között, de ez a különböztetés olyan, mint a *rovar* és a *bogár* szó iskolai megkülönböztetése. A tanárnak más a *bogár* és más a *rovar*, debizony a magyarnak a marhája, mikor a legyek kíntásától nyargalász, nem *rovarzik* a tanár urak kedvéért, hanem *bogárzik*.

\*

**feministák**

nőjogosítók:

\*

## fentartás.

Az üzleti nyelvből aligha írtható ki, s nem is éppen rossz a *reservatio*-ra, de a magyar gondolkodásnak idegenek az abstract szavak. Mondunk inkább: *kapcsot, lakotot, szeget* s más-éfféle kézzelfogható valamit. Vagy mondjuk: *kötés, elkötés, félrekötés*, vagy legalább is *megtartás*.

Csak akkor jó, ha a lenttartásnak lehetne átellenese.

\*

## fényűzés.

*Pompa*, még *lukszus* is inkább, *grófiszin*.

*Pompázás*.

Nézd: *úzni*.

\*

## fertőtleníteni.

Ha ez is jó szó; akkor jó: *mocsaratlanítani, sivatagítlanítani, erdőtleníteni*. Milyen büszkék lennének rá az erdélyi vadászok is, ha azt mondanák róluk: ezt meg ezt az erdőt *megsiketfajditlanították*.

\*

## festészet.

A *festész, szabász ostoba* voltát megíthetjük ezekből: *nyírász, furász, főzész, sütész, nyomász, szedész* s másefféle.

Az *-ász, -ész* csak névszóhoz ragasztható.

\*

## festői (malerisch).

A *festői* magában olyan, mintha azt mondjuk magában álló szóval: *molnári, papi, diáki*.

**A malerisch:** festőnek való, rámába illő, festő ha látná, festő ha volnék.

★

**filigrán-munka:**

aprólék-munka.

A tárgyhoz alkalmazva: *hajszálmunka, csipkemunka, fonálmunka, aprómunka.*

★

**finesse**

csalafintaság.

★

**fitymál.**

Szily szerint Baróti jegyezte fel a nép ajkáról. De akkor ez bizonyára így hangzott: *fityomál.* A Bécsi Codex *fitymája* is bizonyára *fityoma.*

★

**fivér, nővér.**

Nincs helyén ott, ahol a *bátya, öcs, néne, hug* smf. a kellő megnevezés.

★

**fixa idea**

vesszőparipa, boga.

★

**flobertpuska**

verébpuska, madárpuska.

★

flegmatikus

hidegtalpú. (Tájszótár.)

★

floscikulus

sallang.

★

fluidum

lé. (némelykor.)

★

fog (Hilfszeitwort der eintretender Handlung und der Zukunft).

A futurumos *fog* a codexíró latinos magyarok és némettel fertőzött nyelvű magyarok csinálmánya: az incipiós és beginnenes *fog* ráhuzatala a futurumos és werdenes jövő idő magyar kifejezésére. Semmi szükség nem volt reá, mert *a mi nyelvünk a jelenidős igeformával fejezi ki a jövőt is*. Hapedig nyomatékos a futurum, akkor majd szóval toldja vagy előzi az igét. Vagy jelenidő s talán:

Várta, hogy *köhögni fog*: várta, hogy *köhög* talán.

Tisztítandó, irtandó rút idegen gyom! Idegensége abból is látszik, hogy gyakorító alakban nem mondhatjuk. *El fogom bocsátani*, ezt már megszoktuk, mint oláh a feje vakarását, de már *elfogdosom bocsátani*, rogyasztó magyarság. S különben is *fogni* és *elbocsátani* nem kapcsolható egybe.

Hogy az én írásaimban is éktelenkedik a sok *fog*, bizony resteltem, de engem senki se figyelmeztetett erre a hibára, magam pedig csak 1919-ben ismertem rá a *fogos* jövő rút arcára.

A népnyelvben *el fogok menni*, talán sehol.  
Hanem az: *elmegyek, majd elmegyek* — járja.

\*

### foganatosít

Csak akinek nem kincse a magyar nyelv,  
az bánhatik így vele. Várhatjuk ennek a kaptá-  
jára: engedelmesít, szorgalmatosít, csiklandósít,  
sikamlósít, ragadósít...

\*

### fogat, (egyfogatu, kétfogatu)

A *fogat* jó szó. Az *egyfogatú*, *kétfogatú* is  
törvényes képzés. Mégis, hogy miért nevezték el  
az *egylovas*, *kétlovas*, *négylóvas* kocsit, hintót,  
szekeret *egyfogatúnak*, *kétfogatúnak*, stb. annak  
az *einspännig*, *zweispännig* stb. a megmondha-  
tója. A magyar szemnek a *ló* a fő a kocsiban,  
nem az, hogy az állat eléje von fogva.

\*

### fogtechnikus

fogász.

\*

### folyik a harc

Magyarul: harcolnak még, tovább harcol-  
nak.

\*

### folytat vmit (fortsetzen etwas).

Mi magyarok nem mondjuk:

*folytatta a kapálást, prédikálást, tanulást;*

hanem mondjuk:

*tovább kapált, vagy kapált tovább, tovább pré-  
dikált vagy prédikált tovább.*

Egytőről fakadt germanizmus a halasztást szenved, kártyát játszik kettős kifejezésekkel. Az meg éppenséggel utálatos idegenség, mikor *beszélgetett* helyett azt írják az ujságok: *beszélgetést folytatott*.

Nem tudom hányadszor ismétlem: amit a magyar egy szóval kifejezhet, nem fejezi ki kettővel.

\*

**főképpen, főként, főleg** (Hauptsächlich).

Jó két szó, csak nincs a helyén pl. az ilyen mondatokban:

*Főképpen a lábát ütötte meg.*

A *fő* csak annyiban *haupt*, amennyiben *Kopf* lehet *haupt*. Ha a *fő* helyébe a gyakoribb *fej* szót illesztjük, megértjük, micsoda ostobaságot mondunk olykor vele.

A főleg fölösleges újkori szó.

\*

**-föl, -fel**

A magyarság mindig tudja, melyik ige mikor kezdődjön föllel. De már az iskolába járó magyar fiúcska a *fölkiáltó* jeltől kénytelen *fölmondani* a leckét, mert ha nem tudja, már előre *föladják* a kis árulkodók.

A legrondább *-föl, -fel* idegenségre a továbbiakban figyelmeztetem az olvasóimat.

\*

**föld** (Feld).

A magyar a *föld* szón érti a földtekét és a szántóföldeket. A sík föld neve, (akár műveli, akár nem) *mező* neki. A *mező* az egész terület, amit a szem belát. De inkább részletenkint szoktuk nevezni: *parlag* vagy *ugar*, vagy *szán-*

tás, vagy *vetés*, vagy *dűlő*, vagy ha már arasznyinál magasabb a növény, *búza*, *rozs*, *repce* s másefféle.

Az osztrák-magyaroknak persze mindez csak *föld*.

\*

**főleg** (Hauptsächlich).

**szinleg** (zum Schein, scheinbar).

A *-lag*, *-leg* képző nem járul névszókhoz. Nem mondhatjuk: *könyvleg*, *földleg*, *csillaglag*.

A *főleg* helyett a magyar azt mondja: *főképpen*, *leginkább*.

*Szinleg* helyett: n. a *ravasz* szó szinonimáit.

\*

**főlény**

A szógyártás legsilányabb alkotásai közül való. Ahogy nem lehet *alány*, nem lehet *főlény* se. A magyar másképp fejezi ki azt ami fölül van. Nem beszél *főlénnyel*, hanem inkább *fen-nen*, *magasan*, *hegyesen*.

\*

**fölhívás** (Aufruf, Ankündigung, Kundmachung).

Csak akkor jó szó, ha csakugyan *hívás* és *föl-hívás*. Mert a magyar senkit se hí *föl*, ha pl. valakit a pincébe szólít.

Tehát a mondat értelme szerint százféle szóval: *hirdetés*, *szólítás*, *pályázat*, s másefféle.

Sok *fel* kezdetű igének német a szaga!

\*

**fölkeres** (aufsuchen).

*Megkeres*.

Mert háthanem *föl-keres*, hanem *le-keres*.

\*

## **fölkiáltó jel.**

Minek az a föl?

Hátha ezt írom:

Péter a toronyból *lekiáltott*: jönnek!

A kiáltás itt csak nem *fölkiáltás*?

Tehát: *kiáltó jel* vagy inkább *hangos jel*.

A *szólító jel* kifejezés se jó, mert mindig *szólítást* jelzünk vele.

A *fölkiáltást* gyakorta hibásan írják *kiáltás* helyett. Mindegyiknek megvan a maga helye.



**föllélekzik** = aufathmen.

A németben az aufathmen értelme ez: »Tiefathmen nahm, in Gefühl der Befreiung von etwas Beschwerendem.«

A magyar akkor lélekzik föl, ha valamit fölszí. Ha valami nyomás van a mellén, nem föl-lélekzik, hanem *könnyebben lélekzik*; *kő esik le a melléről*; *könnyebben liheg*.

A Nyelvtörténeti szótár bizonyága szerint a régiek nem lélekzettek föl.



**fölmondani** (aufsagen, kündigen).

*Fölmondja a lakást.* — A francia *congé*: búcsúnak mondja. Ez bizony a magyarba is inkább beleillik. Tehát: *búcsúzó*t ír vagy *mond*, vagy *búcsúzik*; *költözőt ír*, *költözést jelent*.

*Felmondja a pénzt.* — *Kivételt jelent* (takarékból). A személyi kölcsönnek *határt vet*, *határt tűz*.

*Felmondja a bérletet.* — *Fölbontja, végét jelenti a bérletének*. Szerződést szakít.

*Cselédnek fölmond.* — *Elbocsátja a cselédet*,

*menezsti, szegődséget bont, elbocsátást mond, végét jelenti a szegődségnek.*



**fölnevetni** = auflachen.

A németnél auflachen — laut lachen, ein Lachen aufschlagen.

A magyar akkor nevet föl, mikor gödörben van, vagy az emeletre nevet föl. Máskülönben: nevetésre fakad, kacag.



**fölszines** (oberflächlich).

A magyar gondolkodás szerint a szín kívül és fölül van. Fölösleges tehát mondanunk, hogy *külszines*, vagy *fölszines*. Nincs *belszín*, sem *alszín*, a mi nyelvünkben. A bornak, víznek, tejnek a *színe*, mindig a teteje. A belseje csak *bor*, *víz*, *tej*. Az alja, *alja*.

A nép *színt*-nek mondja, hogy megkülönböztesse a *farbe* jelentésű színtől.



**föltételes, föltétlen** (bedingt, unbedingt).

Hát iszen magyar szónak magyar szó a *tétel* is, *feltétel* is. A torony gombja is heverhet *feltétlenül*. De ha már valamit *kötéssel* ígérünk, *adunk*, *elfogadunk*, azon nincs föltétel. Merthiszen hátha épp *letételről* van szó, hogy lehessen *föltételes letétel*?

A *föltétlenre* még több a szavunk.

V. ö.: *tegyük fel*.



**fölület** (superficies).

Nincs *alület*.

Tehát: *szín, vonal, teteje, lapja, feje, háta.*  
V. ő.: *fölszín.*

★

**föülfizet** (überzahlen).

Hát persze, hogy *föülfizet*, aki az emeleten fizet. De már aki *többet fizet* jóságában, az bizony csak *ráad, tetéz, megtetéz.*

S a *ráadást, tetézést* köszönettel is fogadja a rendezőség.

★

**föülvizsgál.**

Inkább nagyon is *belevizsgál.* Tehát: *megvizsgál.*

★

**fölvágott** (Aufgeschnittene).

A magyar *szeli* a sonkát, szalámit, nyelvet, nempedig *vágja.* De a németbe korcsosult magyar lélek mindent vág, azt is, amit a magyar *szel, szeletel, szeldes, szab, nyes, nyír és metsz.*

Minden jóban törekszünk a gazdagodásra, csak a nyelvünkben nem bánjuk, ha szegényedünk is!

★

**fölvet** (aufwerfen).

A német a kérdést *fölveti.* A magyar ha nem csupán kérdez: *kérdőre von, fog, kérdést támaszt.*

★

**fölvilágosít** (aufklären, aufhellen).

*Megértet, megvilágosít.*

★

**főnév** (*Hauptwort*).

Ha nincs *alvég*, nincsen *felvég*. Ha nincs *alnév*, minek a *főnév*? Inkább *névszó*.

N.: melléknév.

\*

A magyar a többes számot nem szereti a névragozásban. Inkább mondja:

Tömérdek ember mint: emberek.

Tenger virág, mint: virágok.

Tehát ahol csak jelzővel fejezheti ki a többes számot, mindenütt egyes számban hagyja a nevet.

— — — — —

A nép a rokonhangzású, de különböző értelmű szavakat kissé másítani szokta az érthetőségért:

villámos, villamos,

csepeg, cseppeg,

lebeg, lobog, libeg,

eső, esső.

— — — — —

Az összetett főnevek a magyarban bizonyára rövidítések.

P.: hadnagy: had nagyja,

elefántcsont: elefántnak csontja.

— — — — —

Ahol csak lehet, kitenni a *birtokosragot*!

János letette a *pipáját*, s nem a *pipát*.

Ahogy ott vadászok a *réten*. Jobb: rétünkön, ha a mienk a rét.

— — — — —

Baloghék: egycsalád.

Baloghok: lehet egy ország összes Baloghja.  
Nyugati nyelvekben???

— — — — —  
Furcsaságok:

A *vád* régi főnév. Példák Nytsz.

A *véd* meg rossz szó?

Azt mondjuk: kéz keze, réz reze ér ere  
tél tele

De nem mondjuk: méz meze, vér vere, él ele  
Hogyan tanulja ezt meg az idegen?

— — — — —

Nyelvünk tisztaságát nem az ősök iránt való kegyeletből kell megőriznünk, hanem mert régi ázsiai nyelv lévén, annyira praktikusak már a szólások, gondolat kifejezések formái, hogy osztohaság a fejletlenebb nyugati (európai) nyelvek tökéletlenségeivel segédigéivel s egyebekkel elrontanunk. De rontások azok a szócsinálmányok is, amelyek nyelvünk természetének ismerete nélkül egyik-másik zavaros agyvelőnek a tudákosságából kerültek az írásművekbe s onnan a beszédünkbe.

— — — — —

Az analógia nem minden szónak próbaköve. Ez a szó *mennybéli* (mennyből) benne van sokszorosan a különféle kódexekben. De annak analógiájára nem lehet csinálni *mennybeni*, *házbani*, *udvarbani* s máseffélék szavakat, mint a XIX. században próbálták a magyar nyelv javítói!

— — — — — \*

**fönn van.**

Fönn lenni (auf sein) Még fönn van (Er ist noch auf) — *Még ébren van. Még nem feködt le.*

Tehát a *fönn van* csak helyet jelentő mon-  
dás lehet.

\*

**fontaine lumineuse**

tündérkút.

\*

**franciskánus**

ferences, cseribarád.

\*

**franco**

díjazott, fizetett.

\*

**fresco**

falkép.

\*

**frufu**

fürt, fürtözet.

\*

**függ** valamitől, tőlem s másefféle.

A szűr a szegen függ és nem a szegtől. Ez a tőlefüggés a következő szép magyar kifejezéseket szorította ki a beszédünkből: *azon fordul, sarkalik, vetélődik, áll, épül, csügg, lóg, fityeg*. Meny-nyire belénk ragadt már ez a germán kifejezés is, érdekes példa rá, hogy sokérdemű Lehr Albertünk még ajánlja is egy másik hibának jó magyar kifejezéssel való javítására. A M. Ny. 1916. folyamának 234. lapján azt mondja: »... a *rajtam múlt, rajtam nem múlt* szólást ott is használják, ahol csak a *tőlem függ, rajtam áll* s más egyéb kifejezés van helyén.«

## összefügg

*együvértartozik, összetartozik, kapcsolódik, fűződik, folyik.* (Nekünk valami szörnyen idegen ige az *összefügg*. Épp olyan, mintha valaki azt mondaná: *széjjelfügg*.)

## összefüggés

Mondd inkább: *kapcsolat, fűzér, lánc, híd.*

★

## függő - ág

Akad helyette magyarosabb ízű szó is.

A függőág hálóféle ág, mit két fára kötnék.

A négy ágasfára kötött lepedőt, amiben a gyereket rengetik, altatják a mezőn, Adorjánon *rengő*-nek nevezik. (Nyr. X. 431.) Mennyivel értelmesebb kifejezője a *rengő* a függő ágnak.

★

## függöny

Lehetett volna *lógony* is, *csüggöny* is, ha már a *kárpit* nem tetszett. Hogy megörült volna a kieszelője, ha megérte volna a *görredőnyt*!

★

## fültanu

Nézd: szemtanu

★

## futár.

Ujkori csinálmány. Régente *száguldó* volt a neve. »Angyalidat, mint száguldó postákat küldöd.« M. A. Bibl. »Száguldó posták« postboten. (Com. Orb.)

★

**füstbe megy** (In Rauch aufgehen).

Aki vízbe megy nem válik vízzé. Aki gőzbe megy, nem válik gőzzé. Hát aki füstbe megy, az se válhatik füstté, — a mi eszünk járása szerint.

A német eszejárása szerint azonban ami *in Rauch aufgeht*: megsemmisült. Nem a *füst* szó átvételében a hiba, hanem a *megy* igében.

Schrader Bilderschmuckjából kimaradt. Simonyi meglátta, de neki is csak *füstbe megy* magyarul. Pedighát: *füstté válik, elfüstöl*, ami megsemmisül a magyar észjárás szerint.

\*

**gamin**

Kölyök, cenk, utcafi, Utca Matyi, Utca Kati.

\*

**garzon**

legényélet.

\*

**gáz.**

Magyar ember bizonyára megmaradt volna a *páránál*.

Tehát: *szénpara, páravilágítás, páragyár, páracső* s másefféle.

\*

**gemin**

őrszellem.

\*

**geologus**

földész, földbúvár, földszimatoló.

\*

**gérokk** (*gehrock*).

Ha nincs rá magyar név, nevezzük inkább azon a néven, amelyen először nevezték ott, ahol először viselték: *redengót*.

\*

**gesztus**

kézlejtés

\*

**gipsz**

őrölt gipsz: kőliszt.  
öntött gipsz: lisztkő

\*

**grand**

Egyik értelme: nagy garral.  
másik: temérdek

\*

**grata persona**

benfentes.

\*

**gratis**

Aki adja: *ingyen*.  
Aki kapja: *érdemtelen, áratlan*.

\*

## guillotin

tiló, nyaktiló, fejszelő.



## gukker

nézelő. Nem látcső! Inkább szemcső.



## gulyás

Néhai öreg József fhg-ről írta egyszer a Vasárnapi Ujság: »József főherceg is megkóstolta a gulyást és ízlett neki. Jó hogy a polgármestert is meg nem kóstolta ott a Hortobágyon. Pest körületén túl csak a gulyásosba kóstolunk belé.



## gyémántgyűrű

Az, amelyik gyémántból van. Amelyik aranyból való s gyémánt csak a dísz: *gyémántos* gyűrű.



## gyilkol.

A gyilkok régi nyelvben *tör*. Tehát golyóval vagy méreggel *gyilkolni* épp oly helytelenség, mint mikor a lapok azt írják: X. Y. a pisztolyt szívének irányozva agyonlőtte magát.

V.ö. *agyonlő*.



## gyök

Gyökér helyett a *gyök* olyan mint volna *kenyér* helyett *keny*, *szekér* helyett *szek*, *gyömbér* helyett *gyömb*. Ha már rövid szó kellett a de-

rék nyelvjavítóknak, hogyan nem gondoltak a tő szóra?

\*

### gyönyör

Kazinczynak hosszú volt a *gyönyörűség*, hát nyesett belőle. S nem érzett semmi *szomort*.

\*

### győztes.

A mai győztes az Oklsz-ban se fordul elő. Szily azonban nem írta be a Nyelvujítás szótárába.

\*

### hajdani, majdani.

Igaz, hogy a *mostani* és *akkori* szó már megszokott, mégis óhajtandó, hogy az efféle szavak ne szaporodjanak, mert következhetnek: régeni, koráni, azonbani, gyakrani, lassani vadságok.

Az *i* helyébe, ahol lehet tedd: *-való*

\*

### hajlam

Szógyári alkotás a *hajlandóság*, *fogékony-ság*, *kedv készség* helyett. Ha azonban valakinek mégis a *hajlam* tetszik jobban, ajánlom neki ezeket is: zajlam: zajlás. — rejlem: rejtelem. — fejlem: fejlemény. — züllem: züllés. — iramlam: iramlás. — hámlam: hámlás. — izlem: izlés — botlam: botlás.

\*

### hajótörött (Schiffbrückig).

Olyan szó, mintha valaki azt mondaná: *ko-*

csitörött, vízfult, háztetőesett, jégszakadt. Minek összeforrasztani olyan szavakat, amik nem egybe valók?



### háladatosság

Csak a német eszű ember *adja* a hálát, és ennek következtében *hálaadatos*. Mintha a *hála* nem volna elég.

A régi magyar nyelv nem ismerte a *háladatos* szót. Azt mondták és írták: *hálálatos*. Tömén-telen a példa rá a kódexekben.



### halálnak halálával

— Mi az a »halálnak halálával.«

— Valószínűen olyan magyarizmus, mint a makulányi mákszem, csöppenetes csöppet, szóismétléssel kifejezett nyomaték.



### haláloz

Ha valaki sűrűn emlegeti a *halál* szót, vagy ha valaki halált játszik.



### hall

gádor.

Az ónyelvben: templom gádora, palota gádora s máseff.



### hallatlan (unerhört).

Ugyan hát két kódexünkben is előfordul, de azért német. Mert ha arra amit csodálva láttunk,

nem mondjuk látatlan! Amit csodálva tapintunk vagy érzünk, nem kiáltunk ezzel a szóval: *tapintatlan!* vagy *érezetlen!* épp így csodálva amit hallunk nem mondhatjuk rá magyarul: *hallatlan!*

\*

»Halotti beszéd.«

Látják önök elvtársak: miből áll az ember! Tényleg porból és hamuból áll. Mennyi előnyben volt teremtvé a mi ősapánk Ádám, és volt neki átadva a Paradicsom lakosztályul. Éshogy a Paradicsom telkén levő fák gyümölcsét is díjtérítés nélkül élvezheti egy fa gyümölcsének kivételével. A tilalmi szabály világos. »Amely napon átléped a rendeletet, gajdeszbe mégy.«

Ő tudomásul vette a kikötést, de feledésbe ment nála: palija lett az ördögnek és jó adagot fordított magáncéljaira a gyümölcsből. Ámde a gyümölcs nemcsak élvezhetetlennek bizonyult, hanem még gégebajt is kapott tőle, — nemcsak maga, hanem leszármazottjai is örökölték a bajt a halálos következményekkel együtt.

Isten ezt haragra vette tőle és át lett helyezve a munkás-osztályba, amely úgy neki, mint családjának állandó helyzete lett. Ki az a munkás-osztály? Mink vagyunk, proletárok, ahogy önök is meggyőződhetnek róla saját szemökkel. Tényleg senkise kerülheti ki ezt a helyzetet: mindnyájan benne vagyunk a pácban.

\*

**halottkém**

halottnéző.

\*

**halt**

Allj!

\*

**hamar**

Régi jó szavunk, de sokan hibásan alkalmazták a *korán* vagy *előbb* vagy *mingyárt* helyett.

Vörösmarty is hibázott, hogy a *Kisgyermek halálára* című versében *Kedves fiu korán játszottad el*, a *korán* szót *hamarra* korrigálta. Beóthynek az irodalomtörténetében látom az első fogalmazása kézirati mását s ott *korán* a szó. Nyomtatásban a Minden munkái 1845.-i kötetében már *hamar*.

Más ha *korán* játszik el valaki valamit s más ha *hamar*. A *hamar*: sietés. A *korán*: időnek előzése.

\*

**ha még annyit**

ha még annyit beszél is (wenn er auch noch so viel redet). A magyar képesen beszél: ha a nyelvedet is kiöklöd; akkor se, ha megszakadsz belé, stb. *Ha rá...*

\*

**ha mingyárt**

ha mingyárt (wenn gleich) = történetesen (vagy a mingyárt törtlendő.)

\*

**hamis** (falsch)

hamis hang = inkább *ferde* hang. A magyar különben állati hangokkal fejezi ki: *vonyít*, *visít*. Vagy azt mondja: *félre viszi a nótát*.

hamis mérték = A Bécsi kódekszben: *álnok* mérték. M. A. bibliájában *álnok* font.

hamis pénz = Ó pénz. *Cigány-garas*, forint, rossz pénz. (Hamisnak a nép nem mondja a pénzt, csak a kutyát, vagy a ravasz embert.)

Viski Pál 1799-ben a hamis gyémántot *faty-tyu* gyémántnak nevezi.

\*

### hangadó

A hang-adóról Szily Kálmán azt írja (Nyelv-újítás szótára II. rész), hogy »a »hangot adni« kifejezést a Nytsz. nem ismeri, noha a nép nyelvében bizonyosan rég megvan.« Hát bizonyosan *rég meg nincs*. A nép *kolomposnak* mondja. A hangadót valami *hangad* ige milye-nítőjének értené.

\*

### hangsúly.

Egy drámában írtam:

— »Azok a népek még nem ittak a római műveltség poharából.

— Nézd ezt a poharat, — feleli rá az aszszony egy poharat mutatva, — ezt is Rómától hozták.«

Én, aki írtam, így gondoltam ezt a mon-dást: Nézd ezt a *poharat*...

A színész aki játszotta, így mondta: Nézd *ezt a poharat*...

Tehát a hangsúlyt az ilyenekben jegyez-nünk jó.

A magánhangzók illeszkedése a ragozásban Steinthal és Böhling tudós idegenek szerint a magyar faj »szellemi lomhaságának« — értsd:

a fejünk gyengeségének, — jele. Hát inkább az ő fejük gyengeségének a jele, hogy nem ismerték meg a nyelvünknek hangsúlyozó természetét. Erre legjobb példák az idegenből átvett nevek ragozása, meg az idegen észszel gyártott szavaink ragozása.

A *József* szó második tagja hosszú, tehát a hangsúly nem nyomja agyon: ragozzuk *Józsefnek*, *Józseffel*, *Józsefre*. De már *Józsi*-ban fölülkerekedik az első szótag: *Józsina*k, *Józsival*, *Józsira* a ragozás. Így ragozódik a *honvéd* szó is. Pesti magyarjaink beszéde már nem annyira nyomató, mint a falusiaké. Pesten *honvédek*, *honvédnek*, *honvédre* smf. járja. Mink azonban így beszélünk: *honvédok*, *honvédnak*, *honvédra* smf.

A hangsúly szabja meg a nevek kicsinyítését is. Az idegen szavakban a második szótagon van a hangsúly, a magyarban az elsőn. Tehát a magyar a *József*-ből *Józsit*, *Jóskát* csinál, a német *Zefit*, *Pepit*. A *Johannes* nálunk *Jánossá*, *Jancsivá* változott, az idegennél *Hanzivá*. Stb. A *Terézia* nálunk *Teri*, *Terka*, az idegen ajkon *Rézi*. Az *Erzsébet*, *Erzsike*, *Erzsi*, *Örzsi*, *Bözsi*, az idegen lelkűnél *Zsóka*, *Lizi*, *Liza*. A magyar *Ferdi* az idegennek *Nándi*; a magyar *Anti* az idegennek *Tóni*. A *Rozália* így válik a magyar családokban *Rozivá*, az idegenben *Zálivá*. *Izabella* nekünk *Iza*, az idegennek *Bella*. *Alexius* nekünk *Elek*, idegennek *Lekszi*. Idegen tehát minden *Gina* (*Regina*), *Gita* (*Margit*), *Gitta* (*Brigitta*), *Guszt*i (*Ágost*), *Lina* (*Paulina* vagy *Karolina*), *Nelli* (*Kornélia*), *Cili* (*Cecilia*, *Cenci*), *Lena* (*Helén*, *Ilona*, *Ilka*). *Nóra* (*Ella*, *Eleonóra*).

Ezeknél hajmeresztőbb csak a *Mici* lehet,

amely sült német *Mirzl*. No meg a *Lenke* név, amely a *Helenchen* kicsinyítése s *Lenka* alakjában még irtóztatóbb.

A hangsúly szabja meg azt is: mikor írjuk: *leány*, mikor *lány*.

— Hát *leány* még?

— *Leány*. Kérték vóna pedig mán, de a Jézus tudja, kire várnak ezek a mai *lányok*.

Itt a megelőző szó (a *mai*) súlyosabb, tehát *leány* helyett *lányt* mondunk.

★

### hangsúlyos

nyomatékos.

★

### hangsúlyoz (betonen).

A magyar csak akkor hangsúlyoz, ha hangsúlylyal csinál valamit, máskülönb: *nyomatékkal, bizonynyal mond*.

Az összetett neveket nem kedveli a nyelvünk. Kevés is benne. Az ujkeletű írók magyar nyelvében persze nem kevés. De ami nekik jó összetett szó, a magyarnak többnyire csak birtokos és birtok = lábam szára, szemem pillája, órámtokja s nem lábszáram, szempillám, óratokom. Szóval: ahol csak lehet, birtokos és birtok a kettős szó. Igét alkotni pedig kettős szóból csak tréfából szoktunk.

★

### hangugratás.

A hangugratás (*tücsök-tücsköt*), elmarad, ha a köznévtől tulajdonnév, pl. Péter megütötte *Tücsököt*.

★

**hangulat** (Stimmung).

Ha már éppen elvelhetetlen, akkor is inkább *hangolat*. Mert a gyökér *hangol* és nem *hangul*. Az embert ha már hangszerhez hasonlítjuk, csak *hangolnunk* lehet. *Hangul* ige képzelenség.



**hangverseny.**

Mikor a kántorok versenyt énekelnek, az hangverseny. De mikor Vecsey hegedül, önála nem versenyeznek a hangok. Szörnyűség, hogy ilyen szavak belekövülnek a szótárunkba.



**harsona.**

Ez is olyan jó szó, mint volna *puska* helyett *puffana*, gyújtó helyett *csepszene*, nagybögő helyett *brúgona*. A kálvinisták az újkiadású bibliájokba mindenütt belejavították a *trombita* helyett. Igaz, hogy Tárkányi is megcselekedte. Még dicsekszik is vele az Akadémia előtt (1868.), hogy Mózes II. könyve 19. részében Káldynak ezt a kifejezését: *trombita harsogni kezd*, így fordította: *harsona megszólal*.

A *trombita* ha tán nem is Ázsiából hozott szavunk, (állítólag latin *triumphusból* eredt,) — de világszerte minden művelt nemzetnek a szótárában megvan, s mink már a legrégebbi kódekszeinkben is megtaláljuk. Tehát épp oly magyar szó, mint a *ház*, *piac*, *bojtár*, kalamáris, tenta, tábla, pap s más ótalján szavak.



**hasonlít hozzá.**

Nyelvünk tudósai fejtsék meg, hogy mikor és miért mondja a magyar:

*hasonlít hozzá,  
hasonlít reá.*

Ha valamelyesen fontos a hasonlítás és arról szól, a nép, mindenütt *-ra, -re hasonlít*. Ha azonban csak vélekedésképpen hasonlít, akkor ha arcról szól is *-hoz, -hez hasonlít*.

Az ónyelvben irt bibliákban is Isten maga képére és hasonlatosságára alkotta Ádámot. Talán innen fakad, hogy az arc *-ra, -re hasonlít*, másegyebek pedig *-hoz, -hez hasonlítanak*.

\*

**hasonmás.**

Ez a szó maga-magát neveti.

A P. H. 1917. V. 1-i számában egy közlemény címe: *Nagy emberek hasonmásai*. Mért éppen hasonmásai? mért nem *lábon-másai, fülön-másai, arcon-másai*?

Pest határán túl elég a *mása, párja*. Mondjuk még: *szakasztott olyan, egyező, azonegy*. És még száz kifejezés a mondás természete szerint.

\*

**használ (brauchen).**

Németes és már a kódexszeink korában honos volt nálunk:

*Mit használ?* = *Használ-e?* (Mert ez a kérdés: *Mit használ?* nem kétkedés kifejezése nálunk. A hangsúly a *mit* szón van, tehát a kérdésben már benne van a válasz szava is: *azt*. *Mit használ az nekem?* (Was nutzt mir's?) = *Használ-e az nekem? Használ is az nekem!*

Tehát a bibliában is javítandók: »*Mit használ, ha valaki a világot megnyeri is, de lelké-*

nek kárát vallja. S ha éppen így kellene maradnia a szövegnek, akkor is inkább *Mi haszna* stb.

*elhasznált ruha* = elviselt ruha.

*-nak, -nek használják* = törölhető, sőt törlenivaló, mint a *halasztást szenved* formában a *szenved*.

*Mit használ* = Mire jó? Mirevaló?

*Megölésére reszelőt használ* = Reszelőt fogott. Reszelővel ölte meg.

*A szerkesztő erős jelzőt használ* = Erős jelzőt alkalmazott. Erős jelzővel vágta fejbe.

*A magyar ezt a szót nem használja.* = Nem mondja, nem írja, nem forgatja, nem él vele.

Az *elhasznál, felhasznál, kihasznál* mind ismeretlen szó az ónyelvben. Az *elhasznál* töméntelen sok szép magyar kifejezést nyom el. A *felhasznál* és *kihasznál* is fapénz, sok szép igaz arany helyén: *Kap az alkalmon, kiszip, kifacsar, elarat, gyümölcsét leszedi.*

Igazis: olvastam Szavas Gábornak a véleményét a *használ* szóról. (Nyr. XIV. 407.) Igen tisztelem őt és helyeslem azt a mondását, hogy a szavak jelentése »egyik jelentésből a másikba átmehet.« Csakhogy *mi* és *hova* mehet és jöhet? — azt már a magyar észjárás választja meg. Szarvas Gábor ilyen példákkal argumentál: *süt paraszt, szorgalom és figyelem karöltve* (!) járnak, germán szóvirágok. (N. ujdonsült, szívdobogva). A cikke csupa germán szerkezetű mondat. Baksay, akit a cikkében kárpál, bizony magyarosabban érzett, mikor idegen búzt érzett a *használ* szónak *brauchen* értelmű alkalmazásán.

*Intés:* Ovatosan bánj a *használ* szóval, mert a németben tengely, amin sok mondat forog; nálunk csak srófocska, szögecske. A magyarnál a *használ* csak a német *nützennel* egy jelentésű, a *brauchennal* nem. Magyarban a *használ* tárgy-talan, vagy tanári nyelven szólva: nem vonz *accusativust*. (Mégiscsak furcsa, mikor a hmvásárhelyi bába *mérget használt* némely embernek a megölésére! Vagy hogy Káin *bunkósbót használt*.)



### határozó-szó.

Szerencsétlen elnevezés az a *határozó-szó* is. Mi *határozás* van ebben ha azt mondom: *haza, sehogy, most, hanyatt* s egyebet. Érett elméjű ember se érti meg a *határ* szónak ennyire való kinyúlását, nemhogy a gyermek. Inkább mondjuk latin szóval *adverbumnak*, míg magyart nem találunk reá. Elvégre ha átvehettük a latinból a *táblát*, mért ne vehessük át a *krétát* is, pláne tudományos műszavakba. S ennek még némi haszna is fordul: ha a tanuló az idegen nyelveket tanulja: a németet, a franciát, az angolt. Hiszen a nyelvtani szavak épp oly internacionális szavak, mint a *posta, tenta, telefon, frázis, bicikli*.



### hatás.

Épp oly törvényes születésű szavunk, mint futás, irás, lövés smf., de a magyar annyi más erősebb, szinesebb, megfelelőbb szóval fejezi ki a különféle s igen sokféle hatást, hogy ez a hatás szó csak azok nyelvén és tollán forog, akik nyelvünk gazdagságát nem ismerik.



## **hátrány.**

S jó hogy nem követte: jobbrány, balrány, előrény, félrény, — emberi elmének nyomorék fattyai.

Az előnynek a fia. De nincs fölülény és alulány.



**háttérbe szorul** (in den Hintergrund treten).

Ha *tér*, nem *szorul*. Ha azt mondom: *hátra-szorul*, jobban megértjük.



**hatvány, hatványoz**

meg se rovom, mert az iskolák és hivatalok küszöbén úgy se léphet ki.

Hatvány Bolyainál: *emelet*.



**havelock**

Lebernyeg. Fővárosiul: köpeny. A nép nyelvén lebernyeg a szarvasmarhák nyakán lógó bőr is.



**ház, árvaház, szegényház, országház.**

Ismételve harsogom füledbe korcs magyarom, hogy ahol az összetett szó első fele genitivuszba vágható, magyar ruhába rántható. Tehát: *árvák-háza, szegények-háza, ország-háza*.



**házmester, házfelügyelő**

A *házmester* a *Hausmeister* velőtlen fordítása. A *házfelügyelő* meg a korcs *tanfelügyelő*-nek a mása.

A magyar észjárás szerint a *dinnyecsősz* nem *dinnyemester*. Sepedig a *toronyőr* nem *toronymester*. A templomi kurátor se *templommester*.

A *házmester* olyan alkalmazott, aki a ház rendjére ügyel, a házat gondozza. Tehát *házgondozó*. A *vicére* meg kész szó van a szép régi s ma is országsherte élő *udvaros*.



**hé!**

Favágónak, aki fűrészrel, bekiáltja egy ember az utcáról:

— Fogja-e hé?

Azzal tovább megy.

De én ebből a hé szóból tudom, hogy ezek tegeznek egymást.

Hát micsoda szó ez a *hé*?

Ha elől van, olyannak is mondhatom, akit kendezek, magázok. (Hé bácsi, hol az út?). Hapedig hátul van, csak annak mondhatom, akit tegeznek.



**Helynevek.**

Hogy igazodik el ezen az idegen:

Füreden, Győrött, Veszprémben, Egren (már Egerben), Váczott, Zomborban, Siófokon.

Vácra (megyek), Tárkányba, Veszprémbe, Kolozsvárra, Szebenbe, Kanizsára, Tihanyba, Kácsra, Esztergomba, Nyékre, Szombathelyre, Vasvárra, Budára, Téténybe, Győrbe.

Legfurcsább *Szatmár*. Czuczor—Fogarasi szerint ha városról van szó: *Szatmárba*, *Szatmárban*. Ha megyéről van szó: *Szatmárra*, *Szatmáron*.

A hasonló hangzásúakat tegyük egymás mellé:

- Hol van Pali?
- Velencében.
- Hát István?
- Ő meg Velencén.

A Budapest határán kívül született magyar azonnal érti, hogy Pali az olaszországi Velencében van, István meg a fehérmegyei Velencén. Dehát mért mondjuk: Esztergomban, Budapesten, Trencsénben, Nyitrán, Pozsonyban, Bécsben, Vágújhelyen, Érsekújváron, Egerben, Szegeden.

\*

### hegymászó

Hernyó mászik a hegyre, nem ember. Az erdélyi hegylánc neve igaz-e hogy *Királyhágó* s nem *Királymászó*. A lovasok is *hágtalják* föl-felé az utat, s az utnak neve is *hágtató*.

Ember csak legfeljebb ha némely kapaszkodón mászik, dehát hegyre csak nem járunk mindig négykézláb?

\*

### helyet foglal

háboruban, harcban a fegyveres erő, általában az erő kifejtés, de a vendégemmel nem foglaltatok helyet, hanem *leültetem*. Sőt akkor se foglal helyet, ha *elhelyezkedik* is.

— Tessék (méltóztassék) elhelyezkedni kedve szerint, — mondja a magyar a *Bitte Platz zu nehmen* helyett.

\*

**helyre hoz** (Gut machen).

De ha nem *itt* van aki *helyrehoz*, akkor *helyre visz* ám!

★

**helyzet** (Lage).

Amikor nem helyezésről van szó, sokféleképpen lehet átváltani.

Ich bin nicht in der Lage dir zu helfen = Nem segíthetek rajtad. Az állapotom most nem engedi, hogy rajtad segítsék. (Nem pedig: Nem vagyok azon helyzetben.)

A régi nyelvben a *helyzet* helyett ezt a szót mondták: *állapot*.

★

**helyzetemben**

állapotom szerint.

★

**hibáztat**

Érthetetlen, hogyan hagyhatta el csontunkat, velönket a magyar szó érzése annyira, hogy ez a szó: *hibáztat* a mai értelmében terjedhetett el.

Nézzük csak a hasonló igéket: hárfáz, csigáz, trágyáz, ruház, puskáz, kockáz. Alkossunk belőlük *tatos* (műveltető) igéket: *hárfáztat*, *csigáztat*, *trágyáztat*, *ruháztat*, *kockáztat*. Láthatjuk, hogy valamennyinek az értelme csak annyiban változik, hogy másvalakivel *hárfáztatunk*, *csigáztatunk*. Ha tehát *hibáztatok* valakit, a szónak tiszta és változatlan értelme az, hogy *hibát követtetek el vele*, nem pedig az, hogy hibásnak vádoló, ítélem, korholom.

Ha a méltóságost méltóságolod, az igazat

igazolod, huncutot huncutolod, a hibásat *hibá-*  
*solod.*

★

### **higany**

A higany = kényeső. Kun szó s eredetileg *kumisszu*-nak hangzott és szószerint ezüstvizet jelentett. Az Ipoly mentén *eleven ezüst* a kéneseő neve.

★

### **hirlap**

Rossz szó. Mert a lap csak egyik fele lehet a levélnek. (Nézd: lap.) Ujság se éppen jó szó, merthiszen abszurdum tegnapi, múlt heti, tavalyi ujságról beszélnünk. A tegnapi ujság már olyan ujság, mint az Uj-épület, — a Najgebajde.

Mégis ha már választanunk kell a két rossz közül, inkább az ujságot válasszuk.

Tehát ujságíró.

★

### **hírnök**

Szörnynök, szókontárnok!

★

### **hitsorsos.**

Micsoda értelmetlen szó! Persze ez is a nyelvújítók faragványa. Magyar azt mondja: *velem egyhitű, egyhiten való.* De ha éppen egy szó kell, akkor is jobb: *hitfelem, hitembeli.*

★

### **hizlalt rostélyos**

a vendéglők étlapján.

Kövér rostélyos.

Mert a rostélyost hizlalni nem lehet.

★

**hja** (Ach ja).

Ahogy a magyar nép másképp jajdul és jajgat, mint a német, francia, török, éppúgy sóhajtani is másképp sóhajt a főváros. Miféle-  
lénk leggyakoribb a: *hej, haj, bizony!*

\*

**hogy — hogyan.**

— *Hogy érti?*

Itt a hangsúly ezen van: *érti.*

— *Hogyan érti?*

Itt a hangsúly ezen van: *hogyan.*

Tehát mikor a kérdésben a *hogyan*, súlyos, nem szabad megrövidíteni.

Ugyanigy:

*mily, milyen,*

*ily, oly, ilyen, olyan.*

\*

**hokedli**

Nincs a nagyszótár címszavai közt.  
*dézsaszék.*

\*

**hőmérő.**

A hideg nem hő.

Zeruson fölül tehát *hőmérő*, de már alatta *hómérő*. Soha magyar ember el nem fogadja, hogy zeruson alul 28 fok a hő. Legjobb lett volna az alkotójáról nevezni, mint ahogy neveződött a Lloyd, pepita, marconigramm.

\*

**homlokzat**

Elég talán *homlok* is. A régiek a boltozat helyett is csak bolt-ot írtak és mondtak is.

\*

## hordár

Czuladár, ősrégi magyar szó. *Czula* az akadémiai nagyszótár szerint: podgyász, motyó, genyegunya, czeleczula. A czuladár a régieknél a podgyászholdó szolgálta volt. V. ö.: Nyr. 15, 27.

A czula, — írja Baráth F. a Nyelvőr 1885. júniusi füzetében, — Baksay értesítése szerint a nép között a bagage (*bagázsia*). Ezzel szemben Nyr. 24, 105. német *zulader*.



## hosszat (-lang).

Évhosszat, órahosszat... Épp oly rossz, mint volna: évrövidet, órakurtat.

Magyarja: *Mind éven által, óráig, órán által v. órákon által.*



## hosszadalmas

Faludi csinálmánya. De a rosszasága benne lappang érzésünkben, mert nem született meg belőle a rövidelmes. Talán csak azért fogadtuk el, hogy a toldalék-*dalmas* hangban illusztrálja a hosszúság unalmát.



## hoz hez

Levél Arany Jánoshoz, helyesen: L... Jánosnak. Mert a magyar ember csak a levélvivőt küldi valakihez -hoz, -höz. A levelet a vivő átadja csak -nak -nek. És vajjon a levélborítékon is X. Y. *urhoz* írjuk-e a címet?

Hiba: Mindenkihez! — ezzel a szóval kezdődött az 1919. III. 21-i szocialista kormány kiáltványa s másnap Kun Béláé is.

Javitás: Ha magyar ember fogalmazta volna, bizonyára így írta volna: *Mindenkinek!*

A drámai művekben a *-hoz-hez-höz* jelzés nem rossz. Pl.: Matyi (Jánoshoz) s másefféle. De mégis magyarosabb ott is a *nak-nek*.

A német és magyar észjárás különbözése ebben is feltűnő:

A német azt mondja: *Konyhától szögellő fal.*

A magyar: *Konyhához szögellő fal.*



**hozni** (bringen).

A németnek szegénysége, hogy nem tud *jönni-menni, hozni-vinni*.

Ez a tett szégyent hoz rád!: *szégyenbe kever*. Mert szégyent hozni csak német észszel lehet. A magyar se nem hozza a szégyent, se nem viszi.

*Hasznot hoz.* (Diese Sache bringt einen Nutzen) haszonnal jár.

*Helyrehoz.* Faludi csinálmánya, de bizonyára nem a magyar Szentlélek sugallatára. A magyar *eligazít, rendez, megfejel*.

Tehát rossz:

áldozatot hoz,

birálatot hoz,

cikket hoz,

ítéletet hoz,

szinre hoz,

tisztába hoz,

törvényt hoz.

(Ein Opfer bringen). Helyette jobb: áldoz, áldozatot nyujt, Fölaajánl. Bécsi codexben: áldozatot ajánl.



## hozomány

Ha hozom, akkor *hozomány*, s így jó is szó, de ha viszi a lányunk, akkor már *vivemény*. De merőben fölösleges elnevezése egy jobb és régi szónak a *kelengyének*. (A *móring* ónémet eredetű. A *kelengye* ázsiai hozományunk.)



## hulla

Nekik az *erkölcs* nem volt szép szó, csinálták az *erényt*. Kazinczy, — oh borzalom: a *csány* szót ajánlotta rá. Nem mintha valami köze volna vele a *csánynak*, hanem hát a *csizmadia* és a *kéjgáz*... Aminthogy Bugát a lábikrát akarta *gáznak* nevezni, más meg a primást *födörösnek*. Azok a lelkes hazafiak akarták a *holttest* szót is megsemmisíteni, mivelhogy valamelyik kipipálta a *hulla* szót. Szerencse, hogy a gombatermés nem volt nagy a következő években, különben a pecsenye ma *sülle* volna, a csik *nyulla*, a kubikus *tolla*, a forgács *gyulla*, a méz meg *nyalla*.



## humanitás

emberség.



## humbug

cigányság.



## Idegen szavak írása.

Előbb volt a beszéd, azután az írás. Az írás nem egyéb, csak a beszédnek a jegyekbe tett képe. A beszéd még Svédországban is a

fülnek szól jobban, nem a szemnek. Ha tehát a beszéd az apa, az írás a gyermek, az apa a tekintetesebb, nem a gyermek.

Művelt népek a maguk ejtése szerint írják az idegen szót is. Műveletlen népek majmolják a műveltet.

A spanyollal egyképpen úri-büszkeségű magyar nemzet egyszerre alázatossá lettyen, mihelyt kalamárisba mártja a tollát. Így keletkeznek azok az idegeneket röhögtető ostoba szavak, mint pl. *francia, Izland*.

A *francia* szót vettük az olasz *francia* szóból, de nem tudtuk, hogy a *cs*-t az olasz *ci, ce* betűkkel írja. A francia *fránsz*nak nevezi magát, vagy frank-nak. Mi szükségünk volt nekünk arra, hogy az olasz elnevezést iktassuk be a szótárunkba s tudatlan kijelentést a beszédünkbe?

Az *Izland* szót a német írásból másolták ki a földrajzot tanító német magyar professzorok. De a német is majomkodott: ahelyett hogy *Eislandot* irt volna, írta: *Island*. Csakhogy *Island* angol írás szerint irt szó s az angolnak jég: *is*. Így írja: *is*. Mondja pedig *ej*-nek vagy *áj*-nak. *Izland* tehát: *ejland* vagy *ajland*. Igen ám, csakhogy *Izlandban* nem angolok laknak, hanem dánok, s nem *Islandnak* írják az országuk nevét, hanem *Icelandnak*.

Ilyen elferdített szó a földrajzokban, útleírásokban de beszédben is a hindu *Brahma* szó is, meg a vele kapcsolatos *brahmen*, s a *Mahabharata*. Ejtjük az írás szerint német ajkkal: *bráma, brámán, mahabaráta*. Pedighát ha nem tisztelnénk annyira a németet, éppen jól ejte-

nénk, ahogy írva van, csak épp hogy kissé tótosan az *a*-kat. Mert a hindu *h* nem hangnyújtó, mint a németé, hanem mint a magyar *h*.

Az idegen istenek imádatából való a *Niagara* zuhatag neve is. Amerikában a fejét rázza minden benszülött.

— *Niagara?* Sohse hallottam ezt a szót.

Ha azonban *Najegrő* szóval kérdezzük, a legkisebb gyermek is tudja miről szólunk.

Az Akadémia Magyar Helyesírása azért rendeli, hogy a még meg nem honosult idegen szavakat az idegen helyesírások szerint írjuk, »mert, — igymond, — az idegen szavak magyar álarc alatt elterjedvén, igen könnyen kárára lehetnek eredeti szókincsünknek.«

Hát ez okos beszédnek látszik, de a bolondságok farsangot táncolnak rajta, mert ime mik sülnék ki belőle: az idegen szavak az idegen helyesírások szerint keverve a magyar szavak közé, a magyar betűk hangzása szerint kerülnek a nyelvünkbe. Ki mondja nálunk *hőmbög*, ha mindig így látjuk írva: *humbug*? Ki mondja *Kohinúr*, ha így van írva: *Kohinoor*. Egerben egy utca neve *Servita-útca*. Nincs Egerben ember, aki a *Szervita-utcát* ismerné. Így került a nyelvünkbe az idegen betű magyar ejtése szerint a *fiskális* (fizkális helyett) *kabaret* (kabaré helyett), *havelok* (hevlak helyett), *popurri* (popurri), *klerikális* (klerikális), *Kochinchina* (Kocsincsing), *Eidámi* sajt (edámi), *Eiffel-torony* (Efel), *Gogol* író nem ismerik az oroszok, hanem ha azt mondod: *Haholy*, egyszerre tudják. A *gogol* idegen köpönyeg. A Szevasztopolt se kerestessd oroszul a térképen, mert az orosz csak a Szebasztopolt érti. *VanHúten* ka-

kaót hiába kérsz Hollandiában, de *Fan Hautent* mindenütt. És *jachton* se járhatsz Anglia vagy Amerika vizein, csak *jaton*. És ha mink megüt-közünk azon, hogy valaki *Koszűtnek* nevezi *Kossuthot*, *Ragockinak Rákócit*, hál akkor mi se szavaljuk az angolnak: *Jer Ossian*... mert az nem tudja kiről beszélünk. Neki az: *Asn*.

Hol a logika, hogy *Kolombo* Kristóf Kolombus nálunk, de *Jehoshua* meg Jézus, ellenben más idegen neveket meghagyunk az eredeti írásjegyeiben és a betűt mondjuk magyarosan. Tehát a betű fontosabb nekünk.



**idegrendszer** (Nervensystem).

A rendszer Nyelvujítás szótára szerint Földi csinálmánya a *szisztéma* magyarosítására. Tehát mink lefordítjuk a németből idegrendszernek. Magyarosabb volna: *ideghálózat*.

N. Naprendszer.



**ideiglenesen**

A házassulók nem esküsznek: *holtomiglanosan* s *holtodiglanosan*. Tehát elég *ideiglen* is.



**idény.**

Br. Jósika regényíró és szófaragó ajándékozta meg vele nyelvünket, mondván: A *szezon* mindig *idén* van: vessünk hozzá még egy *ipszilont*, (talán mert bizonytalanságokkal van tele vagy hogy előkelőbb legyen) s lesz *idény*. Jó hogy a *saison morte* nem jutott akkor eszébe, különben volna azóta *ódány* szavunk is.

Az *évad* régi jó magyar szó. Még a 16. századból maradt ránk. Két írott nyelvemlék is

örzi nyomát, mégpedig mind a kettőben így: *éjnek évada*, — ami mai magyarul annyit jelent: *éjnek ideje*. Ez a szó azóta feledésbe mult, és Simonyi szerint (Magyar Nyelv 140.) csak 1861-ben került elő egy komáromi helyiségből. 1875-ben a Magyar Nyelvőr ajánlotta is az *évadot* a hibásképzésü *idény* helyett. Az újabb népnyelvi tanulmányok még valami 10—15 helyről ásták elő ezt az *éjnek évadját*, *éjszakának évadját*. De ebben az alakjában is: *gyapjunyírás évadján*, *ősz évadján*, *légy évadján*.



**ide-oda** (hin und her).

Magyarban csak helyi értelemben. Az ilyenek: *Reménység ide, reménység oda* germán-ságok. Magyarul: *átabotában, keresztül-kosul, összevissza, jobbra balra*.

Még az ilyen összetételek is: *imitt-amott, kerülendők*, ha van rájuk magyar kifejezésünk: *tél-tul, hellyel-közzel, idestova, hébehóba*.

Nézd: *Oda s itt-ott*.



**időszerű**

Nézd: *-szerű*.



**-ig bezárólag**

Ha az Andrássy-utján a Városligetig mentem, hát akkor a ligetbe nem mentem be. Ha időben haladok július 15-ig, akkor július 14-ikének estéjén, vagy csillagászatilag a nap 24-ik órája végéig haladtam. Azt mondani: *jul. 15-ig bezárólag* s érteni rajta, hogy *még jul. 15-én is*, épp oly értelmetlen beszéd, mintha azt mon-

danám: Mentem a *Városligetig bezárólag*, s értetném vele, hogy bentjártam a ligetben is. Vagy mintha azt mondanám: *Fölmentem az emeletre a 8. sz. ajtóig bezárólag*, s mondanám vele, hogy bent is jártam a 8. sz. lakásban. De hiszen akkor azt kellene mondanom: *kinyitólag*. Ez a pesti beszéd. Magyarul ami valameddig van és nincs tovább. S ha valami dec. 31-ig jogosító, 31-én már nem jogosító. Mért fázik attól a pesti, hogy jan. 1-ét mondja határvetőnek? Vagy hogy mondja *dec. végéig*, vagy *év végéig*. Év vége: Szilveszternap utolsó perce.

Kérdezd meg a németet.

V. ö. bezárólag.

★

**igaza van** = Er hat recht.

Magyarul: *Igaz a szava. Jól beszél. Igaz. Való igaz. Igazat mond. Helyeslem. Nincs különben. Erre már magam is ráütöm a pecsétet. Alája irok. Jó a pénze v. aránya. Ővé az igazság.*

Nyelvünkben a XIX.-ik századig ismeretlen az *igaza van* kifejezés.

A magyar észjárás szerint ezen a suly: *igaz* vagy *nem igaz*? A német észjárás szerint: *Mije van?: igaz* vagy *nem igaz*?

Nekünk az *igazság* vagy *nem igazság* nem birtok-kérdés, ha arról van szó, hogy mi az igaz, vagy *nem igaz* valakinek a szavában.

★

**igazgató**

Bolondul alkalmazott szó a *kormányzó*, *vezető*, *vezér* helyett. Merthízen az *igazgató* az, aki *igazit*, *igazgat*, hibákat, helytelenségeket, *igaztalanságokat* javít, helyettesít.

A *korrektor* magyarul *igazgató*, de az iskolák feje nem *igazgató*, hanem *főtanár*. A főigazgató meg: *kormányzó*.

\*

**ige.**

A nyelvtan-írók úgy cselekedtek evvel a szóval, mint aki egész fát váгна le, hogy fogpiszkálót csináljon belőle.

Az ige még ezelőtt száz évvel is szót jelentett; ma csak a szavak egy csoportját.

Mármost hogyan adhatnánk ezt a szót vissza eredeti jelentésének? s mivel lehetne pótolnunk a verbumot?

Érdekes volna vizsgálni:

Mi a különbség az ómagyar nyelvben az *ige* és *szó* között?

\*

**Igefokozás.**

Német vakok után bandukoló szegény nyelvészeink! Hogyan nem botlottatok bele eddig nyelvtörténetünknek ebbe a szép csodájába. Persze, mert a német, meg a többi európai szegénység csak a főneveket fokozza, hát akkor mink is...

\*

**Ikes ige és iktelen ige.**

A hangsúly iktelenné rövidíti olykor az ikes igét: *Imádkozzál érettünk. Imádkozz gyönyörüm.*

Versben is rövidülhet:

»...mint a kis nefelejcs, enyész.« (Berzs.)

\*

**tárgyas, tárgyaltalan ikések.**  
**eszem — eszek.**

A különbséget magyarázza meg ez szóváltás:

- Mit csinálsz Pista?
- Eszek.
- Megvan a szalonnád?
- Eszem.
- Hát aztán mit csinálsz?
- Iszok.
- Iszod a bort?
- Iszom.

Vagy, más példa:

- Eszel?
- *Eszek* hát, és mind *megezem* a mi itt van.
- Csak nem tán?
- Debizony *megezek* én mindent, mint a hernyó.

Az ikés igéknek az az iskolás szabálya, hogy minden ikés ige, első személye *m*, rontása a magyar nyelvnek. Az első személyű *m* csak ott maradhat meg, ahol a *k*-nak alkalmazhatósága nincsen.

Versegly azt vitatta, hogy tesztek, hozok analógiája megköveteli az eszek, iszok alakot, mert eszem, iszom éppen olyan tárgyas formák, mint teszem, hozom. Az *eszem*, *iszom* tárgyaltalan hatása szerinte tót hatás eredménye.

Az eszem-eszek kigunyolására hallottam Egerben: — nem törődöm veled, füttyülöm rá.

\*

**igény**

Ma már csak művelt szabólegények igényelnek, holott *kiván*, *követelhet* vagy *számot tart rá*.

\*

**igy — ugy**

E két szó különbsége ugyanaz, ami az *itt* és *ott* között van.

A német *so* azonban nálunk *ügygyá* lett, s ehelyett *igy*, gyakran halljuk az *ügyot*.

Pl. A fiu rajzol vagy zongorázik s a tanító helyeslően mondogatja:

— *Ügy.*

E helyett: *igy.*

\*

**i-i**

Az Estben (A nagyháboru idején) napról-napra olvasom: *szalonikii*.

Várom az *i* végű másféle szókat is hogyan írják:

*férjii cipő, atyafii látogatás, zsugorii tempó.*

\*

**ima**

Barczafalvi Szabó Dávid jeles szócsinálász finomította az *imádságból*. Zsidók különösen kedvelhetik. Zsinagóga ma már mindenütt *imáház* s ha nem tévedek a rabbi *imázik* benne. Ha az *imád* ige ilyen könnyen válhatott névszóvá, előre látom, miként finomodik a nyelvünk ezekkel a névszókkal:

raga, azelőtt *enyv*,

tapa, azelőtt *bélyeg*,

borza, azelőtt *félelem*,

sikka, azelőtt *kivándorló*,

Akármi is az *imádság*-szó eredete, az *im* nem lehet. Hunfalvy ugyan a cseremisiz *jumo* és finn *jumala* szóval véli egynek. *Jumo* is, *jumala* is: *isten*, — dehát nem bizonyos. Mert hiszen a Halotti beszédben olvassuk: *Imádjuk Urunk Isten kegyelmét*. Mi értelme volna ősi

szálaira bontva: *Istent-áldjuk?*... s utána megint *Urunk Isten*. Sejttem, hogy inkább az *immár áldjuk* rövidülése. Az ősi magyarhitű pap a hókusz-pókuszok után az *oremus*-ra jutva így szólt: *Immár áldjuk* a mi Urunkat, Istenünket. Az *immár* hangozhatott *immán*-nak is (ahogy ma is mondja a nép,) s így még érthetőbb, hogy *immán áldjuk* idővel *imádjuk*nak rövidült.

\*

**imminens**

sarkunkon, nyakunkon, hátunkon van.

\*

**imparlamentaris**

utcai.

\*

**indifferens**

Nézd: közömbös.

\*

**indiszkrét**

locsogó, fecsegő.

\*

**indiszponált**

kelletlenség, -ül.

\*

**indítvány**

javaslat, ajánlat.

\*

**indítványoz**

javasol, ajánl.

\*

## **indokol**

magyaráz, támogat, megvilágít.

\*

## **inexpressible** *kiejthetetlen.*

Kimondhatatlan az, amire nincs szó, nincs kifejezés, ami az emberi nyelv szótárából hiányzik. Én a kiejthetetlent azért ítélem helyesebbnek, mert a nép is azt mondja: *Ki ne ejtsd azt a szót, mert megkeserülöd!* Vagyis a szó megvan, kimondani is lehet, a nyelv hegyére is tolulhat, de kiejteni nem szabad.

\*

## **inga**

Olyan szóalkotás, mint volna:

*vonó* helyett *vona*,  
*lövő* helyett *löve*,  
*szabó* helyett *szaba*,  
*dongó* helyett *donga*,  
*csurgó* helyett *csurga*.

Ha már az ingást fogadjuk el az óra szóbanforgó részének az elnevezésére, akkor is inkább *ingó*. De az ingás nem folytonos és egyenletes mozgás. Inkább *lengés* az. Tehát jobb szó lenne: *lengő*. Óránál az óra *sétálója*, *ballagója*, *billegője*.

\*

## **inkognito**

idegenül.

\*

## **inkorrekt**

görbe, tisztátalan.

\*

insultál

kikezsd.

★

intact

szűz.

★

ismus

idegenség.

★

irgalmas szamaritánus

Aki először írta így, nem tudta mi a különbség az *irgalmas* és a *könyörületes* között.

★

iskolatárs, munkatárs

A Nyelvőr már rég megróttá, de még mindig halljuk és olvassuk.

A magyarnak a *kenyerespajtása* nem *kenyérpajtás*. Tehát: *iskolástársa*, *munkástársa*.

Nézd: a munkatárs szónál.

★

isme.

*Ismeret* helyett olyan rövidítés, mintha *jelelet* helyett *fele*; *keverék* helyett *keve*; *heverés* helyett *heve* s másefféle szabódna.

Az élet annyira mégse rövid, hogy ne volna időnk kimondani vagy kiírni *isme* helyett *ismeret*.

★

ismeretséget köt (Eine Bekantschaft anknüpfen).

Mi magyarok kötünk lovat, borjut, tehenet, — embert is, ha rossz. Könyvet is, ha jó.

Ismeretséget azonban nem kötünk, csak: *megismerkedünk*.

\*

**-ista**

gimnazista, réalista, pápista, kálvinista, akadémista, drogista.

Magyarul: *gimnáziumos, reálos, pápás, kálvinos, akadémiás, drogériás*.

\*

**istráng**

A német strang.

\*

**iszák**

A német sack.

\*

**Itt — itten.**

(Ott — ottan)

Nyomaték nélkül *itt*.

Nyomatékkal: *itten*.

Mondatban: *itt*.

Mondat végén többnyire: *itten*.

Erre a kérdésre: hol?

Mindig: *itt*.

Erre a kérdésre: itt?

Mindig: *itten*.

Példa:

— Itt van-e Jancsi?

— Itt.

— Itt?

— Itten.

Mondatban is mondunk *ittent*, ha nyomaték van rajta.

Kérdő mondatban mindig *itt*. Ennek az oka gondolom az, hogy a kérdés a türelmetlenség természeténél fogva rövidsége törekszik. Ha maga az *itt* kérdez, akkor lehet *itten* is. P. ha valaki ezt mondja: *itt*, s az ember kételkedik benne, az rá a kérdés: *Itten?*

Példa:

— Hol itt a fürdő?

— Nem itt van: egy órányira.

— Kocsi vagy omnibusz csak van itt?

— Nincs biz itten.

— Hát a fürdős kocsija?

— Az sincs itt.

— Hát mi van itten, milyen kocsi?

Az *ott* és *ottan* különböztetés ugyanez.

Az *itten* *ottan* kétségtelenül ebből származott: *itt e ott e*.

A mondat végén mikor súlytalanul is *ittent* mondunk azt hiszem a beszéd kerekítéséért teszszük. Talán ugyanazon hangtörvénynek engedelmesskedünk, amelyiknek a paraszt mikor énekelésében így mondja a szavakat:

*Jézuse a ráde emlékezése*

*Legédesebbe örvendezése.*

Ugyanaz alapon különbözik a *nincs* és *nincsen*, *ily*, *ilyen*, *oly*, *olyan*, *most* és *mostan* is, sőt ez is: *öt-ötet*.

★

**itt** és **ihol** (ehol, imhol)

Az *ihol* és *imhol* teljesen kivesz az irodalmi nyelvből, s a helyét az *itt* foglalja el. Pedig az *ihol*, *imhol* az élőnyelvben benne van, a latin *ecce*, német *siehe*, hier érteimében. Az *itt* (*hic*, *hier*) helyre mutató szó. Az *ihol* tárgyra, személyre mutató szó.

★

itt egy, — ott egy, — amott egy

Törlendők.

N. ez, itt.

\*

itt-ott (Hie und da).

Feledésbe szorítja a jobb *néhol, helyenkint, közben-közben, helylyel-közzel, ottan-ottan* (mint *addig-addig, s nem eddig-addig*)

Vagy az igekötő megisméltésével:

— Itt-ott egy halottat kell átugrania. — Át-átugrik egy-egy halotton. (Javítás az Egri Csillagokban.)

Vagy ismétléssel:

— Itt-ott egy égő csóva repül el a szeme előtt. — Egy-egy égő csóva,, (U. o.)

\*

izléses, izléstelen.

Az akadémiái magyaroknak ez épp olyan jó szó, mint a *tüzetes, el van futva*.

Nekünk azonban, akiknek nem a magazinban van a nyelvtudományunk, hanem a vérünkben, ez az esztetikai két szó nem jó.

Az *izlés* a mi nyelvünkben, — értsd meg: a *mi nyelvünkben*, — csak gasztronómiai fogalmat jelölhet. Mert ez a szó *íz*, a mi nyelvünkben annyira szájbéli, hogy az *izlés* is csak szájérzéki fogalmat jelölhet. — (Avagy mondhatjuk-e Munkácsy Golgothájára vagy Beethoven gyászindulójára: jóízű, ínyem szerint való. Mondhatjuk-e Dohnányi játékára, vagy operaénekes hangjára? Hát szagra?) — A szavak általvetése rokonfogalmak kifejezésére a nyugati nyelvekben és a magyarban nem történhetik egyképpen való törvények szerint. A nomád népek nyelvében a

szavak határozottabban jelölik a fogalmakat. Müller Miksa erről bővebben szólott. Nyelvészek tudják.

Az esztetikai izlés a mi nyelvünkben *finomság, műveltség, formaézés, gusztus*. (Ez a gusztus ugyan az izlés idegen kifejezése, de a nyelvészek tudják, hogy az ilyen átvételek másértelművé válnak, mint az idegen nyelvben vagyis ahogy ők mondják: színárnyalattal gazdagítják nyelvünket.) *különböztetés*. (*különböztető* képesség)

Milyenző szónak: *úri, finom, előkelő, grófi, tetszetős, művészi*.

Az izléses, izléstelen szó különben képzésével is épp oly lehetetlenség, mintha azt mondanánk: *büzléses, büzléstelen, diszléses, diszléstelen, fogzásos, fogzásostalan, porzásos, porzásostalan*.

\*

### **izraelita.**

Ezt a szót bizonyára nem *árpáditá* alkotta magyar szónak.

\*

### **Jankó, Ferkó.**

Tót vidékeinken *Jankó, Ferkó* járja, tisztán magyar községeinkben *Jancsi*. A tótnak a Jankó: *Janku*.

A csi képzőre azt mondja Simonyi a *Vizes magyar nyelvtanában*, hogy eredeti volta kétes. Hát Bálint Gábornak nem volt »kétes«, se hármás, se négyes. Bálint megtalálta a mongoloknál: *szükhep*: fejsze, — *szükhepcsi*: fejszécske. *Erbek*: lepke, — *erbecsi* lepkécske. (Párhuzamok 17. lap) Kainz kínai nyelvtanában (Bécs, Hartleben) olvasom, hogy ez a szó *csi*:

gyermek. A mi nyelvünkben a *kicsi* szó szintén egyértelmű a *gyermek* szóval. A *csibe*, *csikó*, *csi-ra* szavak mind *kicsi* értelműek: a *csi*-t Ázsiából hoztuk. Esszerint *Jancsi*, *Fercsi*, *Tercsi* magyarsága éppenséggel nem kétes.

De nehogy valaki ebből azt értse, hogy csak a *csi* kicsinyítőnk magyaros: a *-ka*, *-ke* kicsinyítő ragaszték is ősi. Megvan a finn, mordvin, zürjén és votják nyelvben is.

\*

**járszalag**

póráz. Egy pórázon futnak.

\*

**játszani.**

Már Czuczorék megrótták az ilyen németes kifejezéseket: *kártyát játszani*, *labdát játszani*.

Mink *kártyázunk*, *labdázunk*, *tekézünk*.

Csak ha a *játszani* igén a hangsúly, akkor illeszthető össze a tárgyragos névvel.

\*

**játszta.**

Szinésznyelvi örültség. Mert ha én *játszta*, akkor ő *játszta*.

\*

**jéghideg**

Nézd: kökemény.

\*

**jegyez és jelent.**

Ma a *jelent* szó értelme *bedeuten* is, *verkundigen* is. A régi nyelvben a *bedeuten* értelme *jegyezni* szóval forgott.

»Az nap hősege jegyzi itt az Isten haragját.«  
(Méliusz)

»Az napkeleti szél mindenféle baromnak dögletességéből halálát jedzi.« (Régi Csizió)

»Ha sok ptrüczök vagon, dögös és halálos esztendő't jegyez.« (U. o.)

V. Ö. még: jel.

★

**jel.**

Sokszor hibásan írod a *jegy* helyébe. A *jegy* és *jel* különbsége elővilágosodik a *jegyez* és *jelent* igék értelméből. Így hát a *gondolatjel* is hibás elnevezés a *gondolatjegy* helyett. Mert ha *jelentené* a gondolatot, ki is mondaná. De a *gondolatjegy* elhallgatja a gondolatot, csak a jegyét pontozza le. Épp ilyen hibás a *rendjel*, *érdemjel*, *szó is*, *rendjegy* és *érdemjegy* helyett. S a mondottakból megérthető micsoda alkotás a *jel-lem* szó is. A karakter jegye az embernek, nem jele. De lelkes nyelvújítóknak kasza, kapa nem volt különbség.

★

**jelen idő.**

Elbeszélésben ahol csak átváltható a múlt idei igealak jelenre, a magyarnak kedvesebb. Közelebbre is helyezi a történetet.

★

**jelenleg.**

Ez is csak olyan szófaragvány, mint ahogy a *fagy* ige helyébe ezt akarták tenni *jegez*.

Az ónyelvi *jelennen* szó való a helyére meg a: *most* szó.

★

**jelez.**

Hibás ha *e* helyett áll: *ábrázol*.

N. *mutat*.

★

## jellem

N. jel.

\*

## jelvény

Még a születése számát is följegyezték, talán hogy 1945-ben megünnepeljük majd a jubileumát. Csinálhatták volna még: gőzvény: hajó lábvány: csizma, rongyvány: bankó, tusvány: kép.

\*

## jelző.

A nyugatosok költészetében a jelzők halmozása: három-négy jelző egy-egy név előtt. »Szi-nes, illatos, szende lágy fuvalmak.« ...

Nem lévén gondolataik, szavakat írnak.

A magyar csak jelzővel jelez. Ha már kettő a jelzője, akkor vagy különböztet vele családnevekben, vagy valami szokatlan ünnepies nyomatéma van a soron. Szóval az már fokozás, félrelépés. De azért megengedhető. Mégis hogy nem rendjénvaló, látszik a két jelzőnek és-sel járó kapcsolásából, ha nem családnev a két jelző. (Merthiszen a családnev is jelző. Szabó János. S lehet felvégi Szabó János is. De már azt csak tréfaképpen mondhatom: *Kunkorgós bajszú, hasas, pipás, ripacsos felvégi Szabó János*. Mert a mi nyelvünk nem tűr homályt, hosszúságot, függesztéseket. Mingyárt tudni akarjuk: kiről van szó? miről van szó? Nomád nép voltunk: nemzetünk lelkében van, hogy amit kérdez, jó és hamaros értesülést vár rá, s ő is ha felel, nem kötözi kinpadra senki figyelmét.

Ez a törvény intézheti a mágnásnevek írásának kérdését is. Ha nem szükséges a megkü-

lönböztetésre, hogy a grófot, bárót elől említsem, s mégis elől mondom, akkor vagy a szolgák nyelvén szólok, vagypedig magyar szavakkal németül.

★

**jelzők helytelen írása.**

Egy cikknek a címe a Budapesti Szemle 1918.-i folyamában: *Az első isonzói csata*. Helyesen: *Az isonzói első csata*. Vagy még helyesebben: *Első csata Isonzónál*.

★

**jelkép, jelképez.**

*Jelképez* badar szó. *Jelkép* az olyanféle kép, mint amilyen a szegedi hajóhidon volt a nagyárvíz előtt: deresen fekvő paraszt, s mellette hajdu amint balkézszel a földön heverő pipára mutat, jobb kézzel meg a pálcat emeli. De nem jelkép mindaz ami csak *kép*, ami csak *ábrázol*.

★

**Je m'en fiche**

Legyintek rá.

★

**jogar.**

*Jog*: tőszó, *-ar*: nyelvrontó képző. *Jogar*, aki nem érti, tanulja meg, hogy királyi pálca.

A *jog* eredetileg jobbot jelentett: *jogja* valakinek, *jobbja*. Tehát ha *jog*-ból *jogar* lehet, a *bal*-ból *balar* alkotható. Mi szokott lenni a balkezünkben? *keztyü*. Tehát: *balar* = *keztyü*.

★

**jó-** (gut-, wohl-).

Azok a jóval kapcsolt szavak, amelyekben a jó fölösleges, mind idegen búzüek:

*jóakaratu* (Wohlwollend) szives, jóságos,  
*jóhangzás* (Wohlklang).

*jóhiszemü* (Gutmeinend). Jóhiszemü és  
rosszhiszemü olyan, mintha mondanád: jóval-  
lomu, rosszvallomú, jóvélemü, rosszvélemü.

*jóindulatu* (Wohlwollend).

*jólét* (Wohlstand).

*jószagu* (Wohltreichend).

★

**joga van** (hat recht).

V. ö.: igaza van.

Máskülönben: *jogosult, joga neki, jogos neki, van joga, megilleti.*

Ha tudjuk, hogy a *jog* szó a *jobb* (kéz) szó-  
ból eredt, nem alkalmazzuk helytelenül.

★

**jót állani** (gut stehen).

*Nyakamat teszem rá, kezes vagyok érte, ke-  
zeskedem, felelek érte.*

Az órás három évre felelős az óráért, —  
nem pedig jót áll. Mert ahogy *rosszat állani*  
nem lehet, *jót állani* se. A magyar gondolko-  
dásában a jót, rosszat se nem álljuk, se nem  
üljük.

★

**jótálló**

Jó szóval: kezes, szavatos.

★

**jólábon él**

valakivel vagy

## bizalmas lábon

*bizalmas lábon* állnak.

Német képek. A magyarnak *bizalmas lába* nincsen, mert *bizalmatlan lába* se lehet. Élni meg nem lábon élünk *valakivel*.

★

**jövök!** (Ich komme).

A *jövés* közeledés. A *menés* távolodás.

Hazulról *megyek*. Haza *jövök*. Valakihez *megyek*. Valaki hozzám *jön*. Ahol *most* vagyok, ide *jöttem*. Ahonnan távoztam, onnan *mentem*.

Azt kérdi valaki tőlem:

— Eljössz-e hozzám?

Ha nála vagyok, azt felelem:

— Eljövök.

Ha nem vagyok nála, azt felelem:

— Elmegyek.

Együtt vagyok Péterrel s távozzom tőle.

— Várj még. Jövök azonnal.

(Tehát visszatérek.)

Telegrammokban fülszaggató olvasmány a »*jövök*.« Mert aki telegrafál az *hozzám jöhet*, de ő maga nem mondhatja, csak azt, hogy *megyek*.

Mindig a *hozzám* és *tőlem*, az *ide* és *oda* szabja meg a *jövés* és *menés* mondását.

Regényben is rossz: *Vendége jött*. Mert *ide* jött hozzám. Tehát így jó: *Vendége érkezett*, — s az érkezésnek egyéb kifejezései.

*Tisztába jönni* (Ins Reine zu kommen) = tisztázódni.

*A terítő az asztalra jön* (Die Decke kommt über den Tisch). = A terítőnek asztalon a helye. A terítő az asztalra való.

*Méregbe jött*. = Megdühödött, megharagudott, megmérgeződött.

*Lélekezethez jött.* = Ujra lélekzett. Levegőre kapott.

*Észre jön.* = Eszelkedik. Eszmél. Észre tér.

*Kedve jön rá.* = Kedve szottyanyik. Kedve buzdul. Kedve kerekedik.

*Nem tudok vele kijönni.* = ...egyezni. Nem egy huron játszunk. Ugy vagyok vele, mint kutya a macskával.

*Hogy jövök én ahhoz?* = Hogy illet az engem? Mi közöm vele? Hogy fér az énhozzám?

*Rájön.* = Ráeszüdik, megtalálja, ráakad, rátalál, rábukkan. (Die Reihe kommt an je-jeden) = mindenkire ráterül a sor.

*Magához jön (zu sich kommen).* = Eszmél, föleszmél, eszüdik. (A magyar se nem jön, se nem megy magához vagy magától. Lipótmezei gondolat volna!)

*Ehhez jön még* (hiezu kommt noch) = ehhez járul még. Ehhez még a...

*Intés:* A *jön* mindig gyanus, ha más szóval helyettesíthető. Próbakö: *jön* helyett mond *megy*.

A *jövök* szó hibás alkalmazása a *térek* és *jutok* helyett is bizony busító!

Mondatokban gyakran teljesen elhagyható, éppúgy mint a *van* ige. Pl. erst kommt die Wahrheit, dann Platon. — Első az igazság, azután Plátó.

★

### jubiláris év

A régi nyelvben *öröm-esztendő*. Más értelemben lehet *emlék-esztendő*, *emlék-év* is.

★

### jut

Csak akkor rossz, ha nem *erreichen*, *ankommen zu Teil werden* értelmében írjuk.

Leggyakoribb az *eszébe jut* helytelen alkalmazása, *eszébe ötlük*, *eszébe fordul* smf. helyett.

★

### jutány, jutányos

Butány. Butányos.

Ostoba csinálmány.

Olcsó.

★

### kaleidoszkóp

képejtő cső.

★

### kántortanító

Ha *ló-tanító* olyan tanítót jelent, aki lovakat tanít, *kántortanító* csakis olyan tanítót jelenthet, aki kántorokat tanít.

Persze a mi tanítóink nem így értik, hanem hogy *kántor és tanító*.

De ha valaki pl. *asztalos* és ammellett *kertész* is, bizonyára nem azt írja a neve alá, hogy *asztaloskertész*, hanem azt, hogy *asztalos és kertész*.

★

### kap

Magyar ember nem kap golyót a lábába sem egyéb részébe a testének, hanem: lábón *éri* a golyó, vagy a lábába *lőnek*, vagy a lábába *hatol* v. *csapódik*, v. *esik*, vagy smf. Hatol a golyó, — a manó sorolhatja el mind, hányféleképpen *juthat* belénk a baj, hogyan és miképp *szerezzük*. De *kapni* csak a mozdulatunk kaphat, akár testben, akár értelemben, akár érzelemben.

Épp így idegen a *kikap* szó is, mikor büntetés értelmében mondják a gyermekekre.

Ha accusativussal áll a *kap*, olykor az *éri*,  
jut (neki) részesül igéket szorítja félre. Pl. A  
*virág nem kap elég napfényt: nem éri eléggé*  
*a napfény.*

\*

**kapricirozza magát**

Megmakacsolja magát vagy megkutyálja  
magát.

\*

**kapuciner**

barátkává.

\*

**kárhozat**

Vélném hogy a *kárhozat* hibásan irt szó  
*károztat* helyett. Épp olyan mintha *határozat*  
helyett íránk *határhozat*, — *kövezet* helyett  
*kövezhet*, — *zsinórzat* helyett *zsinórhozat*.

\*

**karöltve.**

Olyan mintha mondanám: *fejvakarva, láb-  
reszketve, kézmosva.*

Magyarul: *karon, karbaöltekezve, egymás  
karján.*

\*

**kárpótolom**

*Kárpótlás* épp oly jó szó, mint *vizivás*, mint  
*kása-főzés*. De ha azt mondom:

— Én önt *kárpótolom* ezért meg ezért, —  
az épp oly rossz, mintha azt mondom:

— Önnél *viz-iszok*. Ön *hús-eszik*. A szakács  
*kása-főz*. A pogány *kereszt-feszít*.

Leggyakrabban a *megvigasztal, vigasztal* ige  
a helyénvaló beszéd.

\*

## katonai vezényszavak.

A nyugati népek beszédében a hangsúly nem az első hang, tehát a vezényszavak az utolsó szótag megnyomásával kiáltandók. Magyarban azonban az iga-zodj! Jobbra for-dujj! ostoba valami. Helyesebb lenne, (a magyar léleknek megfelelőbb), ha a vezénylő megkiáltaná mit akar és a rántó szó ez lenne: *hát*.

Jobbra nézz, hát!

Tisztelegj — hát!

Ezt a hát szót könnyű kiáltani is, meg nem kellene félszóból érteni az egészet.

\*

## katzenjammer

Budapesten azt mondják: Katzenjammerem van.

Kiskunhalason mondják: zákányos vagyok.  
Szegeden pedig: Tegnapos vagyok.

\*

## kávéház (cafe chantant) dalos kávéház.

A faház: fából való ház.

A kőház: kőből való ház.

A kávéház: kávéből való ház.

Ahol a hely olyan, hogy valami található benne, azt -ás, -és képzővel mondja a magyar: lucernás föld, veteményes kert, boros pince, fűszeres bolt, húsos piac.

Erre bizony ellenem vehetnék a szőlőhegyet, — kivált Weinberger úr. Sajnos, hogy már nem is érezzük az idegenségét sem a kukoricaföldnek (kukoricás), sem a bükk-erdőnek, (bükkös), noha a dinnyés kert és a fenyves erdő figyelmeztethetne az igaz magyarságra.

\*

**kafé santan:**

A magyarító szótárban énekes. De az ének komolyabb fogalom.



**kebelbarát** (*Busenfreund*).

Jóbarát, cimbora, pajtás.



**kecs**

A kecsget igéből fűrészelte Kazinczy. Bizonyára a *becs* szó kapatta rá. Csakhogy *becsegtet* igénk nincsen. Az asszony se *csecsegtet*, mikor szoptat és börtön őre se *kulcsogtat*, mikor bezárja a rabot.



**kegyelemdöfés** (gnadenstoss).

Ha *kegyelem* nem *döf*. Ha *döf*, nem *kegyelem*. Inkább: *könyördöfés*, ha a könyört elfogadjuk a gyönyör kaptájára. Dehát nem muszáj mindent egy szóval kifejezni.

A nép és a régiek:

Megadta neki az utolsót.



**kell** (muss).

Német gaz, ahol nincs kényszerítés. Tehát az ilyenekben:

*Nem kell búsulni. — Ne búsuljon. Vagy: Nem jó búsulni. Nem okosság. Minek...? Mire való...? Búsuljon a ló.*

*Hogyan kell főzni? — Hogyan főzzünk?*

*Leányra vigyázni kell. — ...vigyázat való.*

*Hogyan kell tojást főzni? — Hogyan jó? Hogy való? Hogy szokás? Hogyan főzd a tojást?*

*Mikor kell kaszálni a herét? — Mikor jó?  
Mikor való? Mikor szokás?*

*Meg kell becsülni az egészséget. — Becsül-  
jük meg.*

*Meg kell becsülni Isten ajándékát. — Illik  
megbecsülnünk.*

Tehát leginkább imperativusszal fordítsuk,  
vagy képpel a nyelvünk gazdag képtárából.

\*

### kényelem, kényelmes

Az *-alom*, *-elem* képző csak igékhez járul.

Ha netalán valakinek a *kegyelem* szó jut eszébe, hogy a *kegy* sem ige, nyissa meg Budenz szótárát: a 10. lapon láthatja, hogy bizony az őseink ajkán ige volt, *Szeretést* jelentett.

Mármost, hogy mit lehet a *kényelem* helyébe tenni? Bizony hosszú volna elsorolnom. A *puha* és *lággy* szócsoportjában kiki válogathat tetszése szerint. Olykor a régiek *kellemes*, *kellemetes* szava is alkalmazható. A *kellemes* régi jó szó.

\*

### képes (möglich).

Benne van ugyan az ónyelvben is, de latin és német gaz.

Sok igénk helyét bitorolja, sok szinünket halványítja s félreszorítja ezeket a szavakat is: *erős*, *alkalmas*, *rávaló*, *rátermett*, *ügyes*, *arra-  
való*.

*Fegyverképes*: fegyverfogható, fegyverbiró.

*Munkaképes*: munkabiró, dologravaló, *kellő*  
erejű.

\*

## képes beszéd.

Más nemzeteknél a gondolatoknak képekbe való öltöztetése csak a költők és nagy írók műhelyében történik. Nálunk maga a nyelv szüli a képeket. Még gondolkodni is képekben gondolkodunk.

Persze az idegen hatások alatt kiszáradnak a nyelvnek ősi erei és elfakulnak az ősi színek.

Az íróknak lenne kötelességük, hogy nyelvünknek ezt az ősi erejét tanulmányozzák és asszerint irjanak.

A magyar író ne tintával írjon, hanem a szivárvány hét színével.

\*

## képez (bilden).

Ha a *képez* semminemű képpel nincs kapcsolatban, akkor töröljük. Vagy elhagyható, mint pl.: A só és paprika étel-izesítő. (S nem: étel-izesítőt képez). Vagy ha el nem hagyható, helyettesíthető efféle igékkel: *alkot, épít, cselekszik*.

\*

## képző (Bildungssilbe).

Szónak jó szó a maga helyén, de vajjon csakugyan *képezem-e* a *kép*-szóból a *képtelent* a *telen* hozzáragasztásával? Mondhatjuk-e az ácsról, hogy a tetőből ereszetet képezett? Vagy az íróról, hogy a novellájából regényt képezett? Vagy a vargáról, hogy a csizmából cipót képezett?

Sitzfleisch-sel dolgozó grammatikusnak a csinálmánya. Kellett neki szó, hogy az *anhängesilbét* megkülönböztesse a *bildungssilbétől*, hát fordította az egyiket *rag*-nak. A másikat már nem merte *tap*-nak fordítani, hát fordította *képző*-nek.

A francia *formálónak* nevezi a képzőt. Az angol is.

A magyar *alkotónak* nevezhetné, merthiszen szóból szót alkot vele.

\*

**kérdést intéz** (Eine Frage richten an jmdn.)

A magyar ember épp úgy nem *intézi a kérdést*, ahogy nem *intézi a feleletet*, hanem *kérdez, kérdezősködik, felel, válaszol*.

\*

**kérdezem apámat**

Megint pesti magyarul: *apámhoz intézem a kérdést*. Igaz-magyarul azt jelenti, hogy apám felől kérdezősködök.

Ferenc József Eger felé utazik,  
Három baka elibe masirozik.

*Kérdi tőle* Ferenc József: Mi ujság?  
Nagy az adó, nagy is a szomorúság.

\*

**keresztény és keresztényén.**

Mennyi viz és mennyi ténta! Hogy melyik helyesebb, magyarosabb?

Mind a kettő és egyik sem.

Mikor a magyarok letették a pogány vallást, *krisztiánok* lettek, vagyis *krisztyánok, kresztyánok, kresztyének, keresztényének*.

Csakhogy a *keresztényén* szó tótos izü volt. A *Krisztus* és *Krisztián* szóból nem képződhetek új szavak. Mert az egyetlen *Sebestyén*en kívül nem pendül meg vele semmiféle szó se. S nem lehet *keresztyelni*, nincs *keresztykút, kereszttyapa*, stb.

A *kereszt* szóból azonban képződtek sza-

vak. Lett belőle ige is, határozó is és tömén-  
telen más szószármazék. Lett *keresztfa, kereszt-  
telés, keresztapa, keresztanya, keresztcsont, ke-  
reszthét, keresztkoma, keresztnév, kereszttrúd,  
keresztút* s még valami száz szó. Így aztán hogy  
a *kereszt* szó tőszóvá vált, a *keresztyén* szót is  
lassankint fölcserélték a magyarosabban hangzó  
*keresztény* szóval. Kaptája volt a *kötény, nős-  
tény, silány, serény, sővény* s egyebek, mik mind  
beolvadtak a magyar szavak közé.

A *keresztyén* tehát a *Krisztián* szó magya-  
rosan ejtve, magyar ruhában járó idegen; a  
*keresztény* pedig annak a magyar ruhában járó  
idegennek a fia, immár teljesen megmagyaro-  
sodott származata.

★

**keresztezés** (Kreuzung).

*Korcsítás.* Mert a keresztezett állat: *korcs*.  
A *keresztezés* más értelmű.

★

**keresztül-kasul**

Helyesen: *keresztül-kosul*. Mert a kos me-  
gyen keresztül mindenem, nem a kas. A régi  
írásokban mindenütt így olvasható.

★

**-kész** (-fertig)

*szolgálatkész, áldozatkész, sajtókész.*

Éppen olyan germanizmus, mint jéghideg,  
vajlág, kalapbő, nadrágszük s másegyebek.

Magyarul: *szolgálatos* v. *szolgálatra kész* stb.  
az értelem forgói szerint.

★

**készlet** (besteck).

A *készlet* szót valaki olyan magyarba faragta, aki nem ismerte az ősrégi *késztség* szót.

★

**kétség** (Zweifel) és származékai.

A legrégibb német jövevények közül való. Az ázsiai magyar nép még nem *esett kétségbe* soha. Európában kellett megismernie a *kétséget* és a belőle burjánzott szavakat. (Épp úgy, mint ahogy a paráznaságra vonatkozó szavakat, mert Ázsiában még olyanok voltak szekszuális erkölcsök, hogy kevés szó is elég volt az effélék megértésére.)

Éppenséggel nem gondolom, hogy elvethető szócsoport, mégis ahol lehet, a magunk magyarosabb szavaival beszéljünk és írjunk.

★

**kétségbeesett.**

Némely forgókban: *ijedelmes*.

★

**kétségenkívüli, kétségtelen:**

*Hiteles, bizonyos, nyilvánvaló.*

★

**kétségtelenül** (Zweifellos).

A magyar inkább mondja: *bizonyára*.

★

**kezdetleges.**

Jósika báró csinálmánya a *primitivre*.

Ha jó, akkor ezek is jók: *illatlagos, tárlatlagos, eredetleges, feleletleges, emeletleges*.

A primitív szóra mi nem-jósikák azt mond-

juk: *gyermeki, ügyetlen, egyszerű, elejénvaló, szerszámtalan, kontár, fanyelű, sátoorkori, mezei.*

★

**kezdeményezni**

kezdeni.

★

**kezel**

A magyar orvos akkor kezel, amikor kezet fog valakivel. Máskülönben *gyógyít*.

V. ő.: nyelvel, fülel, lábal.

★

**kézmives** (Handwerker).

A magyar ónyelv csak *míveseket* ismer. Ha volna olyan mives is, aki csak a lábával dolgozik, azt bizonyára megkülönböztetné. De mi-nek mondanánk: *szájtrombitás, kézíró, szemvi-gyázó*, smf. Ha már *míves*, tudjuk, hogy a ke-zével dolgozik.

★

**kézzelfogható** (Handgreiflich).

*Tagadhatatlan, bizonyos, világos, nyilván-való.*

★

**ki**

A *ki* prefixumos igék mindig németszaguak, ha *be* prefixumos másuk nincsen, vagy ha van is, de *-ból, -ből* nincs mögöttük.

★

**kiábrándul**

Ha valaki nem ábrándul *be*, hogyan áb-rándulhat *ki*? Tán inkább megjőzanodott. (A

kijózanodott is német, éppúgy mint volna *kividámódott*, a bujából.)

★

**kiad** (ausgeben).

Példák és magyarosítások Simonyi: Német magyar szólások könyvéből az *ausgeben* címnél.

Ich gab mich bloss aus List für Székesy aus. = Székesynek csak fortélyból adám ki magamat. Helyette szerintem jobb: játszottam.

Nun wurde Farquhar allwissend und gab sich für einen Doktor aus. = Már most Farquhar mindentudó lett és kiadta magát doktor-nak. Helyette: doktor címet öltött.

Für welchen Landsmanner sich ausgibt = miféle nemzetbelinek adja ki magát. Helyette: színli magát.

Wir geben viel Geld aus. = Sok pénzt költünk.

★

**kiadás** (Ausgabe).

Költség.

★

**kiadós esső** (ausgiebig, ergiebig).

Magyarul: *bő esső, termő esső*.

A *kiadós esső* a pesti ujságokból jut szerte az országba a nép közé. Így pestiesedik aztán nyelvünknek ez a kifejezése is.

★

**kiakolbolít**

Szily Magyar nyelvujítás szótárának *akolbolítani* szavára.

Akolbolít épp oly képtelenség, mint volna

*kocsmábolit, házbolit, anyábolit.* Hogy lehet komolyan mondani: Él Csurgón, él Cegléden.

★

**kiáll** (*ausstehen*).

Észnélkül beszélő papagály mondhat csak ilyet:

»Azt csak kiálltam, hogy ott kellett ülnöm.«

A német *austehen* ilyen értelmű alkalmazása helyett a magyar *elvisel, elszenved, eltűr, eláll, áll, megáll, bír, megbír.*

★

**kiállhatatlan** (*unausstehlich*).

*Türhetetlen, szenvedhetetlen, elviselhetetlen, fanyar, nézhetetlen.*

Ich kann den Menschen nicht ausstehen.  
= Nem szenvedhetem.

A kiállhatatlan pótolható az *alkalmatlan* és *szemtelen* százféle szavával.

★

**kiállit** (*ausstellen*).

Eine Freikarte ausstellen. = Szabadjegyet ad.

Eine Vertrag in zwei Exemplaren ausstellen. = Szerződést két példányban irtuk.

Ich stelle ihnen das Zeugniß aus. = Betűvel tanuskodom.

Einen Wechsel ausstellen. = Váltót aláír, kibocsát.

★

**kialussza magát** (*sich ausschlafen*).

A magyar nem *magát* alussza ki, hanem a fáradságát. De még azt se, hanem *elegét alszik, bőven alszik, jól alszik, kedvére alszik, smf.*

★

**kibékül** (aussöhnen).

A pesti hazafi persze az *aussöhnen* ige nélkül se nem békül, se nem békit, éppenséggel nem békéltet. Mi nem-pesti magyarok se *ki* nem békülünk, se *be* nem békülünk, csak *megbékülünk* vagy *megbékélünk* vagy *összebékélünk*.

\*

**kibir**

Ez az arabus szó magyarul: *megbir*, *elvisel*, *elszenved*, *elszível*, *eltűr*.

\*

**kicserél** (austauschen).

A magyar nyelvben Pest határán túl nincs *kicserél*, hacsak nem hangutánzó ige képpen. Van azonban *elcserél* és *megcserél*.

*Becserél* sincs.

\*

**kidolgoz** (ausarbeiten).

= *megcsinál*, *megfest*, *megépit*, apróra megmunkál, minden szögre.

N.: *kimos*.

\*

**kielégít**

Sohse láttam még *kielégedett* embert, csak *megelégedettet*.

\*

**kifogás**

Jó szó, ha *fogásról* beszélünk, de rossz, ha *ellenkezést*, valaminek *ellenvetését* helyettesítjük vele. Merthiszen akkor a beleegyezést, igenlést, jóváhagyást *befogásnak* kellene mondanunk.

\*

**kihallgat**

Aki gödörben ül s kifülel, kihallgat. Épp így aki titkos beszélgetést hallgat ki. A bíró azonban *meghallgat*. Az *audienzia* is: meghallgatás, merthiszen a király vagy miniszter vagy államtitkár, pápa s egyéb nagyúr meghallgatja, aki eléje járul, hogy mit akar. Mi értelme a *ki* vagy *behallgatás*nak?

\*

**kihasznál** (ausnutzen).

Semmi szükség reá. Helyesebb: *kifej*, *kiszop*, *kicsavar* s másefféle.

\*

**kiír** (ausschreiben).

Einen Konkur ausschreiben. = Pályázatot hirdet.

\*

**kikap**

V. ö.: kap.

\*

**kiképez** (ausbilden).

Nincs beképez.

V. ö.: begyakorol.

\*

**kikér** (ausbitten).

Das muss ich mir ausbitten. = Kikérem magamnak.

Én csak ennyit mondok:

— *Tiltakozom!*

\*

**kikiált** (ausrufen).

Ha valahonnan az ablakból kiált ki, akkor csakugyan *kikiáltó*, máskülönben *megkiáltja az úrat* a licetáción, nempedig *kikiáltja*.

\*

**kiköt** (ausbedingen).

A Nytsz. nem ismeri.

Magyarul: *köt*, *arra köt*, *azzal a kötéssel adja át a várat*.

\*

**kikötés** (Pedingung).

Az ónyelvben *kötés*, *fogadás*.

\*

**kikötő**.

Magyarul: *rév*, *révpart*, *öböl*.

Hová is kötnék ki a hajót? Hiszen beviszik és bekötik az öbölbe. Onnan megy aztán *ki* a hajó.

A hajó megérkezése a természetes vagy mesterséges öbölbe a magyarnak *révbe jutás*. A hajónak cölöphöz való kötése csak a második és nem is a *főművelet*. A hajó már akkor áll. Tehát nem a *kötés* a fő. Hiszen sok olyan öböl van, hogy nem is kötik a parthoz a hajót, hanem csak macskával állítják meg a part közelében és csónakon szállnak a partra az utasok. Tehát a *révet* a *kikötő*-szóért elvetnünk oktalanság.

\*

**kiküszöböl** (Eliminare).

Ha kilépek a házból, nem mondhatom: *kiküszöbölök*, vagy *kiajtózok*, *kikapuzok*. Másra

se mondhatom. Nyelvünk romlásának valami búsító példája.

★

**kilátás** (Aussicht).

Ha valamiben benne vagyok, kiláthatok onnan, de ha hegyen állok, onnan *éllátok* valahova. Ez a különbség a kilátás és ellátás között.

N.: Ellátás.

Másik *kilátás*: *Reménység, várakozás, szág, illat, smf.*

★

**kimegy** (ausgehen).

Simonyi: Német-magyar szólások: ausgehen címnél.

Nach der Krankheit gehen oder fallen die Haare aus: Betegség után kimegy a haj. Talán helyesebb: *megkopaszodunk*. Vagy ha ez nem tetszik: kihull.

★

**kimenet** (Ausgang).

Ausgang magyarul: kijárat. Ajánlom ezt a szót a magyar államvasutaknak. De a *bemenet* méggyönyörösebb! — ugyancsak náluk!

Der Ausgang der Tragoedie = vége.

★

**kimerült** (erschöpft).

Ballagi szóalkotása ehelyett *elgyengült, elbágyadt, erejefogyott, elcsigázott, fáradt*.

A kút ha beszélhetne, nem mondhatná vizefogytával: *Kimerült vagyok*, mert nem a kút merül, hanem a vödör. A vödör is csak *belemerül* vagy *megmerül*, de *ki* sohse merül.

★

## **kimerülésig**

*rogyásig, fáradásig, utolsó leheletig* (vagy szuszig) *ájulásig, holtig* s a jóég sorolhatná el mindazt a sok *-íget*, amely még mondható.

\*

## **kimos** (auswaschen.)

*Ruhát kimosni*, — ez német beszéd. A magyar nem a ruhát mossa ki, hanem a szennyet. A ruhát *megmossa*.

Ki csak akkor mossuk, ha valamiből mosunk ki valamit. Pl. A gyémántot a sárból, az embert a vérből.

*Kimos* rokonai *kimeszel* és *kiseper*.

A házat csak *megmeszeln*i lehet és csak megseperni. A szemetet azonban lehet *kisepern*i, de már olyan seprő nincs a világon, amelylyel valami házat is ki lehetne seperni valahonnan.

\*

## **ki nem állhatom**

(Ich kann ihn nicht ausstehen.)

— *Nem szenvedhetem, nem szeretem.*

\*

## **kinevet** (auslachen).

A gyermek az ablakból *kinevet*, az emeletről *lenevet*, a küszöbön *benevet*, de már a sántát *megneveti*. Sehol az ónyelvben nem mondják a megnevetés helyett a *kinevetést*. (Márhát ónyelvnek mondva a Rákóczi koráig terjedő kódexeinket és nyomtatványainkat.)

\*

## **kinövés** (Auswuchs).

A magyar ész szerint minden fa *kinövés*,

mert kinő a földből. És minden ág kinövés, mert kinő a fából.

Az amit a német kinövésnek mond, nálunk *fattyuhajtás, daganat, bűtyök, csomó, forradás, púp, gomba, tályog.*

★

**kiokosodni** (gescheit werden aus...)

Teljesen megszokott német kifejezés: ebből okosodjon ki az ember!

Kiokosodni csak olyasmiből lehet (a magyar észjárása szerint) amibe beokosodni is lehetett. A kiokosodás épp oly lehetetlenség, mint volna kiostobulás.

A magyar ha valami érthetlenségen tűnődik, ilyeneket mond:

Találd meg a tőgye közt a szarvát.

Sehogyse igazodok el benne.

Nem látok benne semmi világosat.

Világos, mint a vakablak.

Most vagyok sehogyse. smf. az ügy szerint.

★

**kipihenni magát** (sich ausruhen).

Magyarnak a kipihen épp oly idegen, mint a bepihen volna. Mink *megpihenünk*. S ha valaki azt mondja: Kipihentem a fáradságomat, a romlatlan magyar elme, azt mondja rá: ha pihent, hát úgysis tudom, hogy fáradt volt: minek mondja, hogy fáradságot pihent?

★

**kirándulás** (Ausflug).

Ezelőtt csak száz évvel is azt értették volna, hogy baj történt velem, mivelhogy: *kirándultam*.

Magyar nyelvérzékünk romlottságát jellemzi, hogy az Ausflug kifejezésére ezt a szót elfogadtuk, s ide oda rándulunk.

Dehát mit mondjunk helyette:

»A budai turista egyeslet tagjai hétfőn Visegrádra rándulnak ki.« ... *gyalogolnak*.

»Kirándulás a Tátrába« *Séta*...

»Kirándulás Budapestről a Quarneróba« *séta-utazás*...

»Kirándulás Fiuméből Dalmáciába« *séta-hajózás*... Vagy: *Tengeri séta* Fiuméből Dalmáciába.

Faludi így ír a »Nemes Asszony«-ban: A loudrai dámák festett hajókkal tafota vitorlával *sétálják a tengert*.

Lehet *kirándulás* helyett még azt is mondani: *utazás, kiutazás, fordulat* (Megfordul a magyar sok idegen földön.)



### kisérel, kísérellet

Mi szükség lehetett a tento, forschén, ersuchen igére a *kisérl* igét faragnunk, holott Ázsiából jöttünk óta megvan rá a *kisért, megkisért* igénk?

Ez épp olyan szórontás, mint volna:

tart helyett tartol

ért helyett értel

irt helyett irtal

sért helyett sértel

márt helyett mártal

Brassay kísérellet helyett mindig *kisértményt* írt. Becsülöm érte.



## Kisfaludy-társaság, Petőfi-társaság.

Nem mondjuk: *Kossuth-szülőfalu, Kisfaludy szülő, Tompa-környezet* hanem *Kossuth-szobra, Kisfaludy szőleje, Tompa környezete*.

A Kisfaludy társaság eredetileg különben is az a társaság volt, amelyik Kisfaludy életében köréje csoportosult. Ez a társaság aztán egyenként fogyott ugyan, de új meg új írókkal bővült is. Azért mégis csak Kisfaludy társasága. Épp így más körök és társaságok jó magyarul mindig genitivusszal írandók. Máskülönb a francia *a la* rejlik az elnevezésben.

\*

## kislelkü

Nézd: nagylelkü

\*

## kiszemel

Van ugyan beszemel, de más az értelme így ellentétesen. Magyarosabb tehát a kiszemel helyett megszemel.

N. kimos.

\*

## kitartás (ausdauer, aushaltung, beharren).

Az ó-nyelv szótárában nincs meg ez a szó. A kitartani ige megvan, de csak két értelemben: 1) A róka darazsak elől menekülvén, lyukba búvik s a farkát *kitartja*. 2) Az árus *kitartja* a szűrt az árából.

Amit ma kitartás szóval mondanak, azt a régiek így mondták: *állhatatosság, megállás, elviselés, ragaszkodás, tartóosság, türelem, csökönység*.

Lássuk, hogy a mai kitartás hogyan javítható az ó-nyelv magyarságával:

Sz. Máté. X. 22. németül: Und müsset gehasset werden von Jedermann... Wer aber bis an das Ende beharret, der wird selig.

A Müncheneri kódexben: ... ki kedeg végig állandja, üdvözül.

Károlyi biblia (1685.) ...de aki végiglen megáll...

Káldi biblia (1626.) ...aki pedig állhatatos leszen végig...

Károlyi fordítja tehát legmagyarosabban.

Das Hungern vermag ich nicht lange aushalten. = Belepusztulok a koplalásba.

Es ist bei ihren Arbeiten zugegen, es hält mit Ihnen aus. Simonyi a magyar német szövegek könyvében így fordítja: Jelenmunkáiknál kitart velök. Én így fordítanám: ...rendet vág velök.

\*

**kitelez** (*auswintern*).

Attelel, teled.

\*

**kitesz** magáért (*für sich hinauslegen*).

Jó jó, de mit tesz ki magáért.

Ha azt mondom valakinek: Kiteszek érted, — várja, hogy mit.

A magyarnak ezer igéje van a bátorság kifejezésére, vagy legalább is jóval több annál a száznál, amelyet Lehr Albert a részegség kifejezéseire irt össze.

\*

**kiüt** (ausschlagen) (rosszul).

Az ujitott magyar nyelv szerint: Az aratás rosszul ütött ki. Tehát akkor ezt is lehet mondani: Az ellenség *beütése* rosszul *ütött ki*.

A magyar azt mondja: *Nem sikerült. Megfeneklett. Zátonyra jutott. Balul sült el* és másféle a mondat szerint.

\*

**kivált, különösen**

Ezt a két szót nem különböztetik meg az íróink.

*Különösen* csak Faludinál jelenik meg a nyelvünkben. Előbb: *kivált, kiváltképpen, legkiváltképpen*.

\*

**kivan** (*aus ist*).

Vége. Pont. Nincs tovább.

\*

**kivétel**

*Különítmény, különböztetés, megkülönböztetés, elkülönböztesítés, különvaló, engedmény, eltérés, ugrandó, bökkenő, kátyu, ünnep, kiugró, sziget, orom, kerítés.*

\*

**nem kivétel**

nem különbség, ő is csak azonos, nem törvény, nem rend.

\*

**kivételesen**

helyett mondjuk: *az az egy, ritkaságképp.*

\*

## kivételével

*hiján, csak ban, ben nem.*

Folyóiratok címlapján olvassuk: *Megjelenik minden hónapban, július, augusztus kivételével.*

*Mivel jelenik meg? Kivételével...*

A kérdés ugrasztja ki az idegenséget.

Magyarul: *megjelenik minden hónapban, csak júliusban és augusztusban nem.*



## kivéve (ausgenommen).

»A ládából mindent kiszedtünk, egy *kendőt kivéve.*« Az osztrák-magyar észjárás szerint a *kendőt kivéve* azt jelenti, hogy a *kendőt nem.*

A magyar így beszél:

A ládából mindent kiszedtünk, *csak a kendőt nem.* Vagy: ...csak a *kendőt* hagytuk benne.

Mondjuk néha ezzel a szóval is *kivül.* De *kivülnek* csak ott a helye, ahol a *csak... nem,* vagy a *csakkal valami ige* nem alkalmazható.

»Százezernél többen ott megholtanak, azokon *kivül,* akik sebesekek voltak.«



## kivül

»*Hibáján kívül történt.*«

Ha *hibáján belül* nem történhetik semmi, hogyan beszélhetünk arról, ami *hibáján kívül* történt?

...*hacsak nem a...*

és még: *még rá, még aztán, még aztán hát, ezenfölül.*

Wir haben den Tarif ausser Wirksamkeit gesetzt. = A dijszabást megszüntettük.

Der Vertrag wird ausser Giltigkeit gesetzt.  
= A szerződés érvénytelen.

★

**kizárólag** (ausschliesslich). **ki van zárva**

*Csupádon, csupa, csakis.*

Derlei Waaren sind vom Transporte ausgeschlossen. = Az efféle portékát nem szállítjuk.

★

**kizöldül** — **megzöldül.**

*Megzöldül* ami nem volt zöld.

*Kizöldül* az ami zöld volt s újra zöld lesz.

Fekete ruha a napon *megzöldül.*

A mező tavasszal vagy ősszel eső után *kizöldül.*

★

**klima**

Tolnainál: égalj, égöv, éghajlat.

Pethenél: égtáj.

★

**kóbor**

A *kóborol* igéből. Mi szükség reá? Ha így lehetne az igékből minősítő szavakat csonkolnunk, akkor a *kóbor* szinonimjai: *ögyel, ténfer, koncsor, léz, kujt, lőd, öd, kósz, bód, boly, csatang* s másefféle. Csak azért nem irok le többet, mert attól tartok, ezek is belebugáthozódnak a magyar nyelvbe.

★

### **kőkemény, jéghideg, vajlág, csodaszép,**

(Steinhart, Eiskalt, Butterweich, Wunderschön).

*Köves: kemény, mint a kő, kőkeményiségü; jeges: hideg, mint a jég, jéghidegségü, fagyos; csodás-szép.*

Magyarban nemcsak hibás összetétel a *kőkemény* és társai, hanem fölösleges is. Mert a *kő* szóban benne van a *kemény* képzete is; a *jég* szóban benne van a *hideg*é s tovább is így. A magyar takarékos a szóval.

\*

### **kölcsönös**

Jó szó, ha a *kölcsön* kérdése körül fordul, de *kölcsönös szimpátia* értelmetlenség.

Mondjuk helyette: *viszontos, viszontvaló.*

\*

### **kompetencia**

Tolnai Magyarító szótárában: illetékesség, följogosítás, jogkör, járandóság, illeték.

Kifejezőbb: *arravalóság.*

\*

### **koncentrál**

csucsorít, összesít, összefog.

\*

### **koncentrált**

összeszedett, egybefogott, egyirányos.

\*

### **konfidens**

*Pistikázó, komázó, pajtáskodó, cimborázó,*

*mingyárt-cimbora, mingyán-koma, mingyárt nyakamba...*

★

### **konjunktura**

Sokszor ehelyett írják: *alkalmi*.

★

### **könnyelmű (leichtsinnig).**

Csinálmány. A *könnyű elméjü* összevonása. A nép külön-külön megmondja, ha valaki *parló, iszákos, gondatlan, gyermek, könnyű erkölcsű, erkölcstelen, lengeteg, táncos-eszű*.

Ebből látható, hogy minden német kaptára alkotott szó egy-egy bokor magyar szó kiirtását jelenti.

Az ónyelvben a *könnyű*-vel is mondták, ami ma könnyelmű. A szónak a mondatban való elhelyezése különböztette meg a leichtet a leichtsinnigtől.

»A kivánság hordozza lábunkat ama könnyű leánynak házához.« (Illy. Pred. 556. a Nytsz. szerint.)

★

### **könnyüvéri (Leichtblütig).**

(Welche Beweglichkeit und Leichtblütigkeit.)

A németnél persze van *nehéztvérség* is (Schwerblütigkeit.)

A magyar észjárásban a vér nem olyan »besonderer Saft«, mint a Göte nemzetében. Nálunk nincs *félvér, telivér, vastagvér, nyálasvér, hidegvér, melegvér* a karakterünkben, legfeljebb osztrákmagyar-eszű hirlapírókébán, akik az ilyesmivel begazosítják a magyar nyelvet. Hogy

a magyar ember hogyan karakterizál, azt más-  
helyen jegyeztem fel. Itt csak rámutatok a köny-  
nyűvérü szóra, hogy az is német gaz.

\*

**konstatál**

Némely alkalmazásban: megismer.

\*

**könyvnyomda**

könyvsajtó.

\*

**konservatív**

Tolnai Magyarító szótárában: *lassan haladó,*  
*régies, régihez ragaszkodó, maradi, állhatatos,*  
*óvakodó, tartózkodó.* Helyesebb rá: *tartogató.*  
(Jókai: Kárpáti Zoltán III.)

\*

**konsternál**

*Falnak* ejt vagy *rogyaszt.*

\*

**kontraszt**

Valaminek a *fonákja, visszája, szembeszál-  
lója, átellenese, ellenkezője.*

\*

**kopogtat**

A régiek nem kopogtattak ajtón, hanem  
*kopog-tak.*

\*

**-kor, mikor**

Mikor harangoznak, imádkozok.  
Harangozáskor imádkozok.

A német nyelvben nincs *harangozáskor*, csak *mikor harangoznak*. (Mikor az ember harangoz.)

A névszóval kapcsolt *kor*-t csak olyan mondatokban látom, amelyekben a névszónak minyárt utána következik az ige. Ha közbevetett szó vagy szavak hátráltatják az igét, *mikor*-ral kezdjük.

*Mikor a betyárok a világból kimulnak.*

Persze ha nyomatékos az idő kérdése, akkor is *mikort* mondunk.

\*

**korlátolt** (beschränkt, bornirt).

Az elmei gyöngeséget a magyar körülbelül 400 különféle szóval jellemzi. (Nyelvőr és Póra.) A németnek bizonyára sokkal kevesebb a szavára. De azért a németségbe szédült magyar agy nem a mi négyszáz szavunkból választ, hanem inkább lefordítja a germán szót.

A magyar eszü ember a *korlátolt* fogalmát inkább az *akarat* fogalmával kapcsolja össze. Nálunk az elme akkor is korlátlan, ha buta. A butaság is lehet határtalan. Határtalanabb az okosságnál is.

\*

**körönd**

körtér.

\*

**kortárs** (Zeitgenoss).

Épp oly rossz szó, mint iskolatárs, munkatárs. Szégyellem, hogy magam is irtam, míg rá nem ismertem a németségére.

Ember csak embernek lehet a társa.

*Gyermekkor-társ* helyett, igaz-e, azt mondjuk: *gyermekkori társam*, — tehát érett-korunkban vagy aggkorunkban se mondhatjuk németesen.

A magyar ember nem mondja: *vki vkinek a kortársa volt*, hanem *korabelije*. Nem *kortársak*, hanem *egykorból valók*, *egykorásuak*. (Dunántul.)

\*

**korsó** (krigli).

A *korsó* jó szó, de ha a *kupát* nevezzük *korsónak*, olyan, mintha a csizmát nevezné valaki idegen: cipőnek, mert a csizma-szót nem ismeri.

A korszóban vizet tart a magyar és korszót nem teszi az asztalára. A bort azonban az üveg-poharak elterjedése előtt aranykupából, ezüstkupából, ónkupából itták a magyarok. A *fedeles kupa* teljesen az volt formájára is, ami a sörivő német ónfedeles kriglije. Persze a Ballagiból magyarosodott pesti ezt nem tudja, előveszi a szótárt s olvassa: *krügel: korszó*, a krigli tehát *korszó*. S a gyökeres magyarok is bambán utána mondják:

— Egy korszó sört!

\*

**körülbelől** (circiter).

Latinból fattyazott értelmetlenség. Ahogy értelmetlenség volna körül-kívül.

A *circiter* a magyarnak: *valami*, vagy *lehet, tán, tájt, vélhetőleg, -ra, -re becsülhetőn*. Pl. Mikor járt nálatok? *Vagy két hete. Valami tiz napja. Lehet tizenöt napja*. S tovább is így.

Hogy mikor *valami*? Mikor *vagy*? Mikor *lehet*? Mikor *tán*? S mikor más szavak? — tudósnek engedem, hogy szabályba kögítse.

★

**körülmény** (umstand).

Német fordítóinknak köszönhetjük ezt a gyomot is. Hát van a mi nyelvünkben *hátulmány*, *alulmány*, *fölülmény*, *alattmány*, *oldaltmány*, *belülmény*?

A *környezet*, *állapot* a mi szavunk az umstandra. De ha nem ezek a kellő szavak, ott a magyar nyelv képtára. A drezdai képtár ahhoz képest hulladék-képekkel beragasztott cseléd-láda.

★

**kostál** (*kostet*).

— Mi árus (ez a ruha?) (Nép.)

★

**-köteles** (*-pflichtig*).

Ha jó a *hadköteles*, *iskolaköteles*, *vámköteles*, *tanköteles*, akkor a pap *miseköteles*, az író *tollköteles*, kölélverő meg *kötélköteles*.

★

**kovácsol** (*schmieden*), **mészárol**.

A kovács szláv szó. Az ősi magyar nevét a kovácsnak elfeledtük. Talán *verő* volt?

Vélném, hogy igének épp oly rossz, mint volna hajóz helyett matrózol, boncol helyett hentesel, talpal helyett suszterol vagy csizmadjál.

A kovácsol rég megszokott rossz szó, bizonyára a németből jött, mert ott lehetséges a Schmied-ből a schmieden, szinte teljesen kiszó-

ritotta a tótból jött, de mégis hangutánzó, tehát helyesebb kalapál, kalapácsol szavakat.

Épp ilyen a *mészáról* szó is. Ez is tót jövevény. A mi szavunk *vágó* vagy *kaszab* lehetett. Tehát helyesebb: a *kaszabol*, *késel*, *bárdol*, *aprit*, *nyakaz*, *hasít* s másefféle.

\*

**közeg.**

Bugáth szava. Magyar ember ugyan meg nem érti ma se, hogy micsoda az a közeg?

\*

**közel** (nahe, prés de)

Német az idővel kapcsolatban:

Közel öt éve = *csaknem*, *majdcsaknem*.

\*

**közülük**

Nézd: belőlük.

\*

**közönbös, közöny**

— Mi az a *közönb*?

A szógyáros észnek járása kitanulhatatlan.

— Hát még a *közöny*!

Bugáthnak köszönhetjük. Neki nem volt jó magyar szó az *egykedvű*, *érzéstelen*, *tompa*, *unatkozó*, *nyugodt*, *unt*, *unalmas*, *hideg*, *buddhás*, *keleti*, *török*, *bánomisén-ember*, *nemtörődömség*, *nembánomság*, *fa*, *kő*, *szobor*, *bálványkő*, *fáradt*, *szintelen*, *fakó*, *szürke*, *langyos*, *zsibbadt*, *fásult*.

Határozóképp: *félvállról*, *röviden*, *kurtán*, *könnyedén*, *keresellenül*, *együgyüen*, *jámboran*, *higan*, *szárazan*, *szegényesen*, *köznapian*... folytassam-e még?!

*Közönbösen néz: csak néz nyugodtan, nem gondolkodik rajta, nem ötlük szemébe, nem szúrja a szemét.*

\*

**közvetit.**

Nem is magyarázom, ezt a rútul ostoba, nem is régi szót, csak azon gondolkodom: mi más szavakat lehetne ajánlanom a helyébe? Vélném, hogy ezekből válogathatunk: *közösít, forgat, fordít, közöl, közbenjár, kezére jár, összehoz, végez, tudat, megtesz, összeboronál, összegereblyél, -kapcsol, fűz*, (s más egyesítő igék). Megbeszél (valaki megbizásából).

De minek a *vetit*? mikor az is elég ha *közlet*?

\*

**közvetlen**

Mondd meg előbb: milyen a *közvetes*?

Nekünk nem-pesti magyaroknak: *mingyártvaló, mögöttes, mellettes, mögöttvaló, mellettvaló, egyenes, szakítatlan, folyamatos, mikor*, hogy, milyen értelemben.

\*

**krakéler**

fenegyerek.

\*

**kugli**

teke.

\*

**kulminál**

N. csúcsosodik.

\*

## különc

Hát milyen a *belönc*?

Jobb: *különködő*.

★

## különféle

Jó szó a *különféle*. De ha *mindenféle* helyett mondod: *különféle*, nem magyarul beszélsz.

★

## különösen

Nézd: *kivált*.

★

## külsőleg, belsőleg

Nem mondjuk: *oldalsólag*, *mellsőleg*, *alsólag*, *felsőleg*.

Mondd: *kivülről*, *belőlről*, *alulról*, *felülről*, *mellesleg*, *oldalasság*.

★

## kurizál

kacsalódik.

★

## kurátor

*Gondozó*. (Tsz. *Kisküküllő*.)

Jobb, mint *gondnok*. *Templom-gazda*.

★

## labirintus

Tolnainak: *utvesztő*. Nekem: *tévelygő*.

★

## laikus

*avatatlan*, *értetlen*, *paraszt* (benne).

Vagy a nem szócskával kapcsolatosan: *nem-jogász, nem-értő, nem-művész.*

\*

### laikus-barát

*paraszt barát* (laicus frater), írja Káldy György. Esszerint: minden laikus paraszt.

\*

### lakoma

Szófejtő tudósok dolga, hogy kinyomozzák, hogyan került a nyelvünkbe. Itt csak annyit, hogy *lakmároz* ige jó magyar szó, de a *lakoma* épp olyan, mint az *adoma*.

\*

### laktanya

Valami kalona-fejből kikerült kétféjü borju. Egy is elég.

\*

### lámpa

Szily a Magyar nyelvújítás szótárában a lámpáról ezt írja: (Al. 3. sor.) Így csinált a nép is universitasból universitát, interesből intert.

Dejszen a *rétesből* nem csinált *rétet*, sem a *lángosból* *lángót*, sem a *csámpásból* *csámpát*. A lámpa nem kopott végű szó, hanem német. A szokás megkülönbözteti a *lámpást* a *lámpától*. A *lámpás* nagy lámpa, vagy rút lámpa. Ha átvettük a némettől a házat, átvehetjük bele a *lámpát* is. Elvégre őseink nem hozhattak mindent fűves Ázsiából!

\*

lap.

A könyv *levelei* helyett ma a lapja járja. Ezért alkották a levelezőlap szót is az érthetőbb és rövidebb levélkártya helyett. (Nem német azért, hogy egyezik a Briefkarte szóval.)

*Lap* helyett meg persze azt mondják: *oldal*. Merthát a német is így beszél, éshát a germán ragály ellen nincsen szérum.

A fának levelei vannak és nem lapjai. A kard lapja vagy kés lapja, vagy kardlap, kés-lap-szóval senki se mondja a kardnak vagy késnek a vasát. A zsilet-borotva kését se mondják a boltosok és vevők beretva lapnak, hanem lemeznek, vagy rossz szóval pengének.

Hirlap: ujság. Lapunk mai száma: ujságunk mai száma.

Hirlapíró: ujságíró.

Lapos, fiu, lapos asszony, lapos bolt: ujságos fiu, ujságos asszony, ujságos bolt.

Lapunk mai száma 24 oldal: Vajjon nem érti-e meg a közönség ha így írjuk: A mai számunk 24 lap.

\*

lapoz (Blättern).

Igy szüli a rossz szó a másik rossz szót. A magyar *forгатja* a könyvet vagy *levelezhet* is benne, ha éppen a blättern szó kedvesebb neki.

\*

lásd (siehe).

A magyar ember pontosan megkülönbözteti a *nézést* a *látástól*.

A nézés a szem munkája. A látás az agyé.

A keresést mindig nézéssel kapcsolja össze:

— »Nézd apádat a kocsmában!«

Merőben mást jelent, mint:

*Lásd apádat a kocsmában!*

Más: *kártyába néz és kártyába lát.*

Nem mondjuk:

— *Lásd meg, hány az óra?*

Nem mondjuk, ha valami elveszett:

— *Lásd a fiókban, lásd meg a padláson.*

Stb. stb.

Amikor tehát az olvasót arra figyelmeztetjük, hogy nézze meg itt vagy ott, ezt vagy amazt a lapot, vagy citatumot, rosszul mondjuk: *lásd*.

Merthiszen a szemére bizzuk a munkát. Ha értelmi bizonyítékra mutatunk a *lásd* szóval, akkor néznie kell előbb az olvasónak, hogy láthasson.

Tehát: *lásd*, mikor a könyvben figyelmeztetés más helyre, helyesen: *nézd*, rövidítve *n*.

A *lásd* a német *Siehe* rossz fordítása. Ha a magyar valamire utal, azt mondja: *nézd*. A »lásd« használata mindig súlytalan és soha nem alkalmazzuk, mikor valamire rámutatunk.

★

**látнок**

Nálunk magyaroknál csak *látó* és *néző*. Kazinczyéknak azonban ez is »pórias.«

N.: *nézet*.

★

**láthatóképpen** (sichtlich).

Mondhatjuk-e azt: *szagolhatóképpen, tapinthatóképpen, ihatóképpen, üthetőképpen.*

Bizony restellem, hogy magam is csak husz könyvem megírása után botlottam bele.

A magyar azt mondja: *látnivaló, láthadd, nyilvánvaló, nyilván, látszik, látszott, szemlátomást* (ószó).

\*

**láz**

Szó kellett az orvosoknak a *forróság* helyébe éshát Stephanus Rác *tactu optimo pro eadem* láz *proposuit*, — írja Bugáth, a metszett farkú szavak kedvelője. Lázad-ból *láz*.

A tudomány elviseli az ilyen szavakat. Sok olyan kifejezés kell, amely nélkül az élet nyelve elvan.

\*

**Le a kalappal!**

Ha ezt Árpád-korabeli magyarnak mondják, azt érti, hogy üssön le valamit a kalapjával. Vagy mondjuk: *Le a karddal!* Jelentheti ez magyar fülnek, hogy tegye le a kardot? Tehát így helyes: *Le a kalapot! Le a kardot!*

Ehhez csak hasonló a *Lassan páter a keresztel* és *Hátrább az agarakkal*, de nem egy vele. Minden magyar érti, hogy ez a két mondat ígét rejt, tehát épp oly jó, mint *esik*, vagy *villámlik*. *Le a kalappal* nem rejt ígét.

\*

**lebeszélni** (abreden).

Nem rossz szó éppen, mert hiszen a magyar is *levehet, lecsinálhat, leronthat, lebonthat* valamit valamiről, de írásban mégis vigyázzunk arra, hogy nem szorit-e ki valami tökéletesebb kifejezést?

*Lebeszélni* helyett a magyar észjárás inkább *el*-prefixumos igékkel él: *elkedvetlenit, el-*

*ijeszt, ellántorit, elhidegit.*

\*

**lebilincsel**

helyett a régiek *megbilincsel*-t irtak, ahogy a *lefoglal* helyett is *elfoglalt*.

\*

**lefegyverez** (entwaffnen, abrüsten).

Épp oly képtelen kifejezés, mint volna *leruház* a *levetkeztetés* helyett

*leláncol* a *megszabadít* helyett

*lepipál* a dohányzást elhagyja

*lefátyoloz*, fölveti a fátyolt

*lemérgez*, mérég ellen való szert ad,

*lelelkesít* elcsüggeszt

*lehólyagzik*, megapad helyett.

A magyar a mondat értelme szerint sok más szóval jobban kifejezheti. P. *felülkerekedik*, *legyőz*, *meggyőz*, *lebír*, *ledönt*, *lebékőz*, *letör*, *lecsillapít*, *lecsendesít*.

\*

**lég.**

A régiek a levegőt *égnek* nevezték. Később aztán, hogy megkülönböztessék a felső eget az alsótól, az alsó eget *lebegő égnek* vagy az ókori irással *levegő égnek* irták. Ennek rövidítéséből származott a mai *levegő*. Kazinczy még ezt is sokallotta. A *levegő ég* szónak kivetette a belsőrészét és alkotta a *lég* szót. Ez azonban ha helyes eljárás, helyesek az ilyen szók is: *cseg* (csizmaszeg), *ker* (kultuszminiszter), *ta* (tudományos akadémia), *bap* (Budapesti hirlap), *Mőr* (Magyar Nyelvőr)

A lég szóval ma annyira élnek, hogy nem-sokára a fuldokló is *levegő* helyett így kiált:  
— Leget! Leget!

★

### léghajó

*Léghajó* (luftballon) helyett jobb *éghajó szállógömb*, vagy *szállógép*, szálló (a hotel) ugyis *szállás*, szállóka. Az *ég* régebben ugyis *levegő* értelmű volt. (Nézd: Nádasdi levelezése.)

★

**legyen** (soll sein).

»Minden állat, — legyen az bogár vagy madár, — figyelmünkre méltó.«

A magyar azt mondja: *akár bogár, akár madár, vagy ha bogár, ha madár.*

★

### legyőz

Helyesen *győz rajta*, vagy csak *győz*. A *legyőr* ellenben jó szó.

N. lejár.

★

### lehül

 (sich abkühlen).

A meteorologiai intézet jelenti, hogy »a *levegő* lehülése után csapadék várható.« Hát mikor *felhül* a *levegő*?

A mi nyelvünk szerint az időjárás *meghűvösödik, hűvösre fordul, hidegszik.*

Dehát a német szerint mindez *abkühlung*. s a magyar ujságok Pesten nyomtatódnak.

★

## lejár

Le ám a toronyőr, vagy Matyi a pincébe.  
De a váltó hova a csudába jár le? Inkább *ideje*  
*telt, ideje mult, napra ért, napra múlt.*

A *le*-kezdetű igékben is az első szótag hang-  
sulya ágyalja meg az értelmet. Nálunk pedig  
a *le* nem lehet meg a *fölülről* való mellékzen-  
gés nélkül.



## lekszikon

*Mindentudó* könyv. Már a 90-es évek kö-  
zepén ajánlottam a Göre nyelvén. Forgalomba  
is került.



## lélekjelenlét (Geistesgegenwart).

Német észjárás szerint tehát nincs mindig  
jelen a lélek az emberben. Ha valaki össze-  
jegyzi a magyar *bátorság* szóbokrát, bizonyára  
elbámul rajta, hogy mi szükségünk nekünk  
ilyen *jelenlétes* német szavakra.



## lelenc

Micsoda szó volna: *találonc, kapálonc, sze-  
retenc, nevetenc.*

Én inkább *Krisztus árvájának* mondom.



## lelkület

Ezt a szót ma már csak pesti magyarok-  
tól halljuk. Soroksáron túl nincs az országban  
senki lelkének afféle része.



**leltár** (inventarium).

Tehát a menü: *faltár*, az üvegház *keltár* és a cukrászbolt: *nyaltár*.

Ennek a gyönyörű szónak a származéka a *lelhely* is.



**leköszön** (abdanken).

A *danken* ígét csak *köszön*, *megköszön* szóval fordíthatjuk. Állásról *leköszön*ni germán csámpásság. Mink ha álláson vagyunk, csak *leléphetünk* onnan, *elhagyjuk*, *otthagyjuk*, mert *megelégettük*.

Vagy ha éppen a köszöntés értelmére vetjük át a köszönömöt, akkor is csak *elköszöntünk* az állásunkról. De ez is valami olyan kifejezés amelyikre Botond vezér hozzánk sujtaná a buzogányát.

Der Minister hat abgedankt: a miniszter lemondott.

Der Schauspieler dankt ab: a színész búcsúzik a pályától, otthagya a színészetet, letette az álarcot, lemosta a festéket.



**lemondani** (absagen).

A magyar *lemondja* az emeletről a földszintre a beszédet. A német *absagen* a magyarnál: *otthagya*, *abbahagy*, *elhagy* *mellőz*, *megtágad*, *felejt*, *felejtkezik*, *letesz*, *levet*, *lelép*, *leszáll* s másefféle *le*-vel kezdődő cselekvések.

*Jogáról lemond*: másnak *bocsátja* a jogát, jogát hagyja, *leteszi*, *elveti*, *jogáról leszáll*.

A *cár lemondott*: *Lelépett*. (Mikor *cár* lett, *trónra lépett*. Mikor *cársága* megszűnt, *lelépett*, *leszállt* a trónjáról. *Letette* a koronáját.

*Lemond az italról:* Megtagadja az italt. Nem *mondott rá* az italra, tehát le se mondhatott róla. (Bod Péter előtt ismeretlen germanizmus. Még a párja, a *letett róla* is csak Páriz Pápai-nál bukkan elő.)

\*

**lenéz** (herabsehen).

*Lenézni valakit* épp annyira nem magyar kifejezés, mint volna, ha becsülésünk érzetében *felnéznénk valakit*. A kicsinylésre vagy megvetésre van minékünk száz más jó szavunk is. Közte lehet azonban a *lenéz* ige is, de nem akkuzativusszal. P. ha azt mondom *lenézett a cipőjére*, vagy a földre vagy akárhová is.

\*

**lény**

A *létező* rövidítése. Mintha a vétkező szót így csonkítanánk: *vény*. Persze Kazinczyéknak köszönhetjük. S ez is arravaló, hogy száz különféle szó helyett csak egyet mondjunk. Az utcát nem *lény* sepri, hanem *utcaseprő*. Az apáca nem *szent lény*, hanem *szent nő*. Az anya nem *lényt* szül, hanem *fiút* vagy leányt. S tovább is így.

Leggyakrabban a becsületes *lélek* szót szorítja ki a nyelvünkől.

\*

**lényeg**

Fölösleges csinálmány. A magyar azt mondja: *való (valója), valóság, gerinc, bél, csont, ve-lő, gyökér, máj, közép, tő, láb, derék (dereka), fészek, mestergerenda, rúd, kormányrúd*. De leggyakrabban ez a szó, amelyikből faragták: *lélek*.

\*

## lesz, volt, van

Mindig gyanakodva nézz ezekre a szavakra. Ezek nálunk többnyire csak nevet szolgálnak. Ha igével látod őket, nézd meg, hogy magában állhat-e az ige? Ha állhat magában, töröldj, mert germánságot írtál.

Mikor Jézus 12 esztendős lett = Mikoron jutott volna 12 esztendős korába.

Onnan léssen eljövendő = Onnan jön el, hogy ítéljen.

A *legyen* a mondatban germánizmus. Péld:

Die Geschichte der Menschen beweist auf jedem Platte, sei es bei den Rothauten Amerikas, welche täglich ihre Nahrung erjagen, sei es unter den Zelten der Nomaden des Ostens, sei es Zin den Staten Europas stb.

Sei ruhig = *Nyugodj meg. Csillapodj. Csendesedj. Lassudj.*

... sei es Krankheit, sei es Faulheit... *Akár betegség, akár lustaság.*

Idegenség ez is: *Mi tévő legyek?* (Mit tegyek? Mit cselekedjek? Mibe fogjak? Merre mozduljak?)

Olykor javítható a *lesz* ezzel is: *válik.*

Ide tartozik ez a szó is *jelenlét.* Ez inkább *jelenlevés.* A Domonkos kódexben olvassuk: *Mária panaszlá az én jelenvoltomra az ő szent fiának...*

\*

## lesujtott

Nézd: levert

\*

## leszámitol

Ez a szó ugyan még nem jött ki a bankok

ajtaján, de ne is jőjön: nem akarunk *inditolni*, *csődíteni*, *zuditolni*, *enyhíteni*, *öblíteni*, *tanitolni* smf.

\*

### leszokni

Szily magyar nyelvujítás szótára (II.rész) állítja, hogy:

»a régi nyelvben *elszokni*, *elszoktatni*. Még Márt. (1823) és Kreszn. is így. — Tzs (1835) megvan *leszokni* és *leszoktatni* is.

Én azonban azt mondom: ha valamire *rákaphat* a magyar arról *leszoktathatják s leszokkik*. Tehát ha nincs is meg az ónyelvben, nem idegenség.

\*

### létezik, nem létezik

A *létezik* jó szó, mert a *lét* is jó, de nem mindig *nem* létezik ami nincs. És soha nem létezik úgy semmi se a magyar ég alatt, hogy a *nem* helyett a *létezik* első tagját mondjuk hangsúlylyal vagy éppen hogy még *h* is hangozzék a *t* után.

\*

### létre jön

Magyar ember eszejárása szerint: *keletkezik*.

\*

### levert, lesujtott (niedergeschlagen).

Hátha csak *leültött*?

Magyarul: *csüggedt*, *bágyadt*, *bús*, *borult* stb.

\*

### leves (-suppe).

A *leves* magában épp oly jó szó, mint *deres*,

*gubás, uzsorás, kaszás, trombitás* miegyebek. De a *bableves, husleves, halleves* stb. nem jó szavak. Épp olyan rossz szavak, mint volnának: *csuszatúrós, lepénytejfeles, rétesalmás*.

Tehát helyesen: *húslé, bablé, hallé, paradicsomlé* s másefféle.

Ezelőtt csak száz évvel is ismeretlen szó-összetételek voltak a mai *-leves* szavak.

Az az étel leves, amelyik lében adódik, mint p. a nyúl.

A lé = *leves* tehát hibás szó. Olyan mintha *mész* helyett ezt mondanánk: *meszes*, réz helyett *rezes*, sár helyett *sáros*.

Tót ember mondhatta így a lét először. Akik hallották, nevték s ismételték. Később komoly pofával átment a közhasználatba.

\*

### **lirai költemények**

Virág énekek, virágdalok.

\*

### **lucidum intervallum**

józan napóra.

\*

### **lunaticus**

holdas.

\*

### **lupe**

napüveg.

\*

**lornyett** (*lorgnette*).

Tolnainál és a nagyszótár címszói közül hiányzik. Magyarul: nézelő.

\*

**maga**

A *maga, magát, magának* stb. mindenütt német, ahol fölösleges.

Béreltem *magamnak* egy házat. (Minek az a *magamnak*? Német)

*Magához tér: föleszmél, rendbe igazodott, rendbe szedődik, kerékvágásba tér v. talál, józanodik.*

*Magához térve: békülékenyen, megengesztelődve.*

\*

**magán kívül** (*ausser sich*).

Megvan már a Margit legendában is, de azért németiség.

A magyar *elragadtatik, megháborodik, megzavarodik, megbolondul, megőrjül, nem tudja világát, elveszti a fejét* stb. a mondat szerint.

\*

**magánhangzó**

Dehát akkor hol a *másonhangzó*? (Szily szótár szerint már 1763-ban) Márton József a bétsi tsász. kir. universitászbán a magyar nyelvnek és literaturának professzora. Szókönyvében ezelőtt száz esztendővel még *magában hangzó*-nak nyomatja. Így is a helyes!

\*

**magától értetődik** (*Versteht es sich von selbst*).

*Nem kell magyarázni. Átlátszó. Tiszta sor. Fényes, mint a vakablak. Nem rébusz. Födetlen.*

*Meztelen valóság. Rendjén való* stb. a tárgy szerint. Annyi bizonyos, hogy százféléképpen kifejezhetjük, tehát ellehetünk nélküle.

\*

**magas** (*hohe*).

*magas papság* (der hohe klerus)

*magas kor*

*magas idő*

mind-mind a magas pesti beszéd dudvája.

\*

**magyarfaló**

Mi a falás? Mohó evés. Falhatjuk-e azt, amit nem szeretünk, nem gyomrunkba való?

Tehát: *magyar-morgó, magyar ugató, magyarra vicsorgó, magyar pökő.*

Járt egy németből fordított operetli is a szinpadjainkon: *Asszonyfaló* volt a címe. Persze a német *Frauenfresser*, a nőket gyűlölő agglégény története. A mondottakból érthető, hogy a szó fordítása pesti magyar.

\*

**magyartalan**

Jó szó, ha Magyarország olyan vidékéről szólunk vele, ahol magyarok nem laknak, de ha kifejezésbeli megrovás, olyan, mint *jórtalan, széptelen, szüztelen, bötelen, száraztalan, vas-tagtalan.*

\*

**maliciózus**

fullánkos.

\*

## margó

parasztja vmnek (Nép.) (Nagybánya vidéke)

\*

## másli

csokor.

A csokor szó benne van a székely népnyelvben, de sőt a finn-nyelvben és a kínai nyelvben is. A finn-ugor szótár szerint chinai.

\*

## matrica

levonókép.

\*

## matt

*fakó*, *fakó* arany stb. Néha eredeti értelmében is *holt* p. *holt* zöld, *holt* piros, *holt* kék. Átellenese az eleven zöldnek s más eleven színeknek. Méggyakrabban alkalmazható a színek mattságára: *tompa*. A homályos elméjű emberre már a kódexek korában mondogatták: *tompa* elméjű. Hangra, ha nem cseng, nem kong, nem zeng, mondjuk: *tompa* hangú. Hát miért ne mondhatnánk a színre is; ha nem fénylő, nem csillogó: *tompa*. Depersze éreznünk kell, mikor mondjuk *fénytelen*? mikor: *fakó*? mikor *holt*? mikor: *tompa*?

\*

## medium

közlő.

\*

**megemberelni magát** (ermannen sich)

Száz más szó van, amivel ez helyettesíthető. De megemberelni magát épp olyan velőtlen szó mint volna: *megasszonyolja magát*.

N. Visszaható ige.

★

**meggyőződés**

Ha nem más győzött meg valaminek az igaz vagy helyes voltával, nem lehetek meggyőződve. Akkor se, ha *bizonyosnak érzek* vagy *tudok* valamit, vagy *igazamat tudom*.

★

**meggyőződéssel: igazának bizonyosságával.**

★

**meghiusul** (*meghiusit*)

Jó szó a maga értelmében (mikor valaminek a hja, hiánya, megüresedése a mondanivaló). De nem jó ha arról van szó p. (mint a háború folyamán sokszor olvastuk, —) hogy a támadás a kemény ellentálláson, megtört, vérbe omlott, megsemmisült.

★

**megjuhászodik**

Értelmetlen szó ehelyett: *megjuhodik*. Merthiszen mindig a *megenyhül*, *lecsitul*, *hamarjában csökken a dühe v. a bátorsága* smf. fogalmak szinonimája. Mi értelme ebben a *juhász* szónak? Nem fogadom el Simonyi (A magyar nyelv 349.) magyarázatát, hogy a régiek a míveltető juháztat alakot gyakran használták volna, de *juhásztatnak* ejtve a nép nyelvérzéke az engesztelődést azután a juhászhoz illő alázko-

dásra fordította vissza és így szokta meg a *juhászodik* alakot. A nép *juházikot* mond ma is. A juhászodik az irodalmi nyelv szülötte. Arany János még így írja: »Nem rí oly erősen, egy kicsit juházott.«

\*

**megjegyez** (bemerken)

A német merk = jel, jegy. A magyar is teheti ugyan, hogy megjelez, megjegyez egyetmást, de nem jegyez akkor, amikor *állit, vél, gondol, ró, felró.*

\*

**megközelíthetetlen** (unnahbar)

Ez ugyan jó szó, ha a távolságról is benne van a gondolat, de rossz ha valami *hozzáférhetetlen.*

\*

**megy** (*geht*)

Németes ezekben:

Die Maschine, die Mühle, die Uhr geht = A gép, a malom, az óra jár.

Wie geht s = Hogy van? Hogy áll az egészség? Hogy forog a kerék? Milyen a sorsod? Hogy élünk?

Das geht nincht! = *Megálljunk! Nem oda Buda! Hátrább az agarat! Tiltakozom! Megtiltom!*

Geh! = *Eredj! Lódulj! Tágulj! Félrébb!* (A magyar akkor mondja *menj* ha valakit megállapított cél felé indít. Akkor is gyakrabban: *eredj!*

Der Pendel geht hin und her = Az »inga« ide-oda *leng.* Az inga sétál v. jár. (A magyar óra sohase megy, hanem jár. Az idő azonban megyen)

Er ging und klagte es meinem Vater = A-  
tyámhoz járult és panaszkodott neki.

Geh mir aus dem Augen = Eredj a szemem  
elől. Távozzál. Pusztulj innen!

Geht aus G-dur = G-durból indul.

Der Stich ging durchs Herz = A szúrás át-  
járta szívét, v. átverte, v. áthatolt a szívén.

Es ist leichter dass ein Kamel durch ein  
Nadelöhr gehe stb = Könnyebb átjutnia a tevé-  
nek a tű fokán.

In Erfüllung gehen = teljesedik.

Das geht mir in die Fingerspitzen = Az  
ujjomba szökik (a vér?)

In seinem Verderben gehen = Vesztébe  
rohan.

Es geht jetzt ins 21-ste Jahr = Most lép a  
21. évébe.

Auf den Grunde gehen = Dugába dől. Kár-  
ba vesz. Semmire válik.

Das geht ihm nicht in den Kopf = Ez nem  
jut a fejébe. v. Nem fér a fejébe.

Épp ily németes:

— Mi megy ma a színházba? (Mit játsza-  
nak? Mi van színen?)

Más efféle németség:

messzemenő (weitgehend): tág, elnyuló, ter-  
jedő.

hogy megy a búza? — hogy kél?

Vigyázz tehát: Mikor a *megy* más szóval  
helyettesíthető, akkor az a másik szó a helyes.

★

megy — megyen

Ugyanaz a törvény rá, mint a *nincs-nin-  
csenre*.

★

**mellék-ajtó, mellék-oltár** s másegyéb

A *Seiten-thür, Seitenaltar* stb. majom-alkotása.

A magyar azt mondja: kisajtó, kisoltár.

\*

**melléknév** (Beiwort)

Megnehezíti a nyelvnek a tanítását és a tanulását a grammatikászoknak ez a szava is. Merthiszen *melléknéven* első hallásra a csúfnevet érti a magyarföldi tanuló. Vagy hogy a megkülönböztető nevét valaminek az egynél több között. Mért volna az almának mellékneve *romlott*? Magyar ész szerint az alma mellékneve masánszki, pónyik, pogácsa, szercsika smf. Ha azonban az epiteton beiwort nevét milyenző szónak mondom az iskolában, tanulónak egyszerre világos. Akkor aztán nem kell a főnév-szó se, — szimplán csak névszó lehetne az. Mert igaz, hogy a piros is név, — színnek a neve, — mondja a grammatikus, mégis az a magyar észjárás szerint nem név. »Mi ennek a színnek a neve?« lehetetlen kérdés a magyar fülnek. Azt mondja: milyen ez a szín?

És igaz, hogy a 3 is név, számnak a neve, és így a három is névszó. De mégis pesti-magyar kérdés a fülnek: Mi ennek a számnak a neve? A számot csak így kérdezhetjük: Mi ez a szám? Mennyit irunk vele? Tehát ez a szó: számnév, magyarnak abszurdum. Szám-szó a jó szó. A mennyiség határozó pedig mégugyse név, mert magyar nyelv soha az elég vagy kevés szóra rá nem mondja, hogy az név.

Ha pedig ez mind névszó, akkor az is névszó, hogy: irok, mert cselekvésnek a neve. Ha

színek, mennyiségnek a szava névszó, mért ne volna névszó ilyen észjárással a cselekvésnek neve is?

Aztánhát, ha annyira szent nekünk Arisztotelesz, hogy görögnyelvi okosságait nem hagyjuk a görög nyelven, gondoljuk csak meg, micsoda vesződés a tanítóinknak és micsoda kábitó munka az iskolás gyermekeinknek melléknévnek nevezni az olyan szót, amely nem is mindig *mellék*. A néptanító egy csomó ujságpapirost szeletel szét a gyermekeknek:

— Keressetek benne mellékneveket.

A gyermekek aztán találnak ilyen mondatokat: A vadszőlő levele ősszel piros. A honvéd kardja az ütközet után markolatig véres volt. Az iskolák a járványos betegség következtében üresek.

Javaslat:

Vessük ki a főnév, melléknév, számnév szavakat a nyelvtanunkból, s legyen: a *névszó* Hauptwort, *milyenzőszó* a melléknév és *számszó* a számnév. (A mennyiséghatározó épp úgy nem névszó, mint ahogy nem névszók a célhatározók, módhatározók.)



### Melléknevek fokozása

A nyelvtanainkban csak négyféle a fokozás: *szép, szebb, legszebb, legislegszebb* (a második fok suffixumos *bb*, a harmadik s negyedik fok prefixumos *leg, legis*.) Pedig ötféle a magyar fokozás! Ötféle! A középfoknak nevezett *szebb* után a *mégszebb* következik. S ez nem mosolyogni való. Merthiszen más ha összeirom: *mégszebb*, más, ha külön irom: *még szebb*. Külön irtan a *még* időhatározó, a német *schon*. Egy-

beírva a milyenző szóval azonban *noch, noch mehr*.

Más ha a boltos azt mondja:

— Van még szebb is.

S más ha azt mondja:

— Van még szebb is.

Más, ha valaki azt mondja:

— Még egy napot várok.

Más:

— Mégegy napot várok.

Gondolom, kissé képtető ez a jegyzetem, hát gyujtsunk hozzá gyertyát.

A *még* a nyelvtanainkban és szótárainkban időhatározónak és kötőszónak van mondva. Simonyi mind a kettőt a *maig* (ad-huc) szóból származtatja. De a *Kötőszók* című könyvében már ő maga is pedzi:

»Ebből az eredeti időjelentésből fejlődött a *még* hozzáadó ereje stb. (95. lap.) A köznyelv mármost e kötőszói *méget* leginkább tetéző, fokozó kapcsolatban alkalmazza. (U. o.)«

Hát a *-bb* és a *leg*, — meg a *legesleg*-, nem tetéző, fokozó valami-e? S vajjon nem következetes-e a fokozás ha a második fok a *mégolyanabb*?

Nyelvünk természetének ez a nem ismerése az oka, — no meg hát a tisztelt germán kaptafa, — hogy a *még*-et a fokozásokban maguk a professzorok is külön szónak írják. Dehát a *leg* is külön szó volt valamikor és nemcsak milyenző szókat előzött és előz ma is. A kódexiróink mindig külön írják: *leg*h nagyobb, *leg* méltóságosb, *leg* azonnal, *leg* első, *leg* ottan.

Példák az igazamra:

*Eszünk még ropogósabb malacot is.*

Olvasva nem tudjuk, hogy a *még* az *eszünk-höz* kapcsolódik-e? vagy hogy a *malac*-hoz.



### mellény

Alig százéves szó. Vélhetőleg Barczafalvi gyártmánya, a népi *lajbi* helyett és úri *zsilé* helyett. De ha *mellény* szó jó volna, a *fejény*, *lábány*, *nyakány* is jó volna a *kalap*, *cipő* és *gallér* helyett. A *kalap* is tót szó, a *cipő* is. A *gallér* meg nyilván francia. A névszók csereberéje minden nemzetnél szokásos s különösen gyakori a ruhák és ruharészek elnevezéseinek elfogadása. Hiszen még a francia se restelli, hogy a magyar *sujtás* szó a szavai közé jutott. Mink meg, ha mindazt le kellene vetnünk, amit idegen szóval viselünk, aligha állhatnánk fotografus elé. Nekem bizony rosszabb a korcs magyar névszó az olyan idegen szónál, amelyik nem ront a nyelvünkön. Ha másnak más a véleménye, akkor hát csak vegye elő Barczafalvinak a kaptáját s jöjjön a *fejény*, *lábány*, *nyakány*, *combány*, *csuklány*, *szárány*, *bokány* és még vagy huszezer más-*ilyen* névszó is, azok helyébe, amelyek idegenből valók.



### méltányol

Micsoda szó az a *méltány*? S minek *méltányol* valaki, ha *méltathat* is? — Kazinczytól kérdezhették volna a kora társai, akik a *méltánylás*, *méltányos* szavakat faragták a régi *méltatás*, *méltó* helyett.

A *méltányol* helyett különösen a régi *jó* és ma is széltében hallható *megbecsül* járja mindenfelé, ahol még hálaistennek magyarul beszélünk.

Ritkább forgókban: *érdemül ró, javára ir.*

★

menazséria

Noé bárkája.

★

mendikás

garabonciás.

★

menetrend

Ha magyar ember irta volna először papirosra a *Fahrordnung* magyarját, bizonyosan így irta volna: *járatrend*. Mert hogy mi a különbség a *menés* és a *járás* között, német eszű ember soha míg e világ, meg nem értheti.

★

mennyiség, milyenség

Talán nem lehetünk meg nélkülök, de legalább ne szaporítsuk: *hovaság, merreség, mikorság, holság, hogyanóság* szókorcsokkal.

★

mennyiségtan

Ha a matematika *mennyiségtan*, akkor a geometria *mekkoraságtan*.

★

mérleg

Czuczor—Fogarasi szerint helyesen alkotott szó az *ütleg* képeére. Azonban az *ütleg* volta-képpen *ütlek*, csak épp asszonyosan írjuk, mint ha íránk *kébzelet*. Igenév, mint pl. *fogdmeg, nefelejcs*.

Ha tehát az ütleg nem *leg*-képzős szó, — mint ahogy a *-lag -leg* nem is ragad igéhez, — akkor a képerre vert szavak se jó magyar szavak.

\*

**mérleget**

helyett a régiek *latolnak, fontolnak, mázsálnak*, vagy: *fontba tesznek, fontba vetnek*.

\*

**mérvadó — mértékadó.**

A mértékadó mint szó, helyesebb. De kevésbé használt, ezért szokatlan.

\*

**mészárol**

V. ö.: kovácsol.

\*

**mészáros**

Nem remélem, hogy szemétre vethetem ezt a tót szót, de mégis szomoritón különös, hogy a magyar Somogyban *tislér* az asztalos, a tán még magyarabb Szegeden *fisér* a halász, és országszerte *mészáros* a *vágó*, — nem is említve a feledésbe mult *kaszabot*.

A *vasáros* vasat árul.

A *boráros* bort árul.

A *mészáros* mért árul tehát húst?

\*

**meteorologiai intézet**

idővizsgáló intézet.

\*

*eljárás, járás, kezelés, olykor: fogás.*



**mi és mink**

A *mi* és *mink* között való különbség N. Nyelvtörténeti szótár.



**A Miatyánk magyarsága.**

*mi* atyánk = én fiam, én egyetlenem.

*ki* vagy a mennyekben = Pál *ki* vagy a házban.

*te neved* stb. Másnak neve nincs megszen-  
telésben, tehát csak *neved, országod, akaratod.*

*e földön, mint a mennyben, nempedig* mi-  
ként a mennyben, azonképpen a földön is.

*ne vigy minket* bizonyára ne engedj.



**mielőtt**

*Mielőtt a kakas szólna...*

Magyarosan:

*A kakas még meg se szólal...*

V. ö.: *Mielőtt és miután.*

Lehet-e a nyelvünkben mondatkezdet?!?

*Miután fölöltöztél, indulj.*



**milyen, minő.**

A *mily, milyen* névmás a 18. század má-  
sodik felében jelenik meg.

A *minő* 1792-ben (Sz. D.). Azelőtt mindig  
a *minemű* és *mely* szerepelt helyette.



## mimel.

Ez is olyanféle szó, aminőkre Kazinczy azt szokta írni: »Gyönyörű, kimondhatatlan kedves, élni fogok vele írásaimban, de ird meg kérlek: mit jelent ez a szó?«

Ámbátor hát Kazinczy tudott görögül: mondatban illesztetten kitalálta az értelmét, ha a mimel ígét csak magában-állón kapta volna, aligha értette volna meg.

Magyarban a *mím* szó ismeretlen, gyökeretlen, tehát a hajtása se magyar. A *képjátszó* volna a helyes névszó. Igének meg tán a *színel*.



## mindegy

*Alleseins* értelmében.

A Nyelvtörténeti szótár szerint Pázmány előtt így nem mondták. Hát hogy mondták?

*Egy, akár-akár, mindenképpen egy, legyen, jöjjön, csakaz, úgy-is... csakegy, nem baj, se-baj, egybab, egyszősz, egykutya.*

Az én írásomban: »De most már mindegy, teljes bizonyosságot akarok.« Javitottam: De most már *kék vagy zöld*: (Szunyoghy.)

De a *hat-het* megengedő vagy mi nevű ige-ragozással is magyarosabb.

(Ha immáron kiirthatatlan germán is, legalább az írók váltogassák magyarosabb szavakra, ahol csak lehet.)



## mindegyik (jeder)

A Nyelvtörténeti szótár szerint a *mindenik* alak élt a régi nyelvben.

Mert a régiekben még tisztán élt a magyar nyelv. A *mindegyik* képtelen szó. Mert

vagy *mind*, vagy *egyik*. De *mindegyik*, idegen szájába való hibás beszéd. S *mind* a töve a szónak, s a *mindenik* szó a *valamennyinek* a szinonimja, tehát *mindenik* a helyes és nem a *mindegyik*.

\*

**minden áron** (um jeden Preis)

Többnyire e helyett került forgalomba: *törik-szakad, mindenképpen, minden-okvetlen* (ó szó), *erőnek erejével*.

\*

**semmi áron** (um keinen Preis)

= *Olyan nincs! Majd ha fagy! Nem oda Buda!*

\*

**mindenek** (omnia)

*Mind*-nek nincs a magyarban többes-száma, mert már egyesszámában magában foglalja a többest is.

Mennyire elnyugatiasodott már a nyelvünk, láthatjuk abból, hogy a *mindenekelőtt*-szót olyan magyar szónak érezzük, mintha Árpád apánk hozta volna Ázsiából. Hát mi az a *mindenek*, amit majd ezután mondunk, ha már *előtte* elmondtunk valamit? S ebédelhetünk-e ugy a beszéd után, hogy *mindenekből* eszünk, ami az asztalon van?

Dehát egynémelyik *mindenek* annyira benne van már a beszédünkben, hogy még a származását ismerve is magyarosnak érezzük. Latinból jött, de ezer magyar év levegőjének patinája van rajta. Maga az írástudatlan nép is

azt érezné idegennek, ha így beszélnék: *minden szent ünnepe, három király napja, minden szem Tebenned bizik...*

Én hát csak figyelmeztetésül jegyzem ide ezt a szót is: ne szaporítsuk az efféle plurálisokat.

\*

### **mindenki**

Az ónyelvben: *kiki* vagy csak *minden*. Faludinak a csinálmánya. Az iskolák terjesztették el. Pedighát eredetileg épp olyan rossz szó, mint volna *mindenmely*.

\*

### **mindig** (immer)

Gyakorta helytelenül alkalmazzuk e helyett: *egyre*.

A németnek persze nincs *egyre* szava, tehát mink is elvetjük.

\*

### **mindnyájan** (alle, insgesamt)

De pesti-magyarul az *insgesamt* is *mindnyájan*, Pesten kívül azonban *valamennyien*, *valahányan*. Ha a pesti magyarnak ez a szó kellene: *valamennyien*, azt mondja: *mind kivétel nélkül*. (Ohne Ausnahme).

Hibás tehát a bibliai fordításokban is: *igyatok ebből mindnyájan*, — latinizmus.

(A *mindnyájan* [mindannyian] különben jó szó. Az ónyelvben is megvan. Csak akkor rossz, ha a *valamennyien* helyett írjuk vagy mondjuk.)

\*

### **minekutána** (demnach)

Nekünk ez a szó fölösleges, mert nem al-

kötünk egymásba kanyargó mondatokat. Különben is rajta van a törvénytelenység bélyege: Nincs *minekutánam, minekutánad, minekutánunk, minekutánatok*. Vessük vissza a majomszótárba.



**mint** (als)

Tényleg mint gazda, Apponyi nem első = Való, hogy Apponyi gazdának nem első, de...

Ferenc József, mint ember. = Ferenc József embernek.

Kossuth, mint hirlapíró. = Kossuth hirlapírónak.

Már Páriz Pápai mint kihalt szót említi. (Szily Ny. u. sz. 139.) = Már P. P. kihalt szónak említi...

Csak mint lantost bocsátnak eléd. (Teozófia III. 45.) = ...lantosul...

A testvér közelebb van, mint a sógor. = Közelebb az ing a csuhánál. (Decsi.) A *mint* alkalmazása mindig germán, ha *-nál -nél -el* helylyel írható vagy *-ul -ül* raggal. Ha azt mondom: *közelebb van, mint a sógor*, magyar értelemben hiányos mondat. Értelme: *A testvér ott van, ahol a sógor: közelebb...* Az hiányzik, hogy *mi az, aminél közelebb van?*

A nádort jobban kell tisztelnünk, mint a királyt.

(Legfeljebb ha kettős pontot teszünk a vessző helyére, akkor tiszta. De ha azt mondom: *...jobban kell tisztelnünk a királynál*, — az értelem világos.)

A *mint* Simonyi nyelvtanának helyes megjegyzése szerint: a dativusos egybevetéssel különböztet. Őcsémben jobban bizom, mint a bátyám-

ban. De ez is németes. A magyar inkább *hogynem*-et mond. Az ilyen mondatban is: *Istennek inkább, mint az ördögnek, a mint helyett hogyszem, hogynem* a magyaros.

Balul ne értsük: A magyar *mint* nem rossz szó, de mink nem szorultunk rá, hogy annyi-szor mondjuk, ahányszor a német. A német kevés szerszámu ember: egyazon szerszámmal fur is farag is. A német csak a *mint* (als) szóval tud hasonlítani. A *-nál -nél -ul -ül* hiányzik a nyelvéből. Ebben is tökéletesebbek vagyunk a németnél.

\*

**mint egy...** (als ein...)

A hasonlítások mostanában már a németes *mint egy-gyel* járják. Hála Budapestnek! Pedig a magyar így beszél: *Kemény mint a kő. Éhes mint a farkas. Iszik mint a török.*

Mennyire logikás ez a megkülönböztetés, ime a bizonyító példa: *Unalmas mint egy orosz regény.* A magyar ember megérti, hogy *valamelyik* orosz regényre gondol a hasonlító. Ha azonban azt mondom: *Unalmas, mint az orosz regény,* — minden orosz regényt unalmasnak mondok vele. Ami igaz is.

\*

**mint olyan** (als solche)

Tudós könyvekben még gyakorta előforduló németiség. Magyarul többnyire e szó helyét bitangolja: *magában.*

\*

**misanthropia**

világutálat.

\*

## miseriek

orvos-barátok.

A francia: misere! = inség. Hibás a fordítása Hugo Victor Les misérables könyvének. Mert nem Nyomorultak, hanem Inségesek.

\*

## mitesser

abag. (Pallas lexikon.)

\*

mit szól hozzá? (Was sagen sie dachu)

A latin is. A magyar rá mondja az ítéletet, véleményt, nem hozzá. Ha hozzá mond valamit, akkor told, nem pedig vél.

\*

mi van... -val, -vel? (Was ist mit dem...)

Ez a germán kérdés-forma csak a velejéig idegen ajkáról hangozhatik.

A magyar lélek, ha azt kérdezzük tőle: *Mi van Jánossal?* éppenséggel nem gondolhat arra, hogy *mi történt Jánossal?* Inkább furcsálja a kérdést. Merthogy *ki van Jánossal?* érthető, de hogy mi van vele? — legfeljebb élelemre vagy puskára vagy egyéb szerszámra érthető. Azt azonban nem így kérdezzük: *Mi van vele? Hanem így? Vitt-e magával ezt vagy amazt? Van-e nála puska?*

Más forgókban:

*Mennyire jár... ügye? Hol áll? Hol tartunk? Hol késik?*

Vagy példákban:

*Mi van a szerbekkel? — Mit csinálnak a szerbek? Mi lelte a szerbeket? Hol hagytuk a*

szerbeket? Hát a szerbek? Hol piroslik a rác bugyogó? Mi hír a szerbekről?

\*

**miután** (nachdem)

Mink azt mondjuk: *mikor, mikor már*.

A *miután*, a *mínthogy* helyett rossz. Tábla-bírói magyarul használatos germánság.

\*

**mód** (weise, art, modus)

Ősrég behonosult germanizmus. De a pa-raj is behonosult, mégiscsak kivetjük. Különösen hasonlításban könnyen mellőzhető: a *képp*, *ként* alakokkal, más forgókban meg ezekkel: *forma*, *fogás*.

török mód helyett *törökösen*,

úri mód = *úri élet*,

azonmód = *azonképp*,

mi módon = *mi formában*. (Gondolkodok: mi formában távolíthatnám el azt a házasságot.)

Néha el is hagyható: Valami különös módja volt az éneklésének. — Valami különös volt az éneklése.

\*

**modor**

A mód-ból bodoritott műszó. Vagy hogy a *manier*-ből németesült — *manir* magyarosult formája akar lenni?

Ha olyan magyarnak szólok vele, akit még nem ujitott meg a nyelvujítás:

— Micsoda kanászmodor ez?

El nem tudja találni, hogy mi az a modor.

De ha *viselkedést* mondok *modor* helyett, bizonyára megért.

Más fordulókban a modor: *szokás, műveltség, úriság, mozgás.*



### Mondat.

#### A magyar mondat.

Ne halmozd a minősítő szókat.

— — — — —

A *szórend*: A szavak fontosságuk szerint helyezkednek el.

Az értelemnek felfüggesztése csak momentumig való lehet. A névszó oly fontos, hogy legfeljebb egy minősítés illeszthető eléje:

»*Fa állt ott.*

*Körtefa állt ott.*

*Vén körtefa állt ott.*«

Ha nem fontos mi *fa*? nem mondjuk: *körtefa*. Ha nem fontos a kora, nem mondjuk: *vén*.

S ha az a *fa* valami történetbe van beleillesztve, hogy nemcsak a vénségét kell ismerünk, akkor az idegenlelkű magyar író így jellemzi:

*Egy vén, mohos oldalú, odvas körtefa állt ott.*

Az igazi magyar azonban csak egy minősítést hagy a körtefa előtt. A többi minősítés külön mondatává válik az írásban, vagy hátravetődik. *Egy vén körtefa állt ott, oldala már mohos és odvas.*

— — — — —

#### Magyaros mondat.

Aki német szót mond magyar szó helyett:  
— Ostobaság parókat viselni vagy álfogat

vagy géplábat vagy egyéb műtagot annak, aki-  
nek megvan a maga haja, maga lába, egyéb  
minden tagja.

— — — — —

### Hosszu mondat.

A magyar mondat-alkotás törvényét a lélek-  
zés szabja meg. Nyugodt embernek a lélekzése  
hosszabb és egyenletesebb, mint az izgatotté.  
Tehát a nyugodt mondatok is hosszabbak. Ami  
azonban egy lélekzetre a kellő hangsúlylyal el  
nem mondható, az már nem is magyar mondat.  
Tanulságos példák a népdalok, de persze az  
igazi népdalok.

— — — — —

(Apróhirdetés.) Vak iparosok kérelme. Azok  
a vak iparosok, akik a Garai-utcában kosarakat,  
nádszékeket, keféket készítenek, raktáron tartá-  
nak utazó-, papir-, fa- és szénhordókosarakat...

Helyesen: ...utazókosarakat, papirkosara-  
kat, fa- és szénhordó kosarakat. Inkább több-  
ször írjunk egy szót egymásután, hogysen ho-  
mályosan, mert elszédülünk az olvasásától, kü-  
lönösen ha még a folytatását is hozzáolvassuk:

...munka- és virágállványokat, kefék, sep-  
rők, lábtörölők, porolók is kaphatók, mosodai  
és pékkosarak javítását is elfogadják.

— — — — —

### Hiányos mondat.

Nem jó elnevezés. Nem érezzük a hiányt.  
Hol ebben a hiány, hogy: esik. (Lám, a spa-  
nyol előre teszi a kérdőjelet. Én ha kiteszem, az  
esik-re is lehet vonatkoztatni.)

Talán jobb: *csonka mondat*. A csonkaság be van forrva s nem érezzük a hiányt, csak ha rágondolunk.

Itt csakugyan a használat csonkította meg a mondatot, de annyira megszoktuk, hogy nem gondolunk arra, ami elhullott.

— — — — —

Az európai nyelvekben, főképp a németben minden szó hüvelye a benne levő értelemnek. A magyarban a szavak olyanok, mint az üvegprizmák: az összerakásuk, elhelyezésük veti az értelmet, s ezért költői nyelvre a magyar a legalkalmasabb. A miénkben a fantázia színes, a többiben a szárazság.

Példák: A népnyelv. Székely István. Viski. Gyöngyösi. Heltai.

— — — — —

A mondatrészek és beszédrészek örült elnevezései.

Jelző, határozó. A jelző mindig határozó s a határozó mindig jelző. Más elnevezés kell.

— — — — —

A hangsúlyos szó a mondatban maga mellett szereti látni a csikáját: az igét.

\*

### mondok

A professzor tönkre szekundázná azt az iskolást, aki ezt a szót leírná. Pedighát ha *szólok* jó, mért ne volna jó a *mondok* is?

Egyiknek a töve: *szól*; másiké: *mond*.

\*

**morfondiroz**

borong, magában füstölög.

★

**morgue**

halál háza, halál terem, halál-terme.

★

**mosoly**

Micsoda *tántor!* *Vigyorral* olvashatta még az iparos-inas is, mikor a gazdája háta mögött egyes *sompolylyal* bepillantgatott az ujságba.

*Hizel* nélkül mondom: remek szó! Bár azt hittem eleinte, hogy csak jámbor *enyel*.

De ha már a *mosoly* megvan, hol marad a *kucor* meg az *ácsor*?

★

**most — mostan**

Nézd: *itt* — *ittén* cikket.

★

**mű (Kunst)**

A *mű* a magyarnak művet jelent. Tehát ha valaki azt mondja: *műköszörüs*, az azt jelenti, hogy valaki *műveket köszörül*. Épp ilyen fából vaskarika a *műtrágya*, *művaj*, *műtermék*, *műbor* is, mert ha a *galambtrágya* azt jelenti, hogy a galambnak trágyája, *műtrágya* azt jelenti, hogy műnek a trágyája; ha tehát *tehénvaj* = *tehénnek* a vaja, *művaj* = *műnek* a vaja.

A műves összetételek tehát csak az ilyenekben helyesek:

*műtárlat* = művek tárlata,

*műkedvelő* = művek kedvelője,

*műkereskedés* = művek kereskedése.

Ambátor az utóbbi helyesebb lenne így: szépművek kereskedése, szépmű-kereskedés.

★

### **működik**

Ezt is Bugáthnak köszönhetjük. Neki nem volt jó szó a régi mível, mívelkedik, dolgozik, munkál, munkálkodik, cselekszik, tesz, jár. Csínált egy fölösleges és rossz ígét és szüli a rosszakat, mint ahogy szülte is csakhamar a *közreműködik* és *ténykedik* szót. Hogy mennyire ellenkezik a magyar nyelv természetével ez a *működik* szó, bizonyíték rá a *dolog* szó. Nem mondhatjuk *dologkodik*. Vagy a *munka* szó. Nem mondhatjuk *munkakodik*, hanem *munkálkodik*.

★

### **...mulva**

Ha jó ez: *Kis idő mulva megszólalt. Egy perc mulva meghalt.*

Ez is jó: *Kis pipa tömve leült. Egy pipa szíva fölkelte.*

Sok *nyál köhögve* lefeküdt.

Nagy *jég olvadva* kitavaszkodott.

A vadász egy *nyúl löve* hazatért.

De így is hallottam ám a néptől:

*Kis idő multán. Kis időre rá. Egy perc nem telt belé. Idő multán. Idő multával. Egykét év és megnőnek a gyerekek. Az ónyelvben a kódekszeinkben meg még mindenütt a *mulván* járja.*

Igaz, hogy a *mulva* is járja a nép ajkán, de hát járja a *jól áll* is, meg a *jól néz ki* is, meg más sok idegenség, amit a nép fia a kaszárnyákból, a nép lánya az úri konyhából, a nép örege a pesti ujságokból hord haza.

De nehogy valaki ráolvassa a saját írásaimból, hogy vizet prédikálok, hát idejegyzem, hogy csak 1915-ben ötlött ez a hiba a szemembe. Elvégre én se születtem Minervaként.

\*

### **munkatárs, iskolatárs**

A Kazinczy-korabeli nyelvrontásból való ez a szó is. Magyar ember nem a munkának a társa, hanem a munkásnak. Éppúgy mint ahogy a házas embernek a társa házas-társ, hitestárs, nempedig *háztárs*, *hittárs*. A magyar ember *kenyerespajtást* ismer, nem pedig *kenyérpajtást*. Épp ilyen korcs szó az *elvtárs* is. Az ó-nyelvben *fél*-nek mondták: Látjátok feleim szömötökkel. Az ember-csoport együtt ha kicsi: *bokor*. Ha nagy: *község*, *társaság*, *had*, — polgári értelemben is. Elvtárs helyett jobb lett volna a francia forradalom *polgártárs* szava is. Régi szó. Már a kódexeinkben is gyakorta megtaláljuk. Mi-nek faragták ezt a rossz munkatárs szót, mikor az ónyelvben is megvolt már a *munkás-társ*.

\*

### **műremek**

N. borjusült.

\*

### **mutat (zeigt)**

A *mutat* jó szó, ha valaki csakugyan mutat, de *ha a sziklafal csarnoka tptomot mutat*, (Jókai: Arany ember), akkor bizony német. Nem is gyűjtögetem rá a példákat, csak rámutatok erre a rút mutatra, hogy azok, akik a nyelvünket kincsükül becsülik, ügyeljenek rá, hogyan

tele van az irodalmunk ezzel az akkuzatívuszos mutattal, amely leginkább a *mutatkozik* igét veti ki a helyéből.

\*

**mutat** (zeigt sich)

Nekünk csak *valakire, valamire, valaki, vagy valami mutathat.*

Német eszű, aki így beszél:

*A kultura csak néhány század alatt is mily fejlődést mutat.*

A magyar így beszél:

*A kulturában csak néhány század folytán is mily fejlődés szemlélhető vagy látható.*

A német:

Csak az egymásra mosolygó szemek mutatták, hogy mindennek lehet örülni.

A magyar:

...szemükön látszott...

Tehát német, ahol ezek helyett áll: *látszik, tetszik, kitetszik, láttat, érzik, éreztet, bizonyít, elárul.*

Olykor e szavak helyét bitorolja:  
*fitogat, csillogat.*

\*

**n** és **-ban -bén**

A mama a *konyhán* foglalatoskodik.

A mama a *konyhában* van.

Mért mondtuk amott: *konyhán*? Mért mondtuk emitt: *konyhában*?

\*

**nagy-**

A *nagygyal* kezdődő összetett szavak bizony rostára valók. Mink is mondjuk ugyan: *nagy-*

*fogu, nagypipáju, nagylábu*, de elvont értelmű milyenesítő szavunk annyi sok van, hogy nem szorultunk rá a nagyos összetételre. Nekünk a becsesnél *becsesebbet* nem kell *nagybecsűnek* tóditanunk, mert a *becses* már magában is *nagybecsű*. Ha valaminek kicsi a *becse*, akkor az már nem *becses*. A *kisbecsű* szó nem illik bele a magyar nyelv szótárába. Épp így nincs *nagybátya, nagybácsi, nagynéne*, csak *bátyja* és *nénje* a magyarnak. Ha éppen különböztetni kell, a *testvérbátyánkat* és *nénénket* különböztetjük a bátyánktól és nénénktől.

★

**nagy**

»Ki volt nagyobb?«

Magyarul: Ki volt különb?

★

**nagykoru** (grossjährig)

Mondjuk ugyan mindkét is: *kicsikorában, nagykorában*, de jogi, törvényi értelemben, ha magyar ember írta volna meg azt a törvényt, bizonyára *érett* és *éretlen* kort különböztetett volna meg. Mert nekünk a *kiskor* legfeljebb ha tizenkét évig terjed. A 23 éves legényt magyar észszel nem mondjuk kiskorunak.

★

**nagylelkű** (magnanimus-a)

nemes,

*kislelkű* (kleinmütig) gyáva s még vagy 300 kifejezés.

★

**nagyon** (sehr)

Jó szó a maga helyén, hiszen már a kódekszek korában is irták, mégishát nem mondhatjuk: *nagyonkicsi*, *nagyon apró*, *nagyon vékony* smf. az *igen* helyett.

Nézd: *igen*.

★

**nagyszerű** (grossartig)

V. ö.: egyszerű.

★

**nagyszivű** (grossherzig)

nemes szivű, emberséges, bibliai ember.

★

**nagyzol** (aufschneiden, prahlen)

A *nagyzás* jó szó, ha a nagyozás rövidítéseképp is, mert a *z* vagy *l* igeképző a szótár minden szavához járulhat. A *nagyzolás gross-tuerei* azonban nem jó szó, mert a *z*-vel képzett igékhez még külön *-ol*, *-öl* képzőt nem ragaszthatunk. Mondhatom: *apróz*, *szamaraz*, *tisztáz*, *kendez*, de nem mondhatom: *aprózolás*, *szamarazolás*, *tisztázolás*, *kendezelés*, vagy pláne *kendzelés*. S ebből világos, hogy a *nagyzol* ige se jó. (Hacsak nem egyes számú második személy az igeragozásban.)

*Nagyzol* helyett mondjuk: *dicsekszik*, *dicsőködik*, *kérkedik*, *túllő*. *Magasan ül* vagy *lép*, *vagy pök*, *vagy lát*, *parádéz*. Istenem, beh gyönyörű bősége a nyelvünknek, hogy csak ezt az egy igét is száz meg százféle szóval fejezhetjük ki.

★

## naprendszer (Sonnensystem)

Többnyire nem a *rend* se nem a *szer* fog szóban, hanem a nap meg a belőle származott csillagok egybefoglalt megnevezése. Mily helyt származásról beszél a magyar, a *család* fogalma szerint terem az új szó az elméjében. *Naprendszer* tehát magyarul: *Napcsalád*.

Furcsa ugye a magyar szó az elpestiesedett füleknek. Nekem az volna furcsa, ha a *család* szó helyett azt kellene mondanom: *emberrendszer*.

N.: bolygócsillag.

\*

## nekszus

kapocs, csait.

\*

## nedves-e a kép?

Az olajfestmény nem nedves míg meg nem száradt, hanem *nyirkos*. Mert a belőlről kiszivárgó nedvesség minékünk *nyirok*. Persze a német iskolákból kikerült magyar festők magukkal hozták onnan a németes kifejezéseket is.

\*

## nélküli

*Földnélküli János*

történetét tanultuk és tanulják ma is a középiskolai magyar fiúk a miniszterileg jóváhagyott tankönyvekben. Így rontják a magyar nyelvet. Vagy micsoda kifejezés volna: Falun *meznélküli* lábbal járnak a gyerekek. Nem ér egy *fűlnélküli* gombot. Hét *nevelésnélküli* gyermek apja.

S hogy hogy szüli egyik korcs a másikat,

nézd: *drótnélküli telegráf, füstnélküli lőpor, szájpadrólásnélküli műfogak.*

Mintha a *-talan -telen* alkotó nem is volna a nyelvünkben.

★

**nélkülöz** (entbehren)

Nem törvénytelen gyermeke a szóképzésnek, merthiszen ígét képezni nálunk minden szóból lehet. De mégis nem *nélkülözi* a magyar *a kenyeret*, mikor *nincs kenyere*.

★

nem csekély... nem sok... nem nagy...

Német:

Ich zeigte ihm mit *nicht wenig* Stolz.

...der deutsche Merkur *nicht wenig* zu dem Rufe der Stadt beitrug (Göte autob.)

...Graf Görtz mich nicht ungern zu sehen schien. (U. o.)

★

**némileg**

némiképpen.

★

**nemzetiség**

Nézd: emberiség.

★

**népfelkelő**

A német ugyan Landstürmernek mondja, de népfelkelés: Volksaufstand. *Népfelkelő* épp oly buta szó, mint volna *néplefekvő*. Vagy ha ehelyett *lázadó nép, vásározó nép, arató nép* s másefféle, azt mondanánk a benne levő egyes emberre: *néplázadó, népvásározó, néparató*.

Micsoda magyar ember lehet az, aki ilyen szavakat csinál!

A *népfelkelő* csupán a megyét védi, tehát lehetne *megyevéd*, a *honvéd* és az *ügyvéd* kapitájára. A véd éppugy lehet magányos szó, mint a *vád*. Tehát a hivatalos nyelvben lehet *megyevéd*, a köznyelvben *medve*. Régente a bakát *talpasnak* mondták. Mért ne lehetne a landstürmer *medve*?

Ez pedig nem figura, csak a szokatlanságán nevezhetünk eleinte. Merthiszen ha a fűrészelő állvány *bak* lehet, — az emelőgép: *daru*, — a horgony: *macska*, — az ugrófa: *csikó*, — a római magyar papnövendék: *rák*, — az elsőéves jogász *golya*, mért ne lehetne a népfelkelő a köznyelvben *medve*? Különben hát az állatnevek komolyan is családnevek: *Holló*, *Sas*, *Csuka*, *Varju*, *Ürge*, *Rigó*, stb.



### **népszerű, népszerűtlen**

Mi lehet az a *népszerű*? Pipa? Acél, kova, tapló? Illedelemből nem kérдем csak a bagót.

Ha valakit kedvel a nép, az ugyan nem *népszerű*, hanem csak *népkedveltje*.

S ha valaki iránt kedvetlen a nép, az se *népszerűtlen*, hanem: *idegen*.

Könyvkiadás se lehet *népszerű*, hanem *népi*, *népies*, *népnek való*.

N.: Alkalomszerű.



### **név-elő**

Magyar szó volna, de a régi nyelvben ismeretlen. Szily szerint Benyáknál 1783. tájban je-

lenik meg először. Azóta a nyelvtanokban *a*, az mutató szó neve.

Csakhogy tisztelt nyelvtudós urak, gyanús nekem ez a név-elő: törvénytelen eredetűnek nézem.

Azt vélem, hogy a *bőjt-elő*, *kéz-elő* az anyja s úgy vettük el a lányát, hogy nem néztük meg az anyját.

A Nyelvtörténeti szótár ezt a négy *elő*-s összetélt tárja elénk: *bőjt-elő*, *homlok-elő*, *kéz-elő*, *szügy-elő*. Dehát a *bőjt-elő* szó a Winkler-kódekszben és Erdősinéél (16. lap) nem *bőjt-elő*, hanem *bőjt elő-hó*, aminek bizonyága az utána következő *bőjt-máshó* és *tél harmad hó*. Ha *bőjt-elő* magányosan áll, az csakis *bőjtőlő* lehet, amint hogy nincs *kereszt-elő*, *mesz-elő*, *resz-elő*, *térd-elő*, *del-elő*, (*déllő*, *délelő*), *ebéd-elő* (*ebédlő*), és sok más *elő*.

Csodálom, hogy a Nyelvtörténeti szótár szerkesztőinek nem tűnt fel, hogy a *kézelő* valami-képpen rokon ezzel a szóval: *talpalló*, ami szintén ruharész.

De az is lehet, hogy a *homlok-elő* szó zavarta meg az ítéletöket. Ez az egy szó kétségte-lenül így hangzott, s a női viseletben a főkötő alá kötött kis patyolatot vagy gyolcsot nevezték így. Az *elő* azonban itt csonkult szó: eredeti-leg *homlokelőkötő* lehetett, csakhogy azt a hosszú szót rövidre fogták, épp úgy, mint ahogy a hosszú keresztneveket megrövidítik. Az is lehet azonban, hogy a *homlokelő* éppugy igenév, mint a *szügyelő*, *nyakló*, *hasló*. Nyelvtudósok dolga akkor, hogy kivakarják: mért lett belőle *homlokelő*, s nem *homlokoló*.

A nyelvtanok azt tanítják, hogy kétféle név-előnk van: *a* (az) és *egy*.

Nem igaz. A magyarnak nincs névelője.

Az *a*-ban *az*-ban mindig mutató, rámutató van. Tehát nem névelő, hanem mutató-szó.

Az egy pedig számnév még akkor is, ha sulytalan.



### nevezetes

E szavak helyét bitorolja: *neves, jeles, kitűnő, kiváló, kincses, értékes, nagy, döntő, tekintetes* s egyebek a mondat szerint.



### nevezetesen (nämlich)

Å régi magyar ehelyett azt mondta: *egyem*. Az *egyemből* lett később *ugyan*. Az osztrák-magyar eszű embernek persze jobban tetszik a *nevezetesen* és a tudákosnak a *tudniillik*, — két velőtlen szó.

Tehát:

*ugyan, ugyanis, ez, ezek, sorra, sor szerint, rendre, rendszerint.*



### névmás

A magyarnak idegen a sok kötőszó, meg a sok névmás. A hangsúlyos beszéd rövid mondatokban jelentkezik. A névmás meg azért ritkább nálunk mint a németnél, mert mink a világos beszédet szeretjük. Merőben német kalamárisba mártotta a tollát az a stilisztikus professzor, aki azt írta, hogy a szavak ismétlődését névmások alkalmazásával kerüljük el. A névmás többnyire rútabb, mint maga a szó.

Névmást, akármilyet is, a magyar csak ott mond, ahol nem lehet meg nélküle.

\*

**nézet** (Schauung.)

A látás és nézés (schauen, sehen) megkülönböztetése a németnél nem oly határozott, mint nálunk. Mert a német ilyeneket is mond: *Hinter sich, um sich schauen*. A magyar nem mondja: *maga mögé lát, maga körül lát*. Nem fordítja látással Geibel e mondatát: *Wo vom Berg die Burgen schauen*.

Eszerint a *nézet* szót csak német agyvelejü ember mondhatta először a *látat* helyett. Ő fordíthatta a *Weltanschauung* szót *világnézetnek*. A magyar agy embernek inkább *világ-értés, világ-ismeret* az.

A *látat* annyira szokatlan, hogy nem is merem ajánlani, de a *nézet* sokszor a *látat* helyét bitorolja, a *látszat* pedig már nem szokatlan szó, hát legalább ezt ne felejtjük.

*Ez az én nézetem = véleményem. Így gondolom, vélem.*

*Nézet = tekintet, látat, látszat.*

*Ránézve (betrachtend).*

Hibás, ha ehhelyett áll: *neki*.

\*

**nincs — nincsen.**

A *nincsen* többnyire mondat végén, vagy ha hangsúly van rajta. De ha mondat végén igen sulyos szó előzi meg, akkor is rövid.

Pl. Rövid kis mese, s mégcsak befejezése sincs.

Nézd: az *itt* — *itten* cikket.

\*

nivó:

szin, szint.

★

nös (*also?*)

A magyar ember, ha beszédre szólít valakit, azt mondja: *no?* vagy: *nohát*. Mert a magyar tudja, hogy a *nos*, ennek a rövidítése: *no és*. Hát így nem lehet kezdeni a beszélgetést: *no és*.

Persze az ilyeneket a Ballagiban gyökeredző magyar nem tudja.

★

notabene

igazís.

★

-nő

*barátnő (Freundin), tanítónő, grófnő* s másefféle.

Szily: Magyar nyelvújítás szótárában (237. lap, fölülről 8. sor), írja: »Kazinczy nem ügyelve Versegly figyelmeztetésére így nyilatkozott:

»Noha *né* a névszók után nem egyebet térszen, mint feleséget p. o. királyné: a király Feleségét jelenti, de mivel nincsen olyatén végzőcska, formáló szócska, mely nőstényt jelentene, mint ezt jelentik a német nyelvben az *inn*, a diákban az *a* vagy *ix*, vagy *issa* szócskák, azért az okosság azt kívánja, hogy jóra indult szokást (Folsenics kezdéseként) ne hátráltassuk, hanem segítjük s így engedjük meg, hogy *né* annyi tevő szócska is legyen, mint p. o. a Németeknél az *inn* s így tágítsuk a nyelvünket.«

Kazinczy itt is németesíti a nyelvünket. És főleg mert a németre gondol elköveti azt a hi-

bát, hogy a *né*-t a szóvégére akasztja. A magyarban előre akasztódik a lámpás és utána toppan be a hordozója.

Magyarban nincs *barát-férfi*, tehát *barát-nő* se lehet. Nincs *tanító-férfi*, tehát *tanító-nő* se lehet. Nincs *színész-férfi*, tehát *színésznő* se lehet. Ellenben lehet mondani: *fiu-barátom*, *leány-barátom*, *férfi-tanító*, *nőtanító*, *férfiszinész*, *nőszinész*.

Példák a régi nyelvből.

»Mutass egy szót a szentírásból, amelyben tilalmas volna a *bak barátoknak* a házasság.«  
»Őszvehijja *asszony-barátit*.« (Nem *barátnőt!*)  
»*Asszonybarátim*, jer ugymond, igyunk!« »Hadd sírjak az én szüzességemen *leánybarátimmal* egybe.« »A leány azt megtudván egy jó *leány-barátjával* összebeszél.«

Egy felnémeti embertől hallottam: »Nálunk három tanító van, de az egyik *asszony-tanító*.«

Mennyire balga ennek az idegenségnek megtartása, ime rá példa a Révai-lekszikon. (I. 457.)  
*Alma Tadema neje szintén festőnő volt.*

Szily megborzongva tapasztalja (Nyelvujtás szótára idézett helyén alulról 4. sor): »írónő, művésznő, tanítónő, táncosnő még egy szótárunkban sincs meg.«

Hát ne is legyen!

Mivel helyettesítsük azonban a *sógornőt*, *grófnőt*?

A *schwagerin* meg a *gräfin* épp oly német szó, mint a *zsemlye* meg a *sámlí*. Ha átvettük a baglyot, átvettük a huhogását is. Az bizonyos, hogy a régi magyaroknál s a népnél ma is a *hugom*, *néném* járja a *sógornőm* helyett, s ha olyannal beszél a nép, aki félreérthetné, megtoldja: *testvérhugom*, *testvérnéném*.

A grófság nem magyar méltóság, tehát az ily címzéseket úgy forgatjuk a beszédben, mint az idegen szavakat szoktuk.

V. ö. még: tanárnő

★

**nyárspolgár** (Spiessburger)

Az ilyen elnevezések anekdótából, versekből származnak, mint nálunk a kabai asszony. S nálunk nincs az az egynyiratú polgárság, amely a németeknél, tehát nincs szükségünk a nyárspolgár szóra.

★

**nyulánk**

A Nyelvtörténeti szótárban az -ánk -énk melléknévképző ebben az egy szóban szerepel. Az élénk, falánk nincs a szótárban.

★

**oda hat.**

Nincs *ide hat.*

★

**oda nyilatkozik** (Er hat sich dahin geäussert)

Akként nyilatkozott.

Tehát nem oda.

★

**oda van** (Er ist hin)

= Vége! Kampezsz! (cigány). fuccs! (német szó; de úgy meghonosult már, mint a csempe, virsli smf. nincs helyökbe más szavunk.) Elveszett! eltűnt!

★

## ódon

Az *ódon* szót az *ujdon* kaptájára faragták ezelőtt valami száz esztendővel. Persze arra nem ügyeltek, hogy az *ujdon*-szó csak fele az *ujdon-ujnak*, s hogy a *don* toldalék középre való, mint a rokon szavakban is: *csupádon-csupa*, *aligon-alig*, *köröslén-körül*. Ha tehát az *ujdon-uj* képeré azt a szót alkotjuk, hogy *ódon-ó*, a szóalkotás törvényes. De ahogy nem mondhatjuk magában *csupádon*, *aligon*, *köröslén*, azt se mondhatjuk *ódon*. Még világosabban szólva: az a *don* fokozó rag-féle, s az a természete, hogy csak középen van értelme, mint két szem között az orrnak.

A *zordon* szó latin eredetű mint a *persze*, *aggastyán*, *templom* és másefféle régi szép magyar szavak.



**okát adni** (Grund angeben)

Nekem olyan, mintha tengeri betegségről beszélnének.

A magyar nem *adja* okát semminek, mégkevésbé *okadatol*, hanem *állítja*, *magyarázza*, *világítja*, *mondja*, *beszéli* az okát, vagypedig *okoz valamiért valamit* vagy *valakit*.

V. ö. ad.



**okmány**

Ezelőtt százegynehány évvel jó volt az *oklevél* is. De ha már éppen *okmány* kell, — mert az oklevél ma csak diploma, — mondjuk inkább *okiratnak*.



**okszerü**

Nézd: -szerü

\*

**okvetlen**

A *közvetlen* észvetlen mása.

Magyarul: *bizonyosan, bizonynyal mulhatatlanul, pontra, vonalra, elengedhetetlenül, szorosan* s másefféle.

\*

**oldal (Seite)**

A magyar oldal abban különbözik a német oldaltól, hogy a magyarnak csak kétfelől van oldala. A németnek azonban elől hátul is van oldala s néha annyi, hogy *sok*: (vielseitig)

Sokoldalú csuda például a könyv. A magyar könyvben *levelek* vannak, a német könyvben oldalak. A magyar könyvben csak a *lapok*nak van oldaluk: jobb és bal.

Épp így a pénznel. A magyar pénznek eleje meg hátulja van. A német pénznek az eleje is oldal meg a hátulja is.

Lássuk az érem másik oldalát = ... másik felét. (Elöl felől, hátul felől)

N. lap.

\*

**öleb**

Épp olyan jó szó, mint volna: *ölkised, ölgyermekek*.

\*

## öltöny

Ha olyan boltba lépsz, ahol öltönyt kínálnak, mondd:

— Azt hittem: itt ruhát árulnak.



## öltözködik

Hibásan mondjuk *öltözködik*, — *öltözik* helyett.



## optimista

jóhitű. A székeleyknél: derülátó.



## -on, -en, -ön

Dr. Vutkovich: *Magyartalanságok* c. könyvében (203. lap) írja:

»Péntek reggel, szombat este, csütörtök délután. Helytelenek az effajta kifejezések. Szabatos magyarsággal: pénteken reggel, szombaton este, csütörtökön délután.«

Cáfolom:

Szombat este tiz óra,  
jőszte rózsám az ajtóra.

Székely dal.

És még ezzel: vasárnapon este.

— Hol hallotta ezt magyar embertől?!



## óra körül (um)

»10 óra körül (um 10 Uhr)« Budapesten kívül ezt nem hallani. Mink azt mondjuk *tiz óra tájban* vagy *tájt*. A *körül* lehet *ház körül*, *ja*

körül s másutt, szóval amit körbe lehet járni akár lábbal, akár gondolattal. De aminek csak *előttje* vagy *utánja* van, azt a magyar nem gondolja *körül*. A *tájban* vagy *tájt* határozó értelmé nem körmozgásu.

\*

**orgonász** (organist)

»*Gyakorlati Orgonász*« a címe egy kótás füzetnek, amely Egerben jelent meg a nyolcvanas évek elején. Egerben, ahol oly sok a *kapás*, *kalapos*, *csordás*, *gulyás*, *dudás*, *trombitás*, s talán *uzsorás* is. S nincs közöttük egyetlenegy *kapász* se, *kalapász* se, *csordász* se, *gulyász* se, *dudász* se, *trombitász* se, s tán *uzsorász* se.

\*

**otthon** (Heim)

Körök és kávéházak németből majmolt neve.

A magyar megkülönbözteti: *itthon* és *otthon*. A házánál sohase mondja: *Otthon* vagyok. Azt meg éppenséggel furcsa hallanunk, ha valaki így szól bele a telefonba: *Itt vagyok az Otthonban*. A Pesti Hírlap 1913. XII. 24. száma József főhercegnek »*Erdei magány és egyéb történetek*« című könyvét ismerteti s végül ezt mondja: Könyvében kizárólag vadásatról van szó, s azok a történetek, amelyeket elmesél, legnagyobb részben *a magyar földön történtek meg, ahol a főherceg otthon van*. A P. H. nem külföldi újság, hogy ezt mondhassa: *otthon van*, — nekünk *itthon van*.

Az *otthonos* alkalmazása is ott van helyén, ahol az értelem a távolba játszik.

\*

**ő, övé** (sein)

A német nem mondhatja egy-szóval: *házam, házad, háza*. A magyar, ha eléje teszi: *az én házam, a te házad, az ő háza*, megkülönböztetésért cselekszi.

A birtokos névmás alkalmazása azonban nem németes az érzelmi kifejezésekben: *Ez az én szerelmes fiam! Én édes eggyem! »Én szent atyám bocsáss (meg) nekik, mert nem tudják mit tesznek!«* (Gyöngyösi codex.)

\*

**önéletrajzom**

*Enéletrajzom, tenéletrajzod, önéletrajza*. Mintha nem volna jó magában álló névszónak: *életleírás*. Ahogy idegenesen hangzana a fülünkbe: *önéletkép* vagy *önéletfestmény*, épp így az önéletrajzot is csak megszokás avatta magyar szóvá.

Nézd meg: *életrajz*.

\*

**önérzet** (Selbstgefühl)

*Őn* annyi mint *ő*. A társalgásban, szólitásokban való *ön*, a német *Sie* idetermése. Kellett a német lelkűeknek!

Eszerint nem mondhatom: *önérzetes vagyok, önérzetes vagy* s másefféle badarságokat, mert ez voltaképpen azt jelentené, hogy az *ön* szó iránt érzékeny vagyok, vagy te vagy érzékeny.

A mi gazdag nyelvünkben bőven található szó a *selbstgefühl* (maga-bizás) kifejezésére. Zolnai Gy. maga összeszedett egynéhány száz szót a *büszkeség* kifejezésére s közölte is az Ethnografiában. Azokban is válogathatunk. Az *érzé-*

*kenység* szinonimáiban is, ha lágyabb *önérzet*-ről szólunk.

\*

### **öngyilkos** (selbstmörder)

Nem jó: *öngyilkos* leszek, hanem: *engyilkos* leszek. Mert *ön* harmadik személy.

A régi nyelvben is így látjuk:

*enmagam*, vagy súlyosabban: *ennenmagam*,  
*temagad*, *tenmagad*, *tennen magad*,

*ömaga* és *önmaga*, s ha igen súlyos: *önnön maga*.

Az *öngyilkos* tehát az *önmaga gyilkosa* rövidítettje s nem is rossz, ha harmadik személyről van mondva, akár egyes számban, akár többesben. De hiba ha azt mondom: *Ne kövess el öngyilkosságot*. Ez épp oly rossz, mint ha azt mondom: *önruháját viseled*, ehelyett: a *magad ruháját*. Tehát: *ne légy magadnak gyilkosa*.

A nép ehelyett *öngyilkos*, azt mondja: *maga-gyilkosa*, *maga-megölője*, *maga-elvesztője*.

\*

### **önkénytelen**

Minek oda az *ön*? Elég: kénytelen, akaratlan, magától való.

\*

### **önkivület**

Nézd: magánkivül.

\*

### **önmagunk, önmagunknak, önmagunkat** smefféle

Már ilyeneket is hallunk és olvasunk!

Persze, akiknek idegen nyelv a magyar,

hogy is ismerhetnék a *mimagunk*, *mimagunknak*, *mimagunkat* s másefféle szavakat, hiszen ezek a Ballagi szóárban nincsenek meg. Hát még a *timagatok*, *timagatoknak* s másefféle »paraszt« szavak. Hát még a mégparasztabb *minnen-magunk*, *tennen-magatok*.

\*

**öntudat** (Selbstbewusstsein)

Ez is olyan szó, mint az önérzet (N. ott) s épp úgy nem lehet első és második személy, mint az öngyilkos.

\*

**öntudatosan**

tudva, nem véletlenül.

\*

**önzés**

*Tegez*, aki *tenek* szólít. *Magáz*, aki *magának* szólít. *Önöz*, aki *önnek* szólít. *Önözés* vagy rövidebben *önzés*, tehát *ön*-nel való beszélgetés. Az egoizmus magyarul: *énzés*.

\*

**önzetlen**

*Testvéri*, *angyali*, *jóságos*, *tisztakezű*, *bőkezű*, *szivejő*, *jézusi*, *keresztény*.

\*

A többi **ön**.

A közölt egynéhány példa az *ön* szó összetételeiről elég, hogy a többit is nyelvünk rossz szavainak ismerjük s valamennyit magyarosítunk, — ha ugyan külön szavunk nincs rá.

Nem vagyok nyelvész: de ha a tudós ma-

gyar nyelvésznek jók az ilyen ostoba szavak, hát akkor Isten őrizzen a magyar nyelvtudományi diplomától.

Látom a kódexszekből, hogy az *én, te, ő* névmások a nyomatékos kifejezésekben *ennen, tennen, önnön* bővületekkel mondódnak. De néhol nyomaték nélkül is látható a *ten* és *ön* a *te* és *ő* helyett. Hát bolondok házába való beszéd, ha valaki így szól: *Önérzetes vagyok*. Vagy: *elvesztettem az öntudatomat*. *Önálló vagyok*. (Maga az *önálló* is vad szó.) Gyakorold az *önuralmat*.

— Mit mivelsz fiu?

— Önképzek.

— Mit képzelsz?

— Önt. Vagyis köznyelven *magamat*.

— Szólj érthetően.

— Tagja vagyok annak a főgimnáziumi körnek, amely *önképez*, vagyis tudós professzoraink elnevezésével: *önképzőkör*. Most pedig a Nyelvőrt olvasom, vagyis nyelvünk őrét, tehát *önképezekedek*, vagyis *önképezem magamat*.



### **önző.**

*Egoista* nem lehet *önző*, mert az *ön* harmadik személy. Tehát éppen az altruista az *önző*!

Az *önző* a magyarnak: *maga-szereti, maga-úr, maga-isten, énező* v. *énező*. S ha a kapzsiság forog a szóban: *nekemező*.

Az *altruista*: *felező, testvéri, atyafiúi, szivejó, jézusi*.

Az idegen nyelvektől abban különbözik a mi nyelvünk, hogy nem mindig egy-tokban adja

az elvont fogalmakat, hanem más és más tokban. Van nekünk miből.

★

**öreg** (alt)

Pesti magyarjaink az *öreg* szót már csakis az *idős, koros, élemedett, vén* értelmében értik, mondják, írják. Pedighát az *öreg* szó nem annyira időbeli nagyságnak a kifejezője, hanem inkább formainak s érzelminek. Az egynél több (vagy sok) egyféle valami között az azonféle *nagy* vagy *nagyok* az *öreg* vagy *öregék*. Az öregbiró lehet a kisbirónál fiatalabb is, mégis-hát öregbiró. Gombok közül néha az *öregét* keresi a varró asszony. Harangok közül legnagyobbik az öregharang. Ha új is. Misék között a vasárnapi vagy egyéb ünnepi énekes mise a nép nyelvén *öregmise*. Az ökörszemű dió neve néhol *öregdió*. A Hedelfinger-cseresznye: öregszemű cseresznye. A ciceró és fette: *öregbetű* a nép nyelvén. *Öregapám* és *öreganyám* nem a vénségéért öreg, hanem a megbecsülésünk mondja őket öregnek. Somogyban Boglár alatt találod Kislakot s méglejobb Öreglakot.

A németnek nincs az öregre szava, csak-ugy, mint ahogy a *bőre, tágra*. A *tág* is széles is egyaránt *breit*. A németnek hát *gross* az öreg is. Ennélfogva a német-magyar az öregapját és öreganyját is nagyapjának és nagyanyjának nevezi. Igaz, hogy a dunántuli is.

Az *öreg*-szó összemért nagyság. A *nagy* nem összemért, hanem inkább olyan egyvalami, ami szokatlanul téresebb, tágasabb, magasabb vagy mélyebb, vagy vastagabb vagy más milyenebb.

★

**ört áll** (die Wache stehn)

*Örkődik.* Eszerint ezek se jók: Vadat áll, udvart áll, falat áll, hanem: Vadra áll, udvari rendben áll, sorba áll, falként áll, vagy falul áll.

V. ö.: áll.



**ős** (*Ur-*)

A német *Urwald, Urgeschichte, Urmensch, Urquell, Ursprache* s egyéb kifejezésére kellett a könyvön kelt magyarnak. Mink *óerdőt* monduk inkább és *ótörténetet* és *ókurat, óforrást, ónyelvet*. Nekünk csak az ember *ős* és *ösi*. A többi más: *ó, régi, vén, vizözönkori, stb.*



**őszinte**

Voltaképpen *őnszinte* (maga színe szerint való). Tehát olyan hibásan irt szó, mint volna *önkéntes* helyett *ökéntes*. Az ilyen hangkopások nem rontják meg ugyan a nyelvet, de értelmetlen, bolond beszéd: *vagyok őszinte tisztelője*. Magam is irtam, míg rá nem világosodtam, hogy az *ő* nem *én* és zagyván irok, ha *én vagyok* helyett azt irom, hogy *vagyok ő színe szerint való* smf. ahelyett, hogy írnam: *igaz, nyiltszivü, tártlelkü, tiszta, egyenes*.



**őszintén**

*Igazán, igazán mondva, igazán megmondva, igazán szólva, egyenesen, tisztán, nyiltan, kezen, becsületesen, mikor hogy fordul a mondatban az őszinte értelme.*



összefügg

Nézd: függ.

\*

összeg.

Bizonyára kiirthatatlan már ez a szó is. Szerencsénk, hogy a *visszag* benrekedt a korcsokat szülő anyaméhben!

Mondd inkább *summának*, magyarosabban szólsz, — s ha még magyarabbat óhajtasz, fogadd el az *összelék* szót Széchenyitől. Ha mondhatom *visszál*, mondhatom ezt is *összel*, s ha mondhatom *táplálék*, *törmelék*, ezt is mondhatom: *összelék*.

\*

összeköttetés (zusammenbund.)

Részben az *összefüggés* szavaival javítandó. (N. függ.) Más forgókban: *kapcsolat*, *lánc*, *egység*, *rend*, *sor*.

\*

összerezzen, összeretten (zusammenzucken)

Milyen meggondolatlanul firkantjuk le ezt a szót egyes emberre is, holott a magyar földön legfeljebb a birkanyáj rezzenhet vagy rettenhet *össze* avagy *széjjel*.

\*

összes

Olykor a *minden* szót bitorolja. Pl. az ilyenben: *Pengedy összes költeményei* helyesen *Pengedy minden költeménye* vagy *minden verse*.

\*

összesen

olykor *kerekszám*.

★

összestimmol

A régiek azt mondták: *eggyeztet*.

»Ha musicas vagy, húr egyezésében fárasztod magad.«

Nyelvtörténeti szótár I. 579.

★

összeszedi magát (sich sammeln)

Germániából való ez a bolond szó is. És Kazinczynak köszönhetjük, hogy az írásainkba került. Máskülönben a mi eszünkjárása szerint csak az szedhetné össze magát, aki darabokra szakad. Mesében sincs ilyen képtelenség.

★

összetákol

»Fábul összetákolt...« fábul nem lehet *tákolni*, mert *ták* folt.

★

összetett szavak

A magyar nem kedveli az összetett szót. Ha mégis kell neki valamire, hát ha csak lehet genitivusszal köt: *lábaszára*, *szemepillája*, *Árpád-halma*, *Kelenföldje*, *Istenmezeje* (Hevesben), *Istenszéke* (hegy Szászrégen mellett), *Göncöl-szekere*.

»Ha ki *teste sanyargató* volt, tobzódó lé-szen.« (Vás. Can. Cat. 703.)

*Lipótmező* csak Pesten a *Leopoldfeld* fordításaképpen.

Elmosolyodva olvastam egyszer azt a napi-hirt, hogy egy jeles politikusunknak nem tudom már melyik tengeri fürdőben kificamodott a *nagylábujja*. Minden ujság így írta. A pennátlan magyarság azonban így írta volna: *lába-nagyujja*. Merthiszen a hangsúly az ujsági szóban a *nagyon* van, holott a *láb* a főszó az összetételben.



### öt — ötet

A mutató névmások között egy nyelvtan se tárgyalja az *a e* szócskát.

— Melyik a János háza?

— Az ott *a*. (A matyónál: Az ott *la*.)

— Hát a Péteré?

— Ez itt *e*.

Pedig ez az *a e* sok más szónak a farkincája: *Itten, ottan, mostan, ilyen, olyan, nincsen* és *ötet*.

Ez az *ötet* benne van már a legrégebbi kódexszekben s a nép is jól meg tudja választani, mikor mondjon *öt*, mikor *ötet*.

De emlékszem rá iskoláskoromban, az egyik magyar nyelvtani professzor kicsufolta azt, aki mondta, vagy leírta.



### özönviz

Vizözön (vizömlés). Mert: *borözön* és nem *özön bor*.



Épp olyan németiség, mint *örmester Balogh, báró Spiritusz, gróf Udvardy*.

Magyarul: *Udvardy Péter gróf, Spiritusz Fabrik báró, Balogh Pál örmeester, Ypszilon János özvegye*.

Maga az özvegy ne írja magát özvegynek. A szív törvényeivel ellenkezik. A szívnek nem hal meg senki. S ha netán meghalt volna a szívnek is, az a maga belső ügye: a világra nem tartozik.

Tehát *özvegy Ypszilon Jánosné* se nem magyaros, se nem szép. Vagy hogy nők fülének nyomósabb szóval mondjam: *nem elegáns*.

Csak ha megkülönböztető szó, mint ahol három Kis Pál lakik s így különböztetik meg: *fazekas Kis Pál, kőmives Kis Pál, kántor Kis Pál*. Így ha különböztetnünk kell egy másik Ypszilon Jánosnétól, mondhatjuk: *özvegy Ypszilon Jánosné*. Egyebütt az *özvegy* a névnek utána irandó (megint »elől, ami fő!« Szily Kálmán!) Nem az a fő, hogy *özvegy* valaki, hanem, hogy mi a *neve*.

★

### **pácol**

avat, megavat (nép).

★

### **páratlan** (Unpar)

A lány, vagy galamb vagy másefféle. De már a fülbevaló, keztyű, cipő, csizma, ingujjgomb, kéz, láb, fül, szem *fél* a magyarnak. Még az *egyfogatú* is *féllovas* kocsi vagy hintó.

★

### **pacsi** (Patsche)

★

### **paraszt**

A nem-magyar lelkű magyarnak a *paraszt*-szó: *földmives*. A földmivesnek azonban a *paraszt*-szó: az *egyszerű, durva, szegényes* szavak-

nak egyszóval való kifejezése. A pesti ember szótárában tehát a *paraszt*-szó névszó (Hauptwort), a magyar szótárában milyenző-szó (Beiwort).

A földmives maga is mondja ugyan: *Mink szegény paraszti népek... Tessék ebből a kenyérből... ez ugyan csak afféle barna paraszti kenyér... smf.*, de ha más mondja neki: *paraszt*, bizony szíven böki a szó. A pesti kommunista és szocialista agitátorok gyakorta csodálkoztak, hogy a mézes madzaguk nem kapós faluhelyen. Csak azon az egyen fordult, hogy a *paraszt* szót a *bauer* értelmében hangoztatták.

A *paraszt elvtárs* megbűzleltette bennök az idegent.

\*

### párbeszéd

Helmecy remeke. De hátha hárman beszélgetnek?

\*

### párhuzamos (parallel)

A magyarnak nincs *huzama*, *vonama*, *tolama*, tehát *párhuzama* sincsen. Nekünk a párhuzamos két vonal *egyközű*.

*Párhuzamos osztály* (iskolában) *együtthadó vagy versenyesztály*.

Az *egyhuzomban* is német: *in einem Zuge*. Még akkor is, ha maradhatós szó pl. ivásra, nem *egyhuzomban* issza meg a bort a magyar, hanem *egyhuzomra*. Mint ahogy *egynyeleltre* iszunk s *egyharapásra* harapunk ketté valamit, nem pedig *egynyeletben*, *egyharapásban*.

\*

**páratlan** (*unparteisch*)

★

**pártját fogni** (*Partei nehmen*).

pártfogol, pártfogó.

★

**partedli**

álladzó, melledző. (Az álladzó szót a Kiskunhalasiak ismerik.)

★

**parvenü**

jöttment.

★

**pasta**

tészta, pépkigyó.

★

**pászol**

*illed.* Összeillegetni: *fér.* («miképpen fér Isten igazságához, hogy az atyák bűneért a fiakat büntesse.»)

★

**patetikusan**

fellengősen.

★

**pech**

baj, kátyu, bogáncs.

★

**peches**

péntekes, balogsüti, ballábas.

★

## pechvogel

balogsüti, balogos.

★

## pedans

szórszálhasogató, szálbontó.

★

## pedantéria

hajszálbontó.

★

## példány (Stück)

Ez a szó is azoknak a magyaroknak kellett, akiknek a Stück. Magyar ember így beszél: *hat arany, hat könyv, hat ökör*. A német lélek oda teszi a szám után: *darab*.

Mármost a *példány* szó is efféle germán szü-  
lött. A pesti nyelvből kiirthatatlan, de a nép  
még maig se tudja, ha hallja, hogy mi az a  
*példány*.

★

## penge

Első megjegyzésem: Bugáth csinálta az in-  
gával a *donga* vagy *Klinge* kaptájára. Csakhogy  
az nem bizonyos, hogy a *dong* igéből való.  
(Román: *dungi*, tót *doga*, *duga*, német *Tonne*).  
A nép azt mondja: A kardnak, késnek *acélja*  
vagy *vasa*.

A régi nyelvben:

Szablya, az *vasa* dömöcki... három völgyü  
az *vasa*. (Radv. II. 177.)

Második megjegyzésem:

Somogyban, a klázli és tislér megyéjében a  
késnek *vasa*: *pilingéje*. Ebből eredt-e a *penge*,

vagy hogy csakugyan Bugáth faragta, amint ő mondja a *peng* szóból, nem olyan kérdés, amelyért érdemes volna hét tudósnek összeülnie és hét évig gondolkodnia. Annyi a bizonyos, hogy a kést mi pengetni nem szoktuk, hát nálunk csak *vasa* vagy a késnek, törnek, kardnak, bicskának vagy hát ha éppen dicsekedni akarunk vele, hát *acélja*.

Czuczor—Fogarásban olvasom: *Kaszapenge*: a kaszának vágó vasa.

Kérdezem Kocsis Ferenc hegybirónkat, aki nyarankint arat is, kaszálgat is nálunk:

— Mondja meg nekem: mi az a *kaszapenge*?

Néz, sűrűn pislog.

— Kaszapenge?

— Az: kaszának a *pengéje*.

Néz, sűrűn pislog. A fejét rázza:

— Az errevalósi kaszákon nincsen sarkantyú.

Egy pesti köszörős Gillette-féle lemezeket hirdet *pengének*. Így terjed a békanyál.



## perc

Magyar-fülű ember tudja, hogy a perc hangutánzó szó épp úgy, mint a *kopp*, *ropp*, *hopp*, *puff*.

Hát ahogy a *kopp*, *ropp* s másefféle nem terjedhet egy órának a hatvanadjára épp úgy a *perc* se.

A tudományos magyarságtól fertőzetlen elmék ma sem értenek több időt a *percen*, mint amennyi a *percnek* a kimondása. De akik a múlt század elején a nyelvünket *javitották*, inkább csak ötletekkel dolgoztak s nem meggon-

dolásokkal. Maradt volna inkább a régi magyar és a népnél is járatos *minuta*. Elvégre ez épp oly általános szó a világ minden művelt nemzeténél, akár a *tinta*, *posta*, *telegráf*, *amen*, *huszár*, *csákó*, *kereszt*, *korona*, *smf*.

\*

**perron**

tornác. (Olv.: Neltörténeti szótár III. 712. lapján: »mert ez tömérdek rossz szót pótol, így a fürdőkön levő sétányt is.«)

\*

**perspectiva**

égnéző.

\*

**pessimista**

balhitű. Székelyeknél: borulató.

\*

**pestis**

csoma.

\*

**petróleum**

péterolaj, Szt. Péter olaja.

\*

**pianinó**

szekrényzongora.

\*

**piaristák**

kegyes barátok.

\*

**piccolo**

boroska.

\*

**pilula**

borsó.

\*

**pissoir**

könnyítő-ház, némaház, névtelen ház vagy zug.

\*

**pincér** (Kellner)

Ahol nincs és nem is kell a *konyhár*, *padlár*, *szobár*, *udvarár*, épp úgy nem kell az ostoba *pincér* szó se.

Ahol gazda van, ott az efféle alkalmazottak: *legények*. A régi nyelvben látjuk, hogy van *boltos-legény*, *hajós-legény*, *mester-legény*, *kovács-legény*, *molnár-legény*.

A *legény* szó a nőtlenség fogalmán kívül jelentett segítőt is, szolgát is, katonát is. Az ilyeneket ha feleségesek voltak is, csak *legényeknek* hívták.

De a *legény* szón kívül nevezhetjük így is: *tálas* vagy *tálas-legény*; *boros* vagyis *boros-legény*; *fizető* vagyis *fizető-legény*. Az olasz hajók étkezőjében *camerier* szolgál, azt tehát mondhatjuk *kamarás*-nak. De aki éppen nem bírja a vendéglői alkalmazottakat másképp elképzelni, csakis úgy hogy *pincéből* hordják neki az ételt, nevezze legalább a *csapos* képére *pincésnek*.

A *tálasnak* szinte megszokott *apródja* a *pikoló*. Erdélyben a bolti inaskákat régi jó ma-

gyar szóval ma is *apródnak* nevezik. Minek nekünk akkor az olasz *piccolo*?

★

**pipázik és pipál.**

Az ember ül és *pipázik*.

A juhász: *sétál, pipál, furulyál*.

A hal *pipál*. Lehetetlen, hogy mondjuk: *pipázik*.

★

**plagizátor**

észtolvaj.

★

**pláne**

Tolnai szótárában: főképpen, különösen, kiváltképpen.

Szerintem: *hát még, s éppen, s még rá, hát még ha*.

★

**pléd (plaid)**

babó. »Juhszörből készített bolyhos utca-pokróc.« Tájszótár.

★

**pneumatikus**

széllel bélelt, széllel tömött.

★

**pohos**

A német Bauch szász kiejtésben *boh*, de megvan az eszt *pou* és mord *bov*.

★

**pontos, pontosság, pontratermett**  
Német észjárásból kelt szavak.

\*

**populáris**  
közönséges.

\*

**pózol**  
páváz.

\*

**praecedens**  
előttem-példa, történt-már.

\*

**praefixum**  
előrag.

\*

**privatdiner**  
cenk, apród.

\*

**privatim**  
csendességben, magán.

\*

**probir-mamsell**  
minta-kisasszony.

\*

**proletár**  
nincstelenkedő. Falun: nincstelen.

\*

## psychiater

agyorvos. A *pszihe* lélek, de hát *lélekorvosnak* inkább a pap nevezhető. Merthiszen a lélek nem lehet beteg, csakis a lélek szerszáma lehet beteg az agyvelő.

\*

## psychologia

lélektudomány.

\*

## rá (auf)

Német az ilyenekben:

*Pályáz az állásra, vagy dijra. (Konkurriert auf einen Preis).* Nem rá, hanem érte. Ha a mesebeli vitézek megvívják, a *hölgyért* verekszenek, nem a *hölgyre*. Ha drámát írok, nem a *Karácsonyi dijra* írom, hanem a *Karácsonyi díjért*.

\*

## rádius

*küllő.*

A küllő azért jobb a sugárnál, mert a sugár fogalma végtelenbe játszik. A küllő is középpontból indul, de a küllő fogalmában az is benne van, hogy a vége kerületet köt össze a középpel.

\*

## rájön

Nézd: *jön.*

\*

## rakéta

szállótűz.

\*

## raktár

Minek volna mondanunk: *vágkasza*, *süttűz*, *törmozsár*. Elég a *kasza*, a *tűz*, a *mozsár*. A *tár* és *tárház* csakaz, ami a *raktár*. Összetételekkel: *árútár*, *szövevtár*, *részlettár* s másefféle.

★

## ráoktrojál

rátukmál.

★

## rávesz

*rá-tanácsol.*

»Hogy Báthory Gábort megölék, Váradi Cálvinista Praedikator Decim István tanácslotta reá azokat, kik felsózák nyavalyást.« Pázm. R. F. 29.

★

## reakció, reagál

Sokszor jó szó helyette a *visszarug*.

★

## recontra

= azértis!

★

## rerecontra!

= csakazértis!

★

## reflektor

fényverő.

★

## régen láttam

Aki a *régen nem láttam* és *régen láttam* között nem ismer különbséget: pesti magyar.

★

**reményt táplál** (Hoffnung hegen)

Magyar ember nem táplál se reményt, se reménytelenséget, hanem *reménykedik* vagy *reménytelenkedik*.

\*

**reminiscentia**

ráfeledkezés.

\*

**renaissance**

megújulás.

\*

**rendben van, nincs rendben**

Ha a *rendjén* helyén áll, nincs rendjén.

\*

**rendesen** (ordentlich)

Némely határozót úgy hordoz magával némelyik szó, mint a német az esernyőt. Akár kell, akár nem kell, vele van.

Ilyen esernyő a *rendesen* is.

Intés: *Ha a rendesen-szó hangsúly nélkül bővíti a mondatot, vedd el.*

Ha a *rendesen* értelme nem a *renden* fordul, tedd helyébe: *szokottan, jobbára, többnyire, mindennaposan, olthonosan* s másefféle a mondat értelme szerint. A nép olykor: *rangosan*.

\*

**rendes tanár, rendes tag.**

Ez is a németből jött. Az *ordentlicher Professor* és *ord. Mitglied*et mink nem mondhatjuk magyarul *rendesnek*, mert a magyar *rendes* szónak mindig ott lebeg az átellenese is: a *rendetlen*.

Vélem, hogy teljesen megvilágosodik ez a helytelenség, ha a *rendes* szó helyébe a *becsületes* szót tesszük. Ha a kőművesek például társulatba csoportosulnának, s valaki azt indítványozná, hogy főművesek *igazgatóság* legyenek, a húsz évnél régebben munkálkodók a többi tagtól a *becsületes* szóval különböztessenek meg, — az indítványozó aligha folytathatná a beszédét.

Ha volna olyan bizottsága az Akadémiának, amelyik nyelvünk tisztaságán őrködne, s ennek a szónak a kérdésével is foglalkozna, én az egyesületek *rendes tagja* helyébe a *törzsökös* szót ajánlanám.

Hogy az egyetemi *m. tanár* hogyan ne legyen *rendellen*, talán a *belső* szó szüntethetné meg. Merthiszen a magántanárok hébehóba bejáró külső urak, a r. tanárok pedig mindennaposan tanítók. Dehát ők talán még jobb szót találnak a *rendes* helyesbitésére.

★

**rendjén van**

elrendeztük.

★

**rendkívül: ausserordentlich**

Nem mondhatjuk: *sorkivül*, *házivül*, *országivül*, hanem *oron kívül*, *házon kívül* *országon kívül*. Tehát: *renden kívül*, *renden fölül*, *renden alul*, *eltérően*, *kimagaslón*. Más forgókban: *véletlen*, *szokatlan*, *hirtelen* s másefféle a mondat értelme szerint. (Hogy Pázmány Péter is írta? Az nem azt bizonyítja, hogy a szó hibátlan, hanem hogy Pázmány Péter Grácban is lakott.)

★

## repül — száll

A repülés fogalmában a szárny és a szárny munkája dominál. A szállásban maga a mozgás.

A *szállás* történhetik szárny nélkül is, sőt ami szárny nélkül megy a levegőben, az mindig *száll*.

A repülőgép fogalma csak szárnyas gépet jelenthet. Mihelyt nincs szárnya, *szállógép* lehet csak a neve.

A madár repül. A pehely száll. A madár is száll, mikor a levegőben nem annyira a szárnya munkájáról van szó, mint inkább az utjáról vagy a helyváltoztatásáról.

A sas rendszeren száll, mert a szárnya ritkán lebben. A galamb is száll, mert nagy utat tud megtenni, s a repülése könnyű, keringő, úszó. A földről felszáll minden madár, amelynek ebben a cselekedetében nem nagy a szárnya munkája, de amelyik erősen ver a szárnyával, az mindig *fölrepül* és *repül*.

A *repülés* általában rövidebb levegőbeli utazás fogalma, mint a *szállás*.



## részint... részint (*theils... theils*)

Soha nem hallottam néptől, csak iskolázott magyaroktól. Nálunk *iskolázott* azt jelenti: magyarságában romlott.

A nép a *részint... részint* helyett inkább mondja: *azért is... azért is*. *Egyik oka, másik oka*. Vagy egyébképpen.

Pl.: János vele ment. *Részint*, hogy meglátogassa a beteg sógort, *részint*, hogy közölje vele a szerencsétlenség hírét. — Helyesen: János vele ment. Vele, *hogy* meglátogassa a beteg sógort, *meg hogy* közölje vele...

Vagy még másképp: — János vele ment. Ő is meg akarta látogatni a beteg sógort, *meg* hogy közölje vele...

\*

### részlet

Nem rosszul képzett szó, de sokszor bitangolja a helyét ezeknek a szavaknak:

*rész,*  
*szelet, karaj,*  
*folt,*  
*cikk, (magyar szó ez már),*  
*darab,*  
*morzsa,*  
*gerezd,*  
*küllő, kerék, téglá,*  
*dülő, barázda.*

Mert más a *részlet*, más a *rész*. Az óra kereke nem *részlete* az órának, hanem *része*.

A *részlet* valami szétosztott egésznek olyan valamije, amiben valaki részesült. Tehát tulajdonképpen a *jutalék* szónak testvére. A *jutalék* és *részlet* között mégis az a különbség, hogy a *részletet* a jog nyújtja, a *jutalékot* meg a szerencse.

\*

### részletesen

*apróra, töviről-hegyire, szálig, hajszálig,*  
*szőrszálig, egyszálig.*

\*

### részvény

Bizonyosan *köszvény* gyötörte, aki kitalálta. Mért nem mondod: *részjegy*?

\*

## **részvét** (Teilnehmung)

A *husvét*-szó menti némiképpen. A *husvét* a legrégebb szavaink közt olvasható. Csakhogy az óság nem mindig jószág. Idegenségére vall, hogy nincs a képeré *borvét*, *ruhavét*, *fejvét* s másefféle csak az az egy Kazinczy faragta *részvét*. A nép ma se *fejezi ki részvétét*, hanem *sajnál, vele érez, bánkódik, búsul*.

\*

## **retourjegy**

fordulójegy.

\*

## **rikkancs**

Ujságáruló gyerek.

Kozma Andor 1900. jan. 15-én említette Szily Kálmánnak, hogy ez értelemben ő használta először a rikkancs szót. Csakhogy hibásan, mert rikkancs mozzanatos cselekvés és a gyerek nem annyira rikkancs, mint inkább rikkancsolt.

\*

## **ringlispil**

ördögmalom, körhinta.

\*

## **rögeszme**

Nézd: eszme.

\*

## **rögzit**

Képeré alkosd: *hantzit*, *gyepzit*, *árokzit* s másefféle.

\*

## roham

Ha már éppen kellett ez a szó a *rajta!* helyett, csinálták volna inkább *rohany*-nak.

A parancsoló ige ugyanis könnyen fordulhat névszóvá:

*libbencs, rikkancs, hebrincs, nefelejcs*, vagy éppen a *zuhany* példa lehetett volna reá. Amint láthatjuk, az efféle igékből kelt névszókat az írásban a végbetű kis másításával különböztetjük meg az anyjától: *libbents* helyett *libbencs* (a sánta nő), stb.

*Zuhanj* helyett írjuk *zuhany*, tehát *rohanj* helyett írhattuk volna *rohany*.

De én bizony, ha rábizzák a *Sturm* magyartítását, nem gondoltam volna a *rohan* igére. Merthiszen rohanni visszafelé is lehet. A *meg-rohan* vagy *rárohan* ige nem alkalmas a névszóképzésre. A mi őseink *huj, huj, rá, rá! huj rá!* kiáltással rohanták meg az ellenséget. Ezt a régi magyar kifejezést mink elfeledtük, — odaengedtük a németnek, aki a mi *huj rá*-nkból vette a *hurráh*-ját. Pedig hát nekünk illenék az ostoba *roham* helyett a *hujrá*, vagy *hajrá*. Így aztán a *rohamozás* helyett *hajrázhatnánk*.

Mondhatná erre valaki:

— Dehát ha jó a *folyam* szó, miért ne volna jó a *roham* is?

Válaszom:

— Mert a *foly* azon igékből való, amelyekhez mozzanatosnak nevezett képző nem járulhat. Azt mondhatom, hogy *csurran*, de azt hogy *folylyan* nem. Tehát a parancsoló forma is képtelenség: *folyanj*. A *folyany* szó tehát épp oly rossz volna, mint amilyen rossz a *roham*.

Mondhatjuk erre megint:

— Hát a *villam*?

— A *villam* is jó szó, meg a *villany* is. A kettő közt a különbség csak az, hogy a *villam* a *villám* szónak a gyereke, a *villany* meg a *villanaj* igéé. Mind a kettőnek egy ugyan a töve, de a *villám* már rég névszóvá különült, a *villan* meg megmaradt igének. Az elektromos erőnek a kifejezésére én mégis inkább a *villam* szót helyeselném, a *villany* szó meg inkább a világító toronyok reflektoros lámpása lenne az én szótáramban.

★

### rokk

Ha vékony, *kabát*. Ha vastag, *köntös*.

★

### rokonszenv

Mondjuk ezen mustárszagu szó helyett: *von-zalom, szeretet, barátság, atyafiság* s másefféle, mi hova illik.

★

### roletta

fakárpit, árnyékoló, fatábla.

★

### román

A magyar nyelv szótárában nincs *deutsch*, hanem *német*. Nincs *polyák*, hanem *lengyel*. Nincs *italico*, hanem *olasz*. Nincs *szlovák*, hanem *tót*. Nincs *román*, hanem *oláh*.

Mint ahogy az oláh nyelv szótárában is a *magyar: ungur*.

★

### röpirat (Flugschrift)

A *flugschriftre* rácsodálkozott osztrák-ma-

gyar agyvelő szülöttje. Ha mégegyet szült volna, bizonyára a *tréfairat* következett volna.

Mire jó? Hiszen ha éppen fel kell jegyeznünk, hogy valamely politikai mozgalomban iratok jelennek meg, nevezhetjük azokat az iratokat a magyar *tiszavirág* névével: *kérész-irodalomnak*, s lehet egyenkint nézve *írott beszéd*, *tenta-beszéd*, *a nap szava*.

De még ezek is fölöslegeseek. Legyen a cím olyan kifejező, hogy ne kelljen alája írni semmiféle *röpöt* se.

★

rovar

Cseh rovar, cseh rovar, sárga cseh rovar.  
Rovar Imre hová olyan szaporán?

★

rövidáru (-kereskedés) Kurzware)

A magyar értelemben rövidáru kereskedés valami olyanféle bolt lehet, ahol nyulfarkat árulnak, vagy legalább is olyan nadrágot, amely csak térdig ér. Mert a pántlika csak nem rövidáru?

Nem is tudom, hogy mi az a rövidáru-kereskedés, csak gondolom, hogy olyan bolt, ahol apróságokat árulnak. Lehetne tán *kisbolt* vagy a *kurta-kocsmá* képeére *kurta-bolt*, *apró-bolt*, *rőfős bolt*. Az áru pedig: *apróáru*.

★

röviden megjelenik. (Im kürze erscheint):

Mostanában jelenik meg.

Nálunk Magyaryéknál ugyanis csak akkor rövid az idő, ha nem elég a hossza. De már

a tehenünk nem *röviden* tér haza a legelőről, hanem csakolyan hosszan, ahogy odabocsátottuk. Ha *korán* tér is haza, sohse röviden.

★

**rövidesen**

*hamarosan, idején, korán, nemsokára.*

★

**rövidlátás**

Ha van *rövid lépés*, mért ne lehessen rövid látás. Hiszen a *hosszu látás* is jobb, mint a távollátás, mert a szemsugarak találkozó pontja a látás. És a laikus is érzi a látásban a vonalat, amely vagy hosszú vagy rövid.

V. ö.: Nyelvtörténeti szótár II. 1473.

★

**rückwärtskonzentrierung**

*összehátrálás.*

★

**rugany, ruganyos, rugalmas**

Tehát: *sugókönyv: sugany. Kürt: bűgany. Létra: hágany.*

S a *ruganyos* kaptájára: *ingatag: lóganyos*. Siralmas: *bőgenyes*. Zúgó: *zuganyos*. Éljen boldogan és virágozz óh hon!

A *rugalmas* szóra ezek után a gyermek is megalkothatja: a *lógalmas, bőgelmés, zugalmas* smf. szavakat.

★

**ruház, ráruház, felruház**

Jó szó, ha csakugyan ruháról beszélünk, de p. ha való *hivatalt ruház rá* másra, képtelen kép a magyar fantáziának. Mint volna, ha

mondanánk: *ráhivatalozták a ruhát*. Akinek a *karaktere nemes*, éppen nem szükséges, hogy *nemes karakterrel legyen felruházva*, merthiszen a meztelen szerecsen is lehet nemes karakterű, ha ruhája csak egy fügefalevél is

A jog a magyar beszédben *átszáll* vagy valakire *reátszáll* (Németujvári gl. 381.) vagy *rászáll*. A jogot tehát nem ruházzuk, hanem *átszállítjuk* vagy *szimplán jogositunk* valakit valamire. Hivatalt sem ruházzuk *senkire*, hanem megbízunk valakit vagy *beválasztjuk* azt a valakit, vagy *beiktatjuk* a hivatalba azt a valakit. Másképpen is mondhatjuk persze az ügyek és alkalmazások szerint.

★

*sajátságos (eigentümlich)*

Nekünk ilyen szavunk a csodálkozásra nincsen.

★

*salugater (jalousie)*

Nézd: zsalu

★

*se — sem*

A *se* mikor *sem* helyett mondjuk, írjuk, épp oly helyes, mint az *a* mutatószócska a mássalhangzós kezdetű névszók előtt *az* helyett. Az ónyelvben mindig *az* járta. A *z* elmaradása *ko*pás. Épp ilyen jagon írjuk *se* formában a *sem*-et is.

— — — — —

*se* a mássalhangzókkal kezdődő szavak előtt; *sem* a magánhangzókkal kezdődő szavak előtt.

P. Se lát, se hall. Sem az egyik, sem a másik. Oda se neki! Se bí, se bá. Se tüled, se hozzád.

Ha a *nem*-hez egy mondatban fűződik a *sem* vagy *sem-sem* s a mondatban a *nem* elől-jár, akkor sohase *se*, hanem *sem* mindig! ! tehát a más-salhangzón kezdődő szó előtt is. P. *Dobó nem járt sem Budán sem Szigetvárott.* De ha a *nem* hátul jár, akkor *se*: *Se Budán nem járt Dobó, se Szigetvárott.*

A nép ritkán mond *sem*-et, s ha mond is csak magánhangzós kezdetű szavak előtt: *Sem apám, sem anyám.*

Azt a meghatározást, hogy a *sem* tagadó, a *se* tiltó, — a Nyelvőr két ízben is megcsúfolta. Én is mondok rá egy két példát. A mesebeli farkas, mikor jólakott, *se ki, se be! Se lát, se hall.* A *fülét se billenti a jó szóra* s más egyéb. Aki ezeket a mondatokat *sem*-mel mondja, vagy írja nem tud magyarul.

Ha kettőzik (*se-se, sem-sem*) a tagadás, akkor az első *se* vagy *sem* hordozza, hogy a második mi legyen.

P. *Ne írjanak nekem se a szerkesztőknek.*

*Nem láttam sem a lovakat, sem Pap Jánost.*

A második *se* vagy *sem* tehát nem a magánhangzó vagy mássalhangzó szerint alkalmazandó, hanem asszerint, hogy az első mi volt *se-e* vagy *sem*. Azonban ha a szokottnál nagyobb a hangsúly: *p*.

*Magyarázatát se könyvben nem találtam, sem embernél.*

\*

**segédtanító** (Hilfslehrer)

Olyan nekem, mintha valaki azt mondaná: *bojtár-juhász, legény-kovács, inas-suszter.*

A heves-borsodi palócság *kistanító*nak mondja. S ez az ősi. Az ónyelvben megvan a *kisbiró, kispap, kisasszony*. De nincs meg a *segédbiró, segédpap*. (Se *albiró, se alispán alesperes*, mint ahogy nincs *felbiró, felispán, felesperes*. A *fő* nem *fel*.)

A *segéd*-szó egyébiránt jó ősi szavunk, teljesen azonos értelmű a *segítség, segedelem* szavakkal, de nem a *segítő*-vel, — erre analógiát én nem találok. Jó lenne, ha nyelvészeink tisztáznák ezt az aggodalmamat.

Addig is a tanítók inkább a *kistanító* vagy a *helyettes tanító* névvel neveznék az eddigi *segéd-tanítókat*, vagy hogy *tanító* lenne a nevök, a fölöttesük meg a *főtanító* vagy *mester*, mint ahogy Dunántul mondják is.



### siker (Erfolg)

E szó eredetileg mindennemű ragadósságot jelentett, tehát enyvet is, csirizt is, agyagos sarat is. Ha tehát valami sikerült, az a kifejezés azt jelenti, hogy *megragadt, összeragadt*.

Értelmetlenség tehát a siker szónak ilyenféle alkalmazása:

Sikerült elemeire bontanom. Sikerült elválasztanom. Sikerült kijutnom a hinárból. (Elemeire bonthattam, elválaszthattam. Végre kijuthattam a hinárból.)

Sikerült a malmot elvennie = Hozzáférhetett a malomhoz.

Dolgának nincs sikere: *foganata*

Más forgókban: *szerecsés, alkalmas rá*.

Ha a sikerült alkalmazása nem helyettesíthető ezzel a szóval *megragadt*, akkor helytelen.

## V. ö. eredmény.

★

**sincs — sincsen**

»A paraszt sokkal erősebb, mint én, és nálam még csak bot sincs.« (Az én falum).

Ha *fegyvert* írtam volna bot helyett, a mondat így végződött volna: *sincsen*.

Ugy látszik ha egy-tagú szó előzi meg a *sincset*, *nincset*, akkor az a szabály, ami az itt-ittent, ott ottant, most mostant különbözteti a nincs sincsre az ilyen esetben eltér.

Margalits közmondás-gyűjteményében olvasom: »*Rossz hajó az, melynek dereglyéje nincs.*« Nekem ez a mondat így suta. Jobban hangzik, ha a *nincs* helyett azt mondom: *nincsen*.

★

**sintér**

Kecskeméten csabangó.

★

**skatulya**

szelence.

★

**slampet**

lafanc, taráta.

★

**sódar — sonka**

A sódar ebből van: *schulter* (schulder). A sonka ebből van: *schinken*, *schunken*. Tulajdonképpen combot jelent. Észertint a lapocka tulajdonképpen a sódar s a négy disznócomb a sonka. (Simonyi Magyar Nyelv 97. lapocka szó helyett füstölt vállat használ.)

Az ősrégi nyelvjárás még általánosabb értelemben használja: olyat dobott nekem, hogy csak úgy senyved bele a bal sóderom. (Nyelvőr I. 421.)

De más helyen is hallható.

Melich: *sódar*: schinken, sectile (Nysz.): osztrák, bajor, szepesi szász: scholder. Irodalmi. schulter. (Schrő. 140.)

(V. ö.: Nyelvőr VII. 106. XII. 37.)

*Sonka, sunka*: disznóláb. (Nyelvőr XVII. 476. XVIII. 435.) Német dialektus: schunka. (Saud) V. ö.: Nyelvőr XII. 530. XIX. 100.

A sódarnak és a sonkának régibb magyar neve *lolu* (lolva, lolja) és *top* (topja). (Nyelvőr XIV. 365.) Zenta vidékén ma is topnak mondják. (Nyelvőr, 38: 143.)

Ha levetettük a magyar mentét, hát akkor most már viseljük a németet, különben madár-ijesztőnek vélnek bennünket.

\*

### sodrony

Intsétek tótjainkat, hogy ezentul így kiáltozzanak: *Fázikat sodronyoztásson gázdásszonyom!*

\*

### sordino

halkító

\*

### sovár

Nyelvünk bővebb gazdagítására:

*Nyikor csizma, tántor paraszt, sustor tűz, csikor hideg, ácsor napszámos, hábor tenger.*

\*

**spékel, megspékel**

megtüzdél, megszalonnáz.

★

**spurim**

megneszel, neszel, szimatol, neszen jár.

★

**stammgast**

székesvendég.

★

**stanicli**

*csuklya.*

Az 1749-ben megjelent Királyi beszélgetésekben olvasható:

Un cornet de papier: Papirosból való csuklyácska, melyben borsót takarnak.

A csuklya latin szó ugyan, de épp oly magyar színű már, mint a szintén idegen eredetű pántlika, tarisznya, nadrág és dolmány, holott a stanicli rút német marad örökké.

★

**statárium**

*rögtön törvény.* Nép (Nyelvőr, 8, 84.): hamartörvény.

★

**stb.** (etc.)

A többi szó vonatkozhatik ugyan emberre és tárgyra egyaránt, mégishát hiába próbálgatok olyan magyar mondatot, amely ha így végződik: *s a többi*, nem-emberekre is alkalmas.

Ha nem emberekről beszél a magyar, azt

mondja az elsorolás végén: *s másefféle*, vagy *s többéfféle*, vagy *s másmindenféle*. Hát biz akkor nem stb. az irás, hanem *smf.* vagy *stf.* vagy *smmf.*

★

**steigerol**

felcsigáz.

★

**stréber**

Tolnai szava erre: kapaszkodó. Szerintem: *ragadáncs*, *árbóc-mászó*.

★

**strohmann**

A *strohmann* szót sokszor pótolja a *kutya-ütő*. A gyerekek mikor névnapon és ünnepnapon köszönteni mennek, visznek magukkal egy kutyaütőt, aki az inukat menti. Ennek aztán részt adnak. Értelme: olyan ember, aki jóformán semmit se tesz, mégis a haszon nagyrészt kapja.

★

**sub rosa**

kő fülibe. Székely mondás. A kőedények fülére jelet raknak, hogy megismerjék róla a mestert.

★

**summa summarum**

kereklik.

Nézd: koncentráln.

★

## sürgöny

Mondjuk inkább a világ minden népénél elfogadott görög szóval, — hogysen ezekkel az *any, eny, ony, öny* éktelenségekkel csufitsuk a nyelvünket.

★

**szabadon lélekzik** = athmet frei.

Ismét szabadon lélekzettem: Ich athmete wieder freier.

»Szabadon lihegsz szeretett haza.«

★

## szabályszerű

Ha már elfogadjuk a *szabályt*, s tán a *varrályt* is, a *szerű*-vel való összeragasztását bizony nem fogadhatjuk el.

Minek is?

*Szabályos*, épp annyi, mint *szabályszerű*.

Szomorú sor, hogy az iskoláinkban is jár ez a szó a tanulók magaviseletének milyenítésére. Így rontják az iskoláink is a magyar nyelvet.

N.: Alkalomszerű, népszerű.

★

**szaftos** (mondás)

zsiros.

★

**szájából köpte ki.**

Apja fia, *mintha szájából köpte volna ki*. Vajjon nem egy feledésbe sülyedt legenda, vagy mithológiai történet van-e ebben? Görög ezt így mondaná:

— *Mintha a homlokából ugrott volna elő!*  
Talán ennek a megfelelője a magyar.



### szalmaözveggy (Strohwitwe)

A magyar észjárás szerint épp úgy érthetetlen, mint németnek volna a *lacikonyha*, *borvíz*, *cinkotai icce*, *gyásznémet*.



### számla

Szinte kiirthatatlanok már az ilyen szavak. De legalább ne faragjunk ujakat *nyaklánc* helyett *nyakla*, *sárvas* helyett *sárva*, *kőpor* helyett *kőle*.

Magyarabb volna *számlap*, de még a *kontó* is, ahogy az olasz nevezi. Ha jó magyar szó a *bankó*, (*bianco*), mért ne jöhetne be a *kontó* is. Hiszen az olasz nyelvből valók a legmagyarabbnak érzett *csutora*, *palacsinta*, *piac*, *bojtár*, *számár* is.



### számít rá, nem számít

Rút germanizmus, s többnyire értelmetlenség is, ha jól megnézzük, ehelyett: *nem számítódik*, *nem számos*, *nem kerül rovásra*.

*Arra számít*: mondom inkább: *spekulál*, vagy *épit*, *les*, *nyilat vonja* s másefféle készülő, célzó kifejezések, szebbnél szebb képei a magyar elmének.

*Egy órával több-kevesebb már nem számít.* (Ki számít?) Magyarul: *Egy órával több-kevesebb nem kérdése az időnek.* Vagy: *nem idő*.



**számos**

Ami *számos*, nem *számtalan*. Ezt a különbséget csak az nem látja, akinek a szemét elgyöngítették az ilyen betűk: *zahlreich*.

★

**száraz**

szintelen fakó.

★

**szárazon** (trocken)

»*Felelte szárazon.*« Ez is német termék. Ami eszünk járása szerint senkise felelhet *nedvesen*, szárazon se. Mi felelünk: *hidegen, kurtán, félvállról, immel-ámmal* és még kilencvenkilencféleképpen.

★

**szarvastehén** (Hirschkuh)

gím.

★

**Szavamra!**

**Szóra adni.**

(Er hat sein Wort darauf geben gegeben. Ich habe sein Wort. Auf mein Wort. (Sanders. III. 1662.)

Was ist zu geben auf der Kaiser Wort? (Schiller.)

*Szavamra: Itt a kezem!*

★

**szavát adja**

A magyar inkább *kezet ad rá*. Még a pogányvilágból származott erősítés.

★

**szavát birom**

*Bizonyynyal mondta. Erősen megígérte.*

\*

**szédélgés** (Schwindel)

*világcsalás, ámitás, szemfényvesztés.*

\*

**-szegény** (-arm)

*vérszegény, gondolatszegény, — magyar-tudás-szegény.*

\*

**szegre akaszt** (an den Nagel hängen.)

Wagner Richárd emlékezteti egy levélben Wille Ferenc dr.-t, hogy Schopenhauer azt izente neki: ...*solle die Musik an den Nagel hängen.*

\*

**szekundál**

*párjáz neki. (Nép.)*

\*

**szelep**

*-ep képzőnk nincs. Szellentyű a jó szó.*

\*

**személyzet**

Hiszen ha tudnám: miféle ige az a *személyez*, akkor azt is tudnám, hogy jó szó-e az a *személyezet* vagy rövidebben *személyzet*. A cselelétség bizonyára nem *személyzet*, sepedig a *tisztviselők kara* nem az. Legfeljebb ha a színigazgató kiírja a színműből a *személyeket*, azt

a cselekvést lehetne nevezni *személyezésnek* vagy *személyezetnek*.

\*

**szempont** (Gesichtspunkt)

*Szempont* a magyarnak az a fekete pont, ami a szeme csillagában van. A németnek: *tekintet, vizsgálódás, felfogás, ész, ok, gondolás, meggondolás, vélekedés*.

Biztonsági szempontból = biztonságért.

Üzleti szempontból = üzletért, üzleti célból, üzleti irányban.

*fagypont* se pont. Hiszen nem pontokkal jegyezzük a fokokat, hanem vonalakkal. Tehát inkább *fagyfok*.

Épp így az *álláspont* ismeretlen valami a magyar lélek szótárában. Legfeljebb valami rajzon levő pontoknak lehet érteni, amik álló embernek a képét jegyezik. Magyarban sok más kifejezés szolgálja ezt a fogalmat.

\*

**szemtanu, fültanu** (Augenzeige, Ohrenzeige.)

A magyar *tanu* épp annyi, mint a szemtanu és fültanu. Ha valaki siket, tudjuk, hogy az csak annyiban lehet tanu, amennyit látott és ha valaki vak, azt is tudjuk, hogy csak a füle szerint lehet tanubizonyosság.

\*

**szende**

Mily kára a nyelvünknek, hogy *szende* szó alkotója nem faragta tovább: a *csicse, dide, ténfe, csepe, hente* és *siste* szavakat. Annyi *-reg, -rog*

és -rög végű igénk van, hogy csakúgy dőlnek belőlök az efféle gyönyörű szavak a faragó elé.

\*

### szenvedelem, szenvedelmes

Kazinczy faragta az *engedelem*, *engedelmes* képre. A nyelvtudomány nem is mondhatja, hogy rossz a szó képzése, de a nyelv lelke tiltakozik ellene. Minek a *repedés* helyett *repedelem*? Minek a *lépkedés* helyett *lépedelem*? Minek az *ébredés* helyett *ébredelem*? S micsoda elképzető szóalkotások volnának még: *bünhedelem*, *csipkedelem*, *röpködelem*, *nyomkodalom*, *kapkodalom*, *dermedelem*, *epedelem*.

Már akkor inkább mondom idegen szóval *passziónak*. Dehát a mi nyelvünkben még ez se olyan szükséges: a *kedv* és a *szerelem* szóbokraiban mindig megtalálhatjuk a kellő kifejezéseket. Hapedig beteges az a *passzió*, van minékünk a betegség és szenvedések kifejezésére is annyi szavunk, hogy semmiféle idegen népség nem versenyezhet mivelünk.

\*

### Szenvedő igealak.

Micsoda örült elnevezés: *szenvedő igealak*.

9 éves voltam, mikor a csabai (Hejőcsaba) tanítóm felszólított, hogy mondjak egy szenvedő mondatot.

— A gyermek sir, — feleltem bátoran.

A tanító megmagyarázta, hogy tévedek.

Az a szenvedő mondat:

»János nevetett engem.«

(A magyarban oly erős a *szenvedő* szó, hogy nem lehet vele a *passivot* fordítani. Jobb volna

»tétető« alak. De ezen még gondolkozom, hátha jobb is akad.)

★

-ban, -ben **szenedni** (leiden)

A magyar nincs benne a bajban, hanem a baj van őbenne vagy őrajta.

»Kiral valami bánatot ne szenvedne.« (Bécsi C. 144.)

Különösen a *betegségekben szenved* a mai osztrák-magyar. Nem *náthás*, hanem *náthában* van; nem *hideglelés van rajta*, hanem *ő van a hideglelésben, himlőben, fogfájásban* s más-  
effélében az orvosi lekszikon szerint.

A régi magyarok így beszéltek: Gyomorfájás esék reám. (Lev. T. II. 32.) Nagy köhögés esvén reám, igen rosszul voltam miája.

★

**-t szenved**

*Módosulást szenved* = módosul.

*Kárt szenvedtünk* = károsodtunk.

*Kérdést nem szenved* (Das leidet keine Frage). = Nem kérdés.

*Kétséget nem szenved.* = Nem kétséges. Bizonyos.

*Szükséget szenved.* = Fogyatozik v. fogyatozott valamiben. »Veszni kell annak az országnak, amely két dologban fogyatozik.« (Pázm.)

Úr bir engem, semmiben sem fogyatozom. (Döbr. kódexsz.)

★

**szerény** (bescheiden)

Gyártott szó. A *szer* és *ény* összetétele. Hogy

a szer-nek mi köze a *modestus*-szal, vagy az *ény*-nek, amely magában értelmetlen, azzal Kazinczyék nem törődtek. Irjuk az *erkölcs* szó helyett *csány*, — mondta Kazinczy, — *csány* szebben hangzik. Így szépült a nyelvünk a *szerény* szóval is. De semmi szükségünk reá. Ott a *szemérmes*, *szégyenkező*, *tartózkodó*, *alázatos*, *tiszteletes*, *szegény*, *paraszti*, *mezei* s másefféle még 999 más szó, amely a mondat értelme szerint fordul a *szerény* helyére.

★

**szerénykedik**

*szemérkedik*, *szemérmeskedik*, *alázatoskodik*, *tartózkodik*.

★

**szerpentin út**

kanyargó.

★

**-szerű**

A nyelvujtók sok rossz szót gyártottak a *-szerű*-vel.

A *szer*: *szer*. A *féle* azonban nem *szer*. Ha azt mondom: *álmféle kábulat*, az nem *álm-szerű kábulat*. Valami ital vagy étel lehet *álm-szerű*, *altatószerű*, de *kábulat* nem lehet *álm-szerű*. Szily szerint az ónyelvben névszóval soha nem kapcsolták a magyarok.

*Pálmászerű figura*: *pálmaforma* figura.

*Időszerű*: *helyénvaló*, *kellő*, *jókorjött*, *istenhozott* smf. Noha a latin *series* szó rövidülése a *szer*, mégiscsak szebb a magyar szó.

*Nem időszerű*: *idejemúlt*, *elérett*, *nem mára*

*kellő, nem mostanra kellő v. való.* De lehet ellenkezőképp is: *korai, korán jött.*

*Okszerű:* Dehát mi az az *okszertű* *gazdálkodás*? Ki látott valaha *okszert*? vagy *oxert*? Ha a könyviró azt írja: *okos gazdálkodás*, vajjon nem jobban megértjük-e? Az *okszertű* helyett ird tehát: *okos, értelmes, tudományos, hasznos, tapasztalati, rendjén való* s másegyebet.

A *-szerű* néha a formájú, *-szinű* szókat öli el.

V. ö.: *Célszerű.*



### **szigor**

A nép azt mondja: *keményiség, szorosság.*

Mert van *szomorú* szavunk, de nincs *szomor*. Van *bárgyu*, de nincs *bárgy*. Van *karcsu*, de nincs *karcs*.

A *gyönyör* is efféle farkametszett szó.



### **szilárd**

A Nyelvőr egyszer már megcsufolta ezt a *szilfából* faragott ostoba szót. Dehát akik a Nyelvőrt olvassák is, elfelejtik s következnek majd a *Tölgyárd*, *Bikkárd*, *Fenyárd* stb. gyönyörű nevek a *Rikhárd* kaptájára. Csak idegen lelkek kapnak rajta.



### **szigorlat**

Micsoda beszéd volna: *gyász* helyett azt mondani: *szomorlat*; *borvíz* helyett: *savanylat* és *juhturó* helyett: *keserlef*. Inkább sétált volna addig az a szófaragó, s maradt volna inkább

rigurosumnak a szó, — ugyis csak belől marad az universitás küszöbén.

★

### szinpadokkal szemben kézirat

Olvashatod színművek címlapjának a hátán. Persze: mert a német drámák címlapjának a hátára ez van nyomtatva: *Den Bühnen gegenüber Manuskript*. A pesti magyarnak tehát szinpadokkal vagy színházakkal szemben. A nem-pesti magyar azonban ezt írja a rumos üvegére vagy szivaros dobozára: *Gyermeknek méreg*.

★

### szivacs

Ha spongyára jó szó a *szivacs*, akkor a rapirra bizonyára jó: *vivacs*, a dedós kisasszonyra: *óvacs* és az idéző levélre: *hivacs*.

★

### szobalány (*Stubenmädchen, Zimmermädchen*)

A menthető szavak közé illeszthető, mert hiszen a hegybíró, udvarbíró, pincebogár szintén a németből jött szavak, görcs nélkül elérték a gyomrunkban.

Mi magyarok mégis inkább *belső lánynak* mondjuk.

A tiszta magyarságu ember nem mondja *házfecske, házgalamb, házegér, községbíró, hegycsalán, mezőnyúl, tengerrák, úttárs*. Hanem mondja: házi fecske, házigalamb, háziegér, hegyi csalán, mezei nyúl, tengeri rák, utitárs.

★

### szobatudós (*Stubengelehrte*)

Nekünk a nyulvtudós olyan tudós, aki a nyelvek tudományát hordozza a fejében. De in-

kább nyelvésznek mondjuk, mert a nyelvünknek természete, hogy a szavakat simplicálja. A magyar nem mondja két szóval, amit egygyel mondhat. A szobatudós tehát annak a magyarnak, aki még német levegőt nem szítt, *szobász*, vagyis olyan tudós, aki a szobák történetét, berendezésük mesterségét, művészetét ismeri.

\*

### szóbbő

Ha ez is jó szó, ezek is jók: gatyaszúk, csizmabő, kalapkis, nadrágszoros.

\*

### szocialista

világ-osztó.

\*

### szokott... ni

*Vizet szokott utána inni.* Lehet, hogy így is jó, de mink inkább így mondjuk: *Vizet ivott mindig utána.*

\*

### szolgál

Tanácskozó termül szolgál: tanácskozó terem is.

Tudomásul szolgál: elfogadjuk v. *tudjuk*. Ugye milyen furcsa a jó szó. A jó magyar kifejezés hangzik már idegenül. Vessünk példát elő: a halotti beszéd első mondatára ha feleltek volna a hivek: *látjuk*, nem látásul vesszük.

Nézd: ural — szolgál.

\*

### szopóka

A szoptatós üvegeken lehet csak szopóka,

a pipaszáron nem. A pipát szippantgatjuk, tehát az az áldott csontocska csak *szipóka* lehet.

\*

### szoroz

Szily hibáztatja, (Nyelvujítás szótára), pedig a szoroz épp oly jó szó, mint *igenel*, *himez*, *hámoz* (tulajdonképpen *im-ez*, *ám-oz*), *csak-igyez*, *csak-ügyoz*, *tegez*, *uramoz*, *kisasszonyoz*, *lelkemez*, *éljenez*, — szóval valami szót gyakran ismétel. A szorzásban ezt a szót ismételjük gyakran szor-szer-ször, tehát szorzunk, szerzünk és szörzünk. Tökéletes jóképzsű szó.

\*

### szóval, egyszóval (*Mit einem Wort*)

Kérdés:

A *szóval* (egy szóval) lehet-e magyar nyelvnek is szülötte?

A magyar így beszél: *hogyan egyik szavam a másikba ne öltsem. Százszónak is egy a vége.* De mindez hosszú. A német is mondja: *röviden.* (Kurz.)

De változatosabban is lehet:

Hát *röviden! A vége! Vagy: Ne nyujtsam!*  
Olykor: *pont! Vagy: egyszóba foglalva.*

\*

### szózat

A sóval szózatunk, de szóval szózatunk.

\*

### szörny

Tehát *agg* másképpen *görny*. Fázó: *derm.*  
Haragvó: *förm.* Álmos: *szunny.* Ahogy a *för-*

*geteg* nem lehet *förg*, éppúgy a *szörnyeteg* se lehet csupán *szörny*.

★

**szörnyen** (*Ungeheuerlich*)

Szörnyen, ha csakugyan szörnyen, de már a virág vagy leány nem lehet szörnyen szép, — hacsak nem Meduza fiatal korában.

★

**szuggesztio**

Sugárlás. »Az ördög megjelenvén nekik, elhiteté vélek, hogy vassal vagy istránggal végezzék el életeket, azt *sugárolván* elméjékbe, hogy immáron nincsen reménségek az üdvösségről.« (Takszonyi János: Purgatoriumbeli lelkek állapotja. 1718. év. 187. lap.)

★

**szükmellü** (*engbrustig*)

Nekem, aki mást *keskeny-mellünek* látok, nem lehet az ő melle *szük*. (Nem szoritja a melle őt se, merthiszen a keskeny mellünek vagy elől vagy hátul domborubb a teste, ugy hogy a tüdejének megvan a kellő helye.)

★

**szüksége van**

V. ö.: igaza van.

Magyarul: *Szükséges neki. Kell. -ra -re szorul.*

Nincs szükségem kalapra = ellehetek kalap nélkül is.

A legfeketesárgább németiség a *haben* ige szükségtelen alkalmazása.

★

## **szürke** (grau)

A *szürke* jó magyar szó, de mikor *fakó* és *fa*-összetételű névszók helyett írják vagy mondják, akkor bizony német gaz.

Mert a *szürke* magyar embernek *szin*, nem pedig *szintelenség*. Ám a szürkéző fővárosi nép Götének ezt a Fausztbeli sorát: *Grau ist alle theorie*, így fordítja: *Szürke minden elmélet*. Pedighát Göte nem azt mondja, hanem hogy *fapénz* az elmélet: nincs értéke valóságban.

Fakó lehet minden *szin*, sőt maga a fakó is *szin* néha. Mégishát ha valami szintelen vagy szinehagyott, arra mondjuk: *fakul*. De *szürke* nem lehet minden *szin*. Az ibolya nem *szürkülhet* meg, sem a trikolor, sem a másefféle.

Mondjuk tehát *szürke* helyett: *fakó*, *szintelen*, *festetlen*, *üres*, *paraszt*, *mázatlan*, *fapénz*, *fapityke*, *faqaras*, *szalma* s mégmás száz szó.



## **szurony**

A *boxer* tán *bököny* lehetne. A kard: *vá-gony*. A tagló meg *ütöny*.

Mért nem maradhatott meg a *szúró?* vagy *kés?* mindenki megérti, ha mondjuk: *szúrós puska*, vagy *késes puska*. Vagyhát az ősi magyar *gyilok*.



## **tablo** (tableau)

Képedj! Ülj a földre. Fogódzkodj!



## **találja magát** (sich finden)

A magyar talál *valamit* és ha *háboru talál lenni*, *célba is talál*.

De *maga-magát* sem el nem veszi soha, se meg nem találja. Ha mégis mond ilyet, hogy elveszti magát, egy egészségtelen műveletre mondja. De akkor se *találja magát*, se *bele*, se *fel*, se *-ban*, *-ben*. A német sich finden helyett inkább *találkozik*, *kerül*, *belekerül*, *beleakad*.

Mikorra észretértem, egy faluféle községben találtam magamat. — ...községet látok magam körül.

*Fején találja a szeget.* (Den Nagel auf den Kopf getroffen). Németből vett kép. A találás minálunk, ha célról is van szó, nem egy teljesen a német treffennel. A magyar ha fején találja a szeget, akkor valami szeg esett a fejére, és megakadt a hajában. Ha már elfogadjuk ezt a német gondolat-képet, inkább: *Fejére üt a szegnek*.

Német az ilyenben: Szűknek találtam a szobát, e. h.: szűknek éreztem.

Más forgókban: *ítél*, *lát*, *tapasztal*.

\*

### talaj

A *föld* ordinaré szó, tehát finomabb kell: *talp-alja*, rövidebben talaj. Az ég helyett is jó lenne tán finomabb szó: *fej-főle*, rövidebben: *fejöl*.

*Fejöl alatt, talaj színén*

*Nincsen olyan árva mint én.*

\*

### találka (rendez-vous)

Tehát *találka*, ahol találkoznak. Tehát *ri-szálka*, ahol a hölgy már megjelenik. *Zabálka*,

ahol vacsoráznak. És *csinálka*, ahol a csillagokat nézik.

★

**-talan, -telen**

Ovatosság, ahol a német *-los* fordítása.

★

**támla**

Lipótmezei szóalkotás! *Panasz* helyett lehet-e mondani, hogy *panla*?

Magyarul: *székhát, székváll*.

*Támlás-szék*: háttas szék.

★

**tanár**

Tanborzaszló!

*Tanár* helyett ha már a tanító címnél magasabb fogalom kifejezésére kell, ott a *mester*.

★

**tanárnő, tanítónő s egyéb nő.**

A németnek a *lehrer* tanító férfi, a *lehlerin* tanítónő. Megértjük magyarul is, hogy a *tanító férfi*: nem asszony. S a *tanító nő*: nem férfi. De nekünk szokatlan és nem eszünkjárása szerint való, hogy minden foglalkozásnál megjelöljük, ki a férfi és ki a nő. Ha azt mondjuk *lakatos, utcaseprő, titkár, tanár smf.*, fölöslegesnek érezzük, hogy hozzátegyük: *férfi* vagy *nő*. Ha mégis hozzátesszük, akkor is inkább *asszony* a szó, amit a német *-in* helyébe mondunk. Tehát: *lakatos-asszony, utcaseprő-asszony, titkár-asszony, tanár-asszony*, vagy ha lány: *kisasszony*. De ennek az *asszony* vagy *kisasszony* hozzátételnek mindig kell okának is lennie, hogy mikor és miért mondjuk. Mennyire nem nyelvünk természete szerint való a német *-in*-nek átvétele,

példa rá Révai lekszikonjában az *Alma-Tadema* cikk. A végén ez az elképtető mondat olvasható:

»Neje *Laura Theresa szintén festőnő volt.*«

De ha a barátnő, szakácsnő, tanítónő s más-egyéb nő, szónak jó, akkor a férfibarátot, szakácsot, tanítót mindig így kell irni: barátférfi, szakácsférfi, tanítóférfi. Ez pedig ocsmány germanizmus volna. Magyarul: ha nő is, akkor is barátom, szakácsom, tanítóm, királyom, igazgalóm.

★

**tandler**

ócskás, ószeres.

★

**tanfelügyelő**

Mi az a *tanfel*, amire ügyelés kell? Vagy hogy az a *tan*, amire felfelé szokás ügyelni?

A kutyta a héjára *fel-ügyel*. A toronyőr a városra *le-ügyel*. Az iskola alatta áll annak a badar nevű tisztviselőnek, tehát akkor is inkább *le-ügyel*, éshát így *tanleügyelő* volna. Dehát az *ügyel* szóhoz a *le* és *fel* prefixumok csak akkor ragaszthatók, ha valóban *le* vagy *fel* történik a cselekvés és ez a *le* vagy *fel* elmaradhatatlan megkülönböztetés. Épp úgy mint *felcsip*, *lecsip*, *felgombolyít*, *felragad*, *leragad* stb., stb. igékben. Ok nélkül ragasztani a *le* vagy *fel* előkét valamely igéhez a mi nyelvünkben nem lehet, mert a mi nyelvünkben az első szótagon a hangnyomás, mert az első szótagban van a szavainknak a gyökere. Az az úr tehát *ügyelő*, s nem is tanokra ügyel, hanem iskolákra, tehát: *iskola-ügyelő*. Tanokra a római pápa ügyel, meg a miniszter, hogy süsse meg a *tant* is, aki szógyökszülte.

★

**tanusit** (*betätigen.*)

Még nincs száz éve, hogy Kunoss (a Képeddel alszom el és Kitárom reszkető karom dalok írója) kifaragta a *testificare* magyar szavának. Dehát *testificare*: *tanuskodni* és nem *tanusítani*. A *tanusit* szónak semmi értelme, mint ahogy nem volna értelme: *birósit*, *vádlósit*, *jegyzősit*, *hóhérit* s másefféle szavaknak. Csak a német szótárírók kaptak rajta a *beweisen*, *bezeigen*, *betätigen* fordítására. Kelemenben olvasom: *tiszteletet tanusit*, *részvételet tanusit* szörnyűségeket. A magyar nem *tanusítja a tiszteletet*, hanem *tisztelettel viselkedik* valaki iránt. *Részvételet se tanusit*, hanem sajnál, fájlal, vele érez s másefféle.

(Nézd: *részvét.*)

★

**tart**

Hazafelé tart, veled tartok.

A *menés* szinonimjai közé tartozik. Sem a Nyelvtörténeti szótár, sem a Tájszótár nem ismeri. Pedig régi lehet, mert országszerte mondják.

*Menés* helyett akkor mondjuk *tartás*, mikor a járásban az irány gondolata a domináns. Tehát a magyar e helyett: *arra menj* (a mutatott vagy jelzett irány), mindig azt mondja: *arra tarts*.

E szó eredete gondolom a lovas nép eszejárásából magyarázható. A lovas a ló akaratát tartja, irányítja. Tehát mikor már lovunk, szénánk elfogyott, akkor és mikor irányozódva megyünk és *tartunk*.

Nézd még meg: halten nach...

★

**tartalmaz** (enthalten)

A bödön nem cselekedhetik *tartalmat*, tehát nem is tartalmazhat, hanem valami *van benne*.

★

**tartom** (ich halte.)

Német ott, ahol ezeket az igéket szorítja ki: *nézem, vélem, ismerem, gondolom, látom, érzem*.

*erősitem hogy... bizonyítom hogy... megállom.*

Régente is mondták a megállapodott vélemény kifejezésére accusativussal. Azt tartom. Az orvosok azt tartják. De ez még maradhat. Hanem a tart igének ilyen accusativusos kapcsolatai: gyűlést tart, misét tart vagy mond, a gyűlésez, miséz helyett, — igen németesek. Szintén németes az ilyen: *ablaknak tartom, ablaknak nézem, vélem, gondolom* helyett. Ez is német: Nem tartom helyesnek: — Nem ismerem (gondolom, látom, érzem) helyesnek. Percekig tart — idő múlik belé... helyett. Szemmel tart. Jó kifejezés, ha aprómarháról van szó, hogy a gazdasszony mivel eteti. De ha *szemmel kísérek* valakit, német. — Megtartja a szilenciumot v. szabályt, törvényt, szerződést s máseffélét. — Megállja.

Tehát ahol két szót egygyel fejezhetünk ki, magyarosabb egygyel.

★

**tartós**

csak az lehet, ami tart valamit.

★

**tartozik, követel** (*Soll, haben*).

Magyarul: Terhe. Java.

Tehát lehet valami terhére irva s javára irva.

★

**tauglich**

bevált, beváló.

★

**tekintély, tekintélyes**

Apáink ajkán: *tekintetes*. S ha ez a szó és ez az értelem megmaradhatott a címzésekben, mi szükség a *tekintélyre*.

Egyéb forgókban: *nagyságos, nagyfejű, mindenahtó, korona, vezér, nagymufti, miniszter*.

★

**telekkönyvvezető**

Helyesebb: telekkönyviró.

Nézd: anyakönyvvezető.

★

**teleszkop**

messzenéző.

★

**telivér** (vollblütig, vollblut)

Olyan szó, mint volna *telierkölc*s, *telibátorság*, *telikedv*, *telidüh*, *teliszem*.

Ide irható talán a *reményteljes*, *titokteljes*, *tiszteletteljes* s másefféle csupa *idegenteljes* szó.

★

**-teljes**

N.: telivér.

★

## temperamentumos

pezsgővérü, tűzről pattant.



## templomatya (Kirchenvater)

sekrestyés, templomi gondozó.

Néhol, különösen falun a két hivatal egy-emberen van, ott lehet sekrestyés. Városban azonban külön fizetett ember a sekrestyés, ott a Kirchenvatert *gondozónak* lehet nevezni.

— Dehát mért rossz a templomatya?

— Azért, mert a mi nyelvünk nem alkot ilyen összetételeket: *kocsmatya, erdőatya, vasutatya*, hanem azt mondja: *kocsmáros, erdész, bakter*.

Továbbá: nincs *templomfiu, templomleány, templomanya*.

A templomatya tehát merőben a német gondolkodás szülöttje.



## tegyük fel

Magyarul: *képzeljük, gondoljuk, véljük, állítsuk így fel, mondjuk*.

*Egy percig se tételeztük fel Apponyi Albertről* ezt a mondatot a Magyar Nyelv, IV. 5. füzete a borítékon így korigálja: *Egy percig se tettük fel Apponyi Albertről*.

Mi jámbor magyarok ha fölteszünk valamit, mindig valamire tesszük s nem valamiről. *Apponyiról* legfeljebb *vélekedünk; egy percre* pedig *véljük*.



## tény

*Lenni: lény, — tenni: tény* — mondotta Szemere Pál, a Kazinczy-korabeli szófaragók egyike.

Tehát *enni: ény* (étel), *menni: mény* (járás), — *kenni: kény* (subick). S a vastaghangu igékből: *hunyni: húny* (alvás), — *unni: uny* (orosz regény).

S hogy szaporódik a poloska? Lett a *lény*-ből *tény*, a *tény*-ből *tényleg*, *tényleges*, *tényező*, *tényállás*, *tényvázlat*, *ténykedik*, *ténybeli*.

Épp olyan, mintha a *hisz* igéből ezt a szót alkotnánk *hiny* (hit helyett) s következne belőle: *hinyleg*, *hinyleges*, *hinyező*, *hinyállás*, *hinyvázlat*, *hinykedik*, *hinybeli*, s más mindenféle. Épp így a *visz* igéből *viny*, *vinyleg*, mondjam-e tovább?

A *vesz* igéből már meg is kezdődött a *vény*. Várhatjuk a *vényleget*, *vénylegest*, *vényezőt*, stb.

\*

### **tényleg**

*Valóban, valójában, csakugyan, igaz, igazán, így van ez.*

\*

### **tesz** (machen)

A német nem tud *érlelni*, tehát *éretté tesz*. *Sziveskedni, szivességgel szolgálni, tehát szivességet tesz*.

Kérdést tesz: kérdez.

Lépést tesz: lép.

\*

### **teszi magát**

teteti mintha...

A német *thun*-nak már a nép nyelvébe is beleivódott a formája: a *szinlés*, *szinlelés*, *játzás* helyett. A *bogár hótnak teszi magát*, —

hallottam paraszt gyermektől is olyan tanyákon, amelyeken német gólya sem repült által. Dehát legalább az irodalmunkból vessük ki ezt a gyomot.

A thun-nak másféle átvételei:

A német *teszi az utazást*. A magyar *utazik*.

A magyar így beszél:

A római Ecclesiának lába alatt *rontya* meg az Isten a sátánt. Pázm. Sz. I. 121. Ma azt mondanánk: *teszi tönkre*, vagy *teszi semmivé*.

Nem a ruha teszi az embert — ásatag germán közmondás. Magyarul: Nem a ruha az ember.

Esküt letenni (Eid ablegen). Esküdni, megesküdni, ráesküdni.

*Intés*: Ahol a teszi törölhető, töröld!

★

**térdre vetni magát** =

=sich auf die Knie werfen.

A magyar: *letérdel, térdre hull*.

Merthiszen aki áll, nem a *talpára veti magát*, aki leül, nem a *hátsójára veti magát*.

★

**térkép**

A *tér* a *tágasság* rokonszava. Mi köze a térképnek az olyan mappával, amely csupa *hegy-szorost* ábrázol? Én bizony inkább *mappának* mondom. Ez a latin szó épp oly internacionális, mint a *tenta, tábla, markoni, auto* smf.

★

**természetes** (natürlich.)

Sűrűn forgó helyeslő szó a németben. Nálunk a *természetes* is Pesten termett szó. A *ter-*

*mészellen* is az volna, de ezt még nem merték a fülünkbe rakni. Van minekünk szavunk a helyeslés kifejezésére bőven. Minek szorítsuk ki a *natürlich*-hel? A pesti *ter-mééészetes* helyett mink azt mondjuk: *csakis, csakis így, csakis úgy, igaz, igazat beszélsz, jól beszélsz, eltaláltad, éppen, bizony, bizonyára, bizonynyal.*

Más forgókban: *persze, elgondolható, méltán, nem lehet másképp, érthető, megérthető, rendjén való, eleven, mondanom sem kell, nem szokatlan, kitalálható, megtalálható.*

S ezeken túl még az uralkodó szó vagy szótag ismétlése:

— Megitta a Pali a bort?

— Meg.

— János is erős legény.

— Erős.

V. ő.: igen.

★

**természetes nagyságu**

valónyi nagyságu, *akkora mint az igazi, életnyi nagyságu.*

★

**terv**

A *terj* volt az első formája a nyelvujtók fabrikájában. Bajos már kipusztítanunk, de legalább ott vessük félre, ahol helyettesíthető ezekkel: *javaslat, ügy, ötlet, gondolat, vázlat, épület, vállalkozás, szándék*, s másefféle a mondat értelméhez választottan.

★

**tervel**

forgatja az elméjében v. fejében.

★

**tervez**

*irányoz, szándékol, vázol, épít, javasol, cirkalmaz.* A régi beszédben *intéz*.

★

**testvér**

A testvér szót a régiak magában nem használták.

★

**tett** (tat)

Ahogy nem *ett* az *étel*, a *vett* nem *vétel*, épp úgy a *tett* nem *cselekedet*.

— — — — —

»A tett elkövetése előtt gondold meg...«

Ha még előtte állunk, nem lehet *tett*-ről beszélni. A *tett* mindig olyan cselekvés, amely már elmúlt.

★

**tevékeny, tevéketlen**

Ez is olyan szó, amelyre talán a nyelvtudomány helyeslőn bólint, de a magyar lélek fejét ráz. A magyarnak a *tevékeny*: *dolgos, munkás, serény, mozgékony*.

A *tevéketlen* meg: *tétlen*.

Eger főorvosa, Glósz Kálmán beszélt, hogy iskolásgyermek korában, mikor először hallotta ezt a szót, mindig a *teve* képzele zavarta. Nem értette.

Dehát az iskolák a nyelvünk első rontói.

★

**tévút — tévtan**

Téves út, tévesztő út értelmében hallani olykor rendes elméjű városi urak ajkáról is. Dehát mért nem mondanak akkor ilyen magyar sza-

vakat is: *dagteknő, válviz, veszhely, vágdeszka, irasztal, pengforint.*

Ugyanílyen hiba a tévtan is. Helyesebb: *vadtan, lósóska, ebszöllő.*

★

**tiszta, tisztán, tisztára** (rein)

A *tiszta, tisztán, tisztára* szavak nálunk nem alkalmazhatók annyiféle értelemben, mint német sógoréknál. Die spartanische Frau war rein ein Kinderzeugungsinstrument. (És még ők gúnyolnak, hogy a magyar szavak hosszúak!) A spártai asszony *csupáncsak* költő-gép volt. (J. Scherr M. Tr.) Más változatban: *csupádon csupa, szűz, szűzen.* »Csak egykis szűz-paraszt ételt csináltam hamarosan az uramnak.«

Már a kódexírók lapjain is gyakorta olvasható ez a csunya *tiszta*, dehát a régiség nem mentség. A magyar észjárása is más, meg a német észé is.

★

**tisztába jön valaki vagy valamivel.**

Épp oly rossz, mintha azt mondjuk: *tisztába megy.* Mondd helyette: *megismeri, rányílik a szeme, ráeszűdik, rávilágosodik, ráeszmél, rátalál,* s másefféle a mondandók szerint. Mert ha valami zavaros, homályos előttem, nem mondhatom ugye, hogy *szennyesbe jövök valakivel, vagy valamivel.* *Tisztában van,* a magyar észjárásban azt jelenti, hogy *becsületes, ártatlan, igaz...* vagyishát olyan az állapota, amely a *szennyesnek* az átellenese. Tehát nem jelentheti azt, hogy *tisztán lát, jól lát, megismer, belelát.*

★

**legyünk tisztában azzal.**

*ismerjük meg, lássuk meg, eszméljünk rá, lássuk jó lámpásnál, vigyük napfényre, lássuk világosságánál, lássuk bizonyossággal s máskéféle a beszélgetés szerint.*

Ich bin in Reinem damit = tiszta sor.

★

**tisztátalan**

N. bátortalan

★

**tisztelendő, förtisztelendő**

Olyan mintha valaki *tekintetes* úr helyett azt mondaná: *tekintetendő* úr, *főtekintetendő* úr, *nagyságolandó* úr, *kegyelmeselendő* úr, *fénsége-lendő* úr.

Csak gyerekekkel beszélhetünk így tréfából.

Hát ha régi is, rossz.

A protestáns magyar papok a *becsületes, tekintetes képe*re szerencsésebben fordították *tiszteletesnek* a reverendust.

★

**titkos**

Titkos ajtó (geheime Türe) fiók, rekesz...

Rejteajtó,...

★

**titokzatos**

Még azt nem hallottam valakitől, hogy: *ez titokzat*, — én bizony a rejtelmesre és titkosra rá nem mondom, hogy *titokzatos*, aranyért se.

★

**-tól -tól** ehelyett **-ból -ből**.

Okhatározónak mondjuk olykor **-tól -tól** ragos szót, olykor **-ból -ből** ragosat.

Ha **-tól -tól** helyébe tehetünk **-ból -ből**t, tegyük, mert magyarosabb.

P. *Halál egy légycsípésből* helyesebb, mint h. *egy légycsípéstől*.

A -tól -től okhatározó helytelen alkalmazása a német és szláv nyelvből fattyazott.

\*

**-tól -től** ehelyett **-val -vel**.

A M. T. Akadémiától Lukács Krisztina díjjal jutalmazott pályamunka.

A kovácstól vassal abroncsolt kocsikerék.

A kovács vasával megabroncsolt kocsikerék.

A Jánostól kapával megmunkált krumpliföld.

Krumpliföld, amit János kapával megmunkált.

Törvényes gyerek, de nincs veleje.

\*

**tolonc**

tolott, falvaűzött

\*

**torlasz**

Gyártott szó. Magyarul *gát*. vagy *utca-gát*. Ha a barrikád fordítására nem alkalmas, akkor is inkább *torlasztás* vagy *torladék*. Éppúgy mint a tetemégetőkből kikerült *por* nem lehet *porlasz*, hanem *porlasztás*, *porladék*.

\*

**torz**

Ahogy a *borzas* szót nem rövidíthetjük hogy *borz haj borz szakál*, *borz üstök* keletkezessen, éppúgy a *torzas* nem rövidíthető becsülettel. *Torzkép* helyett a nép bizonyára *csúfképet* mondana, vagy *fancsali képet*.

\*

**több** (mehr)

A *több* csak összehasonlításban, összevetésben szerepelhet. Magában mindig ezeket szorítja ki: *nehány, egynehány, sok, jócskán*.

Pl:

Az ötvenes években már több Nándort ismertem... már ismertem Nándorokat.

★

**többes rag**

Azt mondjuk *úr, urak, urat*.

Mármost a hasonlóság törvénye szerint a húr szónak így lehetne többese és accusativusa: *hurak, hurat*. Ehelyett azt mondjuk: *húrok, húrta*. *Búr, búrok, búrt*.

szén-szenek-szenet

kén-kének-ként tehát nem *kenet*

*ló-lovat*

*hó-havak*

*só-sók*

A sónál is *savak* volt régente a többes, de mióta a *sav* szót beadták a kémiai műhelybe, kénytelenek vagyunk *sókat* mondani a *savak* helyett. (Egerben ma is *savasnak* mondja a nép a *sósat*)

Ez a v-vel toldott többes, a tulajdonneveknél nem v-és. Pl. *Borostyánkővet* vettem. *Borostyánkőt* (a várat) elfoglalta a kuruc.

★

**többnyire**

*Jobbára, leginkább*. Mert nincs *kevesebbnyi*.

★

**töltény**

Olyan mintha *törvény* helyett mondanánk *törény*,

öntvény helyett mondanánk öntény  
ásvány helyett mondanánk ásány  
látvány helyett mondanánk látány  
állvány helyett mondanánk álány

\*

**tömeg** (Masse)

Persze, mivel a németnek *massza* az *anyag* is meg a *nép* is, a német eszű magyarnak se kell a *sokaság*, a *sokadalom*, *gyülelész nép*, *csöcselék*, *sereg*, *csapat*, *nép*, *csürhe*, *raj*, *népgyűlés*, *gyülekezet*, *sereglet*, *tódulat*. A németeszű magyar tehát alkot a *töm* igéből egy szót és a sok szép és jellemző szavak helyére tolja. Csinált virág az igaziak helyén.

— Dehát lássuk: mi az a tömeg?

Az embert nem lehet *tömni*. Az ember *gyűlik*, *csoportosul*, *sereglik*. Tehát ha az *eg* képző jó volna, inkább lehetne a nép *gyüleg* vagy *süreg*; *tömeg* pedig a *liba*. Összegek összege: egy rossz szóért kiirtották a sok jót!

\*

**tömegvállalkozások**

*társas vállalkozás*, *mindenes vállalkozások*.

\*

**tömeges**

*Tömeges elválás*: *Sereges elválás*.

*Tömeges végeladás*: *Teljes végeladás*. *Üzletfelosztás*; *eladás halommal*; *halmos eladás*; *boltüresítés*; *fenekes boltüresítés*.

\*

**tömegesen**

*seregesen*, *csoportosan*. *Tárgynál*: *halmosan*, *halommal*.

\*

## tömör, tömören

Bizonyára a *csömör* kaptájára csinálták a szógyárban, noha *csöm* ige nincs. De minek? Hiszen van szavunk a: *tömött, tömérdek, sűrű, kemény, szívós, nehéz, teljes, végig...* s más-efféle, ami mondanivalónk szerint pattan elő az elménkből.

\*

## tömörül

*Csoportosul, összevonul, egybeszáll, társul, hadba száll, egybeigazodik, rajba sokasul* vagy *csoportozik* s még vagy száz ige, mikor melyik felel meg a mondanivalónknak.

\*

## tör (brechen)

Ahol a magyar *szeg*, a német *tör*. A magyar *nyakát szegi*. A német *bricht im den Hals*. A magyar *esküt szeg, békét szeg, kötelességet, ígéretet, szót szeg*, a német mindezeket *töri*, mint a borsot. Rossz tehát a *házasságtörés* is. *Isten rabjai* regényem első kiadásában magam is hibáztam, mikor azt irtam (a 128. lapon) *csendet nem tör*. Mikor aztán ráeszméltem, röstelkedve javítottam meg: *szeg-re*.

\*

## törleszt

Nekik nem jó a *töröl* ige, merthát pórias. Dehát *öröl* helyett nem mondhatjuk *örleszt*, *pőröl* helyett *pörleszt*?

\*

## törtszám

Szily Magyar nyelvújítás szótárában:

»Maróthi 1743. (Arithm.) — Apácai s a régi arithmikák *darabszám*nak nevezték. Később

Dugonics (1784.) *töredéknek*. Győri Sándor (1832.) elég furcsán *töreknek*. (Math. Msz.)«

— Mért furcsán? — kérdem én. A *törek* a szalmának a törmeléke, tehát az egésznek a maradék aprója. Sokkal jobb, mint *tört*, mert a *tört* fogalma nem jelent maradékot. A *törött* tál még nem *cserép*, a *törött szobor* összeragasztottan is szobor. *Törek* tehát sokkal jobb szó, mint a *tört szám*.

★

### törvényhozó

Régente a *tót csinál* ige helyett a *szerez* járta. Tehát a törvény-csináló mért ne lehet *törvény-szerző*. A törvény-hozó már csak azért is rossz, mert nincs törvény-vivő. Ahol pedig nincs *vivő*, ott nem lehet *hozó* se.

★

### törzs

Kazinczy metszette a *törzsökből*. Jó, hogy eszébe nem jutott a »pórias« *tücsök, csülök, bürök, üszök, bütyök*. Volna most finom *tücs, csül, bür, üsz, büty* szavunk is.

★

### transparens

áttetsző.

★

### transponál

általvet.

★

### trifolium

háromegy.

★

### truccoskodik

bakolódik (Deésakna), megbakolja magát.

★

**tud** (wissen)

Das muss ich besser wissen: Azt én jobban *értem*. (Ha olyan tudásról van szó, amely értelmi s nem emlékezeti.)

Ich weiss nicht mehr das Datum: Nem *emlékszem* a dátumra.

Was weiss ich?: Tudom is én! (Nem: Mit tudom én!)

Das mag Gott wissen!: Isten a megmondhatója! (A tudja az Isten erősebb hivatkozás.)

Ich wüsste nicht...: Nem *gondoltam* (hogy ártok vele.)

Das ich nicht wüsste!: Hogy erre nem gondoltam!

Weiss du was?: *Halloð-e?* Mondok valamit. Valamit mondanék. Förtelmes, elterjedt német gaz: *Tudod mit?* Éppúgy a beszélgetésben sűrűn ismétlődő: *tudja*. Irodalmi írásokban a törlése ajánlatos. Vagy: *lássa*.

Der Herr weiss die Gedanken der Menschen: *Ismeri* az Isten az ember gondolatát.

Ich weiss nicht wass soll es bedeuten: El nem gondolhatom. Ki mondhatná meg? (Ez a *nem tudom* szintén sűrűn forog a beszédben.)

Woher wissen sie das? Ich weiss es von ihm selbst: (Itt csak világos, hogy hallásról van szó: *Kitől hallotta? Ötöle.*)

Ich kann nicht schlafen: Nem bírok elaludni. Nem jön álom a szememre. *Nem alhatok. Kerül az álom.*

1908-ban jelent meg Tolsztojnak egy írott beszéde a halálos ítéletek ellen. Németül *Ich kann nicht schweigen!* Ezt persze nyomban követte a magyar kiadás ezzel a címmel: *Nem tudok hallgatni*. Magyar lelkű ember így fordította volna: *Nem hallgathatok.*

Intés: Amit a német tud, azt a magyar szintén tudja, de sokszor *érti is, ismeri, hallja, emlékezik*, sőt néha *birja is* vagy *ható* igével, mint a Tolsztoj iratot fordítottam.

★

**tudomásul vesz**

N.: vesz.

★

**tudomásul szolgál**

N.: szolgál.

★

**túl**

*Túlboldog, túlfinom, túlszép, túlrossz* — sok szép magyar szónak helyét bitangolják. Olyanok, mint az aranka a lucernában.

A magyar ember eszejárásában a *túl* ikerestvére az *innen*-nek. Tehát ha azt mondom: *túlhajt*, jól beszélek, mert az *innen* képze is megvan gondolatban. De ha azt mondom: *túlhalmoz*, az *innen* képze hiányzik, tehát azt mondom: *megterhel*. Épp így a *túlboldog* szó. Nincs *innenboldog* képzet. Mondom inkább: *üdvözült, mámoros, bolondul boldog* stb.

*túlbecsül* (személyt) *imád, rajong érte, ol-tárra tesz*; (tárgyat) *felbecsül, arannyal méri*.

*túlbuzgó* (munkában) *fáradhatatlan, hangya-ember, méh-ember*; (imádságban) *vakbuzgó*.

*túlérett* (gyümölcs) *elérett, kásás, totya*; (gyermek) *koraérett, korán nyílt*.

*túlerős* (bor, ecet, szesz) *erős, csipős, maró, mérges, méregerős*.

*túlfeszítette erejét*: *szakadásig dolgozott, inaszakadtáig, innal-kinnal...*

*túlfinom*: *finomkodó*,

*túlnépes*: soknépű, nagynépű, sűrűn lakott,  
*túlság*: a *fölös* és sok szavak összetételéből a mondat szerint,

*túlságoskodik* (pl. ételben): *habzsol*, *pojáz*, *belakik*, *töltözik*, *dobzódik*, *tömi magát*, *duzzadtig eszik*.

*túlsúly*: *fölös súly*, *föle*,

*túlterhel*: *rogyásig terhel*, *holtra terhel*, *nyomón terhel*.

*túloz*. Voltaképpen nem rossz szó, merthi-  
szen van *aláz*, *fölöz*, *előz* s egyáltalán minden-  
ből alkothat igét a *z* képző, tehát jó a *túloz* is,  
jó az *innenez* is, — kiki a maga értelmében.  
De *túloz* a német *übertreiben* fordítására nem  
jó. A németnek szegény a szótára, tehát nem  
birja kifejezni, amit a magyar. Így az *übertrei-*  
*ben* szó is ezerféle más szóval fejezhető ki ná-  
lunk, csak nem a *túloz* szóval. Pl.: *nagyit*,  
*óriásit*, *felfuj*, *duzzaszt*, *szélesít*, *felhajt*, *kavar*.

*túlvilág*. Jó szó volna, ha a földünk neve  
innenvilág volna. Mondjuk inkább: *menny*,  
*mennyország*, *felső világ*, *égi világ*, *másvilág*.

*túlnyomó*, *túlnyomólag*. Sokszor bitangolja  
e szó helyét: *uralkodó*, *több*, *szaporább*, *súlyo-*  
*sabb*, *leginkább*. Többnyire törölhető szó. A já-  
rulékaival együtt törölhető.

Igékben olykor a *feljebb* fordítja helyesre  
a *túl*-t.

★

### **tulajdonit**

Hibás ott, ahol *vél*, *ért*, *ráért*, *vet*, *magyaráz*  
*valamire*.

*Magadnak tulajdonítsd*, az ónyelvben is:  
*magadra vess*.

★

## **tulajdonképpen** (eigentlich)

Rég polgárjogra vénült germán butaság. Félre szorította ezeket a magyar szavakat: *valójában, valósággal, voltaképpen, jóformán, vélhetőleg, igazában* s másefféle a mondat szerint. Néha még az *is* szó is: »Az abszolutizmus történetének megírása nálunk tulajdonképpen indokolásra nem szorul.« (Akad. Ért. 1922. 5. lap.) Ebben a végig német mondatban ha töröljük a *tulajdonképpen* szót, a nem után az *is* beillesztése a magyar *eigentlich*.

Dehát mért rossz az *eigentlich*?

Mert a nyelvünkben a *tulajdon* és a *képp, képpen* akkor is más értelmű, ha egybekötjük. A tolvaj tartja meg a holmit *tulajdonképpen*, vagy a bitorló azt, amit bitorol. De a *tulajdonképpen*, akkor, amikor ezt kell mondanunk, *valójában, jóformán* épp úgy badarság, mintha azt mondanánk: a *valójában* helyett: *zsákmányképpen, szerzeményképpen, kölcsönképpen*.

\*

## **tüntetés** (Demonstral)

Mért jobb a *tüntetés* szó a *zavargásnál, lázongásnál*? Hát csak azért, mert mikor Ballagi Mór a nagy német—magyar szótárát írta, ez a két szó nem jutott eszébe.

A nem-zavargás és nem-lázongás értelmű *tüntetések*re keressünk más szót.

\*

## **türelem**

A *türelem* jó szó, de csak ott, ahol *tűrés* forog a kérdésben. Nem *türelem* azonban az *áll-*

*hatatosság, sem a szorgalom, sem a nyugalom, sem a készség.*

★

**türkiz**

török kő.

★

**tusa**

Szerencse, hogy ottmaradt, ahol kélt s nem magzott tovább, különben gyönyörködhetnénk az ilyen csonkafarkú szókban:

*mara, vesze, perle, köte.*

S mondaná ezekre is Kazinczy, amit a *tusára* mondott: »Szépen fest *Ossziánban*, ismeretlen világ ismeretlen történeteiben, *ismeretlen szó.*«

★

**tussol**

elsemmiz.

★

**tüzetes**

Szerencsétlen alkotásu szó! Kossuth idejében faragták.

Mikor először hallottam, nem is értettem. Sajtóhibának véltem: *füzetes* helyett. olvastam aztán, hogy tökéletes alkotásu szó.

Vajjon?

Ha új szót alkotunk, a szó első kelléke, hogy azonnal érthető legyen. Képzeljük el, hogy valaki jótorkú ember ezt kiáltja: — *Varratos! var-ratos!*

És közben végigfut az utcán.

Mindenki azt véli, hogy kalotaszegi portékát árul, csak hogy a *varrottast* pestiesen mondja.

És ugyan mit gondolnánk, ha ugyanaz a jótorku ember végigfutna az utcán és ezt kiáltozná:

— *Tüzetes! Tüzetes! Tüzetes magyar nyelv-tan.*

Hát nem egyszerre a tűzoltókhöz telefonálnánk-e?

Ha valaki azt mondja:

— *Pál tüzetesen beszélt.*

Minden magyar azt érti, hogy *hevülten, tüzesen*. Épp úgy, mint mikor azt olvassuk *Come-niusban*:

*A kérdőnek felelj meg kellemetesen.*

Nem érthetünk egyebet, csak *kellemest*. Vagy mikor a régi bibliában olvassuk:

*Ez az én szerelmetes fiam!*

Itt sem érthetünk szerelmetesen egyebet, csak a *szerelme-st, szeretettet*.

S még tovább: *nevezetes: neves; becsületes: becsült; selejtes: selejtelt; izletes: izlett; iratos: irott; tiszteletes: tisztelt*. Szóval nálunk, ahol a szavak első szótagján a hangsúly, az *első szótag értelme dominál* szavainkban. Mintha ezt a szót csinálnám: *vizetes*. Mindenki vizeset értene rajta. Csakhogy a *tüzetes* ige fabrikálója nem *tüze-st* akar ezzel a szóval jelezni, hanem más egyebet. Nem akarom kisebbiteni Simonyi érdemeit, de hibázott, mikor nyelv-tanát ily címmel jelentette meg:

*Tüzetes magyar nyelv-tan.*

Az a *tüzetes* jelző semmit sem mond. Mert ha a *teljes* helyét bitorolja, azzal hogy azt akarja mondani, meg van *tűzve*, a *tűzés* nem jelent teljességet, sőtinkább ideiglenességet, lazaságot, befejezetlenséget.

A helyes cím ez lett volna: *Nagy-nyelv-tan*, merthiszen a *Nagyszótárnak* rokona. (Ha én ci-

mezlem volna, ezt írnam: Nemzetes magyar nyelvten.)

★

**udvarol** (den Hof machen)

Hogy lehet szobában *udvarolni*? Azért hogy Gyöngyösi magyar író volt, nem minden faragmánya jó.

★

**udvaronc**

Magyarul: *császárnyaló*.

★

**úgy?** (so?)

Ha *hogyan* nincs a kérdésben, se mögötte, se alatta, se fölötte, akkor valami állításra nem lehet a kérdésünk *úgy?*, hanem vagy az igekötő vagy: *igazán? csak nem tán? No. No lám.*

(Nézd még: *így-úgy*)

★

**ugyanaz s egy és ugyanaz**

Megvan a régi nyelvben is, (Komjáthy szt. Pál lev. 169) de mégis magyarosabb: *csakaz*.

★

**ugy-e, így-e**

Csak akkor magyar, ha a válasz *úgy* vagy *így* lehet.

★

**úgylátszik**

*Látszik. Lám. Lám-lám. No lám. Talán. Meglehet. Bizonyára. Bizonyosan. Vélhetőleg.*

★

**úgy — mint**

A régieknél: »Svagar nevű áros embernek házánál való tornyát úgy elhasogatta (a földren-

gés) hogy mind házát, tornyát le kellett hordania. (Mon. H. H. XXXIII. 21.)« Ma ezt mondanák: *úgy* házát *mint* tornyát.

Nekem ugyan hiába bőki az ujjával a professzor a Miatyánkot: *Miképpen* mennyben, *úgy* e földön is. A falusi Miatyánkban az *úgy*: *azonképpen*. Különben is a Miatyánk éppen nem lehet próbaköve a színarany magyarságnak. Csak a szavak magyarok abban, a fűzésük latin.

★

**ügynevezett** (sogenannte)

Magyarban fölösleges szó. Ha éppen kell: *ahogy nevezik, ahogy mondják*.

Ahogy bementünk egy ügynevezett osztériába — Bementünk egy osztériába, ahogy ott nevezik vagy mondják.

★

**úgyvan**

Mikor az országgyűlési beszédeket olvasom, a közbeszólt *úgy van*, mindig olyan nekem, mint ha a zsidó *zajsztot* hallanám. A magyar azt mondja, *igaz. Való. Nincs különben. Csakis. Sajnos. Örvendetes* stb. az *igen* szinonimái.

★

**ujdonsült iró** (Neugebackene Schriftsteller.)

Aus lauter frischgebackenen Leuten der neuzeit. (Heine Lut. 1298)

A mi fantáziánk nem alkot ilyen képeket. Nálunk az embert nem sűtik. Az ilyen kifejezésnek bizonyosan előzménye van: Mese a tésztából készült emberről! Vagy valami anekdóta. A sűtőiparra is gondolhatunk, hogy nem magyar eredetű ipar. (Maga a *pék* szó is német átvétel) Tehát a sűtés nálunk nem olyan fogalom, hogy be-

lőle szóképek és egyéb szólások keletkezettek volna. Vessük el az ilyen idegen gondolkozásból származott gondolatképeket: vannak helyébe. Az *éretlenség*, *ujság* szinonimái között keressünk rá szót, kifejezést, képet. Magyarul pl. így is mondanák: *Ez a koca Petőfi új könyvet írt. Új boj-tár az irodalomban. Irodalmunknak új zöldsége.*

Az *ujdon* szó különben is félcsizma. Ahogy nem mondhatjuk magában az *ódon* szót, mivel-hogy nyomatéka az *ó* szónak, tehát csakis az *ódon-ó* az igazi képe, épp így az *ujdon-uj* is csak párosan jár.

★

**ujra** (neuerdings, neulich)

Jó szó, ha valaki valami újra *vágyik*, vagy újra festeti a ruháját, vagy újra építteti a házát. De ha valaki *újra leül*, *újra iszik*, *újra károm-kodik*, hogy a bora újra megdohosodott, *megint* vagy *ismét* helyett, bizony dunántúli, — mint 1922-ig magam is.

★

**ujtörökök**

ujtörökök = mai törökök

ifjutörökök = mai törökök

★

**undor**

Oh micsoda *tántor!*

★

**ural** — szolgál

Az *ural* szó sok zavarodást okozott már. A *dominál* értelmében használják némelyek. Pedig ez a szó nem azt teszi. A régi nyelvből maradt

ránk mikor még ehelyett *meguraz*, ezt mondták: *megural*.

A Tájszótárban találunk ilyen igéket: *gyám-bál*, *gyámbáz*, *erdőlő*, *erdőző*, *falul*, *faluz*, — egyértelmű.

Az *ural* igét is a régi értelemben használja a nép, e helyett: *uraz*. P:

— De sokat kell izenni azért az ácsért. No nem uralom tovább: hivatok másikat.

A *dominál* hű fordítása csakugyan az *ural* lenne, mert a *szolgál*-nak ellenszava, és én azt gondolom, a régi *ural* kifejezés ki is fordítja a köpönyegét, s ellenkező jelentésűvé válik, mint ami volt, helyébe pedig az *uraz* lép. A nyelv fejlődése okozza ezt a változást.

\*

**Űristen** (Herrgott)

Akadémiánk Helyesírási szabályai arra intenek, hogy ezt a szót nagy Ű-val írjuk. Én meg azt mondom, hogy sehogyse írjuk.

\*

**után** (nach)

Szabadon *Jókai után*. Ezt a magyar lélek úgy érti, hogy valami elszabadult rab vagy örült megyen Jókai után. Pedighát az volna az értelme (s a budapesti korcs magyar lelkeknek nem is kell magyaráznom) hogy Jókaiából szedett olvasmányról van szó. Tehát magyarul: *Átírt rész Jókaiából*. Vagy: *Az eredetijét írta Jókai Mór*. S ha éppen csak egy szóval fejezzük ki: *nyomán, szerint*.

Az *után* egyéb éktelenségei e szavakat tol-

ják félre: *formájára, képére, hasonlatosságára*.  
Továbbá is szóval.

★

**utána néz** (nachsehen)

A magyar ember csak haladó után nézhet, vagy elment valaki után. De ha könyvben *kere-sünk* valamit, az nem *utánanézés*, hanem *meg-nézés*.

★

**utánnyomás** (nachdruck)

Gomb-nyomás: megnyomjuk a gombot, vagy nyomunk a gombbal. Lábnyomás: nyomjuk a lábat, vagy nyomunk a lábbal. Utánnyomás meg-nyomjuk az utánt vagy nyomunk az utánnal. Értse, aki érti. Mi magyarok a *Nachdruck ist verboten*-t így fordítjuk: Lenyomtatása tilos. Vagy: ujranyomása... Vagy: tovább-nyomta-tása...

★

**utal**

Ujkori csinálmányok. Badarság amiket mon-danak velök. Mer, *utal* azt jelenti, hogy *utat jár*. A Nysz. egyetlen példája is azt bizonyítja. A pénzt kiutalta: folyosította, kiengedte...

★

**utasít**

Szagosít: szagossá tesz. Nemesít: nemessé tesz. Épp így *lovasít, aljasít*, tehát *utasít*, utassá tesz. Hasonlítsd: világosít, csendesít, okosít.

Akármilyen régi szólás, de erőltetett a *rend-re utasít* kifejezés. Az országházában is ma-gyarosabban szólna az elnök, ha azt mondaná: *rendre intem, rendre figyelmeztetem, rendre igaz-ítom, kérem*.

Visszautasítja a német étlapot: *Visszaveti...*

Szavait visszautasítom: *Visszavetem.*

Kérelmét elutasítja: ... *nem teljesíti, elveti, megtagadja.*

Kérelmével a minisztériumba utasítja:.....  
*igazítja, irányítja.*

Szobájából kiutasította: ... *kiigazította, kiküldte, kinóditotta, kilóditotta. Kifordította a a rudját, Azt mondta neki: ottkűnn tágasabb. Kitessékelte, ajtóra mutatott. (Nem: ajtót-mutatott)*

Hogy teljesen világosan lásd: mikor van a helyén az *utasít, elutasít*, próbáld az *út* szótó helyett az *utca* vagy *ösvény* szót. Ha *elutasít* helyett ezt mondom: *elutcsásít* vagy *elősvényít*...

Más mondatokban *hárít, elhárít, eltol, ellök, elrüg, elfricskáz.* s másefféle távolító igék.

Oh ti szegények egy gazdag nyelv országában!



### utcák elnevezése

A Társalkodó 1832. dec. 8-i száma közli, hogy a budai utcák magyar nevét az előbbi évben iratta ki a tanács. Van köztük:

György tere = Diszpiac

Ferenc király tere = Séta-köz

Virág utcája (Virágh Benedek) = Felhéviz

utca

Nádor tere.

Mátyás király tere, smf.

Kiki láthatja, hogy öregapáink a személyneves utcákat birtokosan jelölték, a többit csak mint a németek. De mégrégebben is, a XV. századbéli szószedet (75. l.) szerint még az országok nevét is így mondta a magyar: *örmény-*

ország, lengyelország, székelyország, szerencsenország s tovább így az országok.

Más a *Kossuth-kalap* és más a *Kossuth kalapja*.

Egerben is van egy út, amelyen Rákóczi járt is valaha, de azért mégse *Rákóczi útjának* nevezte a tanács, hanem pestiesen. Ennek a nagy pesti tiszteletnek köszönhetjük, hogy a többes számú nevezések hiányzanak a városainkban. Így mellőzték például Egerben a *Hősaszonyok utcája* elnevezést azért, mert *Hős asszonyok utca* mégiscsak rosszul hangzott az egri füleknek, magyarul meg genitivusszal nem merték.

\*

**utókor** (Nachwelt)

A magyar *utó* rövidítése az *utolsó* szónak. Értelmetlenség fölcserélni a *következő*, *jövő* szóval.

\*

**uvertúr**

megnyitó.

\*

**übermensch**

Németben is fából vaskarika, mert aki *emberföltvaló*, az nem *ember*, hanem *majd-isten*.

Goethe *Zueignung* versében *ézmágnásféle* az értelme. Nietzsche Zarathustrájában azonban az az ember, aki a jövő időkből annyira felülfejlődött a mai emberen, mint a mai ember a majmon.

A magyar nép a *majd* szót olykor *majdcsak*-

nem rövidítéseképp is mondja. Ahogy az *alig-hintó* olyan hintó, amely nemigen hintó, de azért mégis hintóforma, épp így a *majd-úr*, olyanféle úr, aki már nem paraszt, de úrnak se mondható teljességgel. Hát a nietschei übermenschnek a *majd-isten* a magyar lélek értelmezésében a megfelelője. A goetheinek: *ész-mágnás, észóriás, észember, javaember, szin-ember, embergyémánt*, smf.

\*

**üde, üdül, megüdül** s folytatása.

Nem tetszik énnekem sehogyse az *üde* szó. Mindig az *idő* fogalmát érzem benne. Ma még nem tudom: csakugyan rászorultunk-e, hogy a *friss, eleven, maganyilt, harmatos, éltető, éled, virul* kifejezéseket mellőzzük érte, de én bizony, ahol csak találok a régebbi könyveimben, törölöm. Így az Isten rabjai első kiadásában (a 156. lapon) is töröltem:

*Megüdülsz mint a virág az öntözés után.*

Javitottam:

*Megéledsz, mint a virág...*

\*

**ügyes, ügyetlen**

Mind a kettő jó szó, de csak *ügygyel* kapcsolatos értelmekben. Nem *ügyes* azonban aki: *életrevaló, világravaló, szemes, eleven, talpraesett, fürge*.

És nem *ügyetlen*, aki *balogsüti, kétbalkezű*.

Az *ügy* ősrégi magyar szó a *causa res, negotium, jus, angelégenheit, sache, ding, recht* értelmében.

\*

## ügynök

A *-nok*, *-nök* szóalkotás a tót *-nik*-ből van. Irthatatlan is már az *elnök*, *dijnok*, *gyakornok*, *hivatalnok*, *mérvnök*, *tábornok*, *zsarnok* és *ügynök*. De legalább ne szaporítsuk. Inkább maradjon a *vágó mészárosnak*, hogyses *husnok* vagy *bárdnok*. Inkább maradjon a latin *kántor* kántornak, hogyses *éneknök* legyen belőle. Inkább maradjon az olasz *bojtár*, bojtárnak, hogyses *juhnok* vagy *marhanok* legyen az új magyar neve.



## üres

Vélhetőleg az *üreges* rövidülése. Ha így lehet *ür* szót csinálnunk, az *öreges*ből is lehet *ör* szó. Kazinczy megfordul a sírjában, hogy erre nem gondolt.



## üt (schlagen)

Német az *üt*, amikor *ver*.

A magyar ütés egy mozdulat, egy hang. Ha már többször történik az ütés, akkor nem *üt*, hanem *ver*.

A németnek a *verés* is *ütés*. A németnek az órája *üt*, a magyaré *ver*. A németnek *ütere* van, a magyarnak *verő-ere*.

A zenei *ütem* is megitélhető ebből. A német karmester üti a taktust. A magyar veri. Dehát a *verem* szó *ütem* helyett nem alkalmazható. Mert már más fogalmat jelöl. Inkább *lüktetés*-nek, *lépés*nek, vagy világnyelven *taktus*nak mondom. Ugyis hasonlít a kézmozgása az óra tik-tak-koló lengőjéhez.



## üteg

Szily szerint a *batterie* szóból. Kb. 8 ágyu együtt. A nép bizonyára *egy falka ágyunak* mondaná. Tehát *ágyu-falka*.

N.: kiüt.

\*

## ütem

Nézd: üt.

\*

## üzni (treiben, betreiben.)

Kereskedést üz, tréfát üz, fényt üz, mind német.

A magyar *üzés* a *hajtásnak*, *kergetésnek* rokon igéje. Minden más értelmű alkalmazásra rossz.

Tehát *üzlet*, *üzletember*, *üzlethelyiség*, *üzleti alkalmazott* is mind ostoba szóalkotás.

(Nézd: kereskedő, árus, gyártó.)

\*

## vadrózsa (wilde Rose)

A szép magyar *csipkebokor*, *csipkerózsa* mehet a lomtárba. (1372. Zal. Oklevéltár.)

\*

## vág (schneiden)

A fővárosi borbély *hajvágást* ír ki az ajtajára, s mondja is, hogy:

— *Hajat vágni kremlásson?*

Persze mert a német nem tud *nyirni*, hát ne tudjunk mi se. Bezzeg Szent Margit »*Chak egyzer egy delben het betegnek nyre el hayokat.*«

Akkor se *vág* a magyar, mikor *metsz*. A könyvet legfeljebb a földhöz *vágja*, de ha az

ivek még egészek, csupán *fölmetszi*. A kés se *papírvágó*, hanem *papírmetsző*. Mink semmit se vágunk, ha nem erővel. Dehát mi erő kell a papíros fölmetszésére?

\*

**vajda**

A Pallas Lexikonban és egyebütt is gyakran olvasom: *a hét magyar vajda*. Mért *vajda*? A *vezér* bizonyos, hogy ősmagyar szó; megvan a töröknél ma is. A *vajda* meg szláv szó.

\*

**valamelyes és valamilyen.**

A *milyen* szó nincs meg ónyelvünk szótárában. El nem képzelhetem, hogy a nehézfülü ember ha *ilyenről* vagy *olyanról* hallott beszélgetést, hogyan kérdezett *milyen* helyett? *Mily* helyett *mely* járta. De *melyen* sincs a szótárban. A nyelvben bizonyára benne volt. Ha az *ilyen* meg az *olyan* benne volt (s erre bőven van példa a szótárban), akkor benne volt a *milyen* is. Itt csak arról szólok, hogy meg kellene különböztetnünk ma már a *valamelyest* a *valamilyestől*, — bár ezt a szót *valamilyen* soha senki még le nem írta.

\*

**valóságos (wahr)**

A *valóságos* jó szó, ameddig azt jelenti, hogy valóságos, de mikor éppen azt mondjuk vele, hogy nem valóságos, csak olyan mintha valóságos volna, akkor német elmével gondolkodunk.

Bettina von Armin írja Göte anyjának: *Es wahr ein wahrer Chokoladenbrei auf der Strasse*: (Recl. kiadás 29. l.) Olyan sár volt az

utcán, mint a csokoládé. Nem pedig: Valóságos csokoládé volt az utcán!

★

**valószínű** (warscheinlich)

Mert *wahr*: való, *schein*: látszat, *szin*. Tehát ha valami nem bizonyosan jó, mondd *aligha* helyett *jószínű*. Ha valami nem *világos*, mondd *homályos* helyett: *világosszerű*. Ha valakinek az erkölcsi gyanusak s vélhetőn, tehát nem bizonyosan *gonosz* az ember, mondd, *gonosszerű*.

Persze mi ómagyarok, kik még a régi hangsúlyozással beszéljük a nyelvünket, érezzük, hogy a *szin*, a *látszat* helyezendő előbbre a kétséges ügyekben. Nekünk ha valami *jószínű*, hát az bizony nem kétséges, hogy *jószínű*-e. És éppígy, ha valami *valószínű*, nekünk biz az nem warscheinlich, hanem *wahr*, *echt*, *gewiss*. De inkább mondjuk *magaszerű*.

Mikor a német azt mondja: *wahrscheinlich*, a magyar azt mondja: *lehet*, *meglehet*, *lehet hogy...*, *vélhető*, *vélhetőn*, *vélhetőleg*, *olyan mint...*, *ugytetszik*, *rémlik*, *talán*, *alighanem*, *várhatólag*, *alkalmasint*, *gondolom*, *szándékom szerint*, *közel-igaz* (ónyelv) s még vagy százféleképpen.

Mikor meg tagadjuk a *wahrscheinlichet*, nem azt mondjuk *nem valószínű*, hanem azt mondjuk: *alig*, *aligha*, *nem bizonyos*, *nem gondolom*, *nem látszik*, *homályos*, — s még vagy ötvenféleképpen.

★

...**val -vel a -ban -ben** (mit ein in dem...)

Pál ment szivarral a szájában.

Ezt Pesten úgy értik, hogy Pálnak szivar volt a szájában, mikor ment. Budapesten kívül azonban az első hallásra úgy értik, mintha valaki azt a képtelenséget mondaná, hogy:

Pál szivarozva belement a saját szájába.

Uj Nemzedék 1921. márc. 18-iki számának a vezércikke így kezdődik:

»...ezen a napon minden úr zöld rekettylevéllal a gomblyukában s kalapján jár-kelel...«

A nem-pesti magyar elmosolyodik, mikor ezt olvassa.

De hát még mikor ezt:

»A hadnagy ült sapkával a fején.« — Az *Est* novellájában. 1918. II. 17.

★

### változik

Tollunk egy botlatója a *változik* ige előtt a *vá.* Pl.: *Pávává változott, kutyává változott.*

A régi nyelvben a *változik* ige helyett gyakorta ezt mondták: *fordul.* »*Szt. Ambrus említi Mózes vesszejének kigyóvá fordulását.*«

A népnyelvben is: *Jóra fordult. Tisztára fordult az idő.*

★

### van (ist)

Tudósnak való szép munka lenne: megkeresni mennyire keveredett bele a német *ist* a nyelvünkbe? és mennyire tisztitható ki belőle.

Én még a *tűz van! baj van!* kifejezésekre is gyanakszom, hogy nem lelkünk szerint valók. Merthiszen vizáradás idején nem kiáltjuk: *Viz van!* Hanem kiáltjuk: *Viz! Viz!* Tehát: *Tűz! Tűz!* A falusi gyerekek játéka is így hangzik: *Tűz! Tűz! Viz! Viz!*

Németes az ilyen alkalmazásban:

Nem tudja mi a különbség a kettő között =

Nem tudja, mi a különbség...

Hány óra van? = *Hány az óra? Hány óra?*

Náthám van. = *Náthás vagyok.*

Lázam van. = *Lázás vagyok. Láz bánt. Láz gyötör.*

Ki tudná megmondani, hogy egy napló- (író) s emlékiró műve között mi nagy különbség van. (Hazánk, I. 27127.) — Helyesen: mi nagy a különbség.

»Bál van Bécsben.«: Báloznak Bécsben. (B. H. 1906. I. 21. Vezércikk címe.)

Az udvar végén galambduc van. = ...áll.

Intés: Ahol a *van* törölhető, töröld; ahol más szóra váltható, váltsd!

V. ő.: Lesz.

— — — — —

*Abban a véleményben van.* Germanizmus. Nálunk nem az ember van véleményben, hanem a vélemény az emberben. Magyarul: az a véleménye.

... *van vele*: -val -vel jár. Példa: Sok pepecseléssel jár ez a munka.

*Szégyene van, kára van* = szégyent vall, kárt vall.

A templomban éppen istentisztelet volt. Magyarul: A templomban éppen miséztek, litániáztak. A templomban éppen az Istent tisztelték.

Legkomikusabb: *hiánya van*, — szóval az *van* ami *nincsen*, vagyis *nincs van*.

★

van szerencsém (*Ich habe die Ehre*)

Van szerencsétlenségem fájlalni, hogy még

a Petöfi társaság ülésre hívó céduláin is ezt olvasom. (1920-ban.)

\*

### varietas delectat

ördög is megunja egy honcsokon úlni.

\*

-va -ve (határozó igenév)

A... pályázaton kitüntetve. A... pályázaton kitüntetett munka.

A könyv ára *fűzve*, *kötve*: ...*fűzötten*, *kötötten*.

Hol vagy szállva ...szálláson.

Noha már a halotti beszédben ott van *bir-ságnap(ra) jutva*, idegen bűzét érzem ennek a -va -ve képzőnek, különösen akkor, mikor a német *sein* ige-csatolással sétál. *Akit én szeretek, meg van az szeretve*, akárhogy elbájolta is Erdélyit, én fekete-sárga színűnek látom.

Nekem a -va, -ve csak akkor magyar, ha módhatározó vagy állapothatározó. Még időhatározónak is gyanus. Mert *egy hét múlva* úgy tetszik, mintha ebből kopott volna: *egy hét múltával*. De mondja is a nép, hogy *multán*.

*A kut meg volt ásva*. Az *ebéd már be volt lálalva* s másefféle annyira bevett kifejezési alakok immár, hogy még hánytatóval se lehet lelkünkben kivetni. De ha a beszédünk nem lehet meg ilyenféle alakok nélkül, meg lehet az írásunk. A magyar nyelv gazdagsága éppen az ilyenekben tűnik elő.

Intés: Valahányszor leírjuk *fűzve*, *kötve* s egyéb alakot, mindig nézzük meg, jól hangzik-e helyette: *fűzötten*, *kötötten*. Ha jól hangzik, vessük el amazt, mert a -va, -ve, ha törölhető,

mindig német. Más -va -ve alakok a sein haben stb. kapcsolataival más fordulatra próbálandók.

— — — — —  
Vizsgáljuk ezeket a határozókat is:

üstöllést,

nyargalvást,

folyvást.

Én ebben az -ást -ést-ben valami nyomatékot érzek. Mintha a -va -ve igehatározó-képzőnek volna fokozása.

★

**végbél**

A *végnek* a bele? De doktor uram, micsoda végnek a bele? Talán *bélvég* az, amiről beszélni méltóztatik-tetik?

★

**végeladás** (*ausverkauf*)

hamareladás.

★

**végez**

De ha valaki *haját nyír*, csak akkor *végez* hajnyírást, mikor már utolsót csattint az ollájával.

A *cselekvés*, *mivelés*, *csinálás* még nem *végzés*.

Es wurde beschlossen = azt határozták.

★

**végre**

(wegen, zu dem Ende.)

Mi végre teremtett téged az Uristen?

Két germánság: a végre (zu dem Ende), — az Uristen (Herrgott.)

A magyar nem mondja: *Mi végre jó?* hanem

*Mire jó? Minek az? Miért?* Tehát három kifejezésünk is van a kétszavas *mi végre* helyett, de az osztrák agyu magyarnak egyik sem izlik.

★

**vény**

N.: tény.

★

**vérmérséklet** (Temperamentum)

Ez is csak könyvbéli szó. A magyar ember ilyen vagy olyan *természetű*: vérmes vagy hidegtalpu. (Nem tudom hányféle temperamentumot sorol még fel a csizió.)

★

**vérszegény** (Blutarm)

Ha a vérszegény azt jelenti: nincs vére, akkor: akinek nincs bundája: *bundaszegény*, akinek nincs vasuti jegye: *jegyszegény*, akinek nincs felesége: *feleségszegény*.

Más ily gyönyörű szavak a vérszegény kap-tájára:

*juhgazdag* (sok a juha);

*csizmaszoros* (szoros a csizmája);

*kürthangos* (hangos mint a kürtszava).

Ugyan a magyarban is van összetett szó bőven, de magyar észhez szabott.

A nép a *vérszegény* helyett azt mondja: *vértelen*.

★

**vesz**

*Búcsút vesz* (Abschied nahme). = Búcsúzik.

*Fáradtságot vesz*. = Nem röstelli.

*Komolyan vesz* valamit. = Komolyan néz valamit. Komolyan mér. Neki az is valami.

*Bevett szokás*. = Megrögzött. Elfogadott. Ismert. (Szokás nem pilula.)

*Tudomásul vesz.* (Zur Kenntniss nehmen.)  
= Tud, megtud. Hallottuk. Meghallgattuk. Megjegyezzük. Megértettük.

*Szemügyre vesz.* Ha nem vehetünk valamit fülügyre, nyelvügyre, orrügyre, szemügyre se vehetünk magyarul. A magyar: *megügyit, szemet szegez reá, les,* stb., mikor hogyan miről fordul a szó. Nézd: *észrevesz.*

*Rossz néven vesz.* Válogass rá a harag ezer kifejezése közül.

*Együtt véve* csak ott jó, ahol *együtt adva* is forog szóban. Más ügyekben *együttesen-t* mond a magyar *együttvéve* helyett.

\*

**veszt, elveszt**

Ebben a formában: *Gyermekeit elvesztette,* német. A magyar akkor veszi el gyermekét, ha megöli vagy akármiképpen vesztét okozza.

Az *elvesztés* fogalmát nálunk a *veszedelem* szó világítja meg.

Az *elvesztés* megint más: dehát akkor se a halál fosztja meg tőle, hanem hogy a gyermeket valahol pálinkás fővel otffelejtette, vagy-hogy eltévedt tőle, vagy leesett a kocsiról, stb.

\*

**veti magát valamire** (werfen).

Sie wirft sich an seine Brust. Keblére veti magát helyett ...omlik. (Jókai: Aranyember. III. 99.)

Er warf sich mit entsetzlichen Brüllen auf Bánfi. Iszonyu orditással veti magát helyett: ...*rohan* rögtön Bánfira. (Jókai: Erdély Aranykora. III. 12.)

Athalie wirft sich auf den Sarg bergende

Nische. — ...leveti magát helyett: ...*borul, levágódik* v. *hanyatlik*. (Jókai: Aranyember V. 153.)

Er warf sich auf den Bauch. Hasra vágta magát helyett *ess hasra méltóság*.

Ein sächsisches verlaufens Fräulein, das sich ihm an den Kopf geworfen. Egy honjából megszökött szász leány, ki erővel veti magát helyett *rákötölődött*. Kar. Barn. M. 5:9.

Er wirft sich auf Rücken: Hanyattvágja magát helyett *hanyatt vágódik*.

★

**vezet**

A magyart *viszi* az út, — mert lovon járó nép.

A németet *vezeti* az út, mert gyalogjáró nép.

★

**vidor**

Sándor István csinálmanya. Csak azért, hát csak azért. Kelleni nem kellett, merthiszen van *víg, vidám* szavunk. Dehát Kazinczy korában ezt nevezték nyelvujításnak.

★

**vigas**

Ez is a Kazinczy-kór farkatlan kutyája. Vigasztal: nyesd farkát s kész a *vigas*. Dehát hol a *magasz* és *nyugasz*?

★

**világirodalom** (Weltliteratur)

Mink bizony az ilyen összetett szavakat birtokosan mondjuk: *világ irodalma*.

Épp így idegenes a *magyar történelem* ehelyett: *Magyarok történelme*.

Bizony a nyelvészeink megkereshetnék: mikor mondja a magyar birtokosan az összetett szót? s mikor nem?

★

**világnézet** (Weltanschauung)

Más a *halottnéző* és más a *halottlátó*. Tehát más a *halott-nézés* és *halott-látás* is, és más a *világnézés* és *világlátás* is.

*Világnézet*: a globetrotter foglalkozása. Mert az csak néz. A filozófus azonban csak addig nézi kulcsnak a sajtót, míg meg nem látja, hogy kenyér.

A görög filozófia másnak látja a világot, mint a hindu. S aki a *világnézet* szót először leírta, annak is jobb lett volna nemcsak néznie, hanem látnia is.

V. ö.: nézet.

★

**vis-a-vis** (*entgegen*)

Charides jó arccal reám sietségében. (Gyöngy.) Az ogh (agg) ellenség arccal reám jó. (Teleszky C. 305.) A szél arcul fú. (Nyelvtörténeti szótár.) Sidók ellen őket arcul állatá. (Nytsz.) Arcul pöké. (U. o.)

★

**visszaható igék**

A visszaható igék: (fésüli magát, megöli magát) csak akkor magyar honosak, ha az igén suly van: *mosakodik* és *mossa magát*.

Ez a jó megkülönböztetés Simonyié.

★

**visszatart** (zurückhalten)

Nekünk mást jelent *tart* és mást jelent *tar-*

tóztat. *Visszatart* nem azt jelenti, amit *visszatartóztat*. A *zurückhalten* magyarja nem *visszatart*, hanem *visszatartóztat*, *megtartóztat*, *feltartóztat*, *visszanyom*, *visszatol*, *visszaint*, *hátráltat*, *hőköltet*.

\*

**visz** (bringen) ehelyett **hoz**.

A német nyelv szegénységei között ismerjük, hogy a *hozás* és *vivés* megkülönböztetésére nincsen szava. Náluk a *bringen hozni* is, a *vinni* is. Persze akik a német tükörben beretválják a stilusukat, elvetik a *hozni* igét, hogy csak a *vinni* igével éljünk mind a két értelemben.

Ilyenek ezek a már szinte megszokott németiségek:

*Átvitt értelemben...* Nem mindig átvisszük valaminek az értelmét, hanem át is hozzuk. Helyesebb: *áttett értelemben*.

*Viteldij* csak akkor *viteldij*, ha *visznek* valakit vagy valamit, de néha hoznak is, mégse mondjuk: *hozataldij*. Helyesen: *járat-dij*, *szállitás-dij*, más forgókban: *díj*, *költség*, *jegy*.

\*

**viszony**

Csinálmány.

*Kapcsolat*. *Csatolat*. *Kötés*. *Szomszédság*. *Barátság*.

Férjével jó viszonyban volt. = ...jó egyetértésben.

Éghajlati viszonyok. = ...alakulások.

\*

**vita, vitatkozás**

A régi nyelvben a várakat szokták *vitatni*. A *vitatni* ige alapszava tehát *ví*, *vív*.

Mármost ha a *vita* szó jó, akkor jó az is, hogy *ita ivás* helyett. S akik ily módon akarják gazdagítani a nyelvünket, azoknak szolgálok több példával is:

etelni, etetés helyett mondjuk ete,  
kutatni, kutatás helyett kuta,  
áztatni, áztatás helyett ázta,  
szántani helyett szánta,  
szoptatás helyett szopta,  
koptatás helyett kopta,  
tüntetés helyett tünte,  
büntetés helyett bünte.

A *vita* helyett mondjuk csak inkább *vivás*. És amikor a mondat olyan, hogy a *vivás* félreérthető, toldjuk hozzá *szóvivás*, *kardvivás*, *törvivás*.

Különben a vitatkozásra van sok magyar kifejezés. Legközönségesebb köztük az a szó: *felesel*. S ahol a feleselés nem illik, mondjuk: *szóharc*.

vitatkozás = *viaskodás*, *viadal*, *feleselés*, *vetélkedés*.

\*

**vivificat**

elevenít.

\*

**vizhatlan**

vizálló.

Ha vizhatlan jó szó volna, akkor azt is lehetne mondani: tűzhetlen. Márpedig ehelyett inkább azt mondjuk: tűzálló, éghetetlen.

\*

**vizum repertum**

bajkép, bajírás.

\*

## volt

Elbeszélő írásművekben éktelen valami a sok *voltos* mondat.

Pál jó fiú volt, de csak ha társaságban volt. Az apja gazdálkodó ember volt...

Az ilyen mondatokban legjobb a *volt* helyére más igét tenni, s hacsak lehet, névből képezett igét.

Pál jó fiú volt, de csak ha társaságban időzött. Az apja gazdálkodással kereste a kenyerét.



## elmentem volt

Erdélyben beszélnek így és írók is írják. Dehát rossz ez. Mert *elmentem* éppen annyit jelent, mint elmentem volt. Hát minek az üres szószaporítás.

És ha valaki azt véli, hogy *elmentem volt* jó, hát arra azt felelem: *Nem hiszem lesz el.*



## vonat

Dobza F. 1859-iki naplójában *gőzkocsi*.



## vonatkozó névmás

A magyar hangsúlyt nem ismeri az, aki így beszél:

»Aki a nyilát hasztalanra pattintja el, azt pofozzák fel...« (Krizsa.)

Helyesen: ...pofozzák meg azt.

V. ö.: *az, ez.*



## vonzó

— Mi a *vonzó* ellenese?

— Taszító.

— Nem. A *taszítás*, gyors távolítás. A *távolítás*, meg nem a vonzó ellenese, hanem a *közelítésé*. *Háritás? tolás? visszahuzódás? vissza!*

\*

### **záporoz**

Valami pesti író szócsinálmánya. Akinek csontjavelejében a magyar nyelv, tudja, hogy az analógia olyan kapta, amely mindenféle cipő csinálására alkalmas, de keztyűt, kalapot mégse szerkesztenek rajta. Az ige alkotó z minden névszóhoz ragasztható ugyan, de mégse ragasztjuk minden névszóhoz.

*Melegít* helyett csak idegen mondhatja: *kályház*. *Szorítja a lovat*, csak idegen mondhatja: *combozza a lovat*.

*Zuhog* vagy *esik* helyett csak az idegen mondhatja: *záporoz*. Kassákizmus.

\*

### **zárda** (Clastrum)

Szerencsétlen szó az a *zárda*, nemcsak magyar szónak, hanem latinnak is. Merthiszen a házban lakók életének nem a zártság a célja. Börtönökre és tömlöcökre illene ez a szó. Helyesebbnek vélném, ha a *rend-ház* szót írják helyette maguk a szerzetesek is: *Szent Ferenc rend háza*, *Ciszterci rend háza* smf.

\*

### **zárjel**

Zárjel ennek a rövidítése: *zárójel*. Jobb: *rekesz*. Szebb: *hold*.

\*

## zárva

Boltok ajtaján látható felírás.

A magyar azt mondja: *sült, főtt, fagyalt, sóbafőtt, állott, átkozott, kevert, szülött, halott.*

Tehát az ajtókra ezt kellene írni: *Zárt* vagy **ZÁROTT.**

Épp így a számlákra irt *fizetve* helyett ezt kellene írni: *fizetett.*



## zavar

Ez is csonkafarku kutya.

*Kavarodás* helyett mondhatjuk-e *kavar*? *Gyarapodás* helyett *gyarap*? *Szaporodás* helyett *szapor*? Széchenyi 1840-ben helyesen is írja: (Pol. cz. 1: 283.): »láthatólag igen nagy *zavarulatban* kéri.« Pedig a Magyar nyelvújítás szótára szerint 1845. körül még sokszor lehetett hallani: »ambarába (embarras) vagyok, nagy ambarába hoztak.«

Elvégre is ha jó a *zár* névszónak, mért ne lehetne jó a *zavar* is? Csak mégis... magyaro-sabb a teljes szóalakzat.



## zöm

Szily szótára szerint ujkori szó. A *zömök* szóból faragták.

Eszerint faragni való még: *remek* lesz *rem*; *konok*, lesz belőle *kon*; *örök*, lesz belőle *ör*.



## zsalu (*jalousie*)

Tolnai szótárában: ablakredő, napvető, Szerintem: árnyékoló, árnyékrács.



zsuzsu (joujou)

Tolnai szótárában: *függelék* (óraláncon).  
Szerintem: (óraláncon) *csüngő* (nép.)

\*

zug- (*Winkel-*)

A németből jött *zugiskola*, *zugliget*, *zugnyomda* s másefféle szavak csak pesti magyaroknak világosak. Nekünk a *zugkocsmá*: *kurta-kocsmá*. A *zugszinház*: *kisszinház*, vagy *kurta-szinház*. *Zugnyomda*: *titkos nyomda*. A *zug-hotel*: *kurtaszálló*. *Liget* se lehet *zugban*. A *liget*: *liget*, akárhol találjuk is.

Ne szaporítsuk a németes szóalkotásokat.

\*

zuhan

Az »Uj Élet« 1913. okt.—nov. számában olvasom: »Weiningert *lezuhanni látjuk*.« *Zuhanni* csak hallhatjuk. Mert a szemnek ez csak *hull*, *esik*.

## Befejező

Kérem a könyv olvasóit: ahogy a háboru után megalakult a **Területvédő Liga**, társuljunk mi is **Nyelvünket védő egyesületté**. Nem kell erre semmi alakulás, se elnök, se ülnök, semmiféle noknök, csak akinek ha fáj a nyelvünk rontása, piszkítása, fogjon egy levelezőkártyát és címezze meg a hibázó nevére. Irja meg neki a vétségét s hogy hogyan javítson rajta. Senki se javithatatlan. Mert ha egyszer ismeri a jót, készséggel cseréli el az agyavelejében a rosszal. Nyelvünk helyébe írjuk alá: **Ny. n. n.** (Nyelvünk nemesítését ne feledd!) Ha aztán valaki lelkes és pénzes hazánkfia megépíti nekünk az őrtornyot is, akkor aztán tanácskozhatunk is időnkint, nyomtatványokat is bocsáthatunk ki: erősebben munkálkodhatunk nyelvünk védelmén és tisztításán és tökéletesítésén.

## Gárdonyi Géza Dante kiadás- ban megjelent munkái :

- Abel és Eszter. Regény  
A bor. Falusi történet 3 felv.  
A földre néző szem  
Aggyisten Biri. Regény  
A kapitány. Regény  
A kürt. Regény  
A láthatatlan ember. Történelmi regény  
Amiket az utleiró elhallgat. Elbeszélések  
Annuska. Színmű  
Április. Költemények  
Aranymorzsák.  
Arany, tömjén, mirha. Legendák  
Átkozott józanság. Elbeszélések  
Az a hatalmas harmadik. Regény  
Az én falum I—II.  
Bibi. Regény  
Boldog halál szekerén. Elbeszélések  
Dávidkáné. Regény  
December. Költemények  
Egri csillagok I—II. Történelmi regény  
Én magam  
Falusi verebek. Színmű 3 felv.

Fehér Anna  
Fekete nap. Történeli színmű 3 felv.  
Fűzfalevél. Költemények  
Hallatlan kíváncsiság. Elbeszélések  
Hosszuhajú veszedelem. Elbeszélések  
Ida regénye. Regény  
Isten rabjai. Történelmi regény  
Julcsa kútja. Regény  
Karácsonyi álom. Betlehemes játék  
Két katicabogár. Elbeszélések  
Két menyasszony. Regény  
Ki-ki a párjával. Regény  
Krisztus bankója.  
Mai csodák. Elbeszélések  
Messze van odáig. Elbeszélések  
Mi erősebb a halálnál. Elbeszélések  
Óreg tekintetes. Regény  
Pöhölyék. Elbeszélések  
Szentjánosbogárkák. Kis színművek  
Szunyoghy Miatyánkja. Regény  
Te Berkenye! Regény  
Vallomás. Regény  
Zéta. Színmű  
Zivatar pékéknél. Regény



**Dante kiadásában megjelent  
magyar könyvujdonságok:**

*Ignác Rózsa: Réz pénz*

*Kádár Lajos: Tyukász Péter*

*Megyery Ella: Budapesti notesz*

*Megyery: Franco Spanyolországában*

*Simán: Gergely lányok V. emelet*

*Szeben Klára: Isten balján*

---

**Kapható minden könyvkereskedésben.**



30-

VRJ 78/av

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár



OSK